Den uforbederlige bibliotekar

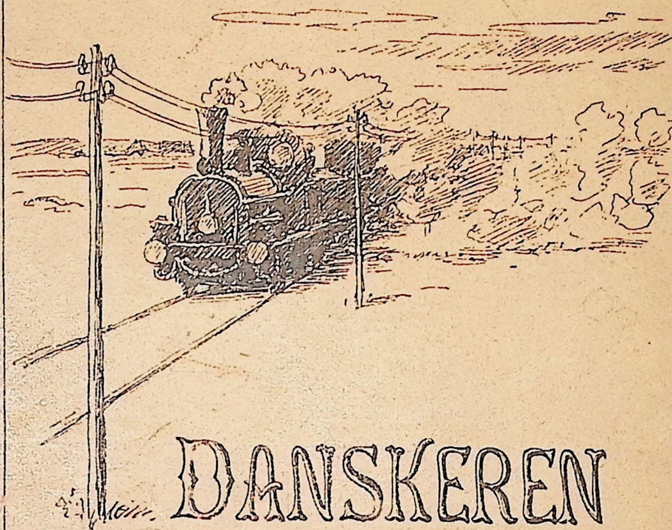
Niels Jensen

Skanning / foto af tekst.

https://uforbederlig.dk

Udarbejdet 2024 af Niels Jensen

DANSKEREN

Tidsskrift for Land og By

udgivet af

FR. JUNGERSEN, FR. NYGÅRD
og L. SCHRØDER.

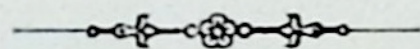

DANSKEREN.

TIDSSKRIFT FOR LAND OG BY.

UDGIVET AF

FR. JUNGERSEN, FR. NYGÅRD
OG
L. SCHRØDER.

VI. BIND.

APRIL 1891 — OKTOBER 1891.

1891.

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI I KOLDING VED H. P. WARBERG.

INDHOLD.

Har Grundtvig haft Forgængere paa Højskoleundervisningens Omraade?

Af *Ida Falbe Hansen.*

Det er en af den romantiske Tids Fortjenester, at den, saa at sige, har »opdaget« Geniet, betonet dets Værd og klaret dets Væsen. Den Dag i Dag er Steffens's niende Forelæsning, hvori han udvikler dette, den, som vi lettest forstaar og kan gaa ind paa. Men med sin Sans for det vidunderlige kom Romantikens Mænd til særlig at lægge Vægt paa, ja næsten til at stille det som det væsentligste ved Geniet, at det er *forudsætningsløst,* at det »bryder alle Regler«, at det er »ubegribeligt i sin Oprindelse, ubegribeligere i sin Udvikling«. Vi, som lever i Darwins og Spencers Tidsalder, vil nu være nok saa tilbøjelige til netop at søge efter Geniets Forudsætninger og studere dets Udvikling. Og visselig tror jeg ikke, at vi vil tabe vor Beundring for Geniets Storhed, fordi vi søger at faa Rede paa de historiske Betingelser, hvorunder det er blevet til. Tvært imod; der vil vist være dem, der faar et mindre Indtryk af Storheden, naar de ser Aandshøvdingen staa i ensom Majestæt, end naar de ser ham staaende midt i Mængden — thi da slaar det dem, at han sandelig er et Hoved höjere end alle andre. Den nyere Litteraturforskning

har gjort et ikke saa lille Arbejde i denne Retning, saaledes overfor Goethe, Schiller, Shakespeare o. fl.

Overfor en saa omfattende Aand som Grundtvig er her aabenbart et meget betydeligt Arbejde at gøre, et Arbejde, som ingen Enkeltmand kan paatage sig alene. Fra mange forskellige Sider maa der gives Bidrag, og de har jo alt begyndt at komme. »Danskeren« har f. Ex. bragt L. Schrøders Afhandling om Grundtvig og Goethe (Aprilhæftet 1890).

Naar jeg over dette lille Bidrag har sat det Spörgsmaal: Har Grundtvig haft Forgængere paa Höjskoleundervisningens Omraade? — og med »Höjskoleundervisning« mener jeg da: en Undervisning for voxne Mennesker, med en almenmenneskelig Oplysning som Maal, og med vækkende, mundtlige Foredrag som Hovedmiddel — saa maa man imidlertid ikke göre sig for store Forventninger om Svaret. Her er nemlig paa dette Omraade saa godt som aldeles ingen Forarbejder. De forskellige Behandlinger af Pædagogikens Historie — i Tyskland er der ikke faa — har næsten udelukkende fæstet Blikket paa Barneskolen og paa den Undervisning, der middelbart ogsaa sigter paa Barneskolen: Læreruddannelsen; höjst medtager man »tekniske Skoler«, Haandværkerskoler o. desl. Og dette er ikke underligt. En Undervisning for voxne Mennesker, der blot sigter paa disses Oplysning og Udvikling for deres egen Skyld, kender man overmaade lidt til i Tyskland og de tilgrænsende tysktalende Lande. Det Land, hvor man har mest Sans for en vækkende Undervisning for den voxne Ungdom, England, har paa den anden Side ikke megen Interesse for theoretiske eller historiske Undersøgelser. Hvad der her fremsættes, kan derfor paa ingen Maade blive en udtömmende Behandling af Spörgsmaalet. Det giver sig ikke ud for andet, end hvad det er: en Række spredte Iagttagelser af saadanne Fænomener, som i det 18de Aarhundrede minder om den grundtvigske Folkehöjskole. Det er følgelig ikke blot ufuldstændigt, men ogsaa usammenhængende

men den Tids Planer og Forsøg var, saa vidt vi endnu kan se, spredte og usammenhængende. Maaske andre en Gang kan tage Arbejdet op og finde den forbindende Traad.

I et af de mange almennyttige Tidsskrifter, som udkom i Slutningen af forrige Aarhundrede, »Bibliothek for nyttige Skrifter«, og hvis Retning bl. a. betegnes ved, at det danske Sprogs varme Talsmand, Abrahamson, var den betydeligste Medarbejder, finder man Nr. 48 ff. et »Forslag til en Bondeskole« af J. R. Schumacher. Artiklens Indhold er gengivet i den nys udkomne 2den Del af Dr. Rönnings »Rationalismens Tidsalder«, Side 398—400, saa jeg vil ikke gentage det her, men blot fremhæve, at Planen er, at det skal være en Skole for unge Mænd og Kvinder mellem 16 og 20 Aar. Fællesundervisning har Forslagsstilleren dog sikkert ikke tænkt paa. Rousseaus Idéer om det bundforskellige Maal for Drengens og Pigens Opdragelse havde naturligvis her, som andre Steder, betaget mange Sind; og hvorledes Mænd og Kvinder i det hele var skilt ad i Samfundslivet, har Dr. Rönning fortalt meget fornöjeligt i »Rationalismen«, 1ste Del, S. 260 ff. — Derimod har Forf. haft Öje for, at det ikke er nok med de ligefremme *Kundskaber* og Færdigheder; der maa finde en aandelig Løftelse Sted. Og Skolen maa være et Sted, hvor de unge kan føle sig glade; en sund Sjæl i et sundt Legeme skal være Grundsætningen, derfor maa der baade Gymnastik og Sport til — ja, disse Ord er jo kun moderne Navne for gamle velkendte Ting. Endelig er det Forfatterens Haab, at en saadan Skole fra at være en Bondeskole skal naa til ogsaa at drage de andre Stænders Ungdom til sig.

Dette er, som man vil se, ikke saa helt fjærnt fra de »Bondeskoler«, der senere skulde rejse sig i vort Land. Men om Forfatteren i sin egen Samtid har fundet Genklang for sine Skoletanker, er ikke let at sige — det lader ikke til det. Ligesom han ikke knytter sit »Forslag« til noget

allerede bestaaende, synes heller ingen af de andre Forslag at have knyttet sig til hans. De er alle ensomme Vintergække, der stikker Hovedet op, snart hist og snart her, men forgæves spejder efter flere Tegn til Vaarens Komme. Heller ikke synes Manden at have haft synderlig Klarhed over de Midler, hvormed han vilde naa Maalet.

I den Henseende hersker der större Klarhed i et andet Forslag til Almuens Oplysning, nemlig Joh. Evalds bekendte Afhandling (i hans Samlede Skrifter, 7. B., S. 169),[1] som jeg vel tör forudsætte kendt af »Danskeren«s Læsere. Ogsaa han tager Sigte paa de *voxne:* »Det er, i mine Tanker, uden al Tvivl de voxne og gamle, som Forbedringen bör begynde fra« (Side 188). Ufuldendt, som Afhandlingen blev, tilfredsstiller den naturligvis ikke, men den indeholder dog nok til at give os en Idé om Evalds Oplysningstanker. Skönt der ogsaa i dem er adskilligt, der ligner Grundtvigs, navnlig den stærke Betoning af det *poetiske,* bliver man dog egentlig mere slaaet af Forskellen end af Ligheden med Grundtvig derved, at Evald fuldstændig overser Betydningen af den personlige Paavirkning, af det »levende Ord«. Han vil som bekendt udelukkende virke gennem *Bøger*.

Var der da slet ingen, der, för Henrik Steffens kom herind, havde Forstaaelse af *Ordets* Magt, havde set Betydningen af at forene det vækkende og det oplysende? Jo, i Kong Frederik den 5tes sidste Leveaar er der virkelig en dansk Mand, der holder Skole paa en Maade, som i en mærkelig Grad minder om de hundrede Aar yngre Folkehöjskoler. En Skole for voxne Mennesker af Folkets jævnere Lag, en Skole uden Lektielæsning eller Examensmaal, en Skole, som, om end paa kristelig Grund, dog sætter som sit Formaal at give en rent *menneskelig*

---

[1]) Smlgn. A. D. Jörgensen: „Evald", S. 173—175; Schröder: „Evald og Baggesen", S. 9—31; Rönning: „Rationalismen", II, S. 383—85.

Oplysning, sigter til at aabne de unges Sans og Sind for det smaa og det store i den Verden, de lever i, og som søger at opnaa dette med fuld Bevidsthed om det »levende« Ords Magt frem for de »*døde*« Bøger — selve Udtrykkene er ofte ligefrem grundtvigske. Det er Ulrik Greens Aftenundervisning for københavnske Haandværkere, jeg mener.

Greens Navn er vel nu omtrent helt sunket i Forglemmelse. Det Par Smaaskrifter, han har udgivet, er sjældne at faa fat paa — selv vort kongelige Bibliothek har til for nylig savnet det vigtigste af dem — saa jeg skal her fortælle alt, hvad der kan oplyses om ham.

Ulrik Green var, som adskillige af det 18de Aarhundredes selvstændigste Aander i vort Fædreland, en Normand. Han blev født i Skien 1720, Sön af Sören Liim og Else Green. Da han allerede i sit förste Aar mistede begge sine Forældre, tog en norsk Præst, Jörgen Bagge, der i Nærheden sig af ham, og da ogsaa Plejefaderen døde, var der andre, som tog sig af den opvakte Dreng og satte ham i Skole i Sorø. Her har han sagtens haft til Skolekammerat den nogle Aar yngre Jens Schielderup Sneedorff, hvis Fader, Hans Sneedorff, var Skolens sidste Rektor (för den blev Akademi), og i 1737 dimitteredes Ulrik Green til Universitetet. Hans Liv i den derpaa følgende Tid har ikke ringe Lighed med Holbergs. Ligesom denne kunde han af Mangel paa Midler ikke strax give sig til at drive noget regelmæssigt Studium ved Universitetet i København; han maatte rejse til Norge, hvorfra han kom til København i 1738 for at tage Philosophicum og atter i 1743 for at tage theologisk Embedsexamen; i Mellemtiden var han Huslærer hos forskjellige Præster — atter ligesom Holberg. Efter den sidste Examen fik han i nogle Aar en fast Stilling som Klokker og Skoleholder ved Næs Jernværk, og her fik han Lejlighed til at sætte sig ind i Naturvidenskaberne, i Geologi og Mineralogi, men især i Kemi. Disse Studier synes han at have drevet af Hjertens Lyst,

mens derimod Nødvendigheden har drevet ham i en anden Retning — tre, fire Aar senere finder vi ham nemlig igen i København, hvor han tager juridisk Embedsexamen. Denne skaffede ham en Stilling som Hovmester for en ung Adelsmand, der studerede ved Akademiet i Sorø. Her var nu i Mellemtiden sket det, at »Ridder-Akademiet, der i Løbet af det syttende Aarhundrede var nedsunket til en latinsk Drengeskole, havde rejst sig paany, og var blevet en virkelig patriotisk Höjskole, hvor Modersmaalet blandt andet havde den Triumf, at Sönnen af den sidste latinske Skolemester, Sneedorff, blev Danskens ivrige Talsmand«, som Grundtvig skriver. Akademiet stod netop nu i fuldt Flor, og Green studerede der i tre Aar under sin jævnaldrende Landsmand Professor Jens Kraft fra Frederikshald. Kraft var vel den betydeligste Personlighed i den berömte »soranske Kreds«. Han var en udmærket Mathematiker af den Wolffske Skole, og Green, der aldrig för havde haft nogen regelmæssig Undervisning i de mathematiske Videnskaber, har sikkert haft godt Udbytte af hans Undervisning i Retning af at faa sine praktiske Indsigter klarede og ordnede; »Systemet« og »Methoden« var jo Wolffs Styrke. Kraft læste bl. a. over Mekanik, Hydraulik, Hydrostatik m. m. Men Kraft var ogsaa en selvstændig Tænker, der ikke nöjedes med at sværge til sin Lærers Ord, men turde gaa sine egne Veje; han forkastede saaledes Cartesius, som Wolff holdt sig til, og antog Newtons Verdenssystem. Heller ikke indskrænkede han sig til Mathematiken, men Philosophien havde i ham en fremragende Dyrker; han har udgivet Lærebøger baade i Psychologi, naturlig Theologi og flere lignende Videnskaber. Og det var ikke saa, at han var en overfladisk Person, der med en Harefod kunde fare hen over alt; Samtiden bebrejdede ham netop, at han holdt for meget paa Grundigheden. For de dannedes större Læsekreds var han især kendt af sin Strid med Sneedorff om Æsthetiken og af sin Bog om de vilde

Folk. Naar Green senere taler om, hvilken Methode han vil anvende, henviser han ikke til andre end Kraft, som altsaa vel maa være *den* danske Mand, der har lært ham mest; de Emner, Green senere behandlede i sin Undervisning, var ogsaa af ganske lignende Art som Krafts.

Om Greens Liv i den næste halve Snes Aar vides ellers ikke meget; han har vel slaaet sig igennem dels ved Undervisning, dels paa anden Maade; bl. a. har han arbejdet for den bekendte Kammerraad Paulli, den samme, der omskrev Holbergs »politiske Kandestøber« og udgav Afbildninger af Guldhornene. Paulli havde lagt sig efter Chifferskrift; han var Dechiffreur hos Frederik den fjerde, og Green lærte Kunsten af ham; men da han søgte Embede som Arméens Dechiffreur, blev en Udlænding foretrukken for ham. Selv siger Green, at han har været »Sollicitant« i 19 Aar, og en af hans Elever, der har fortalt om hans Liv, siger med en vis Bitterhed, der jo ikke var uberettiget i de Tider, at da Green hverken var Franskmand eller Tysker, kunde han naturligvis intet Embede faa i Danmark. At han ikke var i Stand til at slaa sig igennem ved frit Arbejde, kan ikke undre, da Arbejdet i de Tider ikke *var* frit, men omgærdet paa alle Sider af Monopoler og Privilegier. En Gang begyndte han at lave Medicinalvarer, men blev öjeblikkelig attraperet og mulkteret. Flere Gange kom han i saadan Nød, at han maatte sælge sine Bøger og Klæder for at leve. Det har sagtens gaaet op og ned med ham; omtrent i Aaret 1760 havde han dog faaet 50 Rigsdaler skrabet sammen, og dem besluttede han at anvende til en Udenlandsrejse. Ogsaa dette minder om Holberg, der til sin förste Udenlandsrejse ikke havde stort mere; men der er den Forskel, at Holberg kun var lidt over tyve Aar, mens Green var over de fyrre. Denne Rejselyst og dette Mod til at vove sig ud paa det ubekendte vidner om en ikke ringe Friskhed hos Manden. Thi det var ikke for at søge et lettere Udkomme, men ene

og alene for at lære, han begav sig paa Rejse. I øvrigt anser jeg det for sandsynligt, at det netop er Holbergs Exempel, der har fristet Ulrik Green. Den Kækhed, hvormed den fattige Holberg havde givet sig paa Rejse, og det Held, hans dristige Rejseplaner havde haft, synes at have været noget for den Tid ualmindeligt. Vi véd, at det havde vakt Opsigt langt ud over Danmarks Grænser — den engelske Digter Oliver Goldsmith siger udtrykkelig, at det var Fortællingen om Holbergs Rejser, der havde givet ham Mod til at foretage en lignende — hvor meget mere maa da ikke Holbergs Exempel have virket herhjemme.

Maaske det ogsaa er Holbergs Ros over den engelske Undervisningsmaade i Modsætning til den tyske, der gör, at Green vælger *England* til Maal for sin Rejse. Om denne Rejse siger Green selv, at den var fremkaldt ved hans Lyst til at se et Land, hvor »Mængden« var mere oplyst end i andre Lande; han vilde ogsaa selv lære, dels ved at høre offentlige Forelæsninger, dels ved at besøge »Selskaber« (ɔ: Klubber). Og han blev ikke skuffet. »I Selskaberne traf jeg Folk, som hver i sit raisonnerede efter en fri Indsigt. Nogle fremsatte, nogle modsatte, [gjorde Indvendinger] nogle forsvarede. Jeg anhørte dette med Forundring — — — jeg spurgte min Vert, om disse var studerede; han sagde Nej, men at de, som han, i deres Svendeaar, naar Værkstedet Kl. 7 om Aftenen var forladt, har tilbragt en Del af Aftenerne med at anhøre philosophiske Diskurser i en og anden Materie, som nærmede sig deres Profession, og at de anvendte samme siden ved deres Sammenkomster, hvor de af Lyst disputerede saavel om Theori som om Praktik. Min Vert mente, at slige Diskurser, som holdtes hist og her i London, var til Dels Aarsag til den Indsigt, hver saa almindelig havde i Økonomien, at hans Nation umuligen havde bragt Tingene til nærværende Fuldkommenhed uden denne Methode.«

At Greens Vært virkelig har udviklet alt dette, er jo ikke umuligt, men aabenbart er det Greens egne Anskuelser, der her udtales gennem Værtens Mund. »Han troede, at den grundigste Kundskab, indskrænket til visse Personer, vil ej være nok til at opnaa Øjemedet af en Republik, med mindre den blev almindelig, saasom faa Personer ere kun Lærere, men Mængden Discipler, som just bör sætte Kundskaben i Værk.« Green fortæller videre: »Jeg hørte og de almindelige Forelæsninger, hvor jeg maatte admirere Forelæsernes enfoldige Foredrag og Tilhørernes frie Indvendinger, som enten strax bleve besvarede eller ved næste Sammenkomst, eller uden Skam tilstaaede, de ej kunde besvare dem.«[1])

Hvem der kender Holbergs pædagogiske Anskuelser, hans Uvilje mod de unyttige Disputereøvelser og hans Ønske om, at de maatte blive afløst af Colloquier, Samtaletimer, hvor Lærlingerne kunde spörge, og Lærerne forvandle sig »fra Lectores til Responsores«, give Svar paa deres Spörgsmaal og klare det for dem, de ikke forstod, vil se, at her er virkelig noget lignende. Kanske Holberg allerede selv har set sligt i England. Vi ved jo desværre kun altfor lidt om hans Ophold der, især i London; vi hører kun, at han besaa alt, hvad han kunde overkomme; og da vi véd, at han i Paris netop med Iver besøgte de offentlige Disputatser, er der al Grund til at tro, at han har gjort det samme i London.

Green levede i England ligesom Holberg ved at benytte de Kundskaber og Færdigheder, han var i Besiddelse af. Det var efter sin Værts Raad, han gav sig til at lave Medikamenter, hvad der var fri Næring i England, men, som han siden fik at mærke, ikke i Danmark. Og endelig gjorde han, ligesom Holberg, efter Hjemkomsten til Køben-

---

[1]) I Gengivelsen af Greens noget knudrede Sprog har jeg et Par Steder erstattet de gammeldags Ord og Former med nyere.

havn, »sit Kammer til et Auditorium og sin Stol til et Cathedra.«

Det var den 21. November 1764, at Ulrik Green averterede i Københavns Adresseavis, at han vilde holde offentlige Foredrag — »Diskurser« —; först averterede han uden Navn, men Ideen synes at have slaaet an, thi 12. December gentager han Bekendtgörelsen med Navns Underskrift, og allerede 24. December kan han bekendtgöre, at nu vil de »fysiske Diskurser« tage deres Begyndelse umiddelbart efter Jul.

Disse Bekendtgörelser samt den Tale, hvormed Green indledede sin Undervisning, og som efter Opfordring af hans Tilhørere blev trykt, er hans Program, og de viser os, baade hvem det var, han vilde undervise, hvad han vilde undervise i, og hvad Methode han vilde bruge.

Han begynder med nogle almindelige Bemærkninger om Oplysningens Nytte til at befordre Lyksalighed, især »Kundskaben i de naturlige og fornødne Ting.« Indholdet af hans Diskurser skulde være, »at vise alle Tings förste Aarsag og dens Fuldkommenhed, de andre Aarsager og deres Virkning, at handle om Sympathi og Antipathi, om Magneten, om Kvægsølvet, om Gift, om Aarsagen til Sygdom og Sundhed, om alle Tings förste Materie og de materielle Tings Mellemrum, om Himmellegemernes Væsen og Bevægelse, om de Ting, som lader sig til Syne i Luften, om Vinde og deres Natur, om Hagl, Sne, Frost, om Jorden, Vandet og de af dem sammensatte Legemer saavel oven som under Jorden, om Ebbe og Flod, om de sanselige Kreaturer, især Mennesket og dets udødelige Sjæl, og om Verdens Undergang.« Et temmelig omfattende Program! men dog ikke uden ret god Sammenhæng i de valgte Emner. Naar Green saa afgjort betoner de »*fornødne Ting*« og endog udtrykkelig tilföjer, at »unyttige Videnskaber iblandt faa dette Navn«, saa er det, tydeligt nok, ikke fordi han udelukkende regner de reale Kundskaber til de

»fornødne Ting«; han vil jo ogsaa tale om »alle Tings förste Aarsag — — — om Mennesket og dets udødelige Sjæl« — o. a. desl. Man tager da vel ikke fejl, naar man tager Udtrykket »fornødne Ting«, som i Grunden svarende til vort »menneskelig, folkelig Oplysning«; og de unyttige Videnskaber« er vel de spidsfindige theologiske Spekulationer, som ogsaa Holberg havde ivret imod.

De, han henvender sig til, er fremfor alt Københavns Arbejdere, Haandværksmestre og Haandværkssvende; men for Resten er ogsaa andre: »enhver *af* Profession og *uden*«, velkommen. Sörgeligt, men betegnende, er det, at han maa beraabe sig paa en Autoritet for at forsvare, at han finder paa noget saa underligt som at undervise den Slags Folk. »Salig Baron Holberg mente, at Fædrelandets Börn havde og Hoveder!«

Og nu Methoden. Hovedejendommeligheden ved den er den Vægt, han lægger paa den *mundtlige* Undervisning. Bøger, siger han, forslaar ikke for den ulærde, thi det vil gaa dem som Kong Kandaces's Kammersvend: »Forstaar du, siger Philippus, hvad du læser? Hvorledes, svarer han, kan jeg forstaa det, uden nogen vejleder mig?« *De Døde taler vel godt, men de levende bedre. En halv levende Stemme har mere Eftertryk end 10 Dødendes Raab, udført ved Bogtrykkere.*« Men han vil ikke indskrænke sig til Foredag. »Jeg skal søge at bevise alt med Raisons og simple Experimenter, svare paa Spörgsmaal eller givne Grunde, enten strax eller i næste Sammenkomst, saa vidt det angaar Materien.« I det hele vil han bruge en meget fri Undervisningsmaade, saa fri, at han finder Anledning til allerede forud at forsvare den. »Alt for stor Frihed giver Anledning til Debauche, men for stor Tvang til Slaveri. Regler ere gode, men ere de for knap tagne, gaar det de fornuftige som Hesten, der staar i en Eng i et kort Reb: han æder op om sig og siden dør af Hunger. Det er sandt, Friheden kan give

Anledning til Fejltagelser, men ere de ej mod Gud og Kongen, fortjener de kun Medynk og kærlig Rettelse.«

Det var altsaa Maal og Midler. Hvordan var nu Manden selv? »Han var,« siger en af hans Tilhørere, »bredskuldret, maadelig fyldig, med en aaben Pande, vittige, ærlige Öjne og et rankt Legem. Han var oprigtig i alt sit Væsen, beskeden i sin Tale, adstadig i sin Gang, veltænkende og velundende mod alle, meget ordentlig, meget nöjsom, af rene Sæder, et ædelt Hjerte og en usminket Gudsfrygt. Altid ved et jævnt og fornöjeligt Sind bar han sin Modgang med den störste Sinds-Tilfredshed, stedse fuld af Tillid til Altstyreren, med rolige Blik hen ud til den bedre Verden. Endnu et Træk, som gör ham megen Ære: han var i höj Grad tolerant, en stor Menneskeven og en stor Börneven.« Disse Ord er aabenbart mere bestemt til at være en Lovprisning end en Skildring; men vi faar dog et vist Billede af Manden ved Udtryk som disse: »Han havde ypperlige Gaver til at holde Forelæsninger, et stærkt Bryst, den rene norske Udtale, et alvorligt, mildt Aasyn, meget tækkelige, indtagende Gebærder, en sædelig Venlighed, som opvakte Ærbødighed og Kærlighed hos alle.«

Den 7. Januar 1765 skulde altsaa Foredragene begynde. Green havde faaet 400 Rdl. af Kongen i det særlige Öjemed at give Haandværkere fri Undervisning; for disse skulde han afholde Udgifter til Lokale, Lys og Varme o. s. v. Han havde lejet en stor Sal i den Gaard i Vimmelskaftet, som nu er »det Petersenske Jomfrukloster« (nu Amagertorv Nr. 29), og som kunde rumme henved 400 Mennesker. Diskurserne skulde holdes fra Kl. 7 til 9.

»Kl. 5 begyndte Laugsmestrene allerede at samle sig; inden Kl. 6 var Salen saa fuld, at ingen kunde komme længere end inden for Dören. Kl. halv syv kom Forelæseren, gik omkring i Salen, hilsede enhver især med et trofast Haandtryk, spurgte efter Hustru og Börn, og nu, naar han saa Opmærksomhed og Venten paa alles Ansigter,

satte han sig som en Fader midt iblandt sine Börn, tog med den engelske Frihed sin Hat af, satte den paa igen, og begyndte ved et Bord, omgivet med nogle Bænke for de gamle, at undervise Københavns ædle Borgere (saaledes viste de sig den hele Tid igennem) om Gud, Forsynet og dets Veje med Mennesket, om Sjælen, dens Natur, det Liv efter dette, om vort Solsystem og de flere Verdener, om Luft, Jord, Mineralier, Metaller, Bjergværker, Gifter, Planter, Dyr og Mennesker, om Handel, Økonomi, og alt hvad der kunde skærpe deres Tænkekraft og göre dem begærlige efter Kundskaber. — — — Under hele Forelæsningen herskede den dybeste Tavshed; den blev ikkun afbrudt for efter hans egen Tilladelse at spörge om Forklaringen paa et og andet, som syntes dem uforstaaeligt.«

Ovenstaaende Skilddring af en af hans Tilhørere (H. J. Birch, død 1799 som Præst i Middelfart) passer naturligvis mere paa Forelæsningerne i Almindelighed end just paa den förste. Birch fortæller videre: »Den Aften, jeg hørte ham, handlede han om Diæten. En ærværdig gammel Laugsmester spurgte ham, hvad hans Börn skulde göre for at bevare sig for Tandpine. Han raadede dem at vaske Hovedet, Tænderne og Ørene hver Morgen med rent, koldt Vand, men paa det at Glasuren ikke skulde fordærves ved en Börste, raadede han at gnide Tænderne og Gummerne med en Pennepose. — Saa snart Klokken slog ni, stod han op, hilsede Forsamlingen, og saa Bifald, Glæde og Taknemlighed afmalet paa alles Ansigter. Det var en Fornöjelse at høre disse gamle og unge Laugsmestre paa Gaden i Samtale med hverandre, De igentog, hvad de havde hørt og gav deres ofte sunde og rigtige Tanker derom til Kende. Enhver gik nu med ny Oplysning hjem til sit; og foruden megen anden Nytte havde disse Forelæsninger ogsaa denne, at de afholdt dem fra Værtshusene og den derved unyttige Tidsspilde og Bekostning.«

Kvinder kom der ikke til Greens Forelæsninger; maaske det havde vakt ligefrem Anstød; men Green fortæller iøvrigt, at de flere Gange lod forespörge, hvorfor de ikke maatte komme, da de dog vist ogsaa kunde have godt af at lære noget om Naturen; han havde ogsaa i England set Kvinder overvære saadanne Foredrag.

En Aften forefaldt der et lille Optrin, som er saa betegnende, at det skal fortælles her. Green havde bekendtgjort, at ogsaa andre end Haandværkere kunde faa Adgang; han antyder, at der var dem, der havde kritiseret hans Foredrag. Der kom virkelig ogsaa nogle for at kritisere.

»En Gang fandt nogle Studentere for godt at sætte sig imod Green under Forelæsningen, og iblandt andet ytrede de den Tanke, at *de Ulærde ikke burde høre saadanne Ting, som alene skulde være for de Studerende, det var at vanhellige Videnskaberne;* med meget andet, som de Tiders Tænkemaade indgav dem. Da skulde man set, med hvilken Iver disse ustuderede Mænd forsvarede deres elskede Lærer. Og dersom han ikke havde lagt sig derimellem og befriet Studenterne fra Overfald, havde de dyrt maattet betale disse Ord. Imidlertid bade de ham om Tilladelse, at fire unge Mestere maatte hver Aften holde Vagt ved Indgangen, og ingen indlades uden Billet, forsynet med hans Navn, ligesom og at han tvende Gange om Ugen vilde holde de samme Forelæsninger for Svendene.«

Der er noget vist »engelsk« over dette, at Tilhørerne saaledes selv holder Disciplin og indretter sig, som de vil, og der har vist i det hele hersket en Frihedens Aand over Møderne. »Aldrig,« siger Green selv, »er de helligste Forsamlinger med större Stilhed blevne helligede end vores. Naar jeg talede, sad Mængden agtsom, ret som Oraklet skulde have talet, og naar nogen enten tiltalede eller besvarede mig *(thi Frihed var Sjælen i vort Selskab)* skete det med saadan Beskedenhed, at baade Selskabet blev fornöjet og jeg æret.« Ogsaa hans Biograf siger, at »noget

af det ypperlige ved hans Diskurser vár den fornuftige Frihedsaand, hvormed han talede frit i alle Materier. Han selv tænkte og talede frit som Normand, men aldrig ubeskeden, aldrig stolt af sine Indsigter.« Han havde da ogsaa megen Glæde af sit Arbejde. Tilströmningen var stor. »Vor Samlingsplads, ihvor anselig den var, blev os dog for liden, saa at alt, som kunde tjene til Fodfæste, blev anvendt, skönt det ej dertil var dannet; Mængdens uddampende Aande slukkede tit vore Lys«; tilsidst blev han nødt til at skille Tilhørerne i to Dele. Green glædede sig især over den Lighedsaand, der herskede: »den ene var ej i Selskabet bedre end den anden, den ene ansaa den anden som sin Ligemand, skönt Fødsel og Formue havde udenfor gjort adskillige Forskelligheder.« Ligeledes glædede og undrede han sig over, at der kom saa mange unge. »Ungdommen, som ellers ej finder Smag i Alvorligheder — — de søgte ind for at høre, de var gerne de förste, de stod deres tvende Timer ud, som de var dertil med Løfter opmuntrede; jeg forundrede mig tit over dette usædvanlige, ret som Ungdommen to Timer hver Aften var bleven gammel; de syntes at sætte Pris paa, hvad de ej forstod, og viste Lyst til at lære det, som jeg vanskelig selv kunde forklare.«

Den 8. Maj 1765 sluttede Ulrik Green sine Forelæsninger med en Tale, som senere »efter manges Begæring« blev trykt. Heri skildrer han Forholdet mellem sig og sine Elever: »Naar jeg kom, behøvede jeg kun at komme, de gav mig velvilligt Rum, de betog sig selv Plads, paa det at jeg skulde faa; naar jeg gik om, förend vi begyndte, for at tale nu med en, nu med en anden, gav Øjnene Venlighed til Kende, som de vilde sige: Vær velkommen! Jeg var det og. Naar jeg begærte en eller anden Forandring, for at forekomme smaa Uordener, som kunde hindre Commodité, da vare de beredvilligere til at efterkomme, end jeg til at begære, og selv søgte de aldrig at

göre en eller anden Indretning, uden at de gav mig deres Tanker forud til Kende, ligesom det havde dependeret af mig, da dog Mængden afgjorde det ganske, og jeg var kun at anse som et simpelt Medlem af den. Naar jeg ved den bestemte Tid skulde gaa til mit Sted, gjorde de mig en levende Allé af Velyndere med en Hurtighed, som de var exercerede. — — — Deres Afskedskompliment, som de beærede mig med hver Aften, naar jeg gik, var mig ligesom en Opfordring at komme fornöjet igen.«

Lad være, at Manden her taler ud af sit Hjærtes Fylde, og at Udtrykkene derfor er lidt mere overströmmende end vi er vant til i vore Dage — ingen kan dog være i Tvivl om, at her er blevet holdt Höjskole, og at Eleverne har haft den Glans i Öjet og det Smil om Munden, Kold satte som det rette Vidnesbyrd om, at de var »med«.

Udtalelser fra Eleverne har vi ikke meget af; foruden den ovenfor omtalte Levnedsskildring af Birch har jeg kun i Adresseavisen — et Par Dage efter Foredragenes Afslutning — truffet en Tak fra en Tilhører »paa det hele Selskabs Vegne.« Den er meget höjstemt, i Tidens Stil, og den er, betegnende nok, henvendt til — Kongen, »vor fromme Fader, der har antaget en saadan Skolemester til sine enfoldige og umyndige Börn«. Om Green selv siger han: »Vores Lærer har med den störste Flid og med en forunderlig Fornöjelse søgt at befordre det store og vise Öjemed (nemlig »at vi skulle lære at tænke og med Eftertanke komme til at bruge de Kræfter, som Naturens milde Herre har forundt os«). — — — »Han har lært og fornöjet os tillige, ja han har virkelig opbygget det hele Selskab.« Men at Greens Forsøg er blevet omtalt Mand og Mand imellem, derom har man bl. a. et Vidnesbyrd deri, at Jakob Baden, den bekendte Kritiker, et Par Aar senere gav en Anmeldelse af hans Smaaskrifter, i Tillægget til Adresseavisen, og mindede om, hvad Green havde gjort. Baden havde, som bekendt, megen Interesse for

Skolespörgsmaal og var ivrig efter at faa en friere og friskere Luftning ledet ind over Universitetet, hvor han vilde have Examensvæsenet afskaffet, og have större Plads for Modersmaalet;[1]) det var da ikke underligt, at en saadan Mand var lydhør for en Undervisningsmaade som Ulrik Greens. Baden siger nu om Greens Smaapiecer, at skönt de ligger længere tilbage i Tiden, er de dog af saa meget Værd, at han vilde kunne bebrejdes Mangel paa Patriotisme, om han forbigik dem. »Den Lejlighed, de er holdne ved, er den eneste i sit Slags og for os höjtideligere end de fleste af dem, hvor Nationens Genier opbydes til at tale og Fyrster selv til at høre. At indbyde den Del af sine Medborgere til Oplysning ved mundtlige Samtaler, som Tid og Næringsbekymringer ikke tillade at hente Oplysning fra Bøger eller oplyste Mænds Omgang; . . . . . at göre Ulærde ved Samtaler i Modersmaalet til Lærde! hvilket Foretagende —«! udbryder Baden i Begejstring. Dernæst fremhæver han Greens Utrættelighed, og at han ikke, efter at have besøgt de fremmede Lande og der have omgaaedes bedre oplyste, er kommen til at betragte Almuen blandt sine egne Landsmænd med Foragt, men blot er opfyldt af Ønsket om ogsaa at hæve den. »Saadan en Mand er Hr. Green, *den förste i Danmark* (lader os skrive det med store Bogstaver) *som holder offentlige Forelæsninger i Videnskaberne for Almuen*[2]). Han siger endvidere, at mens man ellers *søger* efter at finde saadanne Mænd, saa *har* man her Manden — »og nu, föjer han bittert til, har man gjort ham til Sprogmester!«

Ja, — med Ulrik Greens Diskurser var det forbi; vi véd ikke hvorfor. Muligvis har man fundet, at en saadan Forelæserbestilling kunde blive et passende Embede for en anden. Nok er det, Green fik ikke mere Understøttelse for at læse for Haandværkere; det fik derimod en

[1]) Smlgn. Dr. Rönnings „Rationalismen“, II, S. 403.

[2]) Udhævet af Baden.

anden — naturligvis en Tysker — ved Navn Johan Gottfried Erichsen. Han blev med et betydeligt kongeligt Stipendium sendt til England for at studere Mergelen og dens Brug og kom Aaret efter tilbage som Caroline Mathildes Livlæge. Nu skulde han til at holde »fysiske Diskurser«; men der synes ikke at være blevet noget af; han rejste til Norge og døde der Aaret efter, netop i Greens Fødeby.

Green gjorde et Forsøg paa at fortsætte Diskurserne paa egen Haand og indbød Tilhørere til at møde paa hans »Sal« i Laxegade. Der mødte en Del, »men,« siger Birch, »da Forelæsningerne begyndte, blev de uenige om Rang og Sæde.« Det lyder jo underligt. Tingen er vel den, at nu, da Green tog Betaling, fik han et andet Publikum end för, Folk fra de Klasser, for hvem Rangforordningen hørte til det vigtigste og ukrænkeligste i Livet, og det var hans Tale ikke beregnet paa, Saa opgav han det, og der er ikke Tegn til, at han senere har forsøgt at tage det op paa ny. Han blev Informator i det engelske Sprog paa Søkadet-Akademiet med 150 Rdl. i Lön og »levede nu med sit muntre Sind i en filosofisk Rolighed«. Men ved Optöjerne den 17. Jan. 1772 havde han det Uheld, at hans Værelser — sagtens ved en Fejltagelse — blev ødelagte; dette tog han sig saa nær, at det synes at have rystet hans Forstand, og Aaret efter døde han.

Der maa vel have været en vis Svaghed i Greens Karakter; det er jo ikke saa sjældent, man ser, at Mennesker, der have denne aandelige Böjelighed, denne Evne til at sætte sig ind i andres Forestillingskreds, der er en saa udmærket Egenskab for en Lærer, — at saadanne Mennesker mangler en vis Fasthed, en Stivhed i Ryggen, som kan göres fornøden nok i denne Verden. Saaledes den Mand, der er bleven hædret med Navnet »Danmarks almindelige Lærer«, Niels Hemmingsen. Om hans Elskelighed som Menneske og hans sjældne Læregaver er der en Række af samstemmende Vidnesbyrd fra hans Elever; men vi, der er udenfor

Paavirkning af hans personlige Egenskaber, kan ikke andet end lægge Mærke til en vis Mangel paa Fasthed og Sikkerhed i hans Karakter. Havde der ikke været noget lignende hos Green, saa kunde der vel være kommet noget mere ud af den gode Begyndelse.

Jeg har dvælet saa længe ved Ulrik Green, fordi han synes mig at være det mærkeligste Mellemled mellem de to store Folkeoplysningsmænd, Holberg og Grundtvig, hver af dem den største i sit Aarhundrede.

Har Grundtvig kendt noget til Green og hans Haandværkerundervisning?

Der er ingen Grund til at antage det. Greens Skrifter er som sagt faa og sjældent forekommende, og i dette Aarhundrede har ikke mange lagt Mærke til ham. Havde Grundtvig kendt ham, havde han dog sikkert nævnt ham i sine Skrifter om Folkeoplysning; han er jo ikke den Mand, der lægger Skjul paa, hvor han har sine Ideer fra, og med sin Sans for den historiske Sammenhæng havde det utvivlsomt været ham kært at minde om Ulrik Green, dersom han havde kendt ham. Derimod nærer jeg ingen Tvivl om, at der ved Greens Arbejde er udstrøet mangt et Frø, som har spiret i Lön og baaret Frugt, uden at man har tænkt over, hvor Frøet oprindelig stammede fra. Der dukker dog af og til Tanker og Forslag op, som er betydelig nærmere i Slægt med de engelske end med de franske Opdragelsesgrundsætninger. Blandt disse vil jeg nævne en Afhandling, som fremkom i Minerva ikke længe efter Greens Biografi, og som, om *den* end ikke har været kendt af Grundtvig, dog har til Forfatter en Mand, som vi véd har staaet Grundtvig nær, og som i det hele har øvet en betydelig Indflydelse paa den Tids Ungdom.

Afhandlingen hedder: »Bör Verdens moralske Forbedring begyndes med Opdragelsen?« og falder i to Dele. Den første Del er en varm og dygtig Hævden af den Tanke, at Barneopdragelsen og Barneundervisningen tilhører

Hjemmet og Forældrene, ikke Staten, altsaa i Grunden Friskoletanken. Der er adskilligt heri, som enhver kan læse med Fornøjelse, saaledes naar Forf. paapeger Nødvendigheden af at tage individuelle Hensyn ved Börneopdragelsen, hvilket den offentlige Skole vanskeligt kan. »Min Mening er ikke, at al Ting *pludseligen* skal forandres, alle Skoler nedrives, og alle Lærere sættes paa Pension,« siger han, men hans Mening er aabenbart, at det bör ske efterhaanden, og at man bör gaa over til at »bruge de Undervisningsanstalter, vi have, med nødvendige Forandringer deri, til de Voxnes Oplysning.« Dette er det andet Hovedstykke i Afhandlingen, og i Betoningen af, at Kraften skal lægges paa de *Voxnes* Oplysning, mødes Forf. altsaa med de tidligere nævnte Mænd, Schumacher, Evald og Ulrik Green. Vel udtaler han sig ikke nöjere over Maaden, hvorpaa saadan Undervisning bör drives, men han taler med Varme derfor. »Jeg véd ikke, hvoraf det kommer,« siger han, »at alle Stiftere til saadanne [Skoler] kun have tænkt paa Börn og unge Personer, uden af den urigtige Grundsætning, at deres Undervisning ej tilhører Forældrene, men fremmede Lærere, som man paa denne Maade bör søge at forskaffe dem. I vore Tider er det derfor en Sjældenhed, at nogen Høresal, for ej at sige Skoler, besøges af Mænd, medens det hos Græker og Romere fordum ej var usædvanligt, at Statsmænd og Feltherrer anhørte de Lærdes, og især Filosofernes Forelæsninger. At lære noget i en modnere Alder paa anden Maade end ved Læsning holdes nu om Stunder næsten for en Skam, idetmindste er det af Moden: og dog er det i mange Ting højst vanskeligt ved egen Flid at göre nogen betydelig Fremgang. Hvor ønskede jeg ikke selv i visse Kunster og Videnskaber endnu at kunne faa den Anvisning, som jeg tit forgæves har søgt, og hvor meget stærkere vil ej dette Ønske blive, om jeg nogen Sinde ser Börn opvoxe, hvis Opdragelse, formedelst min Vankundighed, vil blive mindre fuldkommen,

end den kunde blive? Jeg kender ogsaa flere, der tænke ligesaa.«

Især lægger han Vægt paa det, at de unge [ɔ: Börnene] ikke kan have Klarhed over sig selv og Verden og derfor ikke ved, hvad de har Brug for, medens det forholder sig ganske anderledes med de voxne. »Jo mere jeg overvejer disse Grunde, jo mere finder jeg mig bestyrket i den Mening, at vore offentlige Læreanstalter med større Nytte kunde anvendes til den mandige Alders end til Ungdommens umiddelbare Tjeneste.« Forfatteren tænker sig endog en Tilstand, hvor al Undervisning er en fri Sag, ikke Statens: »Naar Fordomme engang blev aldeles udryddede, naar Opdragelsen igen ganske kom tilbage til Familierne, hvilke den ene tilhører, og en ædel Lyst til at opnaa den Grad af menneskelig Cultur og Fuldkommenhed, som i enhver Stand er mulig, omsider blev almindelig, da vilde disse Indretninger maaske, endog i Henseende til de Voxne, blive overflødige, og Midlerne til Folkets Oplysning uden Statens eller Øvrighedens Hjælp af sig selv mangfoldiggöres;« men han indrömmer, at det Punkt, paa hvilket vi hidtil har staaet, »er endnu altfor lavt til saadanne Udsigter, som den sværmende Indbildning selv næppe vover at udkaste«.

Forfatteren til denne Afhandling er ingen anden end *Niels Treschow*, Rektor i Kristiania, saa Professor i Filosofi ved Kjøbenhavns Universitet og derefter ved det nyoprettede norske Universitet, en Mand, hvis Betydning for vort Aandsliv i Begyndelsen af dette Aarhundrede vist endnu langtfra er tilstrækkeligt betonet. Sibbern siger om ham, at »den ny Opaandelse og Idévirksomhed«, som da fandt Sted, skyldtes foruden Steffens, Øhlenschlæger og A. S. Ørsted ogsaa Treschow, »der kom herned til Kjøbenhavn fra Kristiania 1803 og gjorde stor Virkning«; og P. Hjort siger, at Treschow var ved Siden af G. Sverdrup de to kjøbenhavnske Professorer, som de yngre Studerende havde

mest Respekt for. Men *Treschow hørte til Grundtvigs nærmeste Omgangskreds i den stærkt bevægede Tid, efter at han var kommen fra Langeland.* I Fr. Schmidts Dagbog fra hans Kjøbenhavnsrejse 1811 træffer man idelig Treschow, Grundtvig og Sverdrup sammen og al Tid i filosofiske Samtaler — »her behøvedes ingen Spilleborde som Nødhavn«. F. Ex. S. 125: »Klokken to gik jeg til Treschows. Da Grundtvig, som og var indbuden, biede noget længe, blev Hansen sendt som Expres efter ham. Næppe var han kommen ind ad Dören, förend han og Treschow var inde i Filosofi og Teologi,« osv. Senere hen paa Aftenen faldt Talen paa de nyere Undervisnings- og Opdragelsesteorier, og Selskabet synes at have været temmelig enstemmig mod Rousseaus »Emil«.

Hvilken Indflydelse Treschow har haft paa Grundtvig, kan her ikke udredes; men der er ikke Tvivl om, at der i saadanne Samtaler er blevet udkastet mangt et Frø, der har fundet god Jordbund, men ikke kunnet spire op under den lange Nyaarsnat, som nu fulgte for Grundtvig. Først da Nyaarsmorgen oprandt for ham, da han kunde byde Guds Fred og god Morgen til sine Venner, baade »i Bøgenes Skygge« og »ved Elvenes Væld«, først da lokkede Solens Lys Spirerne frem, og da saa de frugtbare *engelske* Strömme blev ledet ind over Jorden, fik de Kraft til at voxe sig store og stærke — de grundtvigske Skoletanker. — —

Som sagt, det er kun løsrevne Billeder, her er tegnede, og det maa overlades til andre at udfylde og forbinde dem. At det er Niels Treschow, der har knyttet Baandet mellem Grundtvig og det attende Aarhundrede, nærer jeg ingen Tvivl om, men at paavise dette nærmere, ogsaa i andre Henseender, maa henskydes til en anden Gang.

Talsmanden for „Den nye tyske Skole“, Dr. Hugo von Göring.

Af *Julianus Plesner.*

»*Den nye tyske Skole*« er et Navn, der i længere Tid har været velkjendt i den pædagogiske Verden, og gjennem Kejser Wilhelms Tale er nogle af dens Hovedtanker naaet ud snart til hele den civiliserede Verden. Et Maanedsskrift af det Navn afslutter 1. April sin 2. Aargang, og en Forening af samme Navn og med Bladet som Organ strækker sig over hele Tyskland og ud over dets Grænser. Hvad betyder da Løsnet: Den nye tyske Skole, og hvem staar bag? det var vel nok værd at vide lidt mere om, end man kan se af de korte Referater i Bladene.

Hidtil har det naturligste været at gaa til Tidsskriftet, der redigeres af Dr. Hugo v. Göring i Forbindelse med Prof. Esmarch i Kiel, Prof. Preyer i Berlin, Skoleraad Bauer i Augsburg og Gymnasial-Direktør C. Schmeltzer i Hamm. Af disse Navne er Prof. Esmarchs og Prof. Preyers Navne jo velkjendte her hjemme. Programmet er først og fremmest: en sund, naturlig, jævnt fremadskridende Undervisning paa Modersmaalet i Lighed med de Tanker, som Prof. Kroman har slaaet til Lyd for i sin klare og livlige Bog: »Maal og Midler for den højere Undervisning«. Gjennem Tidsskriftet var jeg kommen til det Resultat, at det var det samme, man kæmpede for der sønder paa — og jeg blev bestyrket deri ved Tidsskriftets overordentlig rosende Omtale af ham og hans Bog; men jeg havde ikke kunnet faa noget at vide om Hugo v. Göring og heller ikke komme i Forhold til hans Plan, fordi jeg savnede dens Historie. Men nu behøver man ikke at spørge længer og spejde efter, hvad det er for en Strømning, vi kan

vente sønder fra, ja, som allerede, som vi skal se, har meldt sig her hjemme: — om den vil fremme eller hæmme det, som de fleste af »Danskeren«s Læsere anser for sundt og godt — og heller ikke, hvem Profeten, hvem Strømvenderen er: om han er af de gode eller daarlige Profeter. Han har nu selv lagt det frem for os i en Bog: »*Den nye tyske Skole. En Vej til Virkeliggjørelse af en folkelig Opdragelse, af Dr. Hugo v. Göring.*[1])

Om *sin Plans Fremkomst* siger han selv (S. 52): »Ikke i Oplysningens Tidsalders — ikke i »Sturm- und Drang«-periodens Tidsstrømnninger maa man søge Stødet til Tanken om en tysk Skole, men i Nutidens rigtstrømmende Aandsliv.« — »Dens Fremkomst er saa langt fra at skyldes min personlige Fortjeneste, som et Forslag til Desinfektion vilde være det, efter at man har fundet Sygdomskilderne og opdaget de sygdomshæmmende Stoffer. Min Aandsudvikling ligner vel Millioner andres. Kun er maaske hos mig Medlidenheden med den nyopvoxende Slægt noget stærkere end hos andre, og den har stadig paany tvunget mig til uafladelig at overtænke, hvorledes alle de *skadelige* Dannelsesstoffer, som har virket paa mig og tusinde andre i vor Barndom og Ungdom, kan holdes fjærnt fra den unge Slægt, og hvorledes det nuværende Aandslivs sunde Indvirkninger, som holdtes fjærnt fra mig og mange andre i Skole- og Studieaarene, med Maade og paa rette Vis kan bibringes den opvoksende Slægt til Næring og aandeligt Arbejde. *Det maa komme dertil, at den unge Slægt kan glæde sig ved sin Ungdom og Skoletid og senere prise den som den lykkeligste Tid i Livet og som en ægte Indvielse til det kamprige Liv*, og ikke klage over dem, som hentørrede under stive Pedanters tyvtesløst lam-

---

[1]) Die neue deutsche Schule. Ein Weg zur Verwirkligung vaterländische Erziehung von Dr. Hugo v. Göring. — Voigtländer, Leipzig 1890.

mende Aandstvang eller som bortødslet ved ørkesløse Drømmeres vildledende Legen med Tanker.[1]) (S. 53—54.)

For at man nu let skal kunne finde de egentlige Aarsager til det gode og slette i hans Plan, vil han aflægge Regnskab for de Indflydelser, han selv under sin Udvikling har været paavirket af, og som har fremkaldt hans Plan; derved haaber han, at det ikke skal blive en unyttig Diskuteren om Theorier og Systemer og disses Ophavsmænd, men en saglig Forhandling, knyttet til og ført gjennem Paavisning af nutidsvirkelige Kjendsgjerninger; thi, som han andensteds (S. VIII) siger: »det gjælder ikke her om Theorier, som bliver paa Papiret, men om et Program, som skal udføres, og det snarest muligt.«

Saa gjør han da, for at begrunde sin Plan, rede for sin egen Livsudvikling; og det viser sig, at han ikke er nogen ensidig Stuelærd og heller ikke udelukkende theoretisk, psykologisk-fysiologisk Systembygger, der som Madvig siger til ham »bygger Normalmennesker«, men en dygtig og begavet Lærd og Lærer, der har levet fuldt med i sin Samtid, men med Øjet særlig aabent for Ungdommens Tarv, fordi Hjærtet følte varmt for den. Jeg haaber, man vil kunne se, at det ikke er uden Grund, at v. Göring har kunnet samle Skolevæsenets Fremskridtsmænd under sin Fane. Han selv er netop et Billede af Opdragelsesbevægelsens Udvikling i Tyskland i de sidste 20 Aar; ved at følge hans Udvikling følger man den og kommer maaske lettere til at forstaa den. Hans som dens Styrke er ikke Geniets Skaberkraft — der maa Fröbel have Æren —, men netop det, at han *med aaben, modtagelig Sans, varmt Hjærte og redelig Vilje til Arbejde har levet med i sin Tids aandelige Liv.* Og ét endnu: Jeg haaber, man vil se, at det at lægge en Plan til et godt Skolevæsen ikke kan være et Øjebliks Værk — mange Hensyn maa

---

[1]) Geistesspiel.

tages, og *paa næsten alle Omraader staar vi tilbage;* men ogsaa det: at *for at et Opdragelsessystem med rette skal kunne gjøre Krav paa videnskabelig Myndighed, fordres der et grundigt, ærligt, gjennemtrængende Arbejde:* saa man skal ikke uden videre bøje sig for alt, hvad der melder sig i Videnskabens Navn og for Navnets Skyld opgive, hvad der *virkelig* har staaet Prøve. *Den, der af Vane og Magelighed holder paa det gamle,* fordi det er gammelt, eller fordi det er hans eget, *er en Hæmsko for den unge Slægt*; men lige saa fordærvelige og maaske endnu mere er de, der, fordi de ikke vil gjøre et solidt Arbejde og derfor ingen Tillid har til deres egne Erfaringer, *render efter det ny, blot fordi dte er nyt.* Børn er for dyrt Stof til at tjene til Prøveklude for nyfigne Fuskere.

I Redegjørelsen for sit Liv (S. 64—70) omtaler og karakteriserer v. Göring mange af Datidens Mænd; men kun for saa vidt de er danske, saafremt de er kjendte i videre Kredse eller i Tilfælde af, at de faar indgribende Betydning til Forstaaelse af hans Liv og hans Skoleplan, kan jeg tage dem med her.

I. I Berka og Eisenach. Han er Landsmand af Luther, lidt over 41 Aar gammel, født sidst paa Aaret 1849 i *Berka* ved Wesers Biflod Werra, der drainer de skov- og metalrige Thüringerbjerges Syd-Øst-Skraaning. Her i den dejlige, afvexlende Natur levede han et sundt, friskt Drengeliv, til han næsten 13 Aar gammel kom i *Karl-Friederichs Gymnasiet i Eisenach* ovre paa den anden Side af Bjergene. Det ledes i stræng gammelsproglig Retning, vidt forskjellig fra alt, hvad han hidtil havde levet i og med. Dog var der to Personligheder, der forstod at drage hans Sind til det fremmede Stof. Den ene, der var præget af ren Sjælsadel, vandt snart ved sin fængslende Undervisning hans Interesse for det græske Sprog og græsk Literatur, ligesom han ogsaa ved sin fintfølende Indgaaen paa

hans »dumme« Modvilje mod det hebræiske Sprog ikke alene overvandt den, men vakte hans særlige Forkjærlighed for Studiet af Hebræisk og Syrisk. Den anden Lærer fik ham ved den Formfuldendthed, hvormed han talte Latin, i den Grad optaget af dette Sprog, at han i sine Studenteraar, naar det gjaldt videnskabelige Spørgsmaal, hellere skrev det end tysk. Og ved Undervisningen i Religion vakte han ved sine »værdige« Foredrag over Dogmatik og Kirkehistorie hans Interesse i den Grad, at han under hans Vejledning studerede det gamle og nye Testamente i Grundsprogene. Han var saaledes fuldstændig optaget af de gamle Sprog og som det syntes et lovende Theologæmne. Det mente han da ogsaa, og »med det forfærdelig snævre Syn, som et Gymnasium giver én paa Videnskaben« var det nok til at bestemme ham for Theologien.

2. I Jena. Som Theolog studerede han paa Universitetet i *Jena* under Ledelse af Mænd som den dygtige og varmtfølende Kirkehistoriker *Hase*, den ansete Lærde *Rüchert* og den dygtige Theolog og Skolemand *Diestel*. Han fuldendte da ogsaa sit Studium, men havde under alt dette en Følelse af, at store Egne af hans Sjæl laa uopdyrkede, ligesom ogsaa hans Forkjærlighed for Brugen af det latinske Sprog vidner om hans upersonligt fremmede Forhold til sit Stof.

Trangen til »*almen Dannelse*« drog ham da til den aandrige Fysiolog *Preyer* og til den ikke mindre aandrige Filosof *Kuno Fischer*, der, efter at Forbudet mod hans Forelæsninger var hævet, havde forlagt sin Virksomhed fra Heidelberg og Berlin til Jena (1856). »Jeg kan,« siger han »kun sammenligne det Storhedsindtryk, som jeg modtog gjennem Preyers aandrigt livfulde Foredrag, og som end ikke forstyrredes ved min Modbydelighed for det baade for Anskuelighed og Forstaaelse lige værdiløse Dyrplageri (Vivisektionen), med det Indtryk, som Kuno Fischers

kunstnerisk fuldendte Foredrag over Kants Filosofi og Goethes »Faust« gjorde paa mig. Den Verden, som begge aabnede for mig, var større end den lille Verden, jeg hidtil havde levet i. »Jeg ahnede Grundtrækkene af den Videnskab, som stræber at udforske Legems- og Sjælelivets evige, ubrødelige. store Love.«

»Den Spaltning i min Sjæl, som nyt, frisk Aandsarbejdes Indstormen paa mine Børneforestillinger fremkaldte, kunde jeg ikke lade mig nøje med at skubbe fra mig ved at skifte Studium. Jeg maatte afslutte det begyndte Arbejde, men rigtignok med det Forsæt ikke at træde i præstelig Virksomhed. Modstriden løstes først fra det Øjeblik, da jeg lærte at kjende hint Grænseland mellem Videnskab og Kunst, mellem Theori og Praxis — hin Videnskab, som maa gaa i Skole hos *alle* Videnskaber og maa anvende de sikre Kjendsgjerninger fra alle Videnskaber for selv at blive Videnskab: *Pædagogikken*. Med Blikket paa Pædagogikken kunde jeg ikke blot tilfredsstille min Trang til *almen Dannelse*, men var tvungen til at gjøre mig bekjendt med de *almene Grundtræk af alle Videnskaber* for at beholde deraf, hvad der lod sig udmønte for Pædagogikken.«

Opdragervirksomheden har altsaa for ham været Løsningen af et personligt Livsspørgsmaal. Deraf kan man forklare sig den personlige Varme og Iver, der siden har drevet ham frem og, da hans Tanker klarede sig, skaffet ham Ørelyd. Samtidig er det værd at lægge Mærke til, at, som en naturlig Følge af hans hele tidligere Udvikling er det foreløbig gjennem Tanken, han kommer i Forhold til det virkelige Liv og da som naturligt er for den, der har været ene paa sit Studerekammer med sig selv, væsentlig den Side af Videnskaben, der omfatter Legems- og Sjælelivets Naturhistorie. Gjennem dem aabnes først hans Blik for det virkelige Liv og dets Rigdom, medens dog samtidig Begyndelsen til et dybere Forhold til Livet er

sket gjennem Overtagelsen af en praktisk Livsopgave i dets Tjeneste.

Den, der vakte hans Sans for pædagogiske Studier, var en af de før nævnte theologiske Professorer: *Dr. Diestel*, hvis sjældne Gaver som Lærer vakte hans egen Lyst til Lærervirksomhed. For at uddanne sig i Praksis gik han nu paa hans Lærerseminarium og blev samtidig Lærer ved en god Privatskole, medens Professorens Universitetsforedrag satte Liv i hans historiske Studier, og særlig henledtes hans Opmærksomhed paa Pestalozzi, Niemeyer og Palmer. Diestels æggende Paavirkning skylder han ogsaa sin *første Optræden som Forfatter* i de 2 historiske Skrifter: »Opdragelsen hos Jøderne« og »Luthers Fortjeneste af Skolereformationen«, den sidste paa Latin. Endelig var *Fritz Schultzes* klare, fængslende Foredrag over Kants Erkjendelseslære[1]) særlig egnede til at vække pædagogiske Interesser, ligesom de aabnede hans Blik for, *hvad samvittighedsfuld Forbedelse har at sige* for Lærervirksomheden.

3. I Leipzig. Det, der drager v. Göring til Leipzig, er *Zillerseminariets Ry* og *Universitetets Program*, der var særlig righoldigt for én, hvis Hu stod til at studere Tænkningens og Opdragelsens Historie. Han giver »de dygtige Universitetslærere« det Ry, at de plejede den godt. Den, han her sætter højest, er *Heinze,* der som faa forstod at faa Tilhørerne med, naar han med fornøjelig Friskhed opredede Filosofiens Hovedtraade ned gjennem Historien og lige ind i Samtiden. Ved Siden af Filosofiens Historie studerer v. G., som naturligt er, især Kant, der jo bærer hele den videnskabelige Erkjendelseslære paa sine Skuldre. Paa Opdragelseslærens Omraade drager *Masius* hans Opmærksomhed fra de store tiltalende Oversigter ned til de enkelte Fag med deres mange vanskelige Opgaver, hvis

---

[1]) „Kritik der reinen Vernunft".

Løsning er Betingelsen for praktisk Dygtighed, medens *Eckstein* i tiltalende Smaabilleder sikrede Humanisterne Tilhørernes Deltagelse, og *Hofmann,* dels ved Foredrag, dels under Ledelsen af de praktiske Undervisningsøvelser, lærte dem skarpt at skjelne mellem, hvad der i de nyere Theorier tit ser temmelig ens ud, men dog har højst forskjellig Virkning, naar de anvendes i Praxis. Her i Leipzig vælger v. Göring ogsaa sin foreløbige videnskabelige Opgave: »*Oplysningsalderens Pædagogik*«.

Hvad der ved Siden af Universitetet drog ham til Leipzig var *Zillers* Ry. Medens Universitetets Undervisningsplan borgede saa godt for Plejen af historisk Pædagogik og for Overleveringen af, hvad der af Fortidens Tænkearbejde har blivende Værd, havde det Ry, der gik af Zillers Storhed som Pædagog, spændt hans Forventning paa det højeste. Resultatet blev en Skuffelse, vel mest, fordi han selv af Naturen er mere alsidig historisk anlagt, medens Z. er mere ensidig og praktisk. Zillers ensidige Dom over samtidige, som v. G. ærede, følte han sig ilde berørt af; desuden traf det sig netop saa uheldigt, at Z. holdt Forelæsninger paa Universitetet over Filosofi, som ikke laa indenfor hans særlige Omraade, og hvor v. G. syntes, at han ikke var fri for Overfladiskhed. Naar hertil kommer — hvad Z. senere med Beklagelse har ytret —, »at det netop var i Seminariets uheldigste Periode, han besøgte det«, saa kan v. G. trods sin personlige Skuffelse nok forstaa, at de senere Aargange af Elever ikke kan finde Ord stærke nok til Z.s Ros. Man føler nemlig, »*at man staar overfor en Mand, der ud af sit eget rige Sjæleliv giver det bedste, han har*«, om end med Ensidighed. Indenfor hans eget Omraade »hæver hans Talent sig til skabende Kraft«, og hans store Fortjeneste, som ingen kan tage fra ham, er hans indtrængende Manen til grundig at klare sig, hvorledes man for hvert enkelt Fags Vedkommende sikrest og bedst skal lægge det til Rette

efter de unges Tarv paa ethvert Trin af deres Udvikling (Methodiken), og den Evne, han har til samtidig at knytte alle de enkelte Fag saaledes sammen, at de danner et Hele og arbejder mod et fælles Maal; men frem for alt det: at han selv er en daadskraftig Foregangsmand i de stærke Krav, han stiller til Lærerseminarierne.

Blev saaledes v. Göring tildels skuffet i sit Haab til, hvad han skulde faa ud af at komme i Lære hos en af Tysklands mest ansete Pædagoger, saa fik han noget andet ud af sit Ophold i Leipzig, som han ikke selv havde ventet, da han drog dertil. Hvad der var begyndt hos Preyer i Jena, Sansen for Menneskelegemets Naturhistorie, udvikledes her i den Grad, at han, inden Enden tog, havde *gjennemgaaet et temmelig grundigt Lægekursus* — men, som han selv andensteds siger, kun med Opdragervirksomheden for Øje. Samtidig lægger han sig efter Kemi og Fysik. Hvad han ved Siden af sine Studier paa Opdragelseshistoriens Omraade faar ud af sit Ophold i Leipzig er: »at man overhovedet først gjennem Naturvidenskaben sættes i Stand til at begribe den almene Opdragelseslæres Opgaver — *hvis Grundlag er Indsigt i Menneskelivets Naturhistorie*«. Det er Kravet paa Befrielse fra »stive Pedanters tyvtesløst hæmmende Aandstvang«.

4. I Berlin. Medens v. Göring i Jena havde havt Øjet aabent for Opdragervirksomhedens og Sjæle- og Tænkelærens Betydning og derfor drager til Leipzig, er *det* ny, der nu fuldt gaar op for ham, *Naturvidenskabens Betydning*, og dette ny drager ham til Berlin, som han allerede paa sit theologiske Studiums Vegne havde aflagt et Besøg, og om Berlin siger han, at det er det Sted, som stadig har den største Betydning for hans Udvikling. Her er det ogsaa, han begynder sin næste større aandelige

Kamp, mod Dragelsen til at »bortødsle sin Ungdom med ørkesløse Drømmeres vildledende Legen med Tanker«.

Nu er det altsaa de naturvidenskabelige Kundskaber, det gjælder at faa udvidede, og han hører med Interesse »*Veltalenhedsmesteren du Bois-Reymonds*« Forelæsninger over Fysiologi og den nyere Naturforsknings Resultater, og som noget nyt paa det Omraade faar han her fat paa Undersøgelser af *Sindssygdomme* og deres Aarsager og Helbredelse (Psychiatri) og tager Det i de praktiske Øvelser paa Helbredelsesanstalterne.

Især er der dog en Mand i Berlin, som har en afgjørende Betydning for hans Udvikling, om end ikke direkte til Gavn, kun indirekte gjennem den Befrielseskamp, han maatte kæmpe for at rive sig løs og holde fast paa sig selv. Manden, der havde bjergtaget ham, var *Eugen Dühring;* og det er ogsaa et betagende Indtryk, man faar gjennem Beskrivelsen: »Denne blinde Privatdocent, selv en Legemliggjørelse af Foredragets Kunst, der hos ham var blevet Natur, maatte, som han stod der i sin friske Ungdomskraft, betage enhver Tilhører ved sin gjennemtrængende Tankeklarhed, forenet med en Veltalenhed, der med fuldt Mesterskab over Sproget lod Tanken spille i sprudlende Væld af Tanker og Tankeformer. Det var umuligt at være uopmærksom, naar Dühring talte, især naar han for en Kreds af 300 Tilhørere kastede Solglimt paa Solglimt over Kampen mellem det lyse og det mørke Syn paa Livet (Optimismen og Pessimismen) og sejrrig bekæmpede de verdens- og livsfjendske Theorier. Det var, som vældede Tankerne frem hos ham, medens han talte; og saa naturligt lagde han dem til Rette, og saa følgerigtig førte han dem igjennem, at man var overbevist om deres Sandhed og saa sig paa Vejen til selvstændig Tænken.« 22 Aar gammel fik v. Göring fat paa den første Bog af den aandrige, alsidig dannede Forfatter, 24 Aar gammel fik han hans den Gang udkommende Lærebog i Filosofi, der

fører én ind i en Verden fjærn fra det virkelige Liv, i Hænde. Store Farer ligger der i saaledes blindt at lade sig rive med, siger han selv. I *Videnskaben* fører det til halv Viden og Fordomme, i det *praktiske Liv* til bedragersk Drømmeliv. Er man kommen ind i saadan en Labyrint, da koster det Hjærteblod at komme ud. Men en *Befrielse* fra *saadan* Vildfarelse (i Livet) har mere varig og lutrende Virkning end en Fejltagelse i Videnskaben.

En theoretisk Frigjørelse fra Dühring begynder med selvstændig Indtrængen i *Leibniz'* Liv og Lære, som denne havde givet en højst ensidig Bedømmelse af; og Resultatet er en Bog: »*Leibniz's Betydning for Opdragelsen*«. Berlin 1877. Den fuldstændige theoretiske Frigjørelse naar han først, længe efter at han er flyttet fra Berlin, under Læsningen af *Kuno Fischers Skrifter*, af *Wilh. Jordans Digterværker*, gjennem en sent opstaaet virkelig Forstaaelse af *Fröbel* og ikke mindst ved Aar igjennem at være sysselsat med Lessing, hvem Dühring skaanselsløst havde frakjendt alt Værd som Menneske og Digter. I det *praktiske Liv* har Selvbefrielsen fra Dühring fundet Udslag i alt, hvad der hedder hans Program for den »tyske Skole«.

5. I Dresden. Allerede i Jena havde *Kuno Fischers* Foredrag over Goethes »Faust« vakt Hugo v. Görings Sans for Kunstens Verden. I Leipzig havde *Hildebrandt* styrket denne, men først i Berlin vaagner der bestemte Krav fra den Side af Sjælelivet. Allerede under et tidligere Ophold her paa det theologiske Studiums Vegne havde han studeret Oldtidskunst og levet sig ind i *Klassikernes og Richard Wagners Musik*. Nu under sit naturvidenskabelige Ophold kaster han sig over *Nutidskunst;* og det, at denne Trang kommer i Forgrunden, er det vel, der drager ham mod Tysklands Kunstnerby: *Dresden*.

Her træffer han sammen med sin gamle Lærer, *Fritz Schultze fra Jena,* der nu er bleven en sand Mester i at

fremstille Filosofiens Spørgsmaal smukt og jævnt og klart, saa enhver, selv uden Forudsætninger, kunde fatte dem. Her har han rig Lejlighed til Studier paa Kunstens Omraade. Nytids-Klassikernes Musik, især Richard Wagners, øver en stærk Tiltrækning paa ham, og Kunst-Samlingerne hjælper ham til en anderledes forstaaende Indsigt i *Kunsthistorien.* Foredragene paa *polyteknisk Anstalt* følger han, medens han med Glæde omtaler den Spore til Studiet af *nyere Filosofer, Digtere og Naturforskere,* især Helmholz, du Bois-Reymond, Henle og Tyndall, som han faar gjennem Omgangen med en fintdannet Familie fra Rhinegnene, som lever og aander for Kunst og Videnskab. Ikke mindst værdifuld er dog for ham Omgangen med *Baronesse Bertha v. Marenholz-Bülow*[1]*)*, som i Privatforedrag satte ham ind i Fröbels Opdragelseslære, muliggjorde ham Studiet af »Børnehaverne«s Theori og Praxis og gav ham Lejlighed til at undervise i fröbelsk Aand paa »Fröbel-Seminariet«. Samtidig havde et stort Forlæggerfirma i Wien sat ham i Gang med at oversætte *Platos »Stat«* og *»Lovene«* til *Prof. Lindeners »Pædagogiske Klassikere«.*

Opholdet i Dresden synes at være en Slags *aandelig Hviletid og virke frigjørende paa hans Personlighed.* Den rolige, mere hvilende Syslen med Musik og Kunst, den oplivende Omgang med en fint dannet Familie, Virksomheden med det friske, naturlige fröbelske Børnehavearbejde og endelig Arbejdet med den fra Nutidens jagende Liv saa fjærne Digter-Tænkers Skrifter fra det gamle Græken-

---

[1]) Om denne sjældne og mærkelige Kvinde (af den gamle obotritiske Fyrsteslægt Radum, der har adskillige nordiske Ahner), som var Fröbels trofaste Veninde, da han haanedes som „den gamle Nar“, og som baade i Handling, Tale og Skrift er den dygtigste Forkæmper for hans Tanker og „har udrettet mere end 10 Mænd“, se „Vor Ungdom“ 1888, S. 201—23 og 338—54, fortalt af Kommunelærerinderne A. Fenger og M. Topsøe.

land har ikke kunnet andet end hjælpe ham ud af den Dühringske Fortryllelse og til at finde sig selv. Det bliver saaledes for den vist c. 28aarige Lærde en god Forberedelse til mere udadvendt Virksomhed, til den begyndende Manddomsgjerning, som imidlertid ikke falder her, men i *Schweiz.*

6. I Basel. Fra Dresden rejste han til *Basel* og Opholdet her er en Tid rig paa *udadvendt Virksomhed.* Ligesom han i Jena, Leipzig og Dresden havde søgt Arbeide ved offentlige Skoler, saaledes overtager han ogsaa i Basel en Plads som *Lærer i tysk Sprog og Litteratur* ved en »Over-Realskole« ɔ: en Realskole, der uddanner for Universitetsstudiet. Som Privatdocent ved Universitetet holder han *Forelæsninger over Pædagogikkens Theori og Historie* med særligt Hensyn til Naturvidenskabens Resultater, medens han som Forberedelse hertil fortsætter sine Studier.

Gjennem Preyers Skrifter føres han her igjen til *Darwin,* som Dühring havde skræmmet ham fra, og paa ny gjennemarbejder han Fröbels Skrifter og de med Fröbels Tankegang en Del beslægtede Skrifter af *Herbart* og *Ziller,* ligesom han søger at sætte sig ind i *engelsk, fransk* og *italiensk Skolelitteratur.* Fire Aar igjennem fortsætter han sine Studier af *Sindssygdomme* og hører Forelæsninger om *Historie* og *nyere tysk Litteratur.*

Side om Side hermed udfolder han en rig Forfattervirksomhed og udgiver »*Basedows Liv og pædagogiske Skrifter*« (1880), *Isaak Iselins' pædagogiske Skrifter*« (1882), »*Jacotots Universalundervisning*«[1]) (1883), »*Lessings Liv*« (1884), »*Lessings samtlige Værker med Ind-*

[1]) En alsidig kundskabsrig, vækkende Personlighed, Franskmand f. 1770, d. 1840. Man skal bruge et enkelt Værk som Grundlag for hele Undervisningen. Her hjemme forsøgt med Grundtvigs: „Historisk Børnelærdom“ og paa sproglig Omraade i Mariboes og Bjerrings engelske og franske Læsebøger med „Historien om lille Hans“ som Udgangspunkt.

ledninger i 20 Bind« (1882—85), medens hans Virksomhed som Theaterkritiker udvider hans Kjendskab til den nyere dramatiske Litteratur.

Under alt dette modnes hans Skoletanke; men endnu fattes Forklaringen til 2 vigtige Ejendommeligheder; dem, som han netop fremhæver i dens oprindelige Navn »den *tyske* Skole for *Livet«* (Die *deutsche Lebens*schule). Vi savner det, der skulde hjælpe ham til et vaagent Øje for Betydningen af det *særlig folkelige* og af den heldbringende Virksomhed, som *Arbejdet med det virkelige Livs Opgaver* byder.

Det, der — vel ved Siden af Livet i fremmed Land og Syslen med andre Nutidsfolks Skrifter — bringer ham den egentlige folkelige Vækkelse, er nok *Jordans* Værk »*Niebelungen*«. Det tænder da Gnisten — lad saa være, at Tønderet er der i Forvejen. Vi kan jo høre ham selv, »Ikke Latinskolen, ikke Universitetet, men det blinde Tilfælde, at jeg 1878 i Basel sammen med et Dusin andre Recensionexemplarer til et Tidsskrift fik Bogen i Hænde, gjorde mig bekjendt med det Digterværk, der har saa stor Betydning for vort Aandsliv og for den fremtidige Litteraturundervisning: Wilh. Jordans »Niebelungen«. Det bedste som den nyere tyske Litteratur byder de højere Skoler og Universiteterne som Grundlag for Undervisningen, havde hidtil været ukjendt for mig. I Jordans: »Niebelungen« fandt jeg straks ved første Gjennemlæsning, hvad jeg forgæves havde søgt: »*Midtpunktet*[1]) *for Undervisningen i det tyske Sprog og den tyske Litteratur; det reneste tyske Sprog og en i Ordets bedste Betydning ærefrygtsfuld*[2]) *Pleje af det tyske Ideal.*« Hvad jeg i 1878 indsaa ved det første Indtryk, som dette mægtige Værk gjorde paa mig, har et til Dato uafbrudt Studium af dette Nationalepos og

---

[1]) Se Jacotots.

[2]) „Wahrhaft weihevolle".

W. Jordans samtlige Værker fæstnet til grundfast Overbevisning« (S. 67—68). Han har her, som han anden Steds (S. 71) siger, fundet det, der kan afhjælpe »en stor Mangel ved vor højere Undervisning: *at den folkelig set er fuldstændig uden Program*«.

Betydningen af Arbejdet paa at løse det praktiske Livs Opgaver kan han naturligvis ikke godt faa nogen Forstaaelse af, før han selv har prøvet at gjøre det, og derfor bliver Basel Stedet, hvor det gaar op for ham; her lever han sig ret ind i det virkelige Liv, som det rører sig til daglig om ham, men ogsaa her er det karakteristisk — lige det omvendte af, hvad Fröbel kræver —, at Vejen gaar gjennem Tanken til Livet: »Ved den ved de hidtil omtalte Studier givne Tankekreds var det theoretiske Grundlag givet for, hvad jeg i 1882 udtrykte i mit Program ved den »tyske Skole for Livet«, men som jeg senere forkortede til »den tyske Skole«. Vigtig for Udformningen af de deri optagne Grundsætninger var *Indblikket i selve det praktiske Liv*, fra hvilket min stadig paa ny vakte Drift til Viden kun alt for længe havde holdt mig borte. Selv om jeg fra Fysiologien og Pathologien kjendte den Lov: at *Hjærnearbejde altid maa udjævnes ved Muskelarbejde*, saa var det dog først gjennem Berøring med det praktiske Liv, at dette blev til bevidst gjennemlevet Erkjendelse hos mig. Dette førte først for mit eget Vedkommende til det Resultat, at jeg lagde mig efter, hvad der kunde øve Musklerne, som nødvendigt Middel til Forhøjelse af min Arbejdsdygtighed. Da jeg en Tid lang slog mig løs fra Bøgernes Verden og al Videnskabens Kvalm og bevægede mig i jævne Livsforhold, da blev det mig stadig klarere og klarere, hvor ensidigt mit hidtil førte strængt indesluttede Lærdmands Liv havde været. Det jævne, simple, praktiske Liv afvandt jeg ikke alene værdifulde Bidrag til Forstaaelse af det sædelige Livs Krav, men af det fremspirede for mig en *hidtil ukjendt Livsglæde*. Jeg indsaa,

at det, som jeg nu i en senere Alder indhentede, — bl. a. ogsaa ved Virksomhed som Kjøbmand — burde være traadt mig i Møde i min tidligere Ungdom som Del af min Opdragelse. Og som det er gaaet mig, saaledes gaar det jo tusende andre, som vokser op i den lærde Verden, gjennemtrængt af aandelige Interesser, stræbende efter den videnskabelige Erkjendelses høje Maal, men uden Kjendskab til selv de simpleste Ting i det daglige Liv og uden at faa Blikket skærpet i Retning af at vinde Menneskekundskab.«

»Da alle mine Tanker endte i pædagogiske Overvejelser, blev de nyvundne Livserfaringer Grundlag for ny Eftertænken over Opdragelseslæren og over det Skoleideal, jeg havde udtænkt. I mine *Arbejder over Fröbel, Angiulli*[1]) og *Basedow* og min *Doktordisputats fra 1880:* »Om den videnskabelige Pædagogiks nuværende Standpunkt« havde jeg stillet det Krav til den theoretiske Pædagogik, at den skulde tage Hensyn til Grundkjendsgjerningerne fra alle Videnskaber, da det jo er alle Sider af Barnets Liv, det gjælder at udvikle. Saa alsidig jeg end havde søgt at befæste det theoretiske Grundlag for min Opdragelseslære, saa havde min Forstaaelse altsaa dog været ensidig, fordi jeg havde glemt det praktiske Liv. Jeg saa det nu som en skjæbnesvanger Vildfarelse i et ellers i god Tro lovprist System, at det *regnede Karakterudviklingen for et Resultat af Forstandsudvikling.* Hvor ser man nemlig de ædlest udviklede Karakterer? — Dér, hvor der stilles daglig ny Krav til Menneskets *handlende Vilje* — langt mere, end hvor det forstandsmæssige og æsthetiske bliver særlig plejet.«

Hermed gik der et ganske nyt Lys op for mig til dybere Forstaaelse af *Friedrich Fröbels pædagogiske Sundhedslære*, som man bilder sig ind at være færdig

---

[1]) En af Italiens mest anerkjendte yngre Pædagoger.

med, naar man ved, at han er Grundlægger af »Børnehaverne«s Theori og Praksis. Da forstod jeg i dybeste Forstand *den* Udtalelse af den ofte miskjendte, ofte udleede og af lovpriste Avtoriteter oversete, virkelig skabende Tænker: at det er ved *praktisk Arbejde,* at Barnet maa føres til theoretisk Erkjendelse, og at Barnet maa vandre den Vej, om det skal naa selvstændig Erkjendelse af Naturen, af Mennesket og af Gud, og det *fordi det i det smaa i sin Udvikling efterlignende gjentager Menneskeslægtens Udvikling i det store.*«

»Har Fröbel banet Vejen for en sund Opdragelse i den ikke skolepligtige Alder, saa maa hans Værk fortsættes. *Den naturlige Fortsættelse af »de Fröbelske Børnehaver«* — som overtager Ledelsen af Barnets Udvikling fra 3—6 Aars Alderen — *er en »tysk Skole«, som tager sig af Barne- og Ynglingealderen med harmonisk menneskelig Udvikling som Maal.*«[1])

»Det kom til at staa klart for mig, at en sund Opdragelse maatte bryde med den gamle Skik: at ville meddele Kundskab gjennem *Ord* og *Forklaring.* Der maatte[2]) *et virkeligt Arbejde med det praktiske Livs Opgaver til,* ikke overfladisk Dilettanteri med »Haandarbejde«.«[3]) (Side 68—71.)

Med de nyvundne Erfaringer og deres Anvendelse paa Opdragelsen er hans Plan færdig. Det er 1882, han er godt 32 Aar gammel, og nu gjælder det at faa den ført ud i Virkeligheden.

7. Paa Rejser.[4]) »Hvad der nu i Løbet af Aaret

---

[1]) Jfr. Englænderen Lord Armstrongs Udtalelse i „Danskeren“ Marts 1889, S. 369, og Amerikaneren Parkers berømte „Qvincy-System“. „Vor Ungdom“ 1890, S. 46 ff.

[2]) Fremhævet af J. P.

[3]) Som der siden Basedows Tid har været Talsmænd nok for.

[4]) Hvad jeg har sammenfattet under dette Afsnit, gjengives mest med hans egne Ord, da han fortrinsvis omtaler sit Ophold her i Landet. S. 72—77.

1882 var modnet hos mig som Plan til en tysk Skole, fremlagde jeg i *Maj 1883 ved det 24. almindelige tyske Lærermøde i Bremen* og senere i *Hamborg* for Kjøbmands- og Lærdmands-Kredse, for at faa det underkastet den første kritiske Prøvelse.« Stor Betydning for Udvidelsen af hans Blik har et Samliv paa flere Maaneder med Banebryderen for den tyske Kolonialpolitik, *Dr. Hübbe-Schleiden* i Hamborg, og med den dygtige Læge og Antropolog *Dr. Hans Gildemeister* fra Bremen, og det er dem, der sender ham paa Rejse. »Samstemning og Modsigelse i daglig ny Forhandlinger om Opdragelsesspørgsmaalene, som lige levende optog alle, støttede de i Programmet udtalte Grundsætninger. Begge var de af den Overbevisning, at en »tysk Skole« først vilde komme senere Slægtled af vort Folk til Gode, naar Tankerne var behørigt prøvede i Udlandet. I Tyskland vilde *det, at visse Stillinger var knyttede til bestemte Afgangsprøver*[1]) og *Latinskolemonopolerne* samt Skolelovens snævre Skranker staa hæmmende i Vejen for Tankens Gjennemførelse.«

»Saa begav jeg mig *i Juli 1883 til Danmark* for at underkaste mine Skoletanker en ny Prøvelse. Jeg forhandlede mit Forehavende med fremragende Professorer ved Universitetet i Kjøbenhavn, særlig med den paa Mathematikens og Filosofiens Omraader banebrydende Forfatter til Værket »Vor Naturerkjendelse«, *K. Kroman,* med *Dr. Harald Høffding,* der har stor Fortjeneste af den erfaringsmæssige Sjælelæres Fremme, med Sociologen *Dr. Claudius Wilkens*, med Nordens berømte Arkæolog *Dr. L. Wimmer,* med dygtige Pædagoger, med den som Opdragerpersonlighed aldeles ubetinget mest fremragende Opdragerinde i Danmark: *Nathalie Zahle* i Kjøbenhavn, og traadte ogsaa i Forbindelse med Skolemænd, der var tilbøjelige til at virkeliggjøre min Plan. Med overraskende fin For-

---

[1]) Das Berichtigungswesen.! (Afrettelsesvæsenet?)

staaelse gik hans Excell. den danske *Kultusminister, Hr. von Scavenius*, i flere Samtaler ind paa Tanken om en »tysk Skole«, men saa de store Vanskeligheder, der var forbundne med at faa den til at forliges med de bestaaende Statsexaminer. Endelig fremlagde jeg min Plan for Danmarks tidligere Kultusminister, Statsraad, Prof., *Dr. Madvig* (f. 7. Avgust 1804 i Svaneke paa Bornholm). Den berømte Filolog indlod sig paa en Forhandling, der varede flere Timer. Han billigede meget, især min Betoning af Hensynet til Legemets Krav; saa gik han over til en Kritik, der foregreb det meste af, hvad der gjentagende senere er bleven gjort gjældende paa Steder, hvor man har haft langt bedre Lejlighed til at prøve mit Program meget mere indgaaende, end det var muligt for Filologiens næsten blinde Nestor, som hørte paa min Fremstilling og straks svarede derpaa. Madvig indvendte, at efter min Plan vilde Familielivet ikke komme til sin Ret, at Ungdommens umiddelbare Indførelse i Naturen og Livet vilde virke adspredende og hindre en umiddelbar Naturbetragtning, da jo alt vilde blive gjort til Gjenstand for Reflektion. Han frygtede, at Syslen med Naturen og Livet »kun vilde uddanne dygtige Sømænd og Kjøbmænd, men ikke fremme nogen Slags videnskabelig Sans«. Selvstændig Naturbetragtning fra Skolebørnenes Side ansaa han for umulig. Den Bestræbelse at bibringe Skolebørnene Kjendskab til det menneskelige Legeme forkastede han saa vel som Undervisningen i Sundhedslære, fordi »man derved berøvede Børnene Glæden ved Livet og saarede deres Skamfølelse«. Han betonede, at Barnet ikke for tidlig maatte drages ind i Interesser, som det ikke selv havde, og dadlede, at jeg alt for tidlig vilde føre det ind i den industrielle Verdens Hjulværk og i Kjendskabet til Statslivet, førend det selv interesserede sig derfor. At begynde Historieundervisningen med Fremstilling af Nutiden, forkastede han, fordi Barnet uden Kjendskab til Fortiden savnede Baggrund. Lad mig endnu, i det jeg

forbigaar de Indvendinger, som jeg straks kunde berigtige: de store Udgifter, Adsplittelsen paa Grund af Undervisningens Alsidighed, Faren for Overlæsselse med Undervisningsstof og ved Filantropernes[1]) Indflydelse o. a., anføre hans mest karakteristiske Ytringer: »Jeg er ingen Ven af theoretisk Pædagogik. Den opstiller Billedet af et Normalmenneske, der skal være et frit og tillige ejendommeligt Menneske med en almindelig Livsopgave.«[2]) Skolen er efterhaanden bleven historisk. Med en Reform maa De indrette Dem efter de praktiske Fordringer. Et Skoleudkast kan ikke laves paa fri Haand (abstrakt). Med de nuværende Indretninger i Danmark og Tyskland vil De komme i Konflikt. Jeg er ikke gunstig stemt mod saadanne paa fri Haand udkastede Planer, der ingen Hensyn tager til de nuværende Forhold og Skoleindretninger. De vil hverken have Lykke med Dem eller naa et godt Udfald. Jeg har aldrig drevet Pædagogik theoretisk; jeg har aldrig holdt en pædagogisk Forelæsning, og dog har jeg baade fordret og befordret Reformer. Vi er en skeptisk Slægt og har tabt Troen paa den aabenbarede Religion og Skolen. Der forestaar vore Skoler en haard Kamp. Hvilken Plads kan man indrømme Mindet om Fortiden, og hvilken Indsigt i Nutiden og Naturen? Filologisk-historisk Viden eller nyere Litteratur og Naturvidenskab? Hvor meget fra den gamle Verden skal gaa over i Ungdommens Bevidsthed? Hvor meget maa vi lære at kjende ved Selvsyn — ved Læsning af Grækerne og Romerne — for at tage det rette Hensyn til nyere Videnskab og Sprog? Skjøndt Filolog stemmer jeg ikke for en ren historisk Retning. Jeg indskrænker først Græsken. Det samme vil du Bois-Reymond. Der findes mange Berøringspunkter mellem hans Anskuelser og mine. I det Stykke er jeg ikke ensidig Filolog.« Endnu

---

[1]) Basedow, Saltzmann, Campe, Gutsmann o. fl.

[2]) Der ein freier und zugleich individueller Mensch für eine allgemeine Lebensaufgabe seien soll.

optog Madvig Spørgsmaalet om de praktiske Følger og gjentog, at jeg hverken vilde kunne udføre min Plan i Danmark eller i Tyskland. De russiske Østersøprovinser ansaa han af mange Grunde for aldeles uegnede dertil. »*Men for Nordamerika, Sverig og England,*« fortsatte han, »passer Deres Skole. Særlig anbefaler jeg Dem *Göteborg* paa Grund af dens Samkvem med Tyskland og England, paa Grund af dens Rørighed i Reformanliggender og paa Grund af dens store Rigdom som Handelsstad, saa dens Interesser kunde fremmes ved en Skole af Deres Slags.« Han sluttede med en venlig, men tvivlende stille Leen. »Jeg ønsker, at Deres Plan dog *nogenlunde* maa blive virkeliggjort. Jeg vil senere høre til Deres Skjæbne, thi det har glædet mig at lære en theoretisk Pædagog at kjende, der dog ogsaa vil udøve sin Plan i Praxis. De fleste pædagogiske Theoretikere *vil det slet ikke.*«

Det kan just ikke siges at være den allermest imødekommende Tilslutning, han finder her hjemme; men for en Mand, der virkelig ønsker at faa sin Skoleplan gjennemført i bedste Skikkelse, er en forstaaende Imødegaaen af langt større Værd end en overfladisk Samstemmen. Det er den hurtige Opfattelse og det, at man straks er klar over de vigtigste Indvendinger, der kan gjøres, der undrer og tiltaler ham. Underlig nok synes det, som om man ikke har søgt at klare ham Grunden til, at man er saa godt inde paa de samme Spørgsmaal, at det er fordi adskillige af de samme Tanker har været det, hvorom Striden har drejet sig, siden Grundtvig rejste den Kamp mod den romerske Uaand og Drengevidenskabeligheden, som v. Göring er bleven en Slags Fører for i Tyskland, og som ogsaa nok skal faa Fremgang, naar den bliver endnu mere ægte »tysk« og for Alvor samler sig om den rene, ædle og i bedste Forstand barnlige Grundlægger: Fröbels sunde Tanker. Den vil da ogsaa komme det Maal nærmere, som

Grundtvig stillede, og som Kold og hans opofrende Skare af Friskolelærere søgte at gjennemføre paa deres Omraade.

Om Planens videre Fremgang fortæller v. G.: »Som i Danmark søgte jeg ogsaa at faa høre Stemmer for og mod min Skoleplan *i Sverrig, i Schweiz, i Frankrig* og *Italien.*« Og alt, hvad vi faar at høre om disse Stemmer fra andre Lande er: »Indtil nu har jeg ingen Indvendinger hørt, der kan føre mig bort fra min Livsopgave.«

Saa er han vel ophørt at følge de Hamborg- og Bremer-Doktorers Raad og har arbejdet Sagen frem hjemme i Tyskland. Og han har haft Held med sig og vakt en ikke ringe Bevægelse, og det netop blandt dem, der er værd at have med. I Fortalen nævner han en Del af de bedste Navne, men det vilde blive for vidtløftigt at nævne dem og forklare, hvem de er. Et Bevis paa, at han ikke søger Berømmelse, men at det virkelig er ham om at gjøre at udrette noget, er det, at han først mundtligt har fremlagt sin Plan og forhandlet med de bedste Mænd om den, og ogsaa, at han personlig har bragt den til dem, som han troede formaaede at udrette noget paa det Omraade. Vil man virkelig føre noget igjennem, og søger man ikke sin egen Ære, da er Knaphulsagitationen med personlig Forhandling Mand og Mand imellem ti Gange mere værd end offentlig Agitation. *Den 25. Sept. 1883* overrækker han sin Plan til *Kultusminister Scavenius, den 12. Juni 1886* giver han den *preussiske Kultusminister Gossler* mundtlig Redegjørelse for den, og den *8. Juli* indsender han sin Plan, efter at have samlet vægtige Stemmer for Muligheden af dens Gjennemførelse. Saa først efter 4 Aars Arbejden i det stille offentliggjør han Planen i et Par tyske Tidsskrifter: *Schorers »Familieblad«* og *»Tyske Blade for opdragende Undervisning«.* Til *Kejser Wilhelm II.* henvendte han den *26. Januar 1889* en personlig Ansøgning med sit Program som Bilag. Maanedsskriftet *»Den ny tyske Skole«*s 1ste Hæfte udkom i *April 1889,* og der

findes hans Plan i 6te Hæfte og Redegjørelse i 7de.[1]) Lad ham selv præsentere sine Hoved-Medarbejdere ved Bladet:[2]) »Professor i Medicin, Gehejmeraad, *Prof. Fr. v. Esmarch* i Kiel. denne ædle Fremhjælper af alt, hvad der er ægte menneskeligt, Hofraad, *Professor, Dr. W. Preyer* i Berlin, den betænksomme Mellemmand mellem Naturforskning og almen Dannelse.[3]) Dernæst Skolemændene: *Skoleraad L. Bauer* i Leipzig, der har saa stor Fortjeneste af det bajerske Almueskolevæsens Udvikling, *Gymnasialdirektør (Rektor) Schmelzer* i Hamm, den varme og daadskraftige Talsmand for Ungdommens Ret og Ordfører for Skolereformer i den preussiske Landdag. Desforuden har *talrige Lærere, Læger, Naturforskere, Nationaløkonomer* og *Mænd af det praktiske Liv* erklæret sig rede til Medarbejde (bl. a. har Prof. Kromans Bog og Frk. Zahles Virksomhed faaet en længere Omtale i Bladet.)

Slutningen af Fortalen til hans Bog lyder: »En Omskabelse af vor Ungdomsundervisning lader sig ikke længer afvise. Tysklands Fremtid afhænger væsentlig deraf. Nu ligger Afgjørelsen af den gjennemgribende Omdannelse af Folkeopdragelsen efter *vor Tids* Krav i vor Kejsers Haand: Hohenzollern ejer Mod og Kraft til at sætte *det* igjennem, som der trænges til:

en ny tysk Skole!«

Som vi véd, har »Hohenzollern« ikke ventet et Aar, før han svarer.

---

[1]) Fortale S. XI—XII. — [2]) S. 78—79.

[3]) Han er en meget anset Fysiolog og Psykolog, og et af hans mest epokegjørende Værker er hans Bog *om Barnets Sjæleliv*, Resultatet af, hvad han har naaet ved Indsamling paa Videnskabens Omraade og ved en omhyggelig Opdragelse af sin egen Søn. En Bog, som har vakt uhyre Opsigt og, jeg tror, i nogle Maaneder er udkommet i 6 Oplag, er hans Pjece: *Naturvidenskaben og Skolen.*

Levneds-Skildringer af Mænd og Kvinder,

der er døde i Aaret 1890.

III.

Christen Christensen Møller, født 4. Februar 1810 — død 22. September 1890.

Blandt de fremragende og mærkelige Mænd i vort Fædreland, som Døden i det svundne År har bortkaldt, vil ingen, der kjendte ham og hans Virksomhed, være i Tvivl om at nævne »Justitsråd« Møller — den Hæderstitel bar han i de sidste År — eller, som jeg hellere vil kalde ham, »*gamle Møller*« på Flakkebjerg; og hans Navn havde også en god Klang og var vel kjendt udover vort Lands Grænser. Man behøvede da heller ikke at være længe sammen med ham for at få et Indtryk af, hvad allerede hans smukt formede Hoved og udtryksfulde Øjne røbede, — at man havde en betydelig Mand for sig.

Han var født af jævne Folk i Husmandskår i Store Gudum ved Ålborg og røbede tidlig Lyst til boglig Syssel og Lærergjerning, blev også allerede som 15 Års Dreng tagen i Brug som Hjælpe-Lærer. Men hans Fader syntes ikke om denne Drengens Higen op efter, mente ikke at kunne eller burde støtte den; og da han tidlig døde, lagde han på sit Dødsleje Sønnen på Sinde, hvor meget hans Moder nu vilde komme til at trænge til hans Hjælp, og tilføjede den, ret forstået, gode Formaning: »Bliv ved Jorden, Christen, så falder man ikke så langt«, et Ord, som »gamle Møller« nok siden ikke glemte i sit Liv. — Imidlertid var Lysten til Lærergjerningen og en forsvarlig Uddannelse dertil for stærk hos Drengen til, at den ikke måtte bryde sig Vej, og noget efter Faderens Død kom han ved en Slægtnings Hjælp på Snedsted Seminarium i Thy, hvis Forstander var den senere Biskop Brammer i

Århus, som den Gang stod i sin Kraft og sagtens dér havde sin bedste Virksomhed; han regnede altid siden gl. Møller for en af sine kjæreste, som han var en af hans ældste Lærlinger.

1831 blev Møller Lærer hos Anders Stephansen, som havde en Privatskole i Ålborg, og da denne Mand i 1833 drog til Sjælland for at grundlægge den senere på Holsteinsminde fortsatte Opdragelsesanstalt for hjemløse Børn, overtog Møller hans Skole. Men da der i Året 1836 af en i dette Øjemed dannet Forening skulde grundlægges en Opdragelsesanstalt for forsømte Børn på Flakkebjerg ved Slagelse, og da Stephansen ikke selv ønskede at overtage Styrelsen af denne, så udpegede han for den noksom kjendte Grev F. A. Holstein på Holsteinborg sin Ven og Efterfølger i Ålborg, Christen Møller, som den rette Mand til denne Plads; Rådet blev fulgt, og Tiden viste, at man ikke havde taget fejl.

Som en 26-årig Mand tog Møller sin Livsgjerning op, og den kom til at strække sig ud over 54 År. Når jeg skulde sammenstille ham med sin nævnte Ven, Stephansen, hvem jeg ikke personlig har kjendt, men efter L. Buddes sympathetiske Skildring af ham[1]), da vilde jeg sige, at havde Stephansen sin Styrke (derfor også sin Svaghed) i at være en fantasirig Idealist, så var omvendt Møllers Mærke hans sunde Realisme. Men ellers medbragte han til sin Gjerning en stærk Kjærlighed til netop den Slags forsømte Drenge, som blev betroede til hans Opdragelse, en Kjærlighed, som forunderlig holdt ud i de mange År, og havde den Kjærlighed ikke varet, så kunde han umulig selv have holdt ud på den svære Post. Han kunde ikke finde sig i, at sådanne Drenge kaldtes »moralsk fordærvede«; var de komne så vidt, da var der i hans Øjne ikke noget Håb om Oprejsning, men han forstod deres

[1]) Den findes i „Hjem og Skole“, Dansk Skoleforenings Årsberetning for 1890, og er nok Opmærksomhed værd.

Stilling således, at det var ulykkelige Forhold, oftest Mangelen på et godt Hjems virkelige Opdragelse og Omhu, som havde været deres Nød; jo mere det kunde lykkes at erstatte denne sørgelige Mangel, desto større Håb var der om at kunne få brave og for Samfundet nyttige Mennesker ud af dem; og herpå gik hans Arbejde ud; Flakkebjerg skulde blive dem et nyt og godt Hjem. I nær Forbindelse med, ja egentlig som Forudsætning for denne Kjærlighed stod hans Tro til Mennesker, eller rettere da hans Tro til, at der hos disse forvildede Drenge var så megen ægte Menneskelighed, at de kunde oprejses og hjælpes til Rette og var for gode til ikke at blive det; ud af denne Tro sprang hans Håb om at nå sit Mål; og det Håb var ikke af dem, som let gav tabt og ikke kunde forvinde et Nederlag; nej, mens vi andre, som hørte ham fortælle og vidste om, hvordan han med sine Drenge oplevede Skuffelse på Skuffelse, — medens vi syntes, at vi ikke kunde have tålt mange sådanne nedslående Erfaringer uden med det samme at have måttet opgive hele Gjerningen, så kunde han forunderlig holde ud »med Håb mod Håb«; det kjendtes på ham, at »om et Håb eller to blev brudt, hvor der er gjærende Kræfter, skyder det Året efter«, og derfor blev så mange Håb kronede med Sejr, så mange Drenge vundne for Samfundet i Stedet for at udvikle sig til dets Fjender. — »Gamle Møller« indskærpede tit sine Drenge dette »ikke at søge sit eget«, og man hørte også ellers ofte det Ord af hans Mund; og skjønt jeg ellers i al Almindelighed mener, at man skal være varsom med at bruge store Ord, og særlig at dette, som er den ægte Kjærligheds Mærke, er noget, ingen sagtens her kan stå Mål med, så vil jeg dog sige, at næppe mange med større virkelig Myndighed og Ret kunde formane i den Retning end han; thi jeg har truffet få i mit Liv, som så lidt, som han, søgte sit eget og så godt kunde sætte Hensynet til egen Magelighed, Ro, Hygge, Ære, Fordel og Velstillethed

til Side; og hvorfor jeg lærte i så høj Grad at se op til ham, det var, fordi jeg forstod, at deri søgte han sin Lykke: i Kjærlighed og med Selvfornægtelse at tjene i den svære Gjerning, som han havde givet sit Liv til — som det da altid hører med til et Menneskes største Lykke hernede, at kunne »gjøre Gavn, mens Dagen går, og bruge sine Kræfter« i den Gjerning, som blev vort Livs.

Det var derfor også et usigelig karakteristisk Svar, som gl. Møller ved Halvhundredårsfesten i 1886 på Flakkebjerg gav, da der var bleven overrakt ham som Gave en større Sum Penge med Anmodning om at bruge den til en Rekreationsrejse. Forsamlingen blev nemlig henimod Festens Afslutning opfordret til udtrykkelig at tilkjendegive, at det var dens så vel som Indbydernes Ønske, at Pengene skulde bruges i dette Øjemed, for derigjennem at øve et Tryk på Møller. Men han svarede: »De vil nok tilgive mig, at hvad den sidste Anmodning angår, kan jeg ikke opfylde den. Jeg må blive her, blive ved min gamle Gjerning og mine Børn, så længe Herren forunder mig Kraft dertil.« Jeg siger, at Svaret var så karakteristisk; thi der var vistnok få Ting, der passede dårligere sammen, end gamle Møller og — en Rekreationsrejse; han havde altid søgt sin bedste Rekreation, Forfriskelse og Hvile netop i sin Gjerning.

Han medbragte videre til sin Gjerning et praktisk Blik for og Forståelse af Sjæleliv og sjælelig Ejendommelighed. Det kan være, at denne Menneskekundskab svigtede ham noget nu på hans gamle Dage overfor de mange udenforstående Mennesker, med hvem han kom i Berøring, og at hans Værdsættelse af dem mere i Almindelighed blev afhængig ikke af en dybere Forståelse af dem, men af deres Forhold til hans Livsgjerning, af, om de agtede, forstod og skjønnede — ikke på ham selv — men på Virksomheden for hans Drenge, og de, der tog Børnene ved Hånd, tog derved gamle Møller om Hjærtet. Men overfor Drengene

— dér, hvor det også særlig behøvedes — dér svigtede hans Forståelse sikkert ikke; ud af denne Forståelse sprang hele hans ejendommelige Måde at lede Virksomheden på i det hele og det enkelte. Ejendommelig og stærkt personlig udpræget var han sikkert som Opdrager; det var åbenbart, at her havde Manden selv skabt og bar »Methoden«, og til de ejendommelige Træk af hans Opdragelsesmåde hører det, som måske er enestående ved sådanne Anstalter, at han så tidlig som mulig lod Drengene komme ud i Tjeneste hos Omegnens Folk, for at de kunde lære at skikke sig under de friere Forhold, som Livet selv byder, og lære at sætte en Ære i at vise sig hans Tillid værdig.

Når man så på Møllers udtryksfulde Øjne, så kunde der vel lyse Mildhed og Venlighed imøde, når han stod overfor sine Venner, men ellers vilde jeg sige, at de udtrykte særlig et dobbelt. På den ene Side bar de nemlig Vidnesbyrd om den usædvanlig kraftige sædelige Følelse og Alvor, som var et af Grundtrækkene i hans Karakter, noget, som vel dels måtte være en af de uundværlige Forudsætninger for at kunne gjøre Fyldest i en sådan Opdragerstilling, men som dels også var videre udviklet og skærpet af og under selve Stillingen. Hvor kom dog ikke denne Følelse til Orde overfor al Løgn, Urenhed, Kjødelighed, Blødagtighed, Kjællingevornhed o. s. v., og hvor kunde den stige til en dyb sædelig Harme, når sådant, som det nævnte, særlig fra vokne Menneskers Side, havde villet trænge sig ind og gjøre Fortræd hos en af hans Drenge. Den kom sagtens også frem, når der skulde straffes indenfor Drengenes Kreds; at der, ikke mindst i en sådan Flok, kan trænges til Straf, det giver sig af sig selv; men jo sikrere og mere ægte, og dog rolig den sædelige Følelse er hos Opdrageren, desto mere vil man undgå at sløse og klatte med det at straffe, som noget, der skal gribes til ved hver mulig og umulig Lejlighed, og indskrænke sig til at straffe, når der er virkelig Grund, men da også straffe med Efter-

tryk; og således havde jeg Indtryk af, at Møller brugte Straffen. — På den anden Side fortalte Øjnene om det rige Lune, ja også Skjælmeri, som boede indenfor. På mange Måder kom dette ægte Lune frem hos gl. Møller; man blev uafladelig Vidne dertil og kunde smittes af det, når man var sammen med ham; det åbenbarede sig i hans hele Måde at fortælle på ud af sine mangehånde Oplevelser, dels om de mange udspekulerede Krabater mellem hans Drenge og deres Bedrifter og Påfund, dels de mange pudsige Smaatræk og Situationer fra hans egen skarpe Iagttagelses Område mellem Mennesker i Almindelighed; og man vil spore såvel dette Lune som også hans sædelige Harme i de mange Skildringer af enkelte vanskelige Drenge og de for dem skadelige Indflydelser og Indblandinger, som han stadig måtte kæmpe med, hvoraf hans for ham selv så højst karakteristiske Årsberetninger er fulde. Med hans omtalte rige Lune hang hele hans Livlighed og Bevægelighed sammen, hvad der atter gav ham hans store Evne til at omgåes Børn; thi at disse førstnævnte Egenskaber er nogle af de rent uundværlige for en Lærer og Opdrager, og at de ikke kan erstattes ved Tilstedeværelsen af mange andre gode personlige Egenskaber hos ham, får man tit nok at se. Det var da også et af de fornøjeligste Syn at se gl. Møller, når han kom til Landerupgård[1]) og gik ud i Gården, omringet af den store Flok Drenge, som alle skulde hilse ham Goddag, og se ham spøge og narres med dem på den fornøjeligste og ligefremme Måde, så man forstod, hvilken ægte Børneven man havde for sig.

Hvor livlig nu end Møller kunde være i Samtale, og hvor meget han end til Venner, som stod ham mere nær, kunde udtale sig om, var han dog på visse Områder en indesluttet Mand. Jeg tænker ikke så meget på, hvor

---

[1]) Flakkebjergs Filial-Anstalt i Jylland.

tilbageholdende og taktfuld han var i Omtalen af sine Drenges Fortid, som da også et af de første Ord, han henvendte til en Dreng ved hans Komme til Anstalten, gjerne var dette: kan jeg tie med Din Skam — og det lover jeg Dig — så kan Du vel sagtens selv tie. Men jeg tænker på, at om sine dybeste personlige Hjerteforhold udtalte han sig kun meget sparsomt; og således bar han ingenlunde sin Kristendom på Læberne. Jeg har imidlertid, efter hvad han lejlighedsvis har fortalt mig, Grund til at tro, at gammeldags Gudsfrygt allerede var hans Arv hjemmefra; og at han skulde have undgået at blive bestemt kristelig påvirket i Snedsted med bl. a. Brammer og P. K. Algrén til Lærere, er næppe heller troligt. Men om ikke før, kom han på Sjælland til at leve i en Kreds, hvor den gudelige Vækkelse og de gudelige Forsamlinger spillede en fremtrædende Rolle, nemlig det af Biskop Mynster såkaldte »hellige Land«, væsentligt udgjørende Holstejnborg Gods, som da også den omtalte Greve F. A. Holstein søgte at få »hellige Præster« dertil. Og om nu end selve Forsamlingslivet ikke kunde tiltale Møller og drage ham til sig, så droges han desto stærkere ind i den Kreds af Præster, som væsentlig var Ledere af den gudelige Bevægelse i hin Egn; det er den Præstekreds, hvis Virken og Samliv man på mange Steder kan se omtalt, således i P. Bojsens Levnedsskildring af hans Fader og i de lige nu udkomne Optegnelser af Ferd. Fenger om det sydvestsjællandske Broderkonvent. Disse Mænd kom Møller til at stå i et nært personligt Forhold til, og der var ingen Tid af hans Liv — det var jo hans bedste Manddomstid — som på en vis Måde var så stærkt bevæget eller så rig, som de første 15—20 År efter hans Komme til Flakkebjerg, og fra ingen Tid havde han vistnok så rige Minder, som da også fornøjelige Oplevelser, og til disse vendte han atter og atter tilbage og havde sin store Fornøjelse af at fortælle om dem. Var der nu iblandt disse Præster

dem, som han så mere op til — således Hahn i Hyllested og E. Th. Clausen i Gimlinge, senere i Boeslunde — så var der dog sikkert ingen, han stod i så personlig nært og fortroligt Forhold til som til Frits Bojsen, den Gang i Skjørpinge, og Møllers nære Nabo, og i hans Kirke søgte han sin meste Søndagsopbyggelse. Dette Venskab med Bojsen styrkedes yderligere, da de i 1848 fulgtes ind til Kjøbenhavn for begge at tage Sæde i den grundlovgivende Rigsforsamling og boede sammen derinde, ligesom de da også i de første År derefter deltog sammen i det politiske Liv der på Egnen. I 1850 drog Bojsen imidlertid bort, og efterhånden tyndede både Døden og Forflyttelse ud imellem den øvrige Præstekreds; det kirkelige Røre tabte sig også; og i den senere Præsteslægt der på Egnen, indenfor hvilken der sagtens heller ikke var det stærke Sammenhold som i den forrige, fandt Møller åbenbart aldrig det, som han havde fundet i den, med hvem han havde levet i sin første Tid, ejheller så nære personlige Venner.

Det var en usædvanlig lang og indholdsrig Livsgjerning, som det faldt i hans Lod at øve; i 54 År stod han som Forstander for Flakkebjerg Opdragelsesanstalt. Men om han end til det sidste vedblev at tage sig, så vidt mulig, af alt inden for sin store Virkekreds: dagligt Tilsyn, Brevskrivning. nødvendige Rejser osv., og yderst nødig overlod til sine Hjælpere noget, som han mente, han selv burde og kunde gjøre, så var det dog for dem, som stod ham nær, kjendeligt nok i de sidste År, at Alderdommen begyndte at gjøre sin Ret gjældende. For dem, som holdt af ham, og som vidste, hvorledes det havde været hans Stræben og hans Lykke at gjøre Gavn, mens Dagen går, og bruge sine Kræfter, var der derfor også kun Grund til at takke for, at han nu i Høst efter et kort Sygeleje mildt blev kaldt bort, uden selv at skulle opleve en længere Affældighedstid, hvor alt Arbejde var gledet ud af hans Hænder, og som sikkert for ham var bleven tungere end for de

fleste andre. Han kunde med Tak sé tilbage på, som han var ført i sit Liv; han måtte sige Tak for, hvad kjærlig Pleje der blev ydet ham på det sidste, og det var sikkert intet Mundsvejr, naar han til en af sine nærmeste lige før sin Død udtalte: »jeg er beredt« — beredt til også frimodig at sé fremad.

Alminde Præstegård i Decbr. 1890.

Alfred Hey.

IV.

Christian Frederik Rønne var udgaaet fra et troende Præstehjem. Født 2. Oktbr. 1798 i Tjæreby ved Hillerød voksede han op i Kongens Lyngby, hvorhen hans Fader, Bone Falch Rønne, forflyttedes 1802. Tiderne blev trange, den niaars Dreng kunde fra Lyngby Kirkebakke se Københavns Bombardement og Brand, og i den nærmest paafølgende Tid hvilede der foruden den fælles Sorg og Nød endnu et særligt Tryk over Præstegaarden. Hjælpsom og menneskekjærlig, som B. F. Rønne var, havde han paataget sig at ordne Leverancerne til Fjenden, for at de ikke skulde inddrives med Magt, da Egnens Øvrigheder var indesluttede i den belejrede Stad; men Regjeringen var saa langt fra at skjønne derpaa, at den opofrende Præst nær var bleven anklaget for Landsforræderi. Det var den samme B. F. Rønne, som siden uden Hensyn til Myndighedernes Ugunst, stiftede et Bibelselskab 1817, et Traktatselskab 1820 og i 1821 »Dansk Missionsselskab«. Da havde Sønnen vel forladt Hjemmet, men han var jo i sine Studenteraar, netop 1817 til 1821, ikke længere borte, end at han kunde følge hjærtelig med i, hvad dér rørte sig. Da han havde overanstrængt sig ved sin Læsning, følte han sig efter vel overstaaet Embedsexamen saa svag, at man mente, han kunde ikke leve Aaret ud; han blev da Huslærer i Fyn og kom sig her saa godt, at han efter

3 Aars Forløb turde paatage sig Pladsen som Lærer ved Søetatens Drengeskole og snart derpaa tillige som Kateket ved Holmens Kirke. I 1836 blev Rønne kaldet til Præst for Haarslev og Tingjellinge af den fromme Greve F. A. Holstein, hvem det laa paa Hjærte at faa sit Gods forsynet med troende Præster og Lærere. Greven havde paa Holsteinborg oprettet en Hjælpeforening for Hedningemissionen, og da den gamle Lyngbypræst døde 1833, blev Greven Formand for »Dansk Missionsselskab«, medens Rønne i Haarslev grundede og i de første 3 Aar redigerede det endnu bestaaende »Dansk Missionsblad«, ligesom han og i nogle Aar var Medlem af Selskabets Bestyrelse. Snart efter led den troende Kreds der paa Egnen et smerteligt Tab, da den ædle Grev Holstein døde i Maj 1836; men det Liv, der var begyndt, døde ikke hen.[1]) Rønne, som 1834 forflyttedes til Høve og Flakkebjerg, var lige i Forvejen traadt ind i den Kreds, som under Navnet »Det sydvestsjællandske Broderkonvent« saa at sige kom til at give Egnen sit Præg, saa at Biskop Mynster med fin Spot kaldte den det hellige Land. — Nu, dette Navn er ingenlunde saaledes at forstaa, som om de 12[2]) »hellige Præster«, eller »gale Præster«, som de ogsaa kaldtes, nogensinde havde Flertallet med sig, eller som om de selv var støbte i én Form. Alt som Tiden gik, viste det sig, hvor store Forskjelligheder, ja Modsætninger, der var i Broderkredsen, idet nogle, som Brødrene Peter og Ferdinand Fenger, afgjort sluttede sig til Grundtvig, medens andre med Vilh. Rothe bestandig mere fjærnede sig fra den kirkelige An-

---

[1]) 1837 blev Ferdinand Fenger i Lynge Formand for Missionsselskabet, og Oldenburg i Sorterup overtog Redaktionen af Missionsbladet.

[2]) Det gamle Broderkonvent talte i Aarene 1833 til 1865 ialt 18 Medlemmer, men nogle af disse døde snart, og andre kom i deres Sted, saa at der ingensinde var mere end 12 paa en Gang, tidt mindre.

skuelse. Rønnes Standpunkt betegnes ved, at han oversatte Arndts Bog om den sande Kristendom[1].) Men som Broderkredsen stod sammen, baade naar det gjaldt om at værge sig mod Verdens Angreb, og naar der maatte kæmpes mod sekteriske Udskejelser, saaledes tog ogsaa Rønne Del i »den vestsjællandske Fejde«, ved hvilken den gamle Rationalismes Overmod blev brudt, og da siden Erik Jansenianerne forkastede Barnedaaben, stillede han sig selvfølgelig mod dem, men hævdede tillige med stor Bestemthed, at Daaben ej burde paatvinges disse Menneskers Børn.

Skjønt Rønne efter sin Natur hørte til de Stille i Landet, og de 42 Aar, i hvilke han var Præst i Høve, hengled uden store Omskiftelser i hans ydre Forhold, (med Undtagelse af, at han i 1866 mistede sin første Hustru), har hans Navn dog Krav paa et varigt Eftermæle som Fader til »Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark«. Indre Mission stiftedes 1853 i Ordrup, 1 Mil nord for Ringsted, i Holbæk Amt. Herhen naaede de 12 Præsters Indflydelse ikke, og der var i de første Aar ingen Præst i Bestyrelsen, ja Formanden var endog traadt ud af Folkekirken. Der hørte ikke saa lidt til, baade af Selvfornægtelse og af Kjærlighed, for at have med denne Forening at gjøre. Rønne »ynkedes inderlig over Folket«, han drog tidt den lange Vej til deres Møder og tog i 1858 imod Valg som Formand, skjønt det var »ikke som beskikket Lærer, men som Broder«. Hertil knyttede han den Erklæring, at han ikke derfor kastede Vrag paa den Naadegave, han i Kirken havde som beskikket Lærer. Ved dette Skridt udsatte Rønne sig for megen Miskendelse, men i den Menneskealder, som siden er henrunden, har

---

[1]) Ret betegnende for Tonen mellem adskillige af den Tids Lærde er, at da Rønne paa Universitetsbiblioteket bad om denne Bog, svarede gamle Rasmus Nyrup ham barsk, at saadanne Bøger havde de ikke deroppe. Han fik den alligevel, da en anden Bibliotekar var villigere.

det vist sig, at naar Sektvæsenet forholdsvis har haft ringe Fremgang hos os, saa skyldes det for en stor Del den Omstændighed, at der i Indre Mission saa snart kom en Samvirken i Stand mellem Præster og Lægfolk. Der var for Resten urolige Elementer nok i Foreningen; men i 1861 kom det til et Brud. Bestyrelsen traadte fra; men Rønne lod sig bevæge til straks at erklære sig som Formand for »Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark«, og sammen med ham indtraadte i Bestyrelsen to unge Præster, Johannes Clausen, den Gang Kapellan i Stenmagle, og Vilhelm Beck, den Gang Kapellan i Udby. »Saaledes afværgedes«, som sidstnævnte har udtrykt sig, »at Indre Mission gik over i de vrede Lægfolks Hænder, hvorved den utvivlsomt vilde være bleven et sekterisk Parti og en Forbandelse for Folkekirken.« Rønne beklædte Formandspladsen i den nye Forening i 20 Aar, »som en Kjærlighedens Apostel, der bilagde alt, som vilde gjøre ondt«. Men tilsidst kunde han ikke mere taale de lange Rejser til Møderne, og overgav da sin Plads som Formand til V. Beck. Sin Ungdomskjærlighed til Hedningemissionen havde Rønne heller ikke glemt, og da han havde lært Børresen at kjende under dennes Ophold her i Landet 1877, samtykte han et Par Aar senere med Glæde i at tiltræde Santhalkommiteen.

En Sorg havde Rønne paa sine gamle Dage: i 5 Aar havde han haft Kapellan; men da denne selv fik Embede, nægtede Kirkestyrelsen at give Tilladelse til yderligere at holde Kapellan, og da maatte den 78aarige Herrens Tjener nedlægge Hyrdestaven. Men han fik endnu en lang og liflig Aftenrøde. Vel tog Synet stærkt af, men Aandsevnerne slog godt til, saa at Rønne lige til det sidste kunde følge levende med Guds Menighed baade i dens Glæder og dens Bekymringer. Han boede med sin Hustru i Slagelse, omgivet af Børn, Børnebørn og Børnebørns Børn. Indre Mission saa en Fader i ham, og det ved Dr.

Viborg fornyede Broderkonvent priste sig lykkeligt ved at have ham til Medlem, og i dets første Møde efter hans Død udtalte den nuværende Formand, at det skulde siges om gamle Rønne, at han ikke blot gjerne vilde være sammen baade med Indre Missions Folk og med Grundtvigs Venner, men ogsaa var inderlig elsket af begge.

Sidste Foraar begyndte Kræfterne at svinde, og den 13. August lukkede gamle Rønne sine Øjne blidt og stille, som Sol i Høst gaar ned. Inden hans Støv førtes til Høve for at stedes til Hvile i Ly af den Kirke, i hvilken han havde forkyndt Ordet i 42 Aar, blev der holdt en Afskedshøjtid i St. Mikkels Kirke. Skjønt og gribende sammensmeltede her Vidnesbyrdet fra begge Vennelag; Sønnen, Præsten Peter Rønne fra Sønderup nær Slagelse, talte over Ordet Lukas 12, 32: »Frygt ikke, du lille Hjord; thi det er Eders Fader behageligt at give Eder Riget!« og skildrede sin Fader som den frygtløse, troende Mand. Derefter talte gamle Rønnes mangeaarige Medarbejdere, Joh. Clausen og V. Beck, den første over Filem., V. 20: »Vi have stor Glæde og Trøst af din Kjærlighed, efterdi de Helliges Hjærter ere blevne vederkvægede ved Dig, Broder!« den anden over Joh. Aabenb., 2, 10: »Vær tro indtil Døden, saa vil jeg give Dig Livsens Krone!«

Maatte gamle Rønnes Liv og Mindefesten over ham bære Varsel om, at den Tid er nær, da de forskjellige Retninger i vor Folkekirke kan ikke blot anerkjende hverandre, men samarbejde i Vorherres Jesu Navn!

Ludvig Wagner.

V.

Heinr. Hansen, Olrik, Sonne.

Disse tre Mænd, hvis Livsgjerning nu er afsluttet, har hver paa sit Omraade vundet sig et anset Navn og vil vel ogsaa bevare det, om end Tiden maaske vil vende Række-

følgen om og nævne den sidst, som nu sædvanlig nævnes først, og den først, som nu kommer sidst.

Heinrich Hansen er født i Haderslev den 23. Novbr. 1821. Han kom som Dreng i Malerlære og uddannede sig siden paa Akademiet i Kjøbenhavn nærmest som Dekorationsmaler. Som saadan har han været med ved Dekorationen af Thorvaldsens Musæum. Siden 1849 lagde han sig efter at male Arkitekturbilleder, og det holdt han sig til derefter. Hvorledes har det sig nu med Aanden i hans Kunst? Ja, han var en overmaade dygtig Mand i sit Fag og arbejdede efter Sigende med en saadan Sikkerhed, at han meget sjældent havde noget at ændre i sine Billeder. Det var nærmest det indre af prægtige Kirker og Paladser, han malede, og pletfri Ulastelighed lyste altid ud af hans Malerier. Snavs eksisterede ikke for ham, Støv kjendte han ikke, Ruiner gav han sig ikke af med. Guldet og Marmoret, blankt og rent og glinsende, det var Idealet, som stod ham for Øje; men den Brydning af Lys og Skygge, som Livet fører med sig, spores ikke hos ham. Menneskelivet kunde som Staffage betragtet finde Plads i hans Billeder; men i de pyntelige Sale, han har afbildet os, er det umuligt, at en lystig Spøg, en snedig Hofkabale, endsige noget saadant som Kjærlighed kunde færdes — der følger altid noget Støv og Snavs med —, og hans Staffagefigurer indlader sig heller aldrig paa sligt. Kort sagt en fremragende praktisk Dygtighed er hans Fortrin; men Mangelen paa Aand er saa følelig, at Kunstnernavnet trykkes kjendeligt derved. De Dekorationer, hvormed han har indfattet Marstrands Malerier i Chr. 4.'s Kapel i Roskilde Domkirke, vækker med Rette alle besøgendes Beundring ved den skuffende Virkning af malede Figurer og Ornamenter, der tager sig livagtigt ud som virkelig fremspringende; men ogsaa her er den overdrevne Hvidhed og Akkuratesse unaturlig og kjedelig. Ret betegnende er en Ytring, Marstrand skal have ladet falde, mens de arbejdede

sammen i Kapellet: »Hør, Hansen, De skulde tage og komme lidt Skidt i Farverne!« — Han døde 11. Juni 1890.

Ole Henrik Benedikt Olrik er født i Kjøbenhavn den 24. Maj 1830. Ogsaa han begyndte med at lægge sig efter Dekorationsfaget, men uddannede sig samtidig til Billedhugger. Han slog snart ind paa Maleriet, og da navnlig Portrætmaleriet. Det lader sig ikke nægte, at ogsaa han tog Sigte paa en Idealisme, som hverken er Livets eller Fantasiens, og at han paa denne Maade kunde tabe sig i det indholdsløse. Billedet »En Brud pyntes af sin Veninde« (i den kgl. Malerisamling) viser os for Eks. en elegant hvid atlaskes Kjole, malet med megen Omhu og Dygtighed; men Bruden selv er altfor kjendeligt kun til Stede for Kjolens Skyld, og saaledes føler man oftere i Olriks Portræter, at Klæderne er det bedste, ikke fordi han forsømte Mennesket, tværtimod, ligesom han i Klæderne stræbte efter det fuldendte, saaledes ogsaa i Ansigtstrækkene. Men Ulykken er, at hans Stræben efter at fremhæve det skjønne førte ham til at udviske det karakteristiske. Det ideale bør vist nok give sig til Kjende i Kunsten; men den Modstand, det i denne Verden al Tid maa brydes med, skal dog ikke skjules. Denne Verden kjender kun kæmpende Idealer, og først i Paradiset kan de ses i deres ubesmittede Renhed. Kunstneren har da kun Valget imellem at fremstille Idealet i sin Kamp med det stygge eller at fremstille en fantastisk Æventyrverden, som fører ud over Kampen og midt ind i Sejren. Men i Æventyret maa Trolden eller Heksen ikke mangle. Olrik har undertiden, navnlig i sine store Friluftsbilleder, formaaet at brede et idyllisk, fantasifuldt Skær over Livet, saa kun Heksen manglede for at føre Tilskueren ind i Æventyret.

Jørgen Valentin Sonne, født i Birkerød 24. Juni 1801, skulde først have været Officer, men forlod hurtigt denne Vej for at blive Maler. Sine Emner hentede han med Forkjærlighed fra Krigsbegivenhederne, og for at faa det at se, som han vilde fremstille for os andre, færdedes han uforfærdet paa Slagmarken. En jevn, usminket Virkelighedstroskab er ogsaa gjennemgaaende i hans Billeder. Det var ikke Krigens Raahed og Vildskab, han dvælede ved, men vel dens Alvor. Kampen for Fædrelandet, det var,

hvad han saa, og det er, hvad han lader os se. Derfor skylder Fædrelandet ham en varm og varig Tak. Billeder som Fredericiaslaget, Istedslaget (i den kgl. Malerisamling), Rytterfægtningen ved Aarhus (i Aarhus Malerisamling), i Dybbølskandserne 1864 — m. m. er Mindesmærker om det Fædrelandssind og den Troskab, hvormed der er lidt og stridt for »Slesvigs Jord«. Ogsaa Folkelivet i Fredens Dage har han skildret, dog med Forkjærlighed for alvorsfulde Stemninger, ikke blot i Menneskelivet, men ogsaa i Naturen, f. Eks. »St. Hans Nat« (i den kgl. Malerisaml.). Det er Idealet i sin Kamp med Livets Haardheder, han fremstiller, og han forstaar at gribe Hjertet. De dekorative Billeder, som pryder Thorvaldsens Museum udvendigt, er udførte efter Sonnes Tegninger, og han har der ypperligt klaret en Opgave af ganske særegen Art, hvor han ingen Forbilleder havde at holde sig til. Underligt nok, denne Mand, i hvis Kunst der er saa meget Hjærtelag, levede sit næsten 90aarige Liv enlig. Han døde 24. September 1890. *S. Constantin-Hansen.*

Om Varemarkedet.

Af *Chr. Faber.*

Vare- og Produktmarkedet har i den senere Tid været fastere, og i mange Tilfælde har Køberne måttet bevilge højere Priser. — *Kaffe* meget fast, Priserne atter nogle Øre højere, Konsumen bedre forsynet, og da de store Tilførsler til Rio og Santos vedblivende strømmer ind fra Landet til disse Pladser, så synes det, som de nuværende Noteringer næppe er helt holdbare — dog Spekulationen kan udrette vidunderlige og uberegnelige Ting — så de fornuftige Købmænd bør være forsigtige og tilbageholdne i sådanne Øjeblikke, hvor egentlig meget afhænger af, om Haussisterne er svage eller stærke. Den kommende Høst forventes at blive enorm stor og anslås vedblivende til ca. 12 Mill. Pd., der omtrent er dobbelt så meget som en almindelig god Høst. — *Sukker.* Markedet roligt, men fast; nogen synderlig Prisforandring tør næppe påregnes. — *Ris*

meget fast. Tilførsler af den ny Høst kan ventes i Løbet af 14 Dage. Kvaliteten heraf synes bedre end forr. Kampagne.

Frugter. *Blommer* flovere. De opskruede Forventninger om højere Priser er indtil nu ej gået i Opfyldelse. — *Rosiner* fastere, undtagen italienske Druer, der tilbydes noget billigere end i Slutningen af forrige År. — *Mandler* lille Konsum, men høje Priser.

Krydericr fast, men noget ubestemt.

Frømarkedet uforandret; i Sæsonen tør påregnes større Forbrug, og det er da muligt, vi vil komme noget højere, da Konsumen er meget slet forsynet.

Amerikansk Kød. Der er kommen Tilførsler af de finere Kvaliteter. Priserne på vort hjemlige Marked er lavere end i Amerika.

Fedt. Dansk Fedt noget lavere. Fra Amerika meldes i de senere Dage om en enorm Stigning, vist nærmest fremkaldt ved de nugældende høje Maispriser.

Kornmarkedets Svingninger følger Vejret i denne Tid. Beholder vi Kulden noget ind i Foråret, vil Markedet strammes og Priserne komme højere.

Foderstofmarkedet. Forretningen med Foderstoffer har i Marts Måned været uden mindste Liv, og endskjønt der i Forbruget herhjemme kan spores en Fremgang, så influerer dette ikke på Priserne i Udlandet, og Sæsonen vil utvivlsomt slutte med dalende Tendens. —*Hvedeklid.* Prisen er omtrent uforandret, dog kan enkelte Ladninger lejlighedsvis kjøbes lidt billigere. — *Rapskager.* Førstehånd har forhøjet sin Fordring pr. Sommer- og Efterårslevering med 4 à 5 pCt., derimod udbyder Andenhånd endnu i Ny og Næ til moderate Priser. — *Palmekager.* Prisen er uforandret, og til de nuværende Fordringer er der sluttet om store Poster pr. Efterår. — *Solsikkekager* er gennemgående billigere at notere, og ved fast Bud kan Prisen trykkes nogle Mark pr. 1000 Kilo. — *Hampefrøkager* og *Hørfrøkager* uforandrede.

Æg. Det slette Marked i Begyndelsen af Måneden er, begrundet i den strenge Vinter og forestående Påske, afløst af bedre Begjær; men en større Prisdalen imødeses i de kommende Uger. Klager over bedærvede Æg hører ikke Årstiden til, og Forretningerne lettes betydeligt af denne Grund; måtte Producenter og Opkøbere dog arbejde hen til kun at levere friske Æg, vilde store Summer være sparede.

Smørmarkedet har i første Halvdel af Marts Måned været meget animeret, tildels begrundet i det kolde Vejr, og Priserne steg henholdsvis 3 Kr. og 2 Kr. i de 2 første Uger, medens de forblev uforandrede i den tredje Uge. Da de engelske Købere imidlertid ventede et Prisfald nu ved Påsken, har de været yderst forsigtige med deres Indkjøb, og Begæret har derfor været betydeligt svagere i denne Uge. Noteringen nedsattes 6 Kr. for 1. Klasse og 4 Kr. for 2. Kl., og er således nu 100 imod 92 i tilsvarende Uge ifjor. Såfremt Vejret bliver mildere for det første, er der Sandsynlighed for, at Priserne vil reduceres yderligere. — Til London tilføres stadig store Kvantiteter australsk Smør. Således ankom der forrige Uge 5,672 Fustager fra New Zeeland.

Sølv fast og nogle Point højere.

Rubelkursen stigende.

Den engelske Socialisme. For et År siden kendte man i England ikke til engelske Socialister, indtil da har England ikke kunnet forstå, at Samfundet havde noget at gøre med den enkelte under de sociale Forhold. Ved Tyskerne Marx og Engels med deres Tilhængere er Socialismen bleven importeret til England. Lærde som Dr. Edward Aveling — gift med Marx' Datter —, Poeten William Morris, Maleren Dilletan sluttede sig først til den sociale Lære. Fritænkerne Charles Bradlaugh og Annie Besant mødtes med Filosofen Grant Allen i Fabian Klub i London, hvor Socialismen diskuteredes. I Stilhed forberededes alt, og efter Optøjerne i Hyde-Park hørte man første Gang uden for England Navne som Hyndmann og Burns; den sidste blev den Mand, som Arbejderne uden for Fagforeningerne udvalgte af deres Midte til at kæmpe og arbejde for et socialt Lag, og da dette endelig var dannet, blev Kampen med Energi strax ført imod Fagforeningerne. — Englands nydannede socialistiske Arbejderhær sluttede sig til dens Brødre på Kontinentet ved den socialistiske Verdenskongres i Paris 1889. Med Undtagelse af Burns Sejr, som han vandt for og med Londons Dokarbejdere, har den socialistiske Propaganda indtil nu ej kunnet udrette stort i England; men Kampen om den enkeltes Indordning under det hele, den Kamp kæmpes nu også i det britiske Rige. Regeringen er bleven berørt af denne Bevægelse, og har i

Hast fået nedsat en Kommité, der skal undersøge og ordne Forholdet imellem Kapital og Arbejde.

De franske Socialdemokrater. Den Kommité, der i Frankrig var nedsat for at ordne Forholdet imellem Arbejdere og Arbejdsgivere, har nu endt sin første Samling; men Grundloven for al Forhandling her har været: »den enkeltes personlige Frihed må først og fremmest bevares ubeskåren.« Imedens man i Tyskland siger: »alt for Staten«, siger man i Frankrig: »alt for Individets Ret«, og ud fra denne Forudsætning har man begyndt på at ordne Arbejderspørgsmålet. Først og fremmest Oplysning — hvad der allerede er gjort meget for — dernæst Arbejder-Bureauer, hvor Arbejderne til enhver Tid kan få at vide, hvad deres Arbejde er værdt, om der er knap Tid på Arbejde eller det modsatte, og endelig om og hvor der er Strejke, med andre Ord, man vil tilstræbe en Notering på Arbejdet, som på enhver anden Varesort; Arbejderne skal vide og kende, hvor de fordelagtigst kan skaffe sig Arbejde i Verden. Der skal lyses op i alle Kroge. Endelig skal Staten træde til, når Stridigheder opstår imellem Arbejdere og Arbejdsgivere. En Voldgiftsret bliver da nedsat, som de stridende Parter kan appellere til. Denne undersøger Forholdet, mægler Parterne imellem, og afsiger endelig sin Kendelse, Vil man ikke underkaste sig den, da overlades det til de stridende Parter selv at udkæmpe Kampen.

Evropas Besiddelser i Afrika. Englands Territorium var 1870: 761,389 □-Kilometer, nu 4,170,474 □-Km., og så godt som alt frugtbart blomstrende Kolonialland med en stor Fremtid. — Frankrigs Territorium var 1870: 733,479 □-Km., nu 5,956,914 □-Km., heri medregnet Algier, Tunis, Senegal, Nigerland, Sudan samt Brazzaland; men Sahara indtager 200,000 □-Km. — Belgien: (Kongostaten) 2,491,000 □Km., en sammenhængende stor frugtbar Stat. — Tyskland: 2,720,000 □Km., men heraf over 1 Mill. Ørkenland og kun 1 Mill. lovende. — Portugal: 935,000 □-Km., mener man, har stor Fremtid. — Italien: 935,000. — Spanien: 519,000. — Tyrkiet: ca. 1 Mill. □-Km.

Odense, den 25. Marts 1891.

Ordsprog,

Oversættelser og Indfald af N. F. S. Grundtvig.

Ved *F. L. Grundtvig.*

N. F. S. Grundtvig var som bekjendt ikke saa lidt af en »Bogorm«. Han havde jo en Bogsamling paa over 9000 Bind, og han holdt meget af sine Bøger.

Særlig i de sjældnere skrev han ofte, naar og hvorledes han var kommen i Besiddelse af dem. Saaledes i J. Scheffers Upsalia antiqua (1666): »Soli Deo Gloria! Regnat in æternum (Gud alene Æren! Han raader evig!) Mig foræret af Biskop Münter 22. Marts 1816, den første Gang jeg var hos Ham efter Dionysii Landemode 1814« (hvor Grundtvig havde holdt en Tale om »Polemik og Tolerance«, som havde opbragt Bispen).

Naar Grundtvig læste en Bog, efterlod han sig ofte Spor hele Vejen igjennem, dels ved Streger (særlig Kryds af forskjellig Art) og dels ved henkastede Bemærkninger. Denne Vane havde han haft fra Barndommen af; men Bemærkningernes Indhold skiftede i høj Grad med Aarene. I de unge Dage indeholdt de som oftest en Bedømmelse af det Læste, og fra denne Tid findes de særlig i historiske Skrifter. Ikke sjælden er der gjort Bemærkninger, hvorover der siden holdes Dom. P. F. Suhms: Historien af Danmark, Norge og Holsten (1776), er fuld af Bemærkninger, først med Barnehaand (til Dels paa Latin) og siden med Skrift fra i alt Fald to forskjellige Tider. Foran staar blandt andet: »Jeg holder saa meget af denne første Udgave, at jeg ej vilde bytte den bort for den senere Suhmske og endnu mindre den Kjerulfske.....Jeg er opfødt i denne Udgave.« S. 173, hvor Tidens Tænkemaade prises, er skrevet med Barnehaand: »Ja, denne mere oplyste og philosophiske Tænkemaade har ogsaa gjort, at mange nu næsten ikke vide selv, hvad de vil tro.« Senere

(vel omkring 1804): »Saa talte jeg som Ekko, skjønt deri vel og kan være noget sandt. Dog, Herren være lovet, fordi Troens Aag afrystedes!« Senere: »Hvor meget klogere er dog ikke Barnet end Ynglingen, men Herren være lovet, at Mandens Dom er blevet som Barnets!«

De sidste Ord i Bogen er: Frygter Gud, ærer Kongen! Hertil er (paa Latin) knyttet denne Bemærkning med Barnehaand: »Næppe skulde man tro, at Suhm havde skrevet dette sidste!« Senere: »Man havde nemlig bibragt mig den Fordom mod vor store Suhm, at han var irreligiøs, og deraf trode jeg fulgte, lastefuld. — Suhms Skygge tilgive mig!« Senere: »Den Bøn er unødvendig; men Gud tilgive mig Sludderen om Dyd uden Gudsfrygt!«

I Suhms: Historie af Danmark (942—1035), III, S. 97, hedder det, at man mente, »Daab paa det Yderste rensede fra al (Synde-) Smitte.« Hertil skriver Grundtvig (vel omkring 1804, hvilket Aarstal findes under en anden Bemærkning med samme Skrift): »Daaben var altsaa den Gang til samme Nytte som Alterens Sakramente endnu i vore Dage hos mange — si non vis credere gusta.« Med senere Haandskrift: »Desværre kan det Helligste lettest mistydes og misbruges; men at spøge derover viser indvortes Raahed.« I denne Bog findes adskillige Bemærkninger, som viser Grundtvigs daværende Stilling til Kristendommen. Saaledes S. 227: »Thangbrand har været en sand apostolisk Mand, fuldkommen skikket til at udbrede Kristendommen i vort Norden, thi hvorfor skulde de hade en Religion, som de efter deres Lærers Exempel maatte anse for at tillade baade Tvekamp og Utugt!«

Fra de senere Aar findes Bemærkningerne mest i sproglige Værker, og giver som oftest Jævnførelser, Tilføjelser og Gætninger med Hensyn til Forstaaelsen. Adskillige formentlig værdifulde Gætninger findes saaledes i flere Udgaver af angelsaksiske Haandskrifter.

Naar Grundtvig fik fat paa en ny Ordbog, brugte han den ikke blot som Haandbog, men ofte *læste* han den fra den ene Ende til den anden. I en Bog, som N. Outzens Glossarium der friesischen Sprache (1837), minder ikke blot et Mylder af Streger, men Masser af Bemærkninger om hans Læsning Side for Side. En Bog, paa hvilken han satte megen Pris, var C. Molbechs danske Dialektlexikon. Det havde han læst adskillige Gange. Hans Exemplar var gjennemskudt med hvide Blade, hvorpaa han havde skrevet en Mængde Tilføjelser, særlig fra Udby og Tyregod. Og indtil sin høje Alderdom vedblev han med Tilføjelserne. Da han ikke længere selv kunde se at skrive i Bøger, blev Undertegnede kaldt ind, naar han havde hørt et for ham hidtil ukjendt Ord, som skulde indskrives.

Men hvad jeg her særlig agter at give nogle Prøver paa, er hans Oversættelser og Indfald ved Læsningen af en engelsk Ordsprogssamling, Henry G. Bohns: A handbook of proverbs (1857). I denne Bog findes der omkring 600 Tilskrifter fra Grundtvigs Haand; men mange indeholder kun de tilsvarende danske Ordsprog.

Man erindre nu vel, at de omtalte Oversættelser og Indfald ikke har været bestemte for Offentligheden, men er blevne til under den sandsynligvis hurtige Gjennemlæsning, uden senere at være blevne nøjere overvejede.

Man vil let se, at Grundtvig af højst forskjellige Grunde er standset under Læsningen. Dels har han fundet Ordsprog, som han mente, vi kunde have Brug for paa Dansk. Dem har han saa ofte prøvet at give en tilsvarende Form. Dels har han fundet Ordsprog, som han vel med sin aabne Sands for det korte og fyndige, ikke tænkte paa at bruge; men som han dog er standset ved, fordi de har udtalt hans egne Tanker, som det har fornøjet ham her at møde. Dels endelig har han fundet Ordsprog, som han paa Grund af deres Vittighed, ikke kunde lade være at more sig over, selv om han ingenlunde vilde gjøre deres Ord til sine.

Som jeg sidder her, fjærnt fra Danmark og de der tilgængelige Bogsamlinger, er det mig næppe muligt at undgaa at medtage et eller andet Ordsprog, hvis Form ikke skyldes Grundtvig; men det faar man saa bære over med.

Hvor intet andet bemærkes, er Ordsprogenes Forbilleder engelske.

1. Ambolt! staa! — Hammer! slaa! (When You are a hammer, strike Your fill! Italiensk.)
2. Dejlighed blomstrer, men Dyden frugter. (Beauty is a blossom.)
3. Den lettest dør, som vanskeligst har levet. (Better die a beggar than live a beggar.)
4. Legemet er Lysestagen. (The body is the socket of the soul.)
5. Det er en god Tingstud, som vinder en slet Sag. (It's a bad cause that none dare speak in.)
6. Det er Landet, som føder, hvad Staden bliver fed af. (The chicken is the country's, but the city eats it.)
7. Ord føder Daad, som Kvinde føder Dreng. (Deeds are males, and words are females. Italiensk.)
8. Bedre barbenet end benløs. (Better a bare foot than no foot at all.)
9. Bød og bo! — Byg og flyt! (Patch and long sit, build and soon flit.)
10. Den Fattige kan tigge, Gud hjælpe den Rige! (God help the rich, the poor can beg.)
11. Skolen koster mer end Lærdommen er værd. (You pay more for Your schooling, than Your learning is worth.)
12. Tropper paa Fredsfod er Sommerkakkelovne (men de koster og lønner ikke dem selv). (Soldiers in peace are like chimnies in summer.)
13. Godtkjøb [er en] Lommetyv. (A good bargain is a pick-purse.)

14. Stævn en Stodder og vind en Lus. (Sue a beggar, and get a louse.)
15. Heller ulærd end sprænglærd. (Better untaught than ill taught.)
16. Med et Skuldertræk ryster man tit en Løgn som en Lus af sig. (A Spanish shrug will sometimes shift off a lie as well as a louse.)
17. Alle Farver bide paa Hvidt, men ingen paa Sort. (Black will take no other hue.)
18. Velbaaren er meget, men velfødt er mer. (Birth is much, but breeding more.)
19. Stands ikke Ploven for at slaa en Mus. (Let na the plough stand to slay a mouse. Skotsk.)
20. Bo ikke i en By, hvor Borgmesteren er Doktor (Læge). (Do not dwell in a city, whose governor is a physician. Hebraisk.)
21. [Bo ikke i By, hvor Hest maa ej vrinske eller Hund gjø][1]) (for Politiet). (Hebraisk.)
22. Gaa tilbunds for at finde et Sandskorn. (Thou hast dived deep into the water, and hast brought up a potsherd. Hebraisk.)
23. Det nytter ikke at blæse ad Vinden. (A fog cannot be dispelled by a fan. Japanesisk.)
24. En god Kniv er kun god til at skære med. (A good edge is good for nothing, if it has nothing to cut.)
25. Et godt Rygte er et stort Gods. (A good reputation is a fair estate.)
26. Sulten Mand er altid gnaven. (A hungry man is a angry man.)
27. Lille Gryde let vil syde. (A little pot is soon hot.)
28. Ingen *har* mere Gods end han har godt af. (A man has no more goods than he gets good by.)

---

[1]) Er ikke oversat, men understreget. »For Politiet« er tilskrevet i Randen.

29. Hidsig Mands Hest løber altid løbsk. (A man in a passion rides a horse that runs away with him.)
30. Man kan leve af lidt, men ikke af Luften. (A man may live upon little, but he cannot live upon nothing.)
31. Uret er godt, som det gaar til, og Mand er ligesaa. (A man, like a watch, is to be valued for his goings.)
32. Et Lod Kjærlighed og et Lispund Ret! (A pennyweight of love is worth a pound of law.)
33. Kirsebær røde og Kvinder søde er snart lagt øde. (A woman and a cherry are painted for their own harm.)
34. Der skulde ingen være ordknappere end Øltappere. (Ale sellers shou'd na be tale tellers. Skotsk.)
35. Alle Piger er fromme, hvorfra mon de slemme Koner komme? (All are good maids, but whence come the bad wives?)
36. Pænt er, hvad der passer. (All is fine, thas is fit.)
37. Det er en Fejl hos Tosser, at de tænker. (A' fails that fools think. Skotsk.)
38. Alt overvættes er ondt, men over Vandet er godt. (A' o'ers are ill, but o'er the water an' o'er the hill. Skotsk.)
39. Mellem tusind Tosser findes ikke en eneste klog Mand. (Amangst twenty-four fools no ae wise man. Skotsk.)
40. Æsler og Ugler er Alvorligheden selv. (An ass is the gravest beast, an owl the gravest bird.)
41. Tom Pung er fuld af Rynker. (An empty purse fills the face with wrinkles.)
42. Det er kun Fuskeren, som ypper Kiv med sit Værktøj. (An ill workman quarrels with his tools.)
43. Saa god som nogen — at kaste Jord paa! (As good as ever the ground went upon.)
44. Ude af Moden, ude af Verden. (As good outh of the world, as out of the fashion.)

45. Konen siger, hvad Manden siger; men Manden gjør hvad Konen siger. (As the goodman saith, so say we; but as the good wife saith, so it must be.)
46. Ild prøver Guld, men Guld prøver Folk. (As the touchstone trieth gold, so gold trieth men.)
47. Klokken kalder til Kirke, men kommer der aldrig selv. (Bells call others to church, but go not themselves.)
48. Heller længes end ledes. (Better go away longing than loathing.)
49. Heller et Æsel, som vil bære, end en Hest, som slaar af. (Better ride an ass, that carries us, than a horse, that throws us. Spansk.)
50. Vogt dig for Kvinden fortil, for Mulen bagtil og for Præsten paa alle Kanter. (Beware of the forepart of a woman, the hind part of a mule, and all sides of a priest.)
51. Først slaa for Panden og saa plasterere. (Break my head and bring me a plaster.)
52. Stikpenge gaar ind ad Bagdøren. (Bribes will enter without knocking.)
53. Kjærlighed er en Hjemføding, men som skal tage ud og tjene. (Charity begins at home, but should not end there.)
54. Kirke-Arbejde gaar let i Langdrag (sent fra Haanden). (Church-work goes on slowly.)
55. Falskhed maa være velklædt, men Sandhed vil helst gaa nøgen. (Craft must have clothes, but truth loves to go naked.)
56. Dybt er Hjærtesproget. (Deep lies the heart's language. (Brittisk.)
57. De dovneste Hunde har de skarpeste Snuder (de bedste Støvere). (Dogs that hunt foulest scent the most faults.)

58. Drikkebrødres Venskab drukner let (er snart drukket op). (Drinking kindness is drunken friendship.)
59. Aldrig ældes Evigheden. (Eternity has no grey hairs.)
60. Der kan ogsaa gaa Hul paa Gnieren. (Even covetous men have sometimes their intervals of generosity.)
61. Troen ser med Ørene. (Faith sees by the ears.)
62. Øllebrødsbarmhjærtighed kan koste et helt Kongerige. (Foolish pity spoils a city.)
63. Tosser voxer godt uden at vandes. (Fools grow without watering.)
64. Morgenrøden faar sjælden Davre, aldrig Middagsmad. (No morning sun lasts a whole day.)
65. Hæng dig selv til Tidsfordriv! (Hang Yourself for a pastime.)
66. Han skal rose sig selv, som har onde Naboer. (He dwells afar from neighbours, who is fain to praise himself.)
67. Han har gjort en Daler i tre Mark. (He has brought his noble to ninepence.)
68. Det er en ussel Kost at gnave paa andres Fejl. (He has but sory food that feeds upon the faults of others.)
69. Han er et stort Skarn — han har narret sig selv! (He hath play'd a wily trick, and beguil'd himself.)
70 Han lyver saa stærkt som en Hest (og det en Damphest) kan rende (løbe). (He lies as fast as a horse can trot.)
71. Han kommer sig som mullent Brød i Varme. (He minds like sour ale in summer.)
72. Han sidder nok stille, hvis Buxer er itu. (He sits fu still that hath riven breeks. Skotsk.)
73. Hvad er et Aar uden Vaar? (Det er Skolen, som tager Vaaren fra Aaret). (He takes the spring from the year. Græsk.)
74. Hvad skal Hovedløs med Hat? (He that has no head deserves not a laced hat. Fransk.)

75. Hvem der selv har Mund skal ikke bede andre blæse for sig. (He, that hath mouth of his own, should not say to another: blow!)
76. Han, der er ond ved sig selv, hvem skulde han være god! (He, that is ill to himself, will be good to nobody.) Skotsk.)
77. Det var tungt, om han ikke skulde faa Skam, som søger den. (He that seeks trouble, it were a pity, he should miss it. Skotsk.)
78. Han er slemt snydt, som Næsen er snydt af. (He, that snites his nose, and hath it not, forfeits his face to the king.)
79. Hvem der fattes Haab, er den fattigste Mand. (He, that wants hope, is the poorest man alive.)
80. Lad kun falde, hvad ej kan staa (siger Verden og vi om hinanden). (He that's down, down with him, cries the world.)
81. Han var i Nød for Nyt, som fortalde, hans Fader var hængt. (He was scarce of news, who told, that his father was hanged.)
82. Hvem der tigger for andre, tænker paa sig selv. (He, who beggeth for others, is contriving for himself.)
83. Smør din Vogn og ikke dine Heste. (He, who greases his wheels, helps his oxen.)
84. Der kommer ingen til Himmels (til Alters), som vil gaa ene. (He will never get to heaven that desires to go thither alone.)
85. Var jeg et Pindsvin, saa gjorde Tornene mig ingen Skade. (Hedgehogs lodge among thorns, because they themselves are prickly.)
86. Hullet og Helvede er altid aabne. (Hell and chancery are always open.)
87. Haab er en god Davre, men en daarlig Nadre. (Hope is a good breakfast but a bad supper.)

88. Jeg kjender ingen, som har i Sinde at dø iaar. (I know of nobody that has a mind to die this year.)
89. Det er en god Hest, som aldrig snubler, og en god Kone, som aldrig grubler. (It is a good horse that never stumbles, and a good wife that never grumbles.)
90. Bedst Ly under ældst Gjærde. (It is good sheltering under an old hedge.)
91. Det gaar lidt sent at skove med en Pennekniv. (Lang or ye cut Falkland wood wi' a penknife. Skotsk.)
92. Kvinde skal spinde og ikke væve. (Let women spin an not preach.)
93. Kun livløs er fejlfri. (Lifeless, faultless. Skotsk.)
94. Da Urimeligheden gik iland ved det røde Hav, da gik Rimeligheden tilbunds, og der ligger den endnu. (Likely lies in the mire, when unlikely gets over. Skotsk.)
95. Tilskuerne ser mer end Skuespillerne. (Lookers on see more than players.)
96. Konger og Kjærester vil være ene om Budet. (Love and lordship like no fellowship.)
97. Piger fattes kun Mænd. Koner fattes alt. (Maids want nothing but husbands, and when they have them, they want every thing.)
98. Afmal ikke Fanden styggere end han er (ellers finder man ham kjøn). (Make not even the devil blacker, than he is.)
99. Vil du ædes op af Fluer, saa vær sukkersød! (Make Yourself all honey, and the flies will devour You. Italiensk.)
100. Der er mange Hunde døde, siden jeg var Hvalp! (Many a dog's dead, since You were a whelp!)
101. Mange, som er vittige for Løjer, er Tosser for Alvor. (Many that are wits in jest, are fools in earnest.)
102. Hvem kan leve af Lægemidler? (En Christen.) (Medicines are not meant to live on.)

103. Man kan bære til Ryggen brydes. (Men may bear till their backs break.)
104. Ingen Dumhed er saa utaalelig som den sprænglærde. (Natural folly is bad enough; but learned folly is intolerable.)
105. Næst efter en god Kone er ingen Kone bedst. (Next to no wife, a god wife is best.)
106. Intet Aadsel saa stort, at det fælder en Krage. (No carrion will kill a crow.)
107. Ingen gjør Stads med visne Blomster (uden gamle Skøger og slette Talere). (Nobody is fond of fading flowers.)
108. Taalmod er Heltemod saa lig, at er de ikke Moder og Datter, saa er de vel Søstre. (Patience is so like fortitude, that she seems either her sister or her daughter. Græsk.)
109. Sejl! — sagde Kongen — vi har jo Vind! Holdt! — sagde Modvind — jeg har ingen Konge! (Sail, quoth the king; hold, saith the wind.)
110. Snoge yngler i det stille Vand. (Serpents engender in still waters.)
111. Man falder snarest paa højhælede Sko. (Surely she wears low-heel'd shoes, she's so apt to fall backwards.)
112. Det bedste Terningkast er at kaste Terningerne i Stranden. (The best throw of the dice is to throw them away.)
113. Tungepennen dyppes i Hjærteblækket (det røde Blæk). (The pen of the tongue should be dipped in the ink of the heart. Italiensk.)
114. Det siger ikke stort at have frit Valg mellem raadne Æbler. (There is small choice in rotten apples.)
115. Der er Vinter nok for alle Fugle. (There is winter enough for the snipe and the woodcock too.)
116. De ser mest, som lever længst (med aabne Øjne). (They, who live longest, will see most.)

117. Da er det høj Tid at spænde for, naar Vognen kommer til Hestene. ('Tis time to yoke, when the cart comes to the caples.)
118. Til Graven med de Døde, giv de Levende Føde! (To the grave with the dead, they who live to the bread.)
119. To Tosser i eet Hus, er et Par for mange. (Two fools in a house are too many by a couple. Skotsk.)
120. Een stadselig Gribbenille kan godt gaa for to. (Ugly women, finely dressed, are the uglier for it.)
121. Den Tosse, som ikke kan Latin, er kun halvtosset. (Unless a fool knows Latin, he is never a great fool. Spansk.)
122. Vi kan pante for Gjæld, men ikke for Ukjærlighed (tvunget Fattigvæsen). (We can poind for debt, but no for unkindness. Skotsk.)
123. Hvad er værre end en evig Ulykke? (What is worse than ill luck?)
124. Hvad for noget! sultet ihjel i Spisekammeret! (What! starve in a cook's shop?)
125. Ved Venne-Møde Hjærter gløde. (When friends meet hearts warm. Skotsk.)
126. Hvor Græsset mer ej grode, der Kysset gik af Mode. (When gorse is out of blossom, kissing's out of fashion.)
127. Naar Hjærtet brænder, flyver Gnister ud ad Munden. (When the heart is a-fire, some sparks will fly out of the mouth. Skotsk.)
128. Naar I kan enes om Tiden — sagde vor Degn — saa skal jeg skaffe Regn! (When You are all agreed upon the time, quoth the vicar, I'll make it rain.)
129. Hvem skal holde Styr paa Politiet og paa den staaende Hær? (Who shall keep the keepers?)
130. I er i Slægt med Korumpen, den voxer bagud. (Ye breed o' the cow's tail, ye grow backward. Skotsk.)

131. I er en god Leder, men en slet Finder (en Tysker). (Ye're a gude seeker, but an ill finder. Skotsk.)
132. I er kommet af godt Blod ligesom de sorte Pølser! (You come of good blood, and so does a black-pudding.)
133. I er kanske nok gudelig, men renlig er I ikke! (You may be godly, but You'll never be cleanly.)
134. I sigter baade Nat og Dag og faar kun Klid! (You sift night and day, and get nothing but bran.)
135. I skulde være i Slumstrup, hvor de faar en Krone om Dagen for at sove. (You'd do well in Lubberland, where they have half-a-crown a day for sleeping.)
136. Det er jeres Hovedfejl, at I duer til ingen Ting! (Your main fault is, that You are good for nothing.)

Jeg kaldte for Kortheds Skyld de paa engelsk meddelte Ordsprog Forbilleder, og saaledes kan de vel i de fleste Tilfælde med Rette kaldes. Det gjælder — mener jeg — ikke blot, hvor der foreligger en ligefrem Oversættelse, men ogsaa hvor Ordsprogene i deres danske Former har faaet en anden Vending, eller hvor der er benyttet andre Billeder. Dog vil man se, at i flere Tilfælde holder det ikke Stik. Her maa man sige, at de danske Ordsprog er fremkomne som Indfald ved Læsningen af de engelske. Jeg skal et Øjeblik dvæle ved et Par af disse, for at vise, hvad jeg mener. (Jeg haaber nu ikke at være saa uheldig at nævne Ordsprog, som Grundtvig kun har henvist til, men ikke formet.)

Ved Nr. 41 siges paa engelsk, at en tom Pung fylder Ansigtet med Rynker. Heri ligger vel kun, at Pengemangel bringer Bekymringer; men paa dansk hedder det: Tom Pung er fuld af Rynker. Meningen hermed er vistnok den, at det mørke Syn paa Livet stammer fra aandelig Tomhed.

Ved Nr. 83 siges paa engelsk, at den som smører sine Hjul, hjælper sine Stude. Heri ligger vel dette, at

der til Fremgang kræves flere samvirkende Kræfter, og at man bærer sig galt ad, ved at overlade alt til de enkelte, idet Fremgangen saa i alt Fald hæmmes. Det danske Ordsprog siger: Smør din Vogn og ikke dine Heste. Her er jo et Ordspil. Man skal anbringe »Smør«, hvor det gjør Gavn; men man skal være varsom overfor dem, der har det tungeste Læs. De kunde ellers let blive kjede af deres Arbejde og miste Modet.

Ved Nr. 89 siges paa engelsk: Det er en god Hest, som aldrig snubler og en god Kone, som aldrig brummer (giver ondt af sig). Her synes Billedet ikke at være særdeles slaaende, og alt, hvad der ligger i Ordsproget, er vel dette, at det er vanskeligt (eller maaske umuligt) at finde nogen, der ikke kan fejle. I det danske siges: Og en god Kone, som aldrig grubler. Her kommer Billedet til sin Ret. Efter Grundtvigs Opfattelse snubler Kvinden, naar hun grubler. Hun har sin Styrke i det Umiddelbare. Derved naar hun tit langt videre og langt dybere end Manden med al sin Grublen; men vil hun søge Maalet ad samme Vej, som Manden er saa tilbøjelig til, da giver hun Afkald paa det, der er hendes Styrke, og har saa ikke Evne til at holde sig oppe. Om denne Betragtning nu er rigtig eller ej, skal jeg lade staa ved sit Værd; men jeg synes, det er ganske mærkeligt at se, hvordan Grundtvig saa at sige med et Pennestrøg, har lagt dette ind i Ordsproget.

Af saadanne Ordsprog, der ved Oversættelsen har faaet en lille Vending, hvorved de rækker langt videre eller ganske særligt kommer til at udtrykke, hvad Grundtvig ønsker, skal jeg nævne et Par.

Ved Nr. 7 staar paa engelsk: Gjærninger er af Hankjøn, Ord af Hunkjøn. Hermed skal vel siges, at det er Gjærningerne, det kommer an paa. Ord er kun svage, Gjærninger stærke. Paa dansk hedder det: Ord føder Daad, som Kvinde føder Dreng. Kjønnet er fastholdt; men

Ordet faar her en ganske anden Stilling som Daadens Moderskjød.

Ved Nr. 90 staar paa engelsk: Der er godt Ly under en gammel Hæk. Paa dansk: Bedst Ly under ældst Gjærde. Her fremkaldes Spørgsmaalet: Hvor skal vi da søge hen for at finde det ældste Gjærde? Dette Spørgsmaal er det jo, Grundtvig vil have frem.

Ved Nr. 91 paa engelsk: Det vil vare længe, før du faar fældet Falkland Skov (vel en Skov bekjendt for sin Størrelse) med en Pennekniv. Paa Pennekniven er der vist ikke lagt nogen Vægt. Alt, hvad der skal siges, er vel dette, at man maa have store Midler, for at kunne udrette noget stort (maaske især i nedbrydende Retning). Paa dansk lyder Ordsproget: Det gaar lidt sent at skove med en Pennekniv. Her lægger Grundtvig sikkert særlig Vægt paa *Penne*kniven, og han vil da sige: I Aandens Verden gaar det lidt sent (eller er det umuligt) ved Hjælp af Pennekniven (eller *Pennen*) at lufte ud i de mørke Skove, saa Solens Lys kan naa Hjærternes Bund og kalde Blomsterne frem.

Ved Nr. 94 paa engelsk: »Sandsynlig« ligger i Mosen, medens »Usandsynlig« kommer over. Her siger det danske (hvis Form som Ordsprog jo ellers ikke kan roses): Forholdet mellem Rimelighed og Urimelighed er afgjort i de gamle Dage, da det urimelige skete, at Moses kom over det røde Hav, medens Farao druknede, skjønt det jo maatte synes i høj Grad rimeligt, at han trygt kunde have fulgt i Moses' Spor.

Jeg skal ikke dvæle ved de Ordsprog, hvor der er brugt forskjellige Billeder; men det maa maaske endnu være mig tilladt at bemærke, at flere af de ligefremme Oversættelser formentlig vise Grundtvigs store Evne til at give et Ordsprog Form. Saadanne Ordsprog, som paa engelsk er fade og matte, bliver paa dansk fyldige og fyndige (ofte med Bogstavrim). Nr. 86: Helvede og Kanslerretten er altid aabne, bliver til *H*ullet og *H*elvede

er altid aabne. Nr. 92: Lad Kvinder spinde og ikke præke, bliver til: Kvinder skal spinde og ikke *væve* (Ordspil). Nr. 107: Ingen holder af visne Blomster, bliver til: Ingen gjør Stads med visne Blomster (uden gamle Skøger og slette Talere).

Ja, hermed skal jeg slutte. Synes man maaske, at jeg allerede har sagt for meget om disse henkastede Oversættelser og Indfald, saa faar det være en Slags Undskyldning, at jeg har fornøjet mig ved dem fra Barnsben af.

Rejsebrev fra Norge.

Af *Laura Kieler.*

Der har været ret bevægede Tider her oppe. Det politiske Røre, der en Tid samlede sig om Ministeriet Stang og Ministeriet Sten, og som gjorde Folk døve og sløve for alt andet mellem Himmel og Jord end Politik, er nu ved at lægge sig.

Og hvis nu en udenforstaaende Tilskuer skulde tillade sig at give sit Indtryk af alt dette Skænderi Luft, saa vilde det være: en Følelse af Lede, af Modbydelighed for al den Demoralisation, Nutidens Politik mere og mere bringer ind i Mændenes Sind. Ingen nogenlunde retfærdig Vurderen af Modstandere, intet Retsind, endnu mindre Højsind. Nød bryder alle Ærens Love, alle Midler tilladte i Hensigtens Tjeneste, intet Middel for lavt til ikke at blive brugt, bare Underlæggen af de sletteste Motiver! Hvorfor kan nu en Gang en politisk Modstander aldrig være en dygtig Mand, en samvittighedsfuld Mand, der gør sit Bedste? Nej, enten er han ufravigelig en Slyngel, en Hykler eller den udueligste Dumrian, der endnu har sat

sin Fod paa Vorherres Jord. Man kommer uvilkaarlig til at tænke paa Skoledrenge, der knubser hverandre.

Selve den politiske Konflikt skal jeg forøvrigt ikke her indlade mig paa. »Danskerens« Læsere ved forlængst god Besked gennem Avisernes Referater. Kun to Ting vil jeg tillade mig at berøre. Ministeriet Stangs Demission var et under alle Omstændigheder resolut Modtræk, som Venstre ikke havde taget med i Beregning. Det kom bag paa, og hvis Bjørnstjerne Bjørnson ikke havde været, er det sandsynligt, at Rektor Sten havde maattet opgive Forsøget paa at danne et »*rent*« Venstreministerium.

Men — til den store Prøvesten for et Lands Evne og Kunst: Theatret!

Hvad foregaar der for Øjeblikket bag Kuliserne? Stillingen er mildest talt højst mærkelig. »Politikken« anmelder *ikke* »Hedda Gabler« ved dens Fremkomst men tier, medens derimod Georg Brandes et andet Sted tager den under særdeles respektfuld Behandling. »Verdens Gang« begynder med en hastemt Panegyrik over »Hedda Gabler« som Idealet for Fremtidens Kvinde, daler saa pludselig ned fra Skyerne, idet det giver Brandes's mere kritiske Børsartikkel Husly, og nu — efter Opførelsen — giver det samme Blads Theateranmeldere Fruen nogle temmelig overlegne Spark! Og medens »Verdens Gang« er paa skyndsom Retræte, rykker dets radikale Meningsfælle »Kristiania Intelligentssedler« indigneret »Hedda Gabler« til Undsætning! »Politikken« skynder sig efter Opførelsen i København med at strø noget Virak for Digteren, og »Dagens Nyheder« er til Gengæld lige ved at faa ondt af lutter Væmmelse! Slaar endog op en hysterisk Latter!

Hvad er Meningen? Er Parolen ikke længere ens over hele Linjen? Foretages der hemmelighedsfulde Manøvrer,

Kontramanøvrer? Er der visse Forskydninger? Eller er Disciplinen bleven slappet? Det Telegram, der gennem Ritzaus Bureau bragte Københavnerne Underretning om »Hedda Gablers« afgjorte Lykke paa Kristiania Theater var maaske bestemt til at give de »danske Oftedølere«, som hyssede og peb i det kongelige Theater, en lille Skræk i Blodet.

Det er *ikke* Tilfældet, at Opførelsen i Kristiania var en *stor* Sejr. Hele Pressen — Venstre som Højre — er enige om, at »Stykket gjorde ingen afgjort Lykke«, og at Modtagelsen var meget kølig. Publikum staar forbauset og uden Forstaaelse, og dog var Spillet for de flestes Vedkommende udmærket. Ved anden Opførelse — Abonnements-Aftenen, den fine Aften, tilmed var det store Trækplaster: Kongen og Prins Eugen i Theatret — var der endog ikke *fuldt* udsolgt Hus, Stemningen mat, Applausen saa sparsom som vel mulig. Naturligvis — man hyssede ikke, og man peb ikke. Ibsen er Norges store, verdensberømte Mand, og Ærefrygten for ham vilde alene have været tilstrækkelig til at holde selv de mest fanatiske Modstandere i Tømme. Men man lo af og til — ingenlunde af Slagordene »Død i Skønhed« eller »Brystet er ogsaa godt«, men af Hr. Tesman og Fru Elvsted. Skulde her ikke ligge et Vink? Det summer en om Ørerne i denne Tid, nogle taler om Hjørdis, andre om Vampyr, nogle om den almindelige Kokette, andre om den store Kvinde, der kunde have gjort Ejlert Løvborg til noget stort. Men faktisk *er* det, at uagtet den gennemgaaende fortrinlige Udførelse (der vistnok — særlig for Frøken Bruns Vedkommende — staar langt over Københavns og Stockholms) virkede Stykket ikke saa særdeles uhyggeligt men tværtimod ret morsomt. Hvis en fremstaaende Skuespillerinde kun havde Mod til at tage Heddas Rolle ironisk, og det hele Skuespil blev en fin de siécle — Satire, mon hun da ikke vilde have tiltvunget »Hedda Gabler« en fuldstændig Sejr?

Paastanden synes maaske noget vovet, alligevel staar jeg ved den. Der er ingen anden Løsning mulig. Enhver, der vil tage Hedda Gablers Rolle tragisk, vil forløfte sig paa den. Lad hende blive spillet saa dæmonisk, i saa stor, statelig Stil som muligt — noget i *den* Retning, *meget* endogsaa havde Frøken Brun — saaledes som Ibsen har anlagt det, vil det alligevel virke mer og mindre parodisk. Man vil aldrig tage hende for ramme Alvor. Hedda er *ingen* Hjørdis, om end Henrik Jæger m. fl. vil have Hjørdistypen i den ibsenske Digtning trukket frem ved Haarene. Hun kan ikke elske, hun kan ikke hade, hun kan ingen Verdens Ting uden at kede sig ihjel. *Med* eller *mod* sin Vilje har nu Ibsen efter min Formening i »Hedda Gabler« skildret os fin de siécle-Kvinden, det kolde Forstandsmenneske, Undinen uden Sjæl, Overkulturens Produkt, som enerveret, slappet af Nydelser, intetsomhelst har tilfælles med de gamle Sagakvinder — — det skulde da være som deres Vrængbillede. I Replikkerne: »Dø i Skønhed«, »Brystet er ogsaa godt«, »Vinløv i Haaret« — mon ikke der Ibsen ligefrem rækker Tunge ad mer end én Asfaltiér-Floskel?

Ibsens forudgaaende Produktion er meningsløs, hvis den almindelige Opfattelse af »Hedda Gabler« var den rigtige. Ibsen overlader jo altid Publikum selv at danne sig en Mening ud af de Præmisser, han har givet. Alene det, at man forarges over en saadan Død i Skønhed eller rettere — ler ad den, er jo i sig selv et positivt Resultat midt i al Negativiteten.

Ibsen har jo tilmed selv en Gang for alle erklæret: »Jeg spørger kun; mit Maal er ej at svare.«

Hans Fremgangsmaade er i den Henseende ægte sokratisk. Sokrates's Livsaxiom var altid det, at han selv intet vidste, og i sin Forsvarstale for Dommerne, inden han tømmer Giftbægeret, fralægger han sig paa det bestemteste, at han har villet *lære* nogen noget. Han har

aldrig havt andet Formaal end at overbevise Menneskerne om, at de heller intet vidste. Saaledes ogsaa Ibsen. Han overlader til Publikum selv at overveje Spørgsmaalet om en Død i Skønhed, og derved gør han kun dem, hvem denne Død og et saadant Liv forfærder, endnu sikrere i deres Opfattelse og ivrigere til at kæmpe for denne. Og *kan* ikke den mest gennemførte Negativitet være den mest positive af alle?

Hvis Ibsens sidste Skuespil ikke saaledes er en Satire, hvorfor er det da en komplet Umulighed at opdage, hvem af de to Kvinder Ejlert Løvborg den ene eller den anden Gang elsker? Eller hvordan er det med dette Kammeratskab mellem ham og stakkels Thea? Elsker hun ham? Er det kun platonisk Venskab? Hvortil da denne Fortvivlelse? Denne Undseelse? Alle de mange Taarer?

Tilsidst en lille Bemærkning. Ibsen synes én Gang for alle at have faaet Monopol paa uopnaaelig Teknik. Troen paa dennes Uangribelighed er næsten bleven et Dogme. Hvorfor har han da havt saa fortvivlet vanskeligt ved at faa Maskineriet i »Hedda Gabler« i Gang? Hvorfor er en Tekniker som han nødt til at ty til saadanne Ubehjælpsomheder, som at Løvborg tager Manuskriptet med for at læse det for sin Medbejler? Ingen tror det. Lige saa lidt tror man paa, at Thea bestandig gaar med disse »Kladder« i Lommen, for at de kunne være parate til at gøre Effekt i Slutningsscenen, og endnu mindre tror man, at Thea og Tesman i samme Nu, de har faaet at vide Løvborgs Død, sætter sig ned for at rode i disse Papirer — beaande og beaandes! Da lo Publikum.

Det er ikke virkeligt, det er konstrueret. Man hører Maskineriet knirke — man »merkt die Absicht und wird verstimmt!«

Og — man faar tillige en lille Mistanke om at Ibsens Eneboerliv hævner sig — at han lever saa ensomt, han snart glemmer, hvordan Menneskerne ser ud. Hedda Gabler

er i alt Fald en Abstraktion, et Tankeskelet uden Kød og Blod.

Spillet her var for de flestes Vedkommende udmærket godt. Særlig gælder dette Frøken Parelius (Tante Julle) og Frøken Brun, der i Hedda Gabler gav Verdensdamens blaserede Overlegenhed og rastløst-fortærende Livslede aldeles ypperligt. Gennemgaaende maa hendes Spil betegnes som første Rangs Kunst. Kun Skade, at hun havde en Opgave, som ogsaa hun delvis maatte forløfte sig paa.

Selmer ydede som Tesman meget værdifuldt og godt, men kunde og burde ubetinget have ladet os se noget mere af den lærde Mand. Frøken Juel gjorde ligesom Fru Bloch i København Fru Elvsted altfor klynkende og ynkelig. Til deres store Undskyldning taler imidlertid, at Digteren selv — ubegribelig nok — har skabt hende saadan. Men en Skuespillerinde burde alligevel —! Hvordan kan en saadan Grædedukke faa en Mand til at lade være at drikke? Endnu mindre faa ham til at arbejde — selv om det kun var med noget som den »brabantske Husflid«?

Men det er ikke værdt at gaa i Detaljer og nævne Navne, som forholdsvis er og vil blive fremmede for danske Læsere. Jeg vil derfor søge at samle de mange spredte Indtryk i et eneste Hovedindtryk, Hovedindtrykket af den norske Skuespilkunst, saaledes som den for Øjeblikket er, dens Karakter og hele Retning.

Idet jeg derfor lader de 3 sidste, store Forestillinger: »Hedda Gabler«, »Kampen for Tilværelsen« og »En Fallit« passere Revue, maa jeg absolut fastholde, at den *er* tilfulde, hvad den fremfor alt *bør* være, og hvad den svenske Skuespilkunst *ikke* er: en ægte *national* Kunst. Den er først og fremmest *norsk* i hele sit Væsen. Jeg tør saaledes dristig paastaa, at *nu* for Tiden finder Ibsen og Bjørnson baade større og bedre Fremtillere paa norsk Scene end paa dansk. Naar de norske Skuespillere spiller Bjørnson og Ibsen, føler de sig øjensynlig som Fiske i

Vandet. Det er deres rette Element, Blod af deres Blod. Med Opførelsen af »En Fallit« i frisk Minde (jeg saa den igaaraftes), kan jeg kun yderligere præcisere dette. Skønt Gundersen paa langt nær ikke kunde maale sig med Vilhelm Wiehe som Tjelde, og Konsul Lindes Fremstiller endnu mindre Hultmann (vi har jo ikke saa mange *fine* Folk her ved Kristiania Theater), var der ved det hele noget ægte og fortrinligt, som man ikke let glemmer. Særlig Kavalleriløjtnanten (Schanke), en ægte *norsk* Kavalleriløjtnant, ikke samme Type sam en tilsvarende dansk men noget for sig, noget noch nie dagewesenes, ligesom en norsk og en dansk Hest ikke ganske vilde kunne gaa i Spand sammen. Halvorsens Sannæs stod langt over — saa vidt jeg mindes — Jerndorfs Udførelse af samme Rolle, og Garmans Advokat Behrend brændte sig ind i Erindringen som noget af det bedste og mest karakteristiske, jeg har set af Skuespilkunst.

Men ét er sikkert! Ligesaa norsk som Norges sceniske Kunst er — og deri ligger naturligvis dens Levedygtighed og Udviklingsevne — ligesaa vist er det, at alt hvad der er fransk, kan den ikke magte. Det ligger fuldstændig udenfor dens Rækkevidde.

Det var derfor et fuldstændigt Misgreb at opføre »Kampen for Tilværelsen« paa Kristiania Theater. Dagmartheatrets Fremstilling stod himmelvidt over Udførelsen her. Forskellen var som mellem Hovedstadens første Scenes og et Provinstheaters. Det lette Replikskifte gik tungt og plumpt over Brædderne, norsk kunde det ikke blive, dertil var det altfor fremmedartet, og fransk blev det mindst af alt. Der var heller ingen modtagelig Jordbund hos Publikum, hvis Forstaaelse af dette franske Drama tilmed var saa ringe, at de lo paa det mest gribende Sted, og som virkelig blev spillet ypperligt — Scenen mellem den unge Pige (Frøken Juel) og den stammende Lærde (Hr. Halvorsen). — Al Ros og Ære være Fru Gørlings Hertug-

inde! Hvor højt *hun* stod, fik man det bedste Indtryk af ved at se Fru Gundersens Udførelse af samme Rolle. Denne betydelige Kunstnerinde, der egner sig fortrinligt til at give de norske Sagakvinder Liv, tog med for nordisk Pathos fat paa den franske Hertuginde. Det gaar ikke. En grande dame — selv af det gamle l'ancien rêgime tér sig anderledes som tragedienne end en nordisk Heltinde.

En maa imidlertid nævnes med den allerstørste Anerkendelse! Garman som den gamle Fader. Denne Kunstner har aabenbart en stor Fremtid for sig. En af de allermest lovende Repræsentanter for norsk Skuespilkunst.

Den nye tyske Skoles Plan.

Af *Julianus Plesner*.

Den, der har fulgt v. Görings Livsudvikling, vil det vel gaa som mig, at man ikke uden videre lader Øjet fare hen over hans Program som en lavet Plan ved Siden af saa mange andre, som er lavede, men tager fat paa den med virkelig Interesse og bedre Forstaaelse som et Program, der fortjener Drøftelse. Inden jeg meddeler et Uddrag af Skoleplanen, vil jeg dog give en Mundsmag af hans Maade at kæmpe mod *den romerske Skole* med dens *ensidige munkeagtige Foragt for det virkelige Liv;* og jeg beder bemærket, at som disse sidste Ord, saaledes er de Udtryk jeg bruger væsentlig hans,[1]) og jeg tror, man kan behøve stadig her at holde sig hans Livsførelse for Øje for ikke at tro paa unævnte Kilder norden fra.

---

[1]) Cap. 1, 2 og 3, S. 1—22. Cap. 1) Kamp mod »Romeraandens 1000-aarige Herredømme«. 2) »Splid mellem Skole og Liv«. 3) Skolen maa foreløbig være Enkeltmands Sag.

I Aarhundreder har vor højere Undervisning været *utysk.* Vore Forfædre opdrog deres Børn til friske Ynglinge, til sunde Mænd, til Karakterer med jærnfaste Viljer. Saa trængte den fremmede Magt ind og fik vore Knægte indskrumpede til stuelærde, livsfremmede Drømmere. Det er med Urette man bebrejder vor Ungdom dens blaserte Væsen, dens Slaphed og Sløvhed; selv har man jo opdraget dem til Halvblindhed i en fremmed Kulturs Halvmørke og til et Lærdmandsliv fremmed for Virkeligheden, uden Nutidens og Virkelighedens fulde Sollys, udenfor det rige Liv med dets sunde Arbejde og dets rene Glæder. Forrige Aarhundrede fattedes ikke Mænd, som indsaa Reformernes Nødvendighed; men det blev desværre ved Rousseaus og Basedows barnagtige Tidsalders legende Forsøg. Først da den 30-aarige Krigs voldsomme Storme brød ind over vort Fædreland, vaagnede den tyske Aand til Gjenfødelse og Daadskraft. Men har vort Aarhundredes tunge Prøvelser vakt Folkeaanden af Dvale, saa *er* Romeraandens tusendaarige Vælde til Ende: *men lad saa da ogsaa den unge Vaar holde sit Indtog i vore Skoler.*

Da han til at begynde med kaldte Skolen: »Skolen for Livet«, mente han først dermed, at Børnene ved den skulde hjælpes til at vokse deres egen naturlige Vækst, og han mente, at det kunde gjøres ved at lade *Læren* om Livet, som det former sig i Naturen og Samfundet omkring dem, holde sit Indtog i Skolen. Men da han saa selv, til Dels med Fröbel som Vejleder, var kommen i Livets Skole, da forstod han, at Livet maa leves, ikke læres: Man byder Ungdommen et Skyggebillede af, en Ordlærdom om Livet og Verden, før den efter sin naturlige Udvikling kjender noget til Livet. Man viser den kunstige Idealer, som Livet *maa* omstøde, og paa den naturlige Sjæls- og Legems-Udviklings Bekostning plejer man ensidig Tænknings- og Hukommelses-Færdighed; og Studenterlivet med sine i mange Henseender plumpe og

sjæls- og aands-sløvende Vaner er saa langt fra at yde Modvægt herimod, at det tvertimod fremmer Storsnudethed, Træghed, Dovenskab og Hovenhed. Faar man først Øjet op for Manglerne ved en Opdragelse af den Slags, da føres man til at kræve, at Livet *i hele sin Fylde* — ikke kun den Side, som Tanken kan arbejde med — træder Ungdommen i Møde paa naturlig Maade.

Skolen bryder ikke med den historiske Udvikling. men vil netop tvinge den gamle i Ordets egentligste Forstand *uhistoriske* Skole til at blive historisk ɔ: *til at følge med sin Tid;* men saa maa bl. a. ogsaa *Examinerne,* der svinebinde Skolerne i hurtigt stivnende Former og nedbryde Børnenes sædelige Bevidsthed, falde bort. Det er ikke en ny kunstig Bakkemad, Skolen vil lave til Børnene: den vil samle det bedste og mest ægte af, hvad Nutiden byder, og hjælpe dem til at leve af det og i det for saaledes at fremkalde en helstøbt aandelig Udvikling som Modvægt mod de Farer for det sædelige og religiøse Liv, som den ensidig forstandsmæssige eller ensidig praktiske Uddannelse har medført. Det er den naturlige, medfødte barnlige Sjælskraft, det gjælder at bevare,[1]) og hvad der er Barnet fremmed — frem for alt den fremmede Dannelse — maa først sent træde til.

Skjøndt Skoleplanen saaledes slet ikke indeholder noget nyt, men kun er en Optagen af, hvad der er oppe og alt rører sig, maa det dog foreløbig blive *Enkeltmands Sag at tage Arbejdet op*, indtil en Omdannelse af hele Skolevæsnet staar som et Krav af Tidens dybeste Trang. Til en saadan Skole er det, hans Lyst staar, og det var kun med Nølen, han gik til Oprettelsen af et nyt Tidsskrift: »Det betragter jeg kun som det nødtørftigste Surrogat for en virkelig tysk Skole«, saa lidet værd i Sammenligning med et Stykke praktisk udført Skolearbejde, »som beskrevet

[1]) Lord Armstrong: »det gjælder ikke at slukke Ilden med for meget Kul«.

og trykt Papir er overfor et lokket Barns spirende Sjæleliv, friske Munterhed, blomstrende Kinder og straalende Øjne.«[1])

Det er Kamp *mod* »den romerske Uaand«, mod »Drengevidenskabelighed«, *for* en »tysk Skole for tyske Drenge«, for »Skolen for Livet«, for en i ret Forstand historisk Skole og for en historisk Fremgangsmaade, hvor Enkeltmand tager Sagen op, og Samfundet venter, til det er modent. Hænderne er Esavs, men Røsten er Jakobs!

Lad os dernæst se, hvordan hans Skole kommer til at se ud. Han hævder, at Planen til den er udsprungen af hans egen Livserfaring, men samtidig, at den træder ind som Led i den historiske Udvikling, der kan have til Overskrift: »Kampen for Udviklingsskolen«, og har *Commenius*[2]) til Banebryder. Siden Brødremenighedens ædle Biskop traadte i Skranken for Barnenaturens Ret, har Kravet aldrig helt været tiet til Døde. — *Pestalozzi*[3]) fører Sagen et væsentligt Skridt videre frem ved at vise, at Barnets Udvikling svarer til Menneskehedens, og at saaledes Barnets Krav og Samfundets kan forenes; *Schelling*[4]) slaar som Filosof for Alvor til Lyd for den Tanke; *Herbart*[5]), Ziller og Stoy tage den op igjen som Vejviser ved Opdragelsen, men som Theologer og Filosoffer overvurdere de Forstandsudviklingen og det theoretiske, medens Friedrich *Fröbel*[6])

[1]) Se Redegjørelsen for Tidsskriftet og dets Opgave, S. 153—68.

[2]) Joh. Amos Komnezky (fra Komna i Mähren), f. 1592, d. 1671, »Barnets Undervisning har 3 Trin, »Moderskolen i Hjemmet«, »Modersmaalets Skole« fra 6—12, og Latinskolen.

[3]) f. 1746 i Zürich, død 1827, om ham og hans Betydning se bl. a. Triers Afhandling i »Studentersamf. Smaaskr.«

[4]) En varm Talsmand for hans Tanker var Henrik Steffens, der jo igjen fik stor Betydning for Grundtvig.

[5]) til den Retning hører her hjemme nærmest Prof. Heegaard og Prof. Kroman.

[6]) »Børnehavernes« Stifter, f. 1782, d. 1852. Skolen skal optage Barnets naturlige Arbejde — det vi kalde »Leg« — og knytte sin Undervisning hertil. Lignende Tanker er her hjemme fremsat af Dr. Jens Nørregaard i et af de første Nr. af »Vor Ungdom«.

»den eneste af det 19de Aarhundredes Pædagoger, der har et Drag af Genialitet« virkelig gjør Alvor af det og hævder, at man ikke alene skal undervise Børnene i men lade dem *gjennemleve* Slægtens Udvikling.

Ind i Rækken Commenius—Pestalozzi—Fröbel træder »den nye tyske Skole« og vil føre det videre, som Frøbel har begyndt, men paa selvstændig Maade, fordi den er udsprungen af Görings egen Livserfaring, og han først efter selv at have tillevet sig Planen har fundet og tilfulde forstaaet Mesterens geniale Tanke. Altsaa i ubevidst Tilslutning til Fröbel bygges den ny tyske Skole i 3 Afsnit, svarende til de 3 Hovedafsnit af ethvert Folks Kulturudvikling: I. **Bønder** og **Haandværkere**. II. **Handel** og **Industri**. III. **Samfundsordning** (Verwaltung) og **Videnskab**. I Modsætning til Filantroperne af Basedows Skole vil den ny tyske Skole ikke uddanne drømmende Verdensborgere, men *tyske* Ynglinge, der er stolte af alt, hvad der er urægte i det tyske Væsen, og medens Basedow »nedfjaser« Arbejdet til Leg vil han tage det alvorligt.[1]) Den ny tyske Skole regner *selve Arbejdet i Have og Mark* som en vigtig Del af sin Undervisning, selv om den ikke, som Prof. Dr. Karl Biederman (1852) vil sætte Tilbagevenden til det praktiske Arbejde som det eneste Middel til det tyske Folks Gjenfødelse. Basedow har i Virkeligheden ikke løsrevet sig et Fjed fra det klassiske Ideal: »den romersk-gymnasiale Munkeensidighed«, men kun »fremkunstlet Fjasegymnasier«.

Første Led af den tyske Skole er altsaa en direkte Fortsættelse af de Fröbelske Børnehaver og skal give

---

[1]) Dette er ikke i Strid med Frøbels Tankegang, idet han har et aabent Øje for, at det, vi kalde Leg, er alvorlig optaget Arbejde for Barnet, og kun ved at afpasse Undervisningen efter Barnets naturlige Anlæg vil det stadig blive Leg, ɔ: Arbejde med Liv og Lyst af alle Kræfter; medens alle andre Fremgangsmaader gjør Arbejdet til Fjas eller til sløvt Trædemøllestræv i »Examensmøllen«.

almindelig Fordannelse for det praktiske Liv i Haandværker- og Bondestanden, men er alligevel beregnet paa at være *fælles for alle Stænder*. Den omfatter Tiden fra 6te til 14de Aar og svarer til de Krav, man bør stille til en Folkeskole.

Andet Led overtager Fortsættelsen af denne Undervisning fra 14—16 Aar, og har Forberedelsen til Militærskolen, til teknisk og Kjøbmands Virksomhed for Øje og lægger Eftertryk paa de hertil fornødne *praktiske* Kundskaber.

Tredie Led forbereder i Alderen fra 16—20 for Universitetet og polyteknisk Læreanstalt og vil give *alle* en mathematisk-naturvidenskabelig Fordannelse; dog kan her være Tale om Gaffeldeling.

Skolen kan foreløbig kun træde ud i Livet som *Privat-Anstalt*. Den maa ligge *paa Landet* i en sund Egn og foreløbig optage Sønner af mere velhavende Folk, indtil Forholdene tillader en Udstrækning til alle Klasser. Til Bygningen hører et større Have- og Markstykke nær Flod og Skov. Landvæsen hører med til Skolevirksomheden og den *theoretiske Undervisning gives kun om Formiddagen*. Hjemmeopgaver falder bort. Stile o. l. skrives paa Skolen *og træder til Tider i Stedet for mundtlig Undervisning*, for at Eleven kan have sin Eftermiddag fri for aandeligt Arbejde.

Karakterer gives ikke for ikke at drage Æresfølelsen ind paa falske Baner; her gjælder det i alt Fald paa et Punkt at bryde med Basedows skadelige Indflydelse. Derimod faa Forældrene Vidnesbyrd om Børnenes Opførsel, og Læreren afgiver regelmæssig nøjagtig Redegjörelse for hvert Barn, og den meddeles Forældrene, *hvis Besøg længere Tid ad Gangen ønskes og stærkt tilraades*. *Offentlige Examiner* afskaffes som bedragerske. Naar der er Tale om Opflytning bliver et halvt Aars Arbejde Maalestokken.

I Stedet for *Ferier* træder Udflugter og Rejser, da de bliver overflødiggjorte ved den stadige Vekslen mellem aandeligt og legemligt Arbejde. Men hvor store Afstande gjøre det nødvendigt, for ikke at bryde Forholdet til Forældrene, afbrydes Undervisningen: De to varmeste Maaneder om Sommeren, 8 Dage ved Paaske og Pintse og 14 Dage ved Jul. Tiden skal da tilhøre Børnene *helt og holdent*, og skulde der ogsaa glemmes noget, vil det indvindes gjennem forhøjet Friskhed og Spændkraft.

Den »tyske Skoles« vigtigste Maal er at pleje *Fromhedssans*, *Pligtfølelse* og *Fædrelandskjærlighed;* disse Evner udvikles ikke saa meget ved Undervisning som ved daglig Øvelse. Hertil tjene i første Linje *de militære Øvelser* (!), der vænne til Punktlighed, stræng Pligttroskab, Paalidelighed, Lydighed og Aandsnærværelse, ligesom de ogsaa udvikle Selvstændighedsfølelsen. *Legene* give den bedste Lejlighed til at lære de enkelte Drenges Ejendommelighed at kjende, og ved Lærernes Deltagelse i disse vil der mellem dem og Børnene opstaa et naturligt Samliv, der hviler paa Aabenhed og Tillid. I *Gymnastik* bør de »dansk-svenske« Smidighedsøvelser uden Redskaber (ɔ: de svenske fritstaaende Øvelser, da den Poul Petersenske Tilsætning med Reck og Trapez jo falder bort) foretrækkes. Skydeøvelserne bør forberedes ved Øvelser med Langbue og Flitsbue (Armbrust). Til de ordnede Legemsøvelser høre om Sommeren Svømning og om Vinteren Skøjteløbning. Herhen høre af Legene særlig Væddeløb og Brydning og — hvis man har Midler dertil — ogsaa Sejlen, Roning, Kjøren og Ridning. Lærerne tage Del i Børnenes Lege og Gymnastik, baade for deres egen Sundheds Skyld og for Børnenes Skyld, ligesom de følger med dem til Kirke.

Haandarbejdet omfatter: Snedker- og Drejearbejde, Fletten, Paparbejde og Jærnarbejde, hvorved Børnene naa Indsigt i Haandværkets Betydning (?) og blive bevarede

for hovmodig Overvurdering af theoretisk Viden. Hertil slutter sig theoretisk Undervisning i Fysik, Kemi, Teknologi og Geografi.

Ved *Have-* og *Markarbejde* vindes Kjendskab til Frugt-, Urte-, Blomster-, Korn- og Rodfrugt-Dyrkning, og *hver Discipel har sit eget Stykke* og sine egne Frugttræer og Frugtbuske. Om muligt skal hertil slutte sig samvittighedsfuld Pleje af Smaakreaturer og Fjerkræ for at udvikle Pligtfølelsen i en bestemt Retning (ɔ: mere i Retning af kjærlig Omhu).

Udflugter og *Anskuelsesapparater* sætte Liv i den theoretiske Undervisning, og saa hyppig som mulig besøger man den nærmeste Omegn og opmaaler Marker, Floder og Søer, Med de geometriske Øvelser gaa zoologiske, botaniske og geologiske Undersøgelser Haand i Haand, og Læreren, som fører an, maa derfor kjende Omegnen til Punkt og Prikke og forberede sig til hver Tur. I Tilknytning til Undervisningen i Fysik, Kemi, Teknologi, Geografi og Handelslære besøger man Værksteder, Fabriker, Skibsværfter, Koffardi- og Krigsskibe, Jærnværker, Handelshuse, Jærnbaneanlæg, Telegraf- og Posthuse. Sligt vil ogsaa hjælpe de unge til at vælge, saa de komme paa rette Hylde (?). Som Anskuelsesmidler tjene Akvarium og Terrarium, Damme til kunstig Fiskeavl og Naturgjenstande at alle Slags. Ved Undervisningen i Verdens-, Natur- og Kunsthistorie bruger man Fotografier, Gibsafstøbninger, Planer og Modeller.

Skolefester med Tale, Deklamation, dramatiske og musikalske Underholdninger holdes paa Kejserens og Landfyrstens Fødselsdage og til Minde om Freden 1871 (altsaa dog ikke Sedandagen).

Elevens Selvstændighed udvikles ikke blot ved Militærøvelser og Lege men frem for alt ved, at hver faar sit at staa for og sin egen Kasse, hvoraf han betaler alt, hvad han bruger til sig selv og sin Undervisning, og som

han fører nøjagtigt Regnskab over, medens han selv ejer alle sine Redskaber og alt, hvad han frembringer, og har sine egne Gjemmesteder dertil.

Gjennem det foregaaende har man jo ikke faaet nogen egentlig Forestilling om selve *Undervisningsplanen* i den tyske Skole, og den kan jeg heller ikke fremlægge her; men for at man kan se, hvorledes han tænker sig, der skal gaas frem, vil jeg give en Oversigt over Undervisningen i Skolens 1ste Led, der jo strækker sig til Konfirmationsalderen.

Det første Skoleaar beskjæftiges Børnene hovedsagelig i Haven og paa Marken, i Skoleværksteder og med Pasning af Kreaturer. Den ved denne Virksomhed indvundne Erfaring bliver daglig bearbejdet ved theoretisk Undervisning, først i 1, saa 2, saa 3 Timer hver Formiddag. Hver Gjenstand faar 25 Minutter og mellem dem 10 Minutter fri. Ad den Vej vinder Børnene den første Indsigt i Planternes og Dyrenes Liv. Ved Pasning af Kreaturer faar det en virkelig og tilegnet Forestilling om Pligt og Forpligtelse, og i Forbindelse hermed søger man at give Barnet en levende Forestilling om Gud som Fader og som Opholder af alt. Som Grundlag for Geografi gjør man mangesidigt Bekjendtskab med Skolebygningen og Have- og Markomraade. Jævne Fortællinger og Fabler af Hey og Grimmske Eventyr, som passe for et sundt fantasirigt Barn og ikke indeholder sygeligt Fantasteri, og som ikke gjør Børnene overspændte eller nære Frygtsomhed, befæste den vundne Forestillingskreds.

De simpleste Tal, Rums- og Tidsforhold, som man under ovennævnte træffer paa, bruger man som Grundlag for Regning og som Forberedelse til Rumlære. Dertil kommer de første smaa Forsøg i Tegning. Desuden indøves nogle Sange, som synges paa Udflugter og under Marscher.

I *det andet Skoleaar begynder Læsning og Skrivning,* og fra det andet til det ottende Skoleaar er Under-

visningen saa jævnt fremadskridende. *Naturhistorie og naturvidenskabelig Undervisning, som knyttes til Arbejdet i Have og Mark* og ved Siden af *Kultur- og Verdenshistorie, knyttet til Haandfærdigheds- og Militær-Øvelserne, danne Grundlaget for hele Undervisningsplanen paa 1ste Trin.*

Den religiøse Sans udvikles ved levende Fremstilling af de religiøse Personligheder, som det gamle og det nye Testamente giver os dem. Episke og dramatiske Bearbejdelser af det bibelske Stof skal fremme Forstaaelsen af Bibelhistorien[1] (?). Efter at i det andet Skoleaar Skabelseshistorien er fortalt, og Patriarkernes og Dommernes Skikkelser er ført frem for dem, gaar Undervisningen til Jesu Liv, først efter Markus, saa efter Matth. og Luk. Dertil slutter sig Apostelhistorien og en saa anskuelig Fremstilling af Kristi Lære efter Evangelierne som mulig.

I Tilknytning til Kristendommens Grundsætninger og til de 10 Bud bliver der gjort Rede for Grundtrækkene af Nutidens Lovgivning og især Tysklands Straffelov. Religionsundervisningen støttes ved Kirkegang med en forudgaaende kort Forberedelse. Det sidste Skoleaar overtager Præsten Religionsundervisningen som Forberedelse til Konfirmationen.

Undervisningen i *Naturfagene* skal hjælpe til at klare Forestillingen om Dyrenes og Planternes Liv og give Grundtrækkene af Mineralogi, Geologi, Kemi og Fysik. Undervisningen i Botanik skal ogsaa vise hen til dens Sammenhæng med Zoologien, og Zoologien føre dem til Læren om det menneskelige Legemes Bygning, Liv og Pleje. Naar

---

[1]) Vidnesbyrd om Mangel paa Kjendskab til varm livfuld Fortælling og en Mindelse til os om, hvad vi har for en Skat i vor enestaaende Samling af historiske og bibelhistoriske Sange, der jo har fast Plads i enhver god Skole, medens de andre Børnesange, hvis Betydning Fröbel har lært Tyskerne, først nu er ved at faa Indpas hos os.

Barnet Maaneder igjennem har iagttaget Kornets Udvikling lige fra Nedlæggelsen i Jorden til Høsten, saa har det paa den simpleste og naturligste Maade faaet Forstaaelsen af en Mængde tilsvarende Kjendsgjerninger indenfor Naturlivet. Paa lignende Maade lader man dem følge Græssernes og Træernes Vækst; de lavere Dyrs Udvikling holder man Øje med i Akvariet og Terrariet. I det sidste Skoleaar taler man med dem om det menneskelige Legemes Grundlove.

I nøje Tilslutning hertil læres Begyndelsesgrundene i *Geografi*, *Regning* og *Rumlære*. Børnene, som det første Aar har set sig godt om i Have og paa Mark, komme nu med paa Udflugter i Omegnen. De følge en Flods Løb, gaa omkring, sejle over og maale de omliggende Vande, bestige nærliggende Høje og Bjærge, hvis Udstrækning de lære at bedømme. Ad samme Vej vinde de det første Kjendskab til forskjellige Jordstykkers geometriske Former og tilegne sig Grundlaget for Planimetrien. Punkt, Linje, Flade og andre geometriske Begreber, Rums- og Tidsenhederne: Minutter, Timer, Meter, Kilometer, Kvadratkilometer og Kubikkilometer o. s. v., forklares paa Udflugterne. *Et virkeligt, levende, tilegnet Erindringsbillede maa danne Grundlaget for alle disse Begreber.* Herpaa bygges saa Undervisningen i Regning og Begyndelsen i Mathematiken, som afsluttes med de simpleste Former af de arithmetiske Rækker og Grundtrækkene af Stereometrien.

Paa lignende Maade vindes Begyndelsesgrundene til *Fysik* og *Kemi*. De Disciple, som ved Haandgjerningsundervisningen har brugt Høvlen, øvet sig i at danne Flader, lavet en Lineal og et simpelt Bord og *vundet Formkjendskab* og *Øjemaal* i daglig Omgang med disse Ting, faar Lov at prøve at bygge et Stykke simpel Mur af Mursten. Derved lærer de den simpleste Anvendelse af Loddet, Waterpasset og Brækjærnet som enarmet Vægtstang.

Derved vinder de det første Kjendskab til Mekanikens Grundlove, hvis videre Opbyggelse saa den theoretiske Undervisning besørger. I Elementerne til Kemi indføres Børnene gjennem de simpleste Metalarbejder, ved hvilke de lære at kjende Legemernes Forandring ved Varme og Stoffernes Sammensætning af deres Elementer.

Til den geografiske Betragtning af de nærmere Omgivelser, kan knyttes en simpel *historisk Forklaring*. Dette fører ind paa Spørgsmaalet om Agerbrugets og Haandværkets Opstaaen og Udvikling i Folkenes Liv. Hermed er Tilknytningspunkterne givne for en anskuelig Meddelelse af de ældste Folks Kulturliv. Sammen med Fortællingen om de ældre Folkeslags Nomadeliv, skildrer man de Nomadefolk, der nu leve. Patriarkernes, Dommernes, Persernes og Germanernes Historie danne her Midtpunktet for Fremstillingen. Alt, hvad der kan anskueliggjøre den Slags Undervisning, viser man Børnene, og som samtidig Læsning tjener »Robinson«.

Spørgsmaalet om, hvordan og hvorfor Skolehuset er blevet til, fører til Spørgsmaalet om den Bys Opstaaen, i hvis Nærhed Skolen ligger; særlig lægges Mærke til Skolen og Domhuset og herigjennem kommer man saa ind paa Spørgsmaalet om Kommunens Forfatning og føres til Grundbegreberne om Samfunds- og Statsordningen, og som Repræsentant for disse vækker *Landsfyrsten* den nærmeste Interesse. Derfra ledes deres Opmærksomhed hen paa hans Liv. Træk af hans og hans Families Liv fortælles, og derved udvides Barnets lille Aandsomraade til Deltagelse for *det* Hele, der ligger ham nærmest. Dernæst lærer Barnet de geografiske Forhold og i det hele Haandværks- og Samfundslivet at kjende i det Land, hans Landsfyrste behersker. Dernæst gaar man over til *Kejseren*, hvis Livsbillede udvider Barnets Interessekreds. En efter Barnets Forstaaelse afpasset Levnedsskildring af Kejseren bliver brugt som Læsning. Hermed forbindes Tysklands

Geografi, som tillige omfatter Landets Industri- og Kulturforhold. Den tysk-franske Krigs Historie udvider Kjendskabet til Tysklands politiske Stilling. Man gaar ud fra det Sted, hvor vedkommende tyske Skole ligger, følger paa Kortet Vejen til Berlin, og følger den tyske Hærs Marsch til Paris og Loire. Dertil slutte sig kulturhistoriske Meddelelser om Lands- og Folkekarakteren i Tyskland og Frankrig; derfra gaar man over til Befrielseskrigenes Historie, Reformationen og 30aarskrigen o. s. v. *baglænds.*

Hermed tror jeg, at der er givet nok til Selvdømme om Skolen og dens Plan; kun skal hertil føjes, at tysk Sprog og Litteratur spiller en vigtig Rolle i de senere Afdelinger i Skolen, at desuden Jordans »Niebelungen« skal bruges som en Slags folkelig-sædelig Bibel, at for dem, der skal gaa videre, begynder Sprogundervisningen — med særlig Vægt paa at kunne *tale* Sprogene og i det hele bruge dem i Praksis — allerede i første Afdeling med Engelsk og lidt Fransk. I Tiden fra 14—16 træder Sprogene stærkt tilbage for Handels- og Ingeniørvidenskab, og hvad der kan støtte dem, og Kampen mod det klassiske gjennemføres saa strikst, at hverken Latin eller Græsk faar Plads men derimod Italiensk. Legemsøvelser og legemligt Arbejde faar stadig Halvdelen af Tiden og Opmærksomheden.

Man maa nu sige om Planen, hvad man vil, saa maa man indrømme, at de fire uimodsigelig sunde Hovedkrav: 1) en tysk Skole for tyske Børn, 2) at der tages Hensyn til Barnets naturlige Udvikling, saa at Erfaring stadig gaar forud for Forklaring, 3) at følgelig Livet, som det nu leves i Tyskland, og ikke som det levedes i Grækenland og Rom, bliver Udgangspunkt og Maal for Udviklingen, 4) at Legemets og det legemlige Arbejdes Betydning og Krav ikke overses, ere fastholdte. Derimod er det et

Spørgsmaal, om det ikke skorter noget, naar Talen er om Opfyldelsen af et femte Hovedkrav, som han selv stiller, nemlig det sædelige og det religiøse Livs Udvikling; idet v. Göring saa vidt jeg kan se, til Dels mangler Syn for det vækkende og varmende i Historieundervisningen, og dens Opgave at stille Idealer, der kan højne Barnets Syn og faa Blodet til at rulle stærkere i dets Aarer. Han tager Historieundervisningen — saa vidt jeg da kan se — mere som en Forstaaelsessag end som et Middel til at varme Hjertet og opildne Viljen. Madvigs Indvending, at Historien vil mangle Baggrund, besvarer han fuldstændig rigtig med, at hvordan man saa bærer sig ad, saa maaler Barnet altid med, hvad det kjender fra sit eget Liv og Nutiden; saa at Nutidslivet dog er og bliver Baggrunden — men han glemmer her, hvad han andet Steds hævder, at Folkenes Liv svarer til det enkelte Menneskes — og deri kunde maaske dog nok allerede ligge et Forsvar for at begynde med Oldtidsskikkelser og Heltesagn, ligesom man maaske ogsaa, ligefrem hvad Forstaaelsen af Samfundsliv og Samfundsreformer angaar, kan beraabe sig paa det mere enkle og usammensatte i Oldtidslivet. Adskilligt af, hvad han siger om Historieundervisningen, kan anvendes i Børneundervisningen, men som Grundprincip tror jeg, det er urigtigt og en Følge af, at han selv først ret er kommen i Forhold til Historien som voksen. Over for voksne *vaagne* Mennesker tror jeg nemlig nok, at hans Fremgangsmaade: at rede Traadene op fra Nutiden og tilbage, holder Stik. Her er et Punk, hvor vi skal passe paa. For skal der raades Bod paa, hvad ensidig Forstandsudvikling og praktisk Udvikling har skadet, saa gjælder det ikke at glemme Historien og den gode Sang.[1]) Her

---

[1]) Klart og godt fremhævet for nylig af cand. theol. Frits Hansen, Vonhejms Folkehøjskole, i Stykket: Om opdragelsen i skolen og historieundervisningen. »Verdandi« 1890, 5te H. (75 Øre). (Lars Hökerberg, Stokholm.)

er et af de Steder, hvor den grundtvigske Skoletanke har sin Styrke, ved Siden af det virkelige Hensyn til det praktiske Arbejde og Hjemmets Ret. Skal der gjøres Alvor af den Tanke, at tage Hensyn til Barnets Udvikling, saa maa man ikke glemme, at det har Fantasi og Hjerte, at det, naar det er udover den første Alder, kun ret anerkjender det som Arbejde, som ogsaa de voksne anerkjender som Arbejde, og hvor det føler, at det har faaet sit eget betroet, samt frem for alt, at Betingelsen for en sund Udvikling er, *at den ikke bliver rodløs*, ɔ: at Barnet har og stadig vil blive ved at have alle det aandelige Livs Rødder fæstede i Hjemmet, simpelthen fordi det er gaaet ud derfra og har levet sine første Aar der. Men jeg skal ikke gaa nærmere ind paa disse Spørgsmaat her, men kun henvise til »Danskeren«, Marts 1879. Hvad jeg kunde have at sige her vilde til Dels kun blive en Gjentagelse af, hvad jeg alt tidligere har sagt dér. Her vil jeg holde mig til v. Görings Svar paa Indvendinger, og dér synes det igjen, som det særlig er Madvig, der har gjort Indtryk paa ham.

Adskillige Indvendinger, og det ikke af de mindst vigtige, slaar han til Jorden ved at gjøre opmærksom paa, at Skolen foreløbig er tænkt som *Privatanstalt* til at træde i Stedet for de Anstalter, hvor nu en højere Undervisning gives; men at for Resten uden Skade for Grundtanken meget kan forandres. Jeg er bl. a. overbevist om, at meget af det i Undervisningsplanens Enkeltheder, som foreløbig staar som Theoretikerens Ubehjælpsomheder og maaske til Dels Principrytteri, vil falde bort, naar han begynder at føre Planen ud i Virkeligheden, og af Indvendingerne mod Planen som Helhed omstøder han selv adskillige.

Først den, der gjælder *Bekostningen:* dér maa man rette Tæring efter Næring, og Børnene har bedst af, at det er saa tarveligt som muligt. »Ikke det flotte men det

simple er i Reglen baade det tjenligste og det sundeste«, og som *Statsskole* kan der forandres en Del. Vi har en god Forberedelse i de fröbelske Børnehaver. Ogsaa i Statsskolen maa vi holde fast paa Formiddagsundervisningen og de 3 Afsnit, men Jordejendommene falde bort. For dem, der kun naa gjennem første Led ɔ: Almueskolen, falde fremmede Sprog bort. Efter Formiddagsundervisningen følger 3 Timer Middag, hvori Børnene kan naa at komme hjem, og saa 3 Timer i Haven, Værkstederne og paa Gymnastik- og Legeplads. Svømning, Skøjteløben og Udflugter kan holdes fast. Uden for Skoletiden høre Børnene Hjemmene til helt og holdent, da Hjemmearbejde jo falder bort, og dernæst »falde Karaktererne og alle disse Opdragelsestaktløsheder, som i Statsskolerne, ja selv i Gymnasierne, staa som talende Vidnesbyrd om Lærernes Ubehjælpsomhed som Opdragere, bort«. Saa har Skolen det for Resten netop *som bevidst Opgave* at knytte Baandet saa fast som muligt mellem Hjem og Skole og være saa omhyggelig som mulig for at varetage Hjemmets Interesse. *Den hjælper Barnet til nøjere Samliv med Hjemmet end den nuværende Skole.* (Men vil dog ikke som den grundtvigske Skole gjøre Skridtet fuldt ud og underordne sig Hjemmet). Selv som privat Kostskole, som den foreløbig paa Prøve maa ordnes og søge sine Elever blandt dem, der ellers sender sine Børn paa højere Skoler, gjør den, hvad den kan. Fremmer Latinskoler, Realskoler og Kadetakademier da Hjemlivet? maa der her spørges. Hvis Aand ligger Hjemmets Aand fjærnest? »Jeg vil søge at bevare saa meget som muligt af Hjemmets Aand: Hjemmets Lydighed, Hjemlivets Munterhed, Hjemlivets Arbejde.« — Ogsaa som Statsskole maa Haven kræves, saa at Børnene ved Selvsyn lære Pasningen af i alt Fald de vigtigste Nytte- og Prydplanter. Men her maa man bede Hjemmet hjælpe til; bede dem give Børnene *deres eget*

lille Stykke Have at passe og give dem deres *bestemte* Opgave ved Pasningen af Kreaturerne.

»Man *adspreder* Børnene for meget,« indvendes der. Børns *levende* Interesse fængsler man kun gjennem det mangfoldige — og det, som omgiver Barnet, maa interessere det, om det er et rigtigt Barn; og hvor lidt barnligt er det at optræde som en Slags Specialist i Stedet for med frit naturligt Blik at agte paa alt, hvad der møder. Denne alt for tidlige Indspinding i Særinteresser fører kun til Blaserthed, til at man afskærer sig et sølle usselt Hjørne af Tilværelsen og i indbildsk Egensind holder det for den egentlige Verden.

»*Skolen uddanner kun dygtige Kjøbmænd og Sømænd.*« — Nu! saa meget bedre; for dem trænge vi saamænd langt mere til end lærde! Men for Resten er det da netop gjennem Vanen til og det deraf følgende Krav paa Selvsyn, at man fremelsker virkelig videnskabelig Sans; thi kun det, som man enkeltvis selvstændig har forstaaet, forstaar man selvstændigt at sammenstille.

Faren ved Kjendskab til Legemet og til Sundhedslæren er ham en fuldstændig Gaade. Det vil snarest gjøre, at man sætter en Ære i det, som er Ære værd og gavner Legemet og giver Herredømme over det, og fries fra Vigtigmagerens tit tankeløse Indstormen paa egen Sundhed. Hypokondrisk Hovedhængeri og Ængstelse for alle mulige og umulige Sygdomme, som man muligvis kunde rammes af, er langt større hos de uvidende og dem, der har gjort halve Snask i videnskabelige Bøger. Skal Undervisningen i Sundhedslære skade Børnenes Blufærdighed, saa maa man gjøre sig Umage for at kalde alle de Dumheder, Fejltagelser og ubegribelige Taktløsheder til Live igjen, ved hvilke Basedow ganske sikkert gjorde sig umulig som Opdrager.

»*Barnet føres for tidlig ind i fremmede Interesser.*« For en tysk Dreng ligger dog vel de tyske Statsforhold,

som daglig kommer paa Tale, nærmere end de soloniske eller servianske fra den graa Oldtid.[1]) Sikkert ligger ogsaa Nutidens industrielle Liv Barnets Interesse langt nærmere end Føniciernes og Ægypternes.

Som man ser, er det særlig de Indvendinger, der er gjorte her hjemme fra, v. Göring har bidt Mærke i, og man kan heller ikke nægte, at han er ret heldig i at klare sig af dem. Men der er blandt andet et Spørgsmaal af gamle Madvig, som ikke er blevet besvaret; det: om Latin ikke behøves for Forstaaelse af Nutiden og Nutidssprog, og da frem for alt af vort eget Sprog og Litteratur. Jeg tror, at det er Principrytteri at foretrække Italiensk for Latin og gad vidst, om han vilde have sagt det samme, om han havde læst Prof. Kromans lige saa klare som fornøjelige Behandling af det Spørgsmaal[2]), hvis det da er kommen til sin Ret i den tyske Oversættelse af hans Bog. Den *theoretiske* Side af Undervisningen stemmer for Resten i mangt og meget med Prof. Kromans Skoletanke, men der er jo den overordentlige Forskjel, at denne mangler Synet for det praktiske Livs store Betydning i Opdragelsen, og derved bliver der en gjennemgribende Forskjel. Naar vi skal tænke os Livet paa Kostskolen, kommer det nærmest til at svare til det fornøjelige Samliv mellem Lærere og Elever, som findes paa en Kostskole som Birkerød, ÷ Latinskole og + det praktiske Arbejde. Det er for Resten en Ting, som vi trænger til at faa Øjnene op for her hjemme, at Gymnastik ikke opvejer Leg — dér er Tyskerne foran os, og det kan de takke Fröbel for. Sportsadressen vidner dog om, at vi er ved at faa Øjnene op. Derimod staa Tyskerne tilbage for Danmark og Sverige, hvor det gjælder Haandarbejde i *Skolen*. Det hænger til Dels sammen med, at man slaar større

---

[1]) NB. Simplere Forhold!

[2]) Maal og Midler for den højere Undervisning«, S. 206 ff.

Brød op, end man kan bage, og tror, man kan blive praktisk ved andet end *virkelig* Praksis[1]). Der staar den grundtvigske Skoletanke, særlig som L. Schrøder har fremsat den, langt klarere, og der kunde der være Grund for v. Göring til endnu stærkere at tage Fröbels Tanke op. Saa afgjort som han ogsaa hævder Arbejdets Krav, gaar han ikke helt fri for at rammes af sine egne Angreb paa det basedowske Kunstleri.

I det hele tør vi hævde, at den grundtvigske Skoletanke staar anderledes helstøbt med Geniets Stempel, og det er en Skam og Skjændsel for os, om vi skal have Tankerne importerede udenlands fra, og det vil blive til ubodelig om end selvforskyldt Skade. Der synes at være Grund til at spørge, *hvor bliver Højskolefolkene af?* I Landbruget, i Mejerivæsenet, i Kvægopdrættet mærker vi, at de, der er udgaaede fra Højskolen, tage fat. Men hvor mange Hjem er der ikke, der er dannet af Højskolefolk? — man kunde fristes til at spørge: Hvor blive de 9? Er ikke de, der nu arbejde ivrigst for en sund Fornyelse af vort Børne-Skolevæsen *som Helhed*, ikke til Dels Folk, der kun er komne i Forhold til Grundtvigs Skoletanke paa anden Haand? Da Kold og hans opofrende Skare traadte i Skranken for Grundtvigs Børneskole, savnedes til Dels den vigtigste Faktor til dens Udførelse i Praksis: de gode, oplyste Hjem. Nu er de her! Men hvor bliver de af? For Børnenes egen Skyld er der Grund til at tage fat, de har samme Krav paa Højskolefolkene som Roer og Kløver, Smør og Svin, Køer og Heste. Historien og Bibelhistorien og Sangen er endnu ikke paa sin Plads, hverken i Skole eller Hjem, og Læsning og Regning drives, saa de tit sløve lige saa meget, som var det Tysk og Arabisk. Saa vidt jeg véd, er den gamle Stavemethode forbudt i de prøjssike Skoler som Børneplageri. Hér tærpes

---

[1]) Se herom Lord Armstrong; omtalte Stykke i »Danskeren«.

Fiblen endnu paa den gamle Manér, og de arabiske Taltegn faa mange Steder Lov at blive ved at være Arabisk, og det selv i vore Friskoler! Ja grumme, grumme mange er der vel endog, der vil spørge med Forbavselse: »Ja, men hvordan skulde vi ellers bære os ad?«

En lille Ting kunde jeg have Lyst at føje til. Husk ikke alene paa vore egne Børn, men ogsaa paa vore Landsmænd sønden Aa. Spørg dem, der nu kæmpe der nede, hvad Støtte de har haft af, at Bevægelsen paa Landvæsenets Omraade er gaaet fra Nord mod Syd, og spørg dem, der under fortvivlede Forhold kæmpe mod Fortyskningen af deres Børn i Skolerne, hvad Støtte de vilde have af, om en lignende Strømretning kunde mærkes dér. Ofte maa de vist indrømme, at den Maade Tyskerne lære deres Børn at læse og regne paa er bedre end den, de kan faa Anvisning paa her hjemme. — Det skal sikkert ikke blive til Skade for dem, at hvad der rører sig af sundt kristeligt Liv dernede paa tysk Grund, har begyndt at rette Blikket mod Nord. Hvad om det ogsaa blev saadan, at hvad der var sundt i Opdragelsen rettede Blikket herop. »Den nye tyske Skoles« Ophavsmand er tilfældigvis kommen i Berøring med os; hvad om nu vi — selv om vi staa tilbage i saa meget i Udførelsen i Livet — dog søgte at rette hans Blik mod, hvad her *er* at finde. Jeg tror ikke, at det var af Vejen, om en, der magtede Sagen og Sproget, søgte Plads i Tidsskriftet »den nye tyske Skole« for en Redegjørelse for Friskole- og Højskolebevægelsen[1]) her

---

[1]) Jeg har ingen Steds, hverken her hjemme, udenfor den grundtvigske Kreds, eller i tysk, engelsk, amerikansk eller fransk Skolelitteratur, mødt nogen Forstaaelse af, at Skolen for voksne ikke *kan* være en Fortsættelse af Børneskolen, men at der maa være en Væsensforskjel mellem de 2 Afdelinger, fordi det er til Dels helt nye Evner, man har med at gjøre hos de unge — det bevidst vaagnende Daabsliv og det bevidst vaagnende dybere personlige Liv. Selv i deres Kreds her hjemme, der slutte sig til Højskolerne, kan der være mærkelig Uklarhed over den soleklare Ting.

hjemme og med det samme gjorde Talsmændene for en »tysk Skole for tyske Børn« opmærksom paa, at der ogsaa kan ønskes en »dansk Skole for danske Børn«, selv om de bo inden for Hohenzollerens Landemærker! Jeg kan ikke nægte, at naar jeg har taget Sagen op, som jeg har, er det bl. a. med det for Øje, men mest fordi vi har noget at lære og en Del at skamme os over især overfor Grundtvig og Kold.

Fra Bogmarkedet.

Frederik Barfod, *Danmarks historie fra 1536 til 1670*, 1ste bind (årene 1536—1563) med en tilegnelse til kong Kristjan den niende og hans mænd. 352 sider. (Schönbergs forlag.)

Det er beundringsværdigt, at forfatteroldingen har kunnet bevare arbejdskraft til at udgive dette værks første del og tilmed har fået begyndt på trykningen af anden del, som er færdig fra hans hånd. I dag, da denne anmeldelse skrives, fylder han sit firsindstyvende år, og det er, så vidt jeg véd, henved 60 år — nöjagtigere 58 år — siden han begyndte sin forfattervirksomhed med bidrag til »Københavnsposten«, og 38 år, siden hans bekendte »Fortællinger af fædrelandets historie« udkom. Endnu for 4—5 år siden udgav han i to dele »Danmarks historie fra 1319—1536«, hvoraf nærværende værk er en fortsættelse. Det mærkeligste er dog, at han trods den höje alder har kunnet bevare usvækket interesse til med stor utrættelighed at følge og prøve de mangfoldige forskninger af yngre historikere lige til så at sige disse dage, så at han i fortalen

meddeler rettelser og bemærkninger ikke blot til sine ældre »Fortællinger af fædrelandets historie«, men også til sit sidste historiske værk, der som bemærket udkom for ikkun 4—5 år siden.

I »Biografisk lexikon« skriver Holger Rørdam således i den korte levnedsskildring af Barfod: »Har end mange, navnlig i tidligere tid, misbilliget hans hensynsløse udtalelser, har dog næppe nogen draget hans sandhedskærlighed og fædrelandssind i tvivl.« Dette er rigtigt, og det er denne sandhedskærlighed, som ægger den gamle til vedblivende at følge med i de nyere og endogså aller nyeste kritiske undersøgelser, for så vidt han finder dem vel begrundede. Dette hans sidste arbejde er derfor også alt andet end en blot udvidelse af det tilsvarende afsnit i hans ældre »Fortællinger«. Plan og anlæg er en anden, så skildringen ikke har den brudstykkeagtige form som i hine; men der er ganske anderledes lagt vægt på overskuelighed og at vise sammenhængen og udviklingen af begivenhedernes gang. Kulturhistorien, som der i vor tid er vakt så stor interesse for, er nu også kommet med ved skildring af tidens sæder og skikke, overtroen, modersmålets vilkår og andet lignende.

Forøvrigt er det ikke blot de i trykken fremkomne resultater af andre folks kritiske undersøgelser, her er benyttet, men også utrykte dokumenter og kilder har forfatteren fremdeles eftersporet og gransket, dels direkte ved egne undersøgelser i arkiverne og dels (navnlig i den sidste tid) ved at skaffe sig velvillige meddelelser af folk i bibliotekerne og arkiverne. Til exempel er her givet udførligt uddrag af et interessant hidtil ukendt, men i fjor fundet aktstykke på plattysk, indeholdende 22 artikler i luthersk ånd og retning, hvilke præsterne i Nordslesvig, over 60 i tallet, måtte underskrive i Haderslev allerede i foråret 1528, hvis de vilde beholde deres præstekald. Selve begivenheden fortæller Helveg i sin kirkehistorie, men kendte

endnu ikke dette aktstykke, som kan regnes for det første løse udkast til vor ældste lutherske kirkeordinans. Arkiverne er ligledes benyttede til adskillige af de levnedsskildringer, som er indflettede i fortællingen, og det hører til de ting, som giver nærværende skrift særlig værdi. Barfod har jo altid haft sin styrke i det personalhistoriske.

I det hele taget mener jeg, at denne bog hører til det bedste, som Fr. Barfod har skrevet, så vidt jeg kender det, og jeg kender overmåde meget af det. Igennem hele arbejdet genfinder man hans livlige fremstilling. I sproglig henseende lægger han her som altid en ganske særdeles vægt på at undgå fremmede ord og vendinger og skrive godt rent dansk.

Måtte han nu opleve den glæde at se også fortsættelsen færdig trykt og udkommen!

Askov, den 7. April 1891. *H. Nutzhorn.*

Torben Lundbeck: *Det engelske Drama før Shakespeare.* 238 S. Gads Forlag.

Carl Kalisch: *Shakespeares yngre Samtidige og hans Efterfølgere.* 240 S. Samme Forlag.

Disse to Arbejder, der ere blevne til som Besvarelser af Opgaver til Magisterkonferents i Engelsk, udfylder, som Titlerne viser, nøje hinanden. Læser man dem i ovennævnte Orden, faar man fyldig Besked om det engelske Dramas Udvikling fra dets første Oprindelse til Udbruddet af Borgerkrigene mellem Kongen og Parlamentet.

Shakespeare ses bestandig som det mægtige Kronskud, der behersker det hele, og hvis storslaaede Digtning, er Maalestokken for hans ældre og yngre Kaldsfællers Frembringelser.

Lundbeck viser os »Mysterierne« eller »Miraklerne« som Spirerne til det senere Drama. Det var Normannerne, som førte dem med sig ved Erobringen. Angelsakserne

havde en ypperlig episk Digtning (Bjowulf f. Ex.), men kendte intet til Dramaet. Dette har udviklet sig af Kirketjenesten i den tidlige Middelalder. Det er overordentlig belærende og morsomt at stifte et nærmere Bekjendtskab med disse barnlige, religiøse Skuespil, hvis Stof dannes af de bibelske Fortællinger, de apokryfe Evangelier og Helgensagnene, alt sammenblandet paa den frieste og pudsigste Maade. Hvad siger man til et Optrin som dette: Noah har bygget paa Arken i 100 Aar. Hans Hustru vil ikke ind deri, før hun faar sine Sladresøstre med. Efter lang forgæves Overtalelse maa Sem og Jafet trække Moderen med sig; derpaa opstaar et stort Slagsmaal mellem Ægtefællerne o. s. v. Ved Siden heraf træffer man dog ogsaa paa forunderligt gribende Skildringer, f. Ex. Isaks Ofring, hvor den bundne Dreng taler om sin Moder, og hvad hun vilde sige, hvis hun vidste hans Nød. Oprindeligt var det Kirkens Mænd, der opførte disse Skuespil. De, der drev Opførelse af Skuespil som Haandværk, foragtedes dybt som Udskud og ugudeligt Pak, hvad de vel ogsaa gærne var. Efterhaanden tog Lavgene Opførelsen af Mysterierne i deres Haand. Teatret var en stor plump Karre med 4—6 Hjul. Herpaa stod et Fjællestillads i to eller tre Stokværk — Himmel, Jord og Helvede. Selv Gud Fader fremstilledes ganske ugenert — med forgyldt Ansigt! Djævelen var en særdeles yndet Skikkelse. Disse religiøse Forestillinger strakte sig helt ind i Shakespeares Tid. Under Reformationstidens Brydninger genlød de plumpe Theatre af Forsvar og Angreb for og mod det ny. Baade Komedien med sin Kaadhed og Tragedien med sin rystende Alvor laa gemt her.

»Moraliteterne« fører et Skridt videre henimod Dramaet, idet de forskellige Begreber iklædes Personlighed, og Dydernes og Lasternes Belønning og Straf vises gennem Allegorier, sindbilledlige Handlinger. Virkelige Personligheder optræder imellem disse Personifikationer. Lundbeck

giver en hel Række oplysende Exempler, og man ser lidt efter lidt det egentlige Drama udfoldes af dette Svøb idet de legemliggjorte Begreber forsvinder og lutter virkelige Skikkelser indføres. Historiske Emner begynder nu at optages. »Renaissancen«, denne mægtige aandelige Bevægelse, der udgik fra den gammelklassiske Jordbund syd for Alperne og i Forening med Reformationen dannede en mægtig Flod, der befrugtende strømmede ud over Landene, øvede ogsaa hinsides den britiske Kanal sin gennemgribende Virkning. De gammelgræske og romerske Emner behandledes med Forkærlighed. Man træffer saaledes et engelsk Sidestykke til vor langt senere Holbergs »Jakob v. Tybo«; den fælles Kilde er Plautus' »pralende Soldat«. Det vilde føre alt for vidt nærmere at omtale de talrige dramatiske Frembringelser fra dette Tidsrum. Endnu er Dramaet i sin Barndom. De tre berømte »Enheder«, Tidens, Stedets og Handlingens, overholdes ikke synderligt.

Blandt Shakespeares nærmeste Forgængere nævner Lundbeck *Lyly*, »Euphuismens« Fader. Hvem, der kender lidt til Shakespeare, vil have lagt Mærke til, at der er hele Scener, hvor Replikskiftet bestaar af lutter Pointer, tilspidsede Spørgsmaal og Svar; der leges med Ordene, som naar der spilles Fjerbolt. Det er dette, der hedder Euphuisme. Lyly skrev nemlig et Par Prosanoveller, hvor Hovedpersonen hedder Euphues, hvis Livsopgave det er at »anatomere Vittigheden«. En Tid lang var det højeste Mode at føre den Slags Samtaler. Siden glemtes hele denne Kunst.

Marlowe har aabenbart været en rigt anlagt Aand, der tidligt gik tilgrunde i Udskejelser. Han har givet Shakespeare Ideen til flere Komedier, hvis Emner han fandt, men uden at kunne udføre dem med den Overlegenhed, som Digterkongen fra Stratford havde forud. Shakespeares »Købmanden fra Venedig« er en Omstøbning og rigere Udførelse af Marlowes »Jøden fra Malta«. Dennes

største Betydning ligger maaske i, at han indførte »Blankverset« til almindeligt Brug — det samme, vi kender fra Øhlenslægers Digtning: Jamben paa ti Stavelser, uden Rim. Før havde man brugt rimede Vers med de søvndyssende fjorten Stavelser. Hvad der ogsaa maa vække Opmærksomhed for denne shakespeareske Forgænger er hans Behandling af *Faustsagnet.* Vi træffer her de bekendte Skikkelser af Goethes navnkundige Værk: Mephistopheles, Wagner og Helena. Men hos den engelske Digter gaar Faust — i Overensstemmelse med Faustbogen — fortabt, medens han frelses hos Goethe. En Gretchen findes ikke i Marlowes Digt. Hun er Goethes egen geniale Skabning. Naturligvis kan Marlowe ikke taale Sammenligning med den tyske Storaand — den eneste, der vel kan sættes ved Siden af Shakespeare. Men der er saa meget fortrinligt i den to Hundrede Aar ældre engelske Dramatikers Arbejde, at han fortjener at mindes.

I komisk Kraft kommer *Greene* vel Shakespeare nærmest. Dennes »Et Vintereventyr« er bleven til under Paavirkning af et af Greenes' Stykker. Der nævnes i Lundbecks Bog en hel Del andre, mer eller mindre betydelige dramatiske Forfattere, saa man faar et stærkt Indtryk af den Rigdom paa digterisk Kraft, den sidste Del af det 16. Aarhundrede frembragte i England.

En tilsvarende Udvikling foregik med Teatrene. Ved Elisabeths Thronbestigelse fandtes ikke et eneste fast Skuespilhus i London; før hendes Død var der hele 18 — vistnok ikke som dem, hvori der nu opføres Skuespil. Disse gamle engelske Theatre bestod i store Bygninger, runde eller mangekantede, hvor kun selve Scenen havde Tag. Man var ikke forvænt og tog sig det ikke nær, at det regnede og sneede eller Solen bagte. Udstyret paa Skuepladsen var saa simpel som vel tænkeligt: fire nøgne Vægge og i Baggrunden en Slags Forhøjning, der tjente til alt muligt: et højt Taarn, en Fæstningsmur, et Vindue o. s. v.

Fantasien maatte saa udfylde Resten, og det tør sikkert paastaas, at Virkningen var fuldt paa Højde med den, der i vore Dage frembringes ved disse »Udstyrsstykker«, hvor alt er bleven til bare Øjenslyst. — En særlig Skuespillerstand havde nu dannet sig — foragtet ganske vist, men den talte Førsterangskunstnere. Kvinderollerne udførtes af Drenge. Det var først i Restaurationstiden, at Kvinder spillede med.

Puritanismen var imidlertid efterhaanden vokset op til en Magt, der tvang alle Bevægelser, den ikke kunde erkende som gudelige, tilbage. Digtning og Skuespil stod for en ægte Puritaner som det rene Djævelskab.

Lundbeck gjør til sidst den interessante Bemærkning, at det Livsmod og den Handlekraft, der udmærkede Elisabeths Tidsalder — de Dage, da Englands Søhelte tumlede sig mod Spaniens Armade, og da kække Opdagere gennemskar Verdenshavet — spejler sig i Dramaet, som det er før Shakespeare. Den Nydelses- og Glimrelyst, der er Særkendet for Renaissancetiden, faar sit Udtryk i den dramatiske Digtning. Disse Forfatteres Opfattelse »er plastiske, de ser Gruppen som Tableau i dens enkelte Stillinger, men Overgangen faar de ikke med«. Deraf Mangelen paa Sammenhæng i Dramaets Gang og bristende Karaktertegning. Det er først Shakespeare, der tager sine Skuespils Traade og med kyndig Haand, samler dem i store Knudepunkter og gennemfører Karakterskildringen fra først til sidst. Hans Forgængere var »en Gruppe rigtbegavede, ulykkelige Aander, der baner Vejen for ham«. Saa vidt Lundbeck, der herved har ført os til selve det Shakespeareske Tidsrum og nu forlader os paa Tærskelen til det 17de Aarhundrede.

Her tager *Kalisch* fat og gør os bekendt med *Ben Jonson*, den engelske Digter, der kommer Shakespeare nærmest og efter dennes Død (1616) ubestridelig i tyve Aar var Dramaets ypperste Kraft. Han var Stedsøn af

en Murmester, studerede en kort Tid ved Universitetet i Cambridge, maatte af Mangel paa Midler til at fortsætte Studierne en Tid tage fat paa Murerhaandværket; gik 18 Aar gammel som frivillig til Nederlandene, der førte den fortvivlede Kamp med Filip af Spanien. I begge Hæres Paasyn nedlagde han i Tvekamp en fjendtlig Soldat. Han vendte nu hjem og blev Skuespiller i London. Da han i Duel dræbte en af sine Kaldsfæller, blev han dømt til Galgen, slap dog, men fik et »T« indbrændt paa Tommelfingeren som et Minde om Tyburn — den sædvanlige Henrettelsesplads.

Hans første bekendte Stykke hedder »Enhver sin Lyst«. Tidligt traadte han i Venskabsforhold til Shakespeare. Jonson var sprænglærd og ledsagede sine Stykker med et Utal af Noter, der henviste til de gamle Klassikere. Hans dramatiske Skikkelser er Karrikaturer — omtrent som en hel Del af Ch. Dickens Figurer; det menneskelige forsvinder i den uhyre Overdrivelse. Men denne er gennemført med en saadan Kraft og et saadant Vid, at den gør et dybt Indtryk. Sammenligningen med Shakespeare frembyder sig af sig selv. Denne fremstiller ogsaa Lidenskaber i deres Vælde, men hans Personer sprænges dog ikke; de bliver indenfor den menneskelige Ramme (Macbeth og Shylock).

Et fælles Træk for alle Renaissancens Digtere er den svulmende Lyrik, der ikke blot møder os i Personernes Tale, men ogsaa i disse nydelige indlagte Sange, der snart giver Udtryk for Elskovens Lyst, snart for dens Smerte. Man vil finde dem strøede med ødsel Haand rundt i Shakespeares Dramaer. Ogsaa Ben Jonson var en Mester heri. Kalisch anfører en Prøve herpaa i Oversættetse og en i Grundsproget — den berømte Sang, hvori Hesperus (Aftenstjærnen) besynger Maanen, Cynthia, denne skønne og kyske Gudinde. Det er den »jomfruelige Dronning«,

Elisabeth; der her prises. Nærværende Anmelder giver den i Oversættelse saaledes:

Dronning, Jagtmø, skøn, men kold,
alt til Ro gik Dagens Sol.
Hof paa vante Vis nu hold,
sæt dig paa din Sølverstol!
Hesperus tilbeder dig,
o Gudinde straalerig!

Jord, formørk ej hendes Ild
med din Skygges nidske Slør!
Cynthias Lysbold skabtes til
Himlens Glans, naar Dagen dør.
For vort glade Blik da stig,
o Gudinde straalerig!

Læg din Perlebue bort
og dit Kogger, demantklart,
lad den stakkels, trætte Hjort
puste lidt kun paa sin Fart:
du, som Nat gør Dagen lig,
o Gudinde straalerig!

Jonsens sidste Aar var sørgelige. Kun Kongens (Carl I) Gunst befriede ham fra den ligefremme Nød. Han døde lige før Udbruddet af Borgerkrigen. Puritanismen sejrede foreløbig, og Teatrene lukkedes som Syndens Arnesteder. Hele den dramatiske Skole, hvortil Jonson hørte, veg Pladsen for Restaurationstidens Komedieskrivere, efter at Puritanernes Forsøg paa at oprette et Guds Rige paa Jorden var strandet med den store Protectors Død. Medens den ældre shakespeareske Skole trods alle Plumpheder og Kaadheder, i det Hele havde ført Sædelighedens og Sandhedens Sag, saa blev nu Hovedet bidt af al Skam, da den ryggesløse Karl den 2den havde sat sig tilrette paa Elisabeths Throne. Den mørke, gammeltestamentlige Aand fra Cromwells Dage havde begaaet Overgreb mod det berettigede menneskelige Aandsliv, og Tilbageslaget kom nu

som en rivende Strøm, der bortskyllede den gennembrudte Dæmning. En af Macauleys Essays, »Restaurationstidens Komedieskrivere«, giver Oplysning herom.

Hermed henledes »Danskerens« Læsekredses Opmærksomhed paa de to her anmeldte Bøger, som det vel er værd at læse igennem. Sproget er særdeles godt i begge, men det forekommer mig, at Kalisch bærer Prisen i denne Henseende.

Uffe Birkedal.

Knud Skytte: *Jysk Bondeliv.* 2. Samling, 2. Oplag. Karl Schønberg.

Knud Skytte har hugget sig en fast Læsekreds, og han fortjener ogsaa at have den. Hans Skildringer af jysk Bondeliv er sund og god Læsning. Store Drenge — og Piger for den Sags Skyld med — vil altid føle sig svært tiltalte af ham, og det er god Læsning for dem. Og selv om man bliver ældre og faar lært adskillige andre Ting, derfor skal man ikke kimse ad Knud Skytte, man kan fornøje sig over hans Skildringer endda. Der staar nok 2. Oplag paa Titelbladet; men for to af Fortællingerne gjælder det dog, at de er ny. Knud Skytte henter sine Æmner saa langt tilbage i Tiden, saa man mærker Ridefogdens snærtende Pisk over alt i dem: det er kulturhistoriske Skildringer fra forrige Hundredaar, man bliver levende sat ind i denne Tids Liv og Forhold; men man maa huske paa, at det er fri Skildringer og ikke kulturhistoriske Studier i strængeste Forstand.

Kappel Bøcker: *Jørgen,* Fortælling fra Vendsyssel. Andr. Schou.

Kappel Bøcker er en ung Mand; jeg mindes ikke, jeg før har set ham svippe ind paa Literaturens Mark. Det er jævne Forhold der oppe i Vendsyssel, han skildrer. En stor Gaardmandssøn er forelsket i en stor Gaardmands-

datter; det er en fattig Husmandssøn ogsaa. Gaardmandsdatteren staar som Herkules paa Skillevejen, Husmandssønnen oprøres derover, han brænder Gaarden for Gaardmandssønnen, angiver senere sig selv som Brandstifter, bliver fængslet og faar sin Straf; men nu har Gaardmandsdatteren valgt, hun bryder med den rige. Gaardmandssønnen er »den skikkelige Skurk«, Husmandssønnen »den ædle Røver«. Der er mange tegnende Træk i Fortællingen; men den tegnende Haand er lidt usikker paa mange Steder, Overgangene i Sjælstilstandene er ofte for bratte, Selvbetragtninger i Enetale eller i Tanker indtil trættende lange; men til Trods for dette mærker man, at der er en levende Sjæl i Fortællingen; der er paa sine Steder en Varme og Inderlighed i Skildringen, der tager os. Forfatteren er aabenbart mere Menneske end Kunstner.

J. Jacobsen: *Tæjelownssjow,* 2. Aften. Øjebliksbilleder i jysk Mundart. V. Pontoppidan.

Den giver ikke første Aften noget efter. Der er en frisk Jyskhed over Fortællingerne; man føler, de er ægte. Det maa Folk ogsaa føle, thi Bogen skal allerede være udsolgt.

Poul Bjerge.

Levneds-Skildringer af Mænd og Kvinder,
der er døde i 1890—91.

VI.
Fredrik Pacius,
født 19. marts 1809, død 8. januar 1891.

Hans kendingsnavn er »den högre musikens grundläggare i Finland«, og han indtager i den henseende en lignende plads i Finlands historie, som Hæffner i Sverigs

og til dels Weyse i Danmarks historie. Også deri lignede han disse to, at han af slægt og fødsel var tysk.

Han er født 1809 i Hamborg, hvor hans fader var købmand, og han selv var også fra først af bestemt til at gå handelsvejen, men fik dog, allerede da han var 15 år gammel (1824), lov til at følge sin lyst til at lægge sig efter musik, idet han blev sendt til Kassel, hvor den bekendte komponist Louis Spohr den gang stod på sit höjdepunkt. Pacius blev hans elev i violinspil og fik snart efter til lærer i harmoni og komposition denne tonekunstners elev Moritz Hauptmann, der allerede da nød stor anseelse som musik-teoretiker (også vor danske komponist Peter Heise har omtrent 30 år senere nydt undervisning en tid af Hauptmann, som da var i Leipzig). I tre år studerede Pacius i Kassel og begyndte derefter på koncertrejser til forskellige byer, hvor han især spillede flere af Spohrs violinkoncerter. Da han på denne måde også kom til Stralsund, var der netop her en svensk købmand Flygarson, som hørte ham og fik sådan interesse for det geniale unge menneske, at han overtalte ham til at følge med sig til Stokholm 1828. Pacius gik ind på forslaget og sagde dermed for bestandig farvel til sit fædreland Tyskland. Han var da kun nitten år gammel.

I Stokholm fandt han en god modtagelse, fik ansættelse som soloviolinist i hofkapellet og blev kammermusiker. Omgængelig, som han var, vandt han sig her adskillige musikalske venner, blandt andre A. F. Lindblad, der nys i Stokholm havde oprettet en læreanstalt for klaverspil, og den finsk fødte komponist Crusell, som den gang havde ansættelse i samme kapel som Pacius, samt historikeren Geijer, der boede i Upsala, men hyppig var i Stokholm. Det var sex livlige ungdomsår, Pacius således tilbragte i Sverigs hovedstad.

Da fik han 1834 tilbud fra Helsingfors i Finland om en ansættelse der ovre og tog imod tilbudet.

Han var endnu kun 26 år gammel, da han efter nyår 1835 drog til Finland og overtog pladsen som musiklærer ved Helsingfors's universitet. Indbyggerne her er svenske, og byen har et aldeles svensk præg, så det blev ikke så vanskeligt for Pacius at leve sig ind i de nye forhold; han gjorde det fuldstændigt og fik snart sit nye hjemland inderligt kær. Med iver tog han fat på sin gerning for studenterne ved universitetet, men begyndte også snart at virke ud i videre kredse.

Kort efter sin ankomst gav han en koncert, som vakte stor opsigt; thi, hedder det, »sangen er hemfødning i Kantelas land (Finland), men musiken som konst kom till oss med Fredrik Pacius.« Han havde fået samlet alle brugbare musikalske kræfter og det lykkedes ham d. 21. februar 1835 at få opført Spohrs tyske oratorium »Die letzen Dinge«. Alle de gamle kvarterspillere og de unge studentersangere stod slagne af forundring; noget sådant havde man aldrig hørt för.

De af hans egne originale kompositioner, som først kom offentlig frem, var kvartetsange for Helsingfors studenter. Men så tog han fat på større komponistopgaver. Den 17. maj 1839 opførte han sit deklamatorium »Die Weihe der Töne«, der senere er genoptaget flere gange. To år efter kom hans Zigeuner-kor, der er komponeret til en svensk text og 1844 »Tod in Tode«. Ved siden deraf komponerede han også större ting for violin, som jo var hans egentlige instrument, navnlig en fantasi, som han spillede på en koncert 1842 og en violinkoncert 1844. Fra de samme år er hans »Festmarsch« (1842).

I 1845 begyndte han på et foretagende, der tog sigte på noget lignende som hos os musikforeningen i København, om end i mindre stil. Han fik nemlig i gang, at der i Helsingfors skulde årlig opføres sex symfoni-koncerter. Det varede rigtignok kun i omtrent en halv snes år; men i den tid fik man i Helsingfors for første gang

lejlighed til at lære at kende i sin helhed flere af de berömteste orkesterværker af de klassiske komponister, navnlig Haydn, Mozart, Bethoven og Mendelsohn-Bartholdy. Også af sine egne kompositioner lod han folk få en og anden at høre ved disse lejligheder, såsom hans Allegro maestoso for orkester. Pacius var en særdeles dygtig musikdirigent, og disse symfonikoncerter så vel som Händels, Haydns og andre klassikeres kirkelige oratorier og kantater, som han bragte til opførelse på langfredag og i påsken, lærte folk i Finlands hovedstad at sætte en anderledes höj målestok for god musik, end de hidtil havde haft. Der siges således: »For os Finlændere er hans navn et så afgörende vendepunkt i vor musiks historie, at tiden forud for hans virksomhed synes for den nulevende slægt at ligne barnets første forsøg på at indøve fingersætningen på et klaver.«

Blandt hans mange firstemmige studentersange fra samme tid var også den bekendte »Vårt land, vårt land, vårt fosterland«, som første gang, den blev sunget, gjorde en så stor virkning, at endogså komponisten selv undrede sig herover. Denne mægtige virkning havde for en del sin grund deri, at der netop i öjeblikket var en ganske egen folkestemning oppe, som var fremkaldt af de ydre forhold, og denne stemning fik med ét sit udtryk i sangen. Den russiske kejser Nikolaus den 1ste var nemlig meget reaktionær og så med stor uvilje på hin tids nationalliberale bevægelser rundt om i Europa. Det var lige så meget de nationale ideer som frihedskravene, han var fjende af; han holdt på statsenheden og viste i Polen, at han gerne vilde göre alle sit riges beboere til Russere. Folkeröret i 1848, som fra Frankrig og Italien bredte sig til alle lande, gjorde ham i höj grad betænkelig, så han indtog en truende holdning udadtil, og indadtil frygtede mange i Finland, at han vilde forgribe sig på deres folkelighed og selvstændighed. I de dage var det, at Runeberg

udgav »Fänrik Ståls sägner« og som indledningen dertil digtede den nævnte »vårt land, vårt land«. I anledning af majfesten fik Pacius anmodning om at komponere en firstemmig korsang til denne text. Han delte sine nye landsmænds stemning, påtog sig trods det korte varsel at skrive melodien, og ved udförelsen på festen den 13. maj 1848 viste det sig, at den aldeles gav udtryk for den bevægede samtids inderste følelser. Tonerne fandt mægtig genklang i tilhørernes hjærter, og sangen var snart hele Finlands folkesang. Det er en melodi, som skrider roligt frem, men under den tilsyneladende stille overflade mærker man den stærke underström af dyb følelse. Han havde forstået netop under de givne forhold at give udtryk i toner for den stemning, der ligger i sådanne verselinjer af texten som:

Hvem täljde väl de striders tal,
som detta folk bestod,
då kriget röt från dal till dal,
då frosten kom med hungrens qval.
Hvem mätte allt dess spillda blod
och allt dess tålamod.

Och det var här, det blodet flöt,
ja här för oss det var,
och det var här, sin fröjd det njöt,
och det var här, sin suck det gjöt,
det folk, som våra börder bar
långt före våra dar.

Pacius er ligeledes komponist til den anden melodi, der nu også kan regnes for en finsk nationalmelodi, og som ved kvartetsangere er bleven kendt over hele Europa, nemlig »Suomis sång«.

Pacius's stilling bragte ham naturligvis i nærmere forhold til adskillige bekendte samtidige i Finland. Dog mindre til Runeberg. Denne forlod nemlig allerede 1836

Helsingfors for at tiltræde sin plads som lektor i Borgå, og da han omtrent en snes år senere opgav denne lærergjerning, flyttede han ikke tilbage til Helsingfors, men tog bolig på landet. Imidlertid er der ikke få af Runebergs sange, som Pacius har sat melodi til; til de bekendteste hører »Soldatgossen« (1858). Finlands anden berömte digter Topelius har derimod bestandig levet i Helsingfors, med undtagelse af et par år, han var lektor i Wasa; og fra 1854 blev han desuden Pacius's kollega ved universitetet, idet han blev udnævnt til professor i historie. Disse to mænd fandt tidlig hinanden, og der udviklede sig et nöje venskab imellem dem. En frugt af deres samarbejde blev operaen »Kung Karls jagt«, som er den første opera, der er voxet frem på finsk grund. Det er Pacius's omfangsrigeste og betydeligste musikværk og må være blevet færdigt fra hans hånd senest 1850. På den tid manglede endnu i Finland betingelser til at få en sådan opera frem på scenen; men nogle afsnit af den, som egnede sig til koncertbrug, lod han foredrage d. 18. marts 1851 på en af de för omtalte store symfoni-konserter, som han endnu i de år holdt i gang. Det lykkedes ham imidlertid siden ved hjælp af dilettanter eller »amatörer«, som svenskerne kalder dem, at få den hele opera opført året efter, den 24. marts 1852, og disse amatører må have gjort deres ting forholdsvis godt; thi de måtte samme forår gentage den endnu otte gange. Pacius's gamle venner ovre i Sverig var ved rygtet herom blevet nysgerrige efter at få denne hans opera at høre, og de tilstrækkelige betingelser til dens opførelse var fuldelig til stede i Stokholm. Sagen kom i orden 1856, da den blev spillet på Stokholms kongelige teater og gjorde en sådan lykke, at den i samme vinter blev opført 14 gange for fuldt hus, og Pacius fik diplom som medlem af Sverigs musikalske akademi. Fire år senere (1860) blev den atter taget frem

i Stokholm til opførelse ved teaterfesten i anledning af den nye svenske kong Karl d. 15des kroning.

Imidlertid skulde samme år hjemme i Finland det nye Helsingfors's teater indvies, og til denne festlighed havde Topelius efter et gammelt motiv i »Kalevala« skrevet et fire akters sörgespil »Prinsessen af Cypern«, hvortil Pacius komponerede musiken. Det blev opført tre aftener i træk den 28de, 29de og 30te november 1860. Topelius anser Pacius' musik hertil for at være af meget höj værd.

Ved siden af denne store offentlige virksomhed for almenheden havde han vedblivende sin gerning ved universitetet, hvor han tillige indøvede og ledede de aarlige kantater, der brugtes ved promotionerne og andre universitetsfester. Desuden gav han i mange år privat undervisning i violinspil, og de fleste yngre dygtige violinister i Finland hører til hans elever, såsom Königslöw, Böning, Borgström og senere Lindberg.

Da han var 60 år gammel, tog han afsked som universitetslærer, men vedblev på andre måder at virke næsten lige til det sidste. Da hans opera »Kung Karls jagt« endelig kunde komme til rigtig opførelse på Helsingfors's teater 1875, tog han sig paa at omarbejde den. I denne nye skikkelse blev den atter taget frem fem år senere (1880). Han fik 1877 af universitetet udnævnelse til æresdoktor i det filosofiske fakultet og nød på forskellig måde andre lignende æresbevisninger. Som komponist arbejdede han utrættelig endnu i sin höje alder; han var langt op i halvfjerdserne, da han komponerede operaen »Loreley«, som var færdig 1887. Han nåede en alder af næsten 82 år.

I anledning af hans død skriver hans gamle ven Topelius blandt andet således om ham: »Hos Pacius, ligesom hos enhver ægte kunstner, fandtes det umiddelbare, instinktagtige, profetiske, som opfatter en tids-, sjæls- eller naturstemning og giver denne et udtryk, der finder genlyd hos

alle. Denne vidunderlige gave til at give en sådan stemning farve i toner, genfindes i mange af hans værker. Således som han i »Prinsessen af Cypern« har malet de fire elementer, har vistnok ingen anden musik formået at give udtryk for dem. Og det mærkeligste er, at han, en Tysker, har med så fint et øre kunnet opfatte vindens sus i fyrreskoven om en høstaften på de uoverskuelige finske vidder, at endnu ingen indfødt Nordbo har formået at gengive et så storartet, mægtigt og intensivt udtryk af Nordens natur. . . . . Pacius's værker er kun meget ufuldstændig kendte, og mange er nu slet ikke længer kendte i det land, for hvilket han skrev. Med sin skaberhånd, der altid søgte det höjeste, ædleste og inderligste i hans kunst, har han ofte lagt hele sin sjæl og kompositionens höjeste teknik ind i en blot lejlighedskomposition. I sit livs aften fandt han sin glæde og sin beskæftigelse i at fuldstændiggöre og udarbejde denne rige verden af musik, i hvilken han havde levet, og som nu kun han kunde overskue. Hans til øverste rand fyldte nodeskab gemmer egenhændige manuskripter, en dyrebar arv, som en gang skal bringe uanede skatte for dagen, hvilke fremtiden kan göre sig til gode med.«

Så vidt Topelius. Men også ovre i Sverige efterlader han sig et hædret og kærligt minde. »Aftonbladet« i Stokholm skrev efter hans død blandt andet således: »Pacius's musik er af den ædleste slags. Ligesom Runebergs poesi er den höjstemt og alvorlig, ren og varm, kærnefuld og tillige simpel, næsten altid bærende inspirationens stempel og talende til hjærtet; hans instrumentering er storartet og ofte beundringsværdig.«

H. Nutzhorn.

Om Varemarkedet.

Af *Chr. Faber.*

Vare- og Produktmarkedet har i den seneste Tid været roligt men fast, og for enkelte Artiklers vedkommende har Tendensen endogså været stigende. — *Kaffe.* Noteringen for legitime Varer er vedblivende meget fast, for senere Terminer, f. Ex. September—December, er Priserne væsentlig lavere, om disse senere hen vil stige eller falde yderligere, vil meget bero på, hvorledes Blomstringen af Høsten 91—92 afløber. Foreløbig tror man ej i Almindelighed på lavere Kaffepriser; men Situationen, mener jeg, er en sådan, at man længere hen i Tiden ikke bør operere uden en vis Forsigtighed. — *Sukker* vaklende, men Priserne uden synderlig Forandring. De officielle Verdensbeholdninger ere idag ca. 250 Millioner Pund større end forrige År, og ca. 1000 Millioner Pund større end 1889. Fra Havanna meldes om rigelig Regn, der har forbedret de derværende Høstudsigter. Fra Oktober Maaned bliver Tolden på almindeligt Puddersukker 3 Øre (nu $9^2/_5$) — Melis, stødt Melis — Candis, lys Farin 6 Øre — (nu $13^1/_2$ Øre), Sirup 1 Øre (nu $4^4/_5$). — *Sago* stigende. Tapioccosago flovere. — *Kartoffelmel* fast — finere Kvaliteter ere meget sparsomme med stigende Tendens.

Frugter. *Blommer* er atter stærkt stigende, så den Flovhed, der for nogen Tid siden beherskede Artiklen, var kun af kort Varighed. Smyrna-Rosiner noget lavere. Valencia-Rosiner til de nugældende lave Priser meget fast, og man venter i den nærmeste Tid højere Priser. I England tænker man stærkt på at reducere Rosintolden meget betydeligt, og hvis denne Tanke bliver til Virkelighed, vil det nok yderligere støtte hele Artiklens Pasition. — *Korender* højere. — *Mandler* rolig.

Kryderier. Peber og Nelliker meget flov. Ingefær stærkt stigende. Kanel og Kardemomme uforandret.

Petroleum noget fastere. Den 1. Oktober bliver Tolden på Petroleum 2 Øre (nu $4^1/_6$).

Frømarkedet roligt med jevn Consum til Sæsonforbruget. Lagrene rømmer sig allevegne mere og mere. Der har i den allersidste Tid været tilbudt sydtysk Frø, duf. Farve, men med meget respektabel Renheds-Analyse, til lave Priser. Spireævnen på disse Frøkvaliteter er selvfølgelig ubekendt.

Amerikansk Kød uforandret.

Fedt. Amerikansk Svinefedt i alle Kvaliteter stærk stigende, denne Stigning er vist nærmest begrundet i de høje Majspriser i Amerika. Nedslagtningen af Svin i Amerika er reduceret til 3die Parten af, hvad den var for kort Tid siden. Dansk Svinefedt meget fast med stigende Tendens.

Margarine. Fineste Oleomargarine er stegen fra 50 Gylden til 70 à 72 pr. 100 Kilo. Margarine foreløbig forhøjet med 6 Øre pr. Pund; men må vistnok snart komme højere endnu.

Kornmarkedet meget fast. — *Hvede.* Man regner allerede med en 3 à 4 Ugers senere Høst iår end sædvanlig, og hvis denne Spådom går i Opfyldelse, vil det alene for Englands og Frankrigs vedkommende betyde et større Forbrug af ca. $2^1/_4$ Millioner Tønder Hvede; dette er den væsentligste Hovedgrund til, at de nuværende Hvedepriser holder sig. — Efter Wiener-Børsens Noteringer er Hvede i de sidste to År stegen med Gylden $2,_{14}$, Rug $1,_{98}$, Raps endogså med $5,_{35}$. Ny Raps kostede f. Ex. 1889 Gylden $11,_{80}$, iår $17,_{15}$. — *Majs* stadig stigende, noteres nu Cador $81,_{25}$ imod 36—40 forrige År. — *Rug* meget fast. — *Havre* højere.

Fragtmarkedet flovt. Kulfragterne til Middelhavet — italienske og spanske Havne — 6 sh. $4^1/_2$ d., forrige År $10,_3$ à 11. Returfragter til Østersøen nu 4 sh., ifjor 5.

Kornfragterne fra Sortehavet nu 13 sh., ifjor 22,6. Alle disse Noteringer gælder kun Dampskibe. Fra Newyork har Damperne i den sidste Tid gratis taget Korn med til Liverpool.

Foderstofmarkedet. Foderstoffer er som en Følge af forøget Begær, stigende Bevægelse på Kornmarkedet, stegne meget betydeligt i den forløbne Måned, og da Tilbudene fra Udlandet ere sparsomme, Beholdningerne her hjemme stærkt reducerede, så vil Sæsonen sandsynligvis slutte med høje Priser. Følgen af denne Hausse giver sig allerede til Kende ved forhøjede Fordringer for Efterår. — *Hvedeklid* knappe og efterspurgte til meget høje Priser; Artiklen er ligefrem vanskelig at skaffe tilveje. — *Rapskager* er ligeledes højere. Enkelte prompte Ladninger købes forholdsvis billigt, men de fleste Oliemøller har trukken deres Tilbud pr. Efterår tilbage. — *Solsikkekager* holdes atter højere såvel pr. strax som pr. Efterår, og Stemningen fra Rusland lyder meget animeret, da man kun beregner et begrænset Kvantum til Export. — *Hampefrøkager*, disponible, holdes nogle Mark højere, og pr. senere Levering foreligger ingen Tilbud. — *Hørfrøkager* er stegne omtrent 50 Øre i de sidste otte Dage, og alt tyder på endnu højere Priser. — *Bomuldsfrøkager* holdes meget højt i Pris for den kommende Sæson, og da Beholdningerne ere små her hjemme, vil den næste Sæson sandsynligvis begynde med høje Priser. — *Palmekager* holdes 5 à 6 Mark højere pr. Efterår.

Æg. Det kolde Vejr i den sidste Måned har været den nærmeste Årsag til et meget uregelmæssigt Marked; nu med det mildere Forårsvejr er Priserne strax dalede 4 à 6 d, og den kommende Uge vil sikkert opvise endnu flovere Marked.

Smørmarkedet har i den sidste Måned været fast. Når Blandingsvarerne nu. snart begynder at komme frem, vil Markedet sikkert flove noget af; men det forekommer mig, at der er Udsigter for gode Priser hen i Tiden.

Sølv flovere.

Rubelkursen uforandret: 100 Rubler nu = 240 Mark (Pari er 300 Mk.)

Diskonto strammere.

Med Arbejderbeskyttelseslovgivningen i Tyskland går det nu kun småt. Rigsdagen er bleven træt af at tale om Arbejdernes berettigede Krav, og møder i den sidste Tid så fåtallig, at Kammeret ikke engang har været beslutningsdygtigt. — Hvis *Bismarck* atter træder ind i Rigsdagen, og det er der god Udsigt til, mener man, der atter vil komme mere Fut i Forhandlingerne. Bismarck vil vistnok åbne sin ny Rigsdagskampagne med et Slag i Bordet imod den påtænkte ny Mellemrigstoldlov imellem Tyskland og Østrig.

Den 1ste Maj vil iår ligesom ifjor nok løbe særdeles rolig af, i Tyskland vil man fejre Dagen den 3die, og Bebel erklærer, at man ej vil tvinge nogen Procession igjennem, da man ej vil lægge sig ud med Regeringen. Det er meget betegnende, at Socialdemokraterne ved det sidste hannoveranske Valg fik over 1000 Stemmer mindre denne Gang end forrige, og den almindelige Mening er, at det er Tvangslovenes Ophør, der allerede har virket; der spores allevegne i Tyskland Opløsning i Socialdemokratiets Lejr, og imellem Førerne hersker der Uenighed.

Mac Kinley Tanken breder sig mere og mere baade i Nord- og i Sydamerika, og det synes som om man arbejder på intet mindre, end fuldstændig at lukke Døren for Evropa, hvad der vist vil blive en Ulykke ej alene for den herværende Industri, men også for de tusender af Atlanterhavsdampere, der nu sejler imellem Europa og Amerika. Bismarck var den første, der begyndte med at lukke Døren og sagde: »Mig selv nok!« Mac Kinley tog Tanken op, men for en hel Verdensdel imod en anden Verdensdel, og hvem går så det hele særlig udover tilsidst? — Arbejderne! Naar Fabriker o. s. v. ramler, Arbejdere begynder at skrige om Brød og om mere Hjælp hvad da? Hvem skal da tilfredsstille de berettigede menneskelige Krav? Der er næppe noget Menneske i Øjeblikket, der kan se igjennem det; men hvem bærer en stor Del af Skylden? — »Protectionismen« eller mig selv nok!

Odense, den 20. April 1891.

Louise Conring.

Af *L. Wagner,* Sognepræst.

Louise Conring fødtes den 1ste Marts 1824 ved Øresundets Kyst paa Rungstedgaard, som bestyredes af hendes Fader. *August Conring* var i en ganske ung Alder kommen her ind fra Hannover og havde gjort Tjeneste ved Prins Kristians Regiment, men tog sin Afsked med Titel af Kaptejn for at kunne hjælpe sin Svigerfader med Gaardens Drift. Hans Hustru tilhørte Slægten Braëm, hvis Medlemmer i flere Led har beklædt høje Stillinger, først ved Hæren, siden ved Orlogsflaaden. Hendes Fader var Oberst. Conring var blevet indkvarteret hos ham og havde midt under Krigen ægtet hans Datter *Hanne Christiane.* Dette Ægteskab var i 13 Aar barnløst, og da det ældse Barn blev født (hendes fulde Navn var *Louise Larrette Martinie Conring*), var det under trange Kaar. Netop nu, da man havde haabet, at Krigens Ødelæggelser skulde være forsvundne, oprandt en for Landbruget og dermed for hele Folket saare trykkende Tid. Kaptejn Conring bestemte sig derfor til atter at træde ind i Statens Tjeneste, og kom i Aaret 1829 som Toldkontrollør til Rendsborg. Med Familien fulgte Fru Conrings ældste Søster, Enke efter Kaptejnens Ven og Vaabenfælle, Løjtnant *Wedelfeldt.* Denne Kvinde, der var bleven gift i en Alder af 17 Aar og havde mistet sin Mand efter ikkun 2 Maaneders Ægteskab, blev ligesom en anden Moder for Søsterens Børn, da denne døde i 1840. Der førtes i de Aar, da Familien Conring var i Rendsborg, et selskabeligt og dog tarveligt Liv. Dengang fandtes der i Garnisonen en halv Snes danske Officersfamilier, og til denne Kreds hørte selvfølgelig Conrings. Der førtes et hyggeligt Samliv i den lille danske Koloni, men der var dog kun ringe Forstaaelse af det aandelige Gjennembrud, som paa den

Tid skete i Kongeriget. Den personlige Forbindelse med det dejlige gamle Hjem ved Øresund blev holdt vedlige. Her søgte ogsaa Fru Conring Lindring under sin sidste Sygdom, og her døde hun. — Ganske uden Forbindelse med Opvækkelsen i Danmark var Conrings dog ikke. Hos deres bedste Venner i Rendsborg fandtes Sangværket. Derfra vidste Louise og hendes yngre Søster, at Grundtvig og Lindberg kæmpede for en god Sag, men med Hensyn til selve Livssamfundet var de henviste til den Strømning, som kom syd fra. Og det var i mange Maader en god Strømning: Under Indflydelse af *Claus Harms*, som den Gang stod i Kiel i sin fulde Kraft, var der opvokset en dygtig Præsteslægt. Ordet forkyndtes i Rendsborg med Aand og Liv samtidig af tre Præster, og Louise Conring inddrak det med sit unge Hjærtes rige Kjærlighed. Skønt hun var meget svag og for det meste lidende, gik hendes Barndoms Længsler og Drømme stadig ud paa, at komme til at virke til Guds Ære og til Menneskers Gavn. Lad mig her nævne nogle af de Bøger, som gjorde Indtryk paa den Tids opvakte Ungdom, og som sikkert har været af Betydning for hendes aandelige Vækst: Der var »Glockenklänge« af Strauss (ingenlunde at forveksle med Kristusfjenden af samme Navn), som priser Præstegjerningens Herlighed, der var Spittas »Psalter und Harfe«, som i smeltende Toner priste Taalmodighedens stille Engel, og der var frem for alt en Digtsamling af Heinrich Möwes, som besynger Troens Kamp og Sejr under haarde Trængsler.

I Foraaret 1841 forlod Familien Conring Rendsborg, da Kaptejnen var bleven Toldforvalter i det østlige Holsten, i Neustadt. Her udviklede Louise sig i Stilhed, idet hun med Iver og Dygtighed kastede sig over Husvæsenet og i de stille Timer fordybede sig i den Slags Læsning, som kunde give Hjertets skjulte Menneske Vækst og Næring. Opholdet i Neustadt fik en brat Ende. I Martsdagene 1848 trængte en ophidset Pøbelhob sig mod Toldkontoret for

at plyndre Kassen. Kaptejn Conring afvendte ved sin mandige Optræden Faren. Imidlertid var jo hele Holsten faldet i Oprørernes Vold, og mange dansksindede Embedsmænd flygtede til København. Conring mente at tjene sin Konge og sit Land bedst ved at finde sig i det nu bestaaende Regimente. Efter Ordenens Genoprettelse ydede den kongelige Regering ham ogsaa Anerkendelse for denne hans Færd, men i Øjeblikket, indtil Sagens rette Sammenhæng klaredes, var Conrings Venner i Kongeriget meget bekymrede for ham, og hos hans eneste Søn Rudolf, en haabefuld Yngling paa 18 Aar, opdraget i Sorø, den Gang i Handelslære i København, udviklede disse Dages Spænding Spiren til en Tæring, der lagde ham i Graven 1849. Ogsaa i dette Aar bragte Fædrelandets Ulykker dyb personlig Sorg over Louise Conrings Familie, idet hendes Fætter, Kadet Braëm, fandt sin Død, da Linieskibet Kristian den Ottende sprang i Luften. Paa denne Tid var Louise selv i København i Huset hos sin Onkel. Hun havde nemlig straks efter Oprørets Udbrud, saa snart som muligt, forladt Neustadt sammen med sin Moders Søster, Fru Wedelfeldt, og fra nu af var København hendes Virkekreds, med Undtagelse af, at hun midt i 50erne en Tid atter tog Ophold hos sin Fader. Det var en Selvfølge, at hun straks søgte sin Opbyggelse i Vartov; men hvor varmt end hendes Hjærte bankede for Danmark, saa kom der i hine bevægede Tider ofte i Grundtvigs Forkyndelse noget frem, som stødte hende. Hun kunde ikke være med, naar den Gamle sang: »De er Fjender af Sandhed og Retten, de er Fjender af Kjærlighedsætten.« Dog bevarede hun til det sidste Kjærligheden til Grundtvig og udtalte oftere, at den Retning i vor Folkekirke, hendes Hjærte var gladest ved, var den »ireniske« (fredsæle) Grundtvigianisme. Dette hang sammen med den dybe Følelse, hun havde for Betydningen af det menneskelige, en Følelse, der ikke fortabte sig i Teorier eller Dok-

triner, men drev hende til at lede efter det menneskelige hos de Forladte og Smaa, for at opelske det efter Guds Billede, i hvilket vi er skabte.

I 1849 var *N. G. Blædel* bleven Præst ved Almindeligt Hospital og Abel Katrines Stiftelse. Grundtonen i hans Forkyndelse var beslægtet med Grundtvigs, og der hvilede over ham et Skær af Kærlighedens første Glød. Louise Conring følte sig snart hjemme i den Kreds, som samledes om Blædels Prædikestol og arbejdede for at styrke Troen ved Kjærlighedsgjerninger. Hos Enkegrevinde Holstein samledes en lille Kreds af Kvinder for at virke for Hedningemissionen; det var et Besøg af Kinas første Missionær, *Gützlaff*, som havde givet Stødet til Dannelsen af denne Forening. Men vore Egne glemtes ikke. Der vaagnede først i 50erne en levende Sans for at hjælpe de Smaa. Med Liv og Sjæl fulgte Louise Conring denne Strømning. Da hun ved sin Mosters Død havde faaet Tiden til sin Raadighed, tog hun virksom Del i Asylbesøg og Fattigpleje. Man blev opmærksom paa, at der herskede en uforholdsmæssig stor Dødelighed blandt de af Fødselsstiftelsen udsatte Plejebørn. Da Louise Conrings Dygtighed var vel kendt, bad man hende tage mod en Plads som Plejemoder og Tilsynshavende med Plejebørnene og deres Mødre. En gammel Veninde af hende skriver herom: »Vi syntes jo alle, at det maatte være en uhyre svær Plads, men hun hævdede sin Stilling med en mærkværdig Dygtighed og Forstand, og hendes Virksomhed førte til store Forbedringer. De raa Personer, som hidtil havde ført Kommandoen paa Fødselsstiftelsen, maatte nu vige, og der udviklede sig efterhaanden en mere høvisk, dannet, menneskelig Tone i den Virksomhed.« — Ved sin Gerning vandt Louise Conring sig Venner, ikke blot under Hyttetage, men ogsaa i de høje Sale. Enkedronning Caroline Amalie satte stor Pris paa hende, og da vor nuværende Dronning Louise som Prinsesse af Danmark paa en Rejse

i Meklenborg havde faaet Øjet op for Diakonissegerningens Betydning og ønskede at føre denne Sag frem her hjemme, vidste hun, efter at have raadført sig med Pastor Blædel, ingen bedre at henvende sig til end Louise Conring. Denne rejste da paa Prinsessens Bekostning til Stokholm, hvor der siden 1851 havde bestaaet en Diakonisseanstalt, som nu virkede med henimod hundrede Søstre i Sygehus, Børnehjem og Magdalenestiftelse hjemme, foruden adskillige Virksomheder ude. Dette Besøg blev af afgjørende Betydning. Louise Conring følte Herrens Kald til at arbejde i Diakonissegerningen, og drog nu til forskellige Moderlande i Tyskland, tilsidst til Kaiserswerth i Rinprøjsen. Her indviedes hun den 29. Marts 1863 af den ærværdige *Fliedner*, Diakonissegerningens Fornyer i vor Tids evangeliske Kirke. Han talte over Apostelens Ord Kol. 3,3: »I ere døde, og Eders Liv er skjult med Kristo i Gud.« Dette Ord blev fra nu af hendes Løsen, og hun lod det skrive over Døren til sin Dagligstue. For helt at kunne vie den nye Gerning alle sine Kræfter sagde hun Farvel til sine gamle Venner, i hvis Hjem hun altid havde været en kærkommen Gæst. I et Omrids af hendes Levnet maa derfor medtages en kort Oversigt over Diakonissestiftelsens Historie i de 28 Aar, i hvilke hun var dens Forstanderinde.

Den 26. Maj 1863 aabnedes Diakonissestiftelsen i Overværelse af Enkedronningen, Prinsesse Louise og Prinsesse Dagmar, nu Ruslands Kejserinde. Med Anstaltens Udsigter var det i Modsætning til disse store Navne smaat nok. Af Danmarks Biskopper havde kun én varmt og uforbeholdent udtalt sin Tilslutning til Sagen; heller ikke hos ret mange Præster var der synderlig Tro til dens Fremtid, og Menigheden havde i det hele ingen Forstaaelse af den. Foruden Forstanderinden var der kun 2 Søstre at begynde med, og det varede et Par Aar inden, det samlede Tal naaede over 6. Huset svarede hertil; det var en lejet Bolig med 2 større og 3 smaa Værelser foruden nogle Kamre ovenpaa. I det aller-

højeste kunde der rummes 10 Syge. Og endda vilde Gerningen have været uoverkommelig, dersom ikke Anstalten i Stokholm var kommen Søstrene til Hjælp. Dette skete straks, og det gentog sig i 1864, da der allerede først i April var 2 Søstre, en dansk og en svensk, som tog Del i de saarede Soldaters Pleje paa Frederiksberg Slot, ja, sidst i Maj var der 4 Søstre der og 4 paa Als. I længere Tid gav Stiftelsen ogsaa i sit største Sygeværelse Friplads til 4 saarede Soldater.

Imidlertid var Gerningen vokset saa stærkt, at Anstalten maatte flyttes. Allehelgensdag 1865 indviedes den nye Bolig, beliggende, ligesom den første, i Frederiksbergs Smallegade. Det var en velindrettet Villa med 15 Værelser, saa at Sygesengenes Antal kunde fordobles og da Søstrenes Antal samtidig steg, kunde tillige Privatplejen udvides.

Ved Enkedronningens Gavmildhed havde Stiftelsen lige fra Begyndelsen haft sin egen Præst. Den første, *A. G. Fich*, er nu i Karlebo, den anden var gamle *Hans Knudsen*, som for mange Tider siden havde været Missionær i Trankebar. Stærkt Opsving kom der i Sagen, da nuværende Biskop i Fyens Stift, *Harald Stein,* blev Præst og tillige Formand for Bestyrelsen i Efteraaret 1872. Allerede 1867 var en Mark paa 7½ Td. Land indkøbt og beplantet, men nu lagdes i 1873 Grundstenen til det nye Moderhus, som i 1877 stod færdigt, med Sygehuset i sin Midterfløj mod Nord, Emauskirken i Vest og det egentlige Moderhus med Søstrenes Bolig i den østre Fløj, medens den sydlige Side ligger aaben. Det er en mægtig Bygning, og den ligger tæt op til den Jernbane, som er den vigtigste Forbindelse mellem Hovedstaden og hele Landet. Herom skriver Stiftelsens nuværende Præst, *N. Dalhoff*, i sit Festskrift 1888, som i det foregaaende er benyttet: at »dette Hjem skulde vise den danske Menighed, hvilket mægtigt Virkemiddel i sit Formaal den ejer i Diakonissers

Barmhjærtighedsgjerning. Men dertil behøvedes netop et stort og iøjnefaldende Hus. Saa længe Diakonissestiftelsen boede i en Villa som én Familie, maatte dens Virksomhed ogsaa komme til at tage sig ud som en privat Velgørenhedsforanstaltning, maaske særegen nok i sin Form, men i Virkeligheden ikke væsentlig forskellig fra saa mange andre lignende Anstalter. De, der var inde i Sagen, vidste jo nok, at dens Maal laa i en stor Fremtid.« — Her maa det være nok at anføre, at der omkring Moderhuset er fremvokset adskillige større og mindre Bygninger, Tjenestepigehjemmet, Pensionatet, Vuggestuen med Asylet, og Hvilehjemmet. Og desuden virker der Diakonisser rundt om i Landet ved Børnehjem og Sygehuse, ved Fattiggaarde og i Menighedspleje. Alt dette voksede op under Louise Conrings Øjne, og alt dette styrede hendes stærke Haand. Uden Hensyn til Vejr og Aarstid kunde hun rejse Landet rundt for at se til Søstrene paa deres Poster, ja hun skyede end ikke Sørejsen til England for at tage Del i et Jubilæum der, men samtidig var hun inde i Husholdningen hjemme med dens mangfoldige Enkeltheder. Og under alt dette bar hun stadig paa et skrøbeligt Helbred, men i det hun i sit Hjerte bar det Ord, med hvilket hun var bleven indviet: »I ere døde«, anvendte hun det ogsaa saaledes, at hun uden Hensyn til Velvære eller Oplagthed til enhver Tid betragtede de Kræfter, hun havde, som en betroet Skat. Derfor kunde hun ogsaa udnytte Øjeblikket, som Faa. Under et langvarigt og en Tid lang tilsyneladende haabløst Sygeleje i 1884 beholdt hun Ledelsen af Stiftelsens Sager i sin Haand, og endnu paa sit Dødsleje tog hun Bestemmelse om Søstrenes Udsendelse.

Det følger af sig selv, at en saa udpræget Personlighed som Louise Conring, og som tilmed indtog saa fremskudt en Stilling, maatte møde megen Modstand. Det berørte hende smerteligt, da en af Diakonissesagens Venner rejste en offentlig Diskussion om, hvorvidt det var rigtigt, at de,

som træder ind i denne Gerning, skal gøre det med den bestemte Hensigt at forblive ugifte. Det var ingenlunde hendes Mening, at den ugifte Stand skulde være bedre eller Gud velbehageligere end Ægtestanden, men hun mente, at Diakonissegerningen var for stor til, at Nogen med Velsignelse kunde give sig ind i den med et delt Hjerte. Og da der et Par Aar senere i »Dagbladet« rettedes et hæftigt Angreb mod hendes Styrelse, var det hende i Begyndelsen et Slags Trøst, at Angrebet nærmest gjaldt hendes Person. Men snart kom Kampen til at staa paa hele Linjen, idet selve Anstalten og dens Principer angrebes. Skønt det ved slige Lejligheder kunde se ud, som om Angrebene ikke gjorde mindste Indtryk paa Louise Conring, mente hun dog hverken om sig selv, at hun var færdig, eller ufejlbar. Først bragte hun Sagen frem i Bønnen for Gud, thi hun var et Bønnens Menneske; men dernæst vilde hun ogsaa gerne høre paa Venneraad. Da Stormen nogenledes havde lagt sig, og der altsaa var sagt imod Diakonissestiftelsen alt, hvad der kunde siges, sammenkaldte hun et Møde af Sagens Venner, baade Præster, Læger og Andre. Her maa det være nok at sige. at Alle var enige om, at Gerningen var saa kendelig baaren frem af Guds Velsignelse, til Trods for al menneskelig Synd og Daarlighed, at der ikke kunde være Tale om at slaa ind i et andet Spor.

Hvem der kun havde lært denne kloge Tanke, denne stærke, tidt tilsyneladende hensynsløse Vilje at kende, den tænkte maaske ikke paa, at der hos Louise Conring bankede et varmt Hjærte. Hun kunde midt i den største Travlhed lægge Alt til Side for at tage mod den Enkelte, der trængte til Vejledning, Hjælp eller Trøst, og Mange er der vistnok, som glæde sig til engang i Evigheden at sige hende Tak i Vorherres Jesu Navn for, hvad hun havde været for dem. Man kunde finde den samme uforandrede Trofasthed, hvor mange Aar der saa var gaaede siden

det sidste Møde. Det forundtes hende at vise sin Fader Kærlighed i hans sidste Dage; han tilbragte nogle Aar paa Diakonissestiftelsen og døde der i en høj Alder. Søsterens Veje skiltes derimod bestandig længere fra Louises; hun havde aldrig delt dennes Kjærlighed til det lille Danmark, men følte sig draget mod Syd. Ved Læsning af Strausses Jesu Liv blev hun draget bort fra sin Barnetro, tyede senere til Swedenborgianismen og døde i Udlandet.

Om der nu end ikke var lidt af Sorg og Modgang, der mødte Louise Conring i Livet, saa var hun dog et ualmindelig lykkeligt Menneske, fordi det blev givet hende som Faa at se sin Barndoms Drømme og Længsler virkeliggjorte, og selv at kunne arbejde for dem med alle sine Kræfter. Et Glanspunkt i hendes Liv var Diakonissestiftelsens Jubilæum i Maj 1888. Som for 25 Aar siden viste Kongehuset sin Deltagelse, men iøvrigt var alt forandret. De store Bygninger kunde næppe rumme den Skare, der var kommen sammen fra alle Landets Egne. Men man mindedes ogsaa om, at denne Gerning har Betydning for hele Kirken: rundt omkring fra den protestantiske Kristenhed var der mødt Afsendinge. I denne store Forsamling fyldte Louise Conring Pladsen som Husmoder med en ægte kvindelig Værdighed. Endnu i næsten 3 Aar levede hun for sin Gerning. I Løbet af afvigte Vinter spurgtes det af og til, at hun var syg, men hendes Breve tav stadig derom. Vennerne havde før set hende rejse sig fra saa alvorlige Sygdomme, at de havde vanskeligt ved at tænke sig, at hendes Livsdag hældede, men Lægerne kunde nok se, at det var en uhelbredelig Hjertesygdom, som var ved udvikle sig. Palmesøndag begyndte det sidste Anfald. Det var en smertefuld og pinagtig Sygdom, men Louise Conring bevarede den levende Deltagelse for Søstrene og sagde i den stille Uge selv Farvel til dem, som skulde rejse. Paaskedag, som var Aarsdagen for hendes

Indvielse, nød hun den hellige Nadvere, laa saa et Par Dage hen i stille Forventning og sov ind i Troen paa sin Frelser Onsdag den 1ste April 1891.

Paa den anden Side Kjølen.

Af *Laura Kieler.*

Naar man nu fra Kristiania rejser til Stockholm, siger man Farvel til Klippelandet med de store ensomme Klippeskove.

Godstog efter Godstog med en af Landets Hoved-Udførselsartikler: Trælast — snart som Tømmer, snart som Bræder — Vogn efter Vogn i en forbavsende Uendelighed, suser en forbi og giver et overvældende Indtryk af, hvor skovrigt Norge er.

Den Masse af hvid, fast, alenhöj Sne gör alt lunt, stille, dæmper hvert Fodtrin paa Perronen, dæmper hver Lyd fra Trænets Skurren mod Skinnerne og gör Konduktører som Passagerer lavmælte. Lydløst glider man fremad, som om man drog gennem en sovende Egn.

De pelsværksklædte Jernbanefunktionærer forsvinder pludselig med ét, tilligemed de mange rejsende Herrer i specifik norske Ulveskindspelse — NB. med det laadne vendt udad, saa den i sig selv godmodige Nordmand saa nogenlunde ligner, hvad man i daglig Tale plejer at kalde en glubende Ulv.

Og naar man saa kommer over Kjølen til Sverrige, hvor Fjældnaturen straks mere og mere mildnes og jevner sig ud i Wermlands Aashöjder og de udstrakte Sletter ved Venern, da bliver man altid for hver Gang slaaet af Forskellen mellem Norge og Sverrige, eller rettere: mellem

Nordmand og Svensker. Særlig denne Gang naturligvis paa Grund af den tilspidsede unionelle Konflikt.

Dette lille, unge, ikke afstivede, Gud skal vide: heller ikke korrekte, men inderligt gode og varmhjertede Nybyggerfolk, et naivt Brushoved, der i ubændig Frihedstrang slaar til Skaglerne, med knyttede Næver stormer vildt frem lige efter Næsen, ikke vil se til Højre eller Venstre, kun seende efter Retten, *sin* Ret, der bliver det forholdt! Rusland! Bryder sig Pokker om Rusland! hvad rager Europa dem? Lad enhver feje for sin egen Dør! Der er ikke Tid nu! Lad os blot først makke Ret, lad os först faa vort private Mellemværende i Orden, du svenske Bror!

Og Sverrige dette dobbelt saa mandsstærke, gamle, afstivede og korrekte Kulturfolk, der bekymret ser sig tilbage over Skulderen mod Øst, — Blikket stadig spejdende vendt mod sin gamle Arvefjende i Øst!

Med ét Ord: i Sverrige var der en stærk og almindelig Misstemning mod Norge, Harme mod Bjørnson, Harme mod Venstre og mod Ministeriet Sten, og Angst for, hvad der muligvis kan komme der borte fra Neva.

Om Norge, hvis det virkelig løsriver sig fra Unionen, da som en moden Frugt falder i Moskovitens Skød? Og hvordan vil det saa bagefter gaa Sverrige — Norrland — Lapland? var et Spørgsmaal, der mer eller mindre tydeligt udtalt beskæftigede de flestes Sind.

Der havde jo nylig lydt Trudsler fra St. Petersborg, der i al Fald var en Advarsel. »Hvorfor er nu dog én Gang de skandinaviske Tvillingriger vokset sammen i Ryggen, saa Tsaren absolut maa trampe over Kjølen for at naa de isfri Havne, han efter Sigende saa gerne vil have fat i?« »Norge skal dog ogsaa altid belemres med et eller andet Land paa Nakken! Sammen med Danmark havde det Tyskland, ja Sverrige og England med for den

Sags Skyld, og nu skal Sverrige skræmme det med Russen! Kan det ikke have nok i sig selv?«

Den stille Uge i Stockholm er ganske egen. Skærtorsdag er til Ex. slet ingen Helligdag. Ingen Gudstjeneste, man arbejder lige til sildigt paa Aften, gör rent i Huset og *udenfor* Huset, og Helligdagene: Langfredag, Paaskeaften, Paaskedagene ingen timelang höjtidsfuld Kimen, som i vore Kirker, kun den sædvanlige korte Ringen. Om Aftenerne er der tillige Forestillinger paa Sekondtheatrene, som de fleste andre Landes Helligdagslovgivning uden videre vilde forbyde. Salmesangen i de fleste Kirker staar langt tilbage for Københavns. Noget tilsvarende som Korene i Frue Kirke findes ikke, og dette maa naturligvis først og fremmest tilskrives den Omstændighed, at København har og har havt Organister som Hartmann og Gade.

Prædikenen i de fleste Kirker er aandløs, tør og stivnet i Orthodoksiens døde Former. Vil man finde religiøst Liv, maa man ikke søge det i den svenske Kirke, men i Sekternes mer og mindre pietistiske Forsamlinger.

Hvad der forøvrigt er en fremmed absolut imod, og som forbauser en, netop fordi Svenskerne *er* og i lange Tider *har* været et frit, politisk Folk, der tilmed roser sig af de Rettigheder, de i saa Henseende har forud for Danmark,[1]) det er den lavere Klasses, Tjenernes ydmygende Servilitet, og dette en saadan, som ellers kun findes i Lande, hvor Despotismens Kasteforskel hersker, har hersket med Jernscepter.

Denne Servilitet — (som danner den stærkeste Modsætning til de danske Tjeneres altfor skødesløse Mangel paa höflig Respekt — Nordmændene danner i saa Henseende en passende Mellemvej) er saa meget ufatteligere, som der mellem den höjere Borgerklasse og Adelen er langt mindre Standsforskel end i Danmark.

---

[1]) »En lidenskabelig Kamp mellem et Højre og Venstre,« sagde en Svensker, »er derfor hos os en Utænkelighed.«

De tvende Overklasser omgaas og blander sig sammen med hinanden som Ligemænd, der er fælles om Dannelsen og har fælles Interesser og aandelige Formaal. Men den svenske Adel staar ogsaa paa et ulige höjere Dannelsestrin end den danske Adel. Den tæller Videnskabsmænd og Kunstnere i sine Rækker, har i det Hele en videre aandelig Synskreds og Smag for andet end Cirkus og Heste.

Men i én Ting, og det en Ting af *stor* Betydning, er Svenskerne forud for os. Det er med Hensyn til de europæiske Aandsstrømninger. I Sverrige læses og diskuteres Forfattere — fra den franske antinaturalistiske Skole til Englændernes theologisk-videnskabelige med det fri Livssyn — i det Hele taget Aandsretninger, som Brandesianismen i Løbet af de sidste 18—20 Aar konsekvent og tendensiøst har stængt ude fra Danmarks Bogmarked.

Og da den danske Læseverden med forbausende aandelig Umyndighed har ladet sig nøje med, hvad Overformynderen Georg Brandes har ladet passere Toldgrænsen, har det store Flertal hidtil ikke anet, at der i Udlandets Nutidsliteratur — Skønliteraturen — fandtes andre Fremtidsbaner end dem, Zola og de russiske Pessimister har optraadt.

Til den Grad har denne Uselvstændighed bredet sig, at om man havde villet oversætte et af disse Værker, vilde man simpelthen ikke have kunnet finde en Forlægger i København, der turde forlægge det.

Danskerne har saaledes ladet mere end én af disse europæiske Hovedströmninger uænset passere forbi. Vi har havt *vor* Pastvang ved Grænsen.

Og saa tilsidst et Par Ord om svensk Skuespilkunst! Der er ikke meget at sige om den. Sverrige har flere fortrinlige Skuespillere i sin Genre: første Rangs Skuespillere, men denne Genres ypperste Repræsentant, Gustav Fredrikson, i hvem den kulminerer i Fuldendthed, viser bedst: *hvilken* denne Genre er. Det er *ikke* den tragiske, hvor

Svenskerne stiger op paa Kothurnen og bruger en Pathos, saa hul og svulstig som vel muligt.

Det er de franske Salonstykker, Konversationsstykkerne, der spilles *saa* con amore, *saa* mesterligt i alle sine Finesser, at den franske Skuespilkunst derigennem först og fremmest viser sig som den norske Skuespilkunst's diametrale Modsætning. Hvad Nordmændene absolut ikke kan magte, hvad der er hele deres Natur og Væsen imod, det er Svenskernes Force — takket være de gustavianske Traditioner.

Men national er den ikke. Den er rodløs, den er ikke Blod af Nationens Blod. Naturligvis kommer dette af, at den dramatiske Digtning gennem Tiderne ikke har været en af den svenske Muses Vuggegaver. Men under Fredrikson, som det kongl. dramatiske Theaters Direktør, er de franske Salonpjeçer — smaa vittige, elegante Pikanterier — saaledes sat i Højsædet, at de dominerer hele Repertoiret og fortrænger snart alt andet.

Den svenske Skuespilkunst har derfor ikke de store Fremtidsforjættelser og den sunde Livskraft og Levedygtighed, som gör den unge norske Scene til Folkets Ejendom.

Niels W. Gade.

Født 22. februar 1817, død 21. desember 1890.

Hans Fader var musik-instrumentmager i København. Skönt Sönnen allerede begyndte kun sex Aar gammel at spille Guitar og senere tillige violin og klaver, var det dog faderens mening, at han skulde uddannes til den praktiske levevej som instrumentmager, hvorfor han satte

ham ved konfirmations-alderen (1831) i lære paa sit værksted. Sönnen havde imidlertid langt mere Lyst til at beskæftige sig med instrumenternes toner end med deres udvortes tildannelse, og jeg har af familiens daværende læge hørt fortælle, hvorledes faderen stundom kunde være ked af, at der gik vel megen Tid med at »spille« på violinen, hvilket han mente ikke kunde føre til noget. Heldigvis fik drengen dog sin Lyst styret, idet han kort efter fik vor daværende dygtigste violinspiller Fr. Wexschall til lærer, og under hans vejledning gjorde han så hurtige fremskridt, at han allerede året efter fik ansættelse i det kongelige teaters orkester og samme år kunde lade sig høre offentlig som solospiller. Han gik da i sit sextende år. Som violinspiller roses han — i al fald fire år senere — for »en smuk tone, et let og sikkert buestrøg, den störste akkuratesse og et følelsesfuldt foredrag«.

Da han gik i sit syttende år (1833); fik han A. P. Berggreen til lærer i musikteori og kastede sig med stor iver over kompositionsforsøg, der dog mest blev blotte studier. Blandt hans efterladte utrykte håndskrifter findes endnu tre klaverstykker, hvorpå er skrevet årstallet 1837, samt sex danske og fem tyske sange for én stemme til klaver med årstallet 1839; men de må være ældre; thi en af de sidste er optaget i Berggreens »Musikalske tidende« for 1836. I første hefte af »Sangfuglen« (1839) er trykt et klaverstykke af ham.

De bekendte ældre tonekunstneres værker lærte han ikke blot at kende i det kongelige teater, men også i den 1836 oprettede musikforening i København, hvor han i marts samme år indmeldte sig som medlem og i det mindste noget senere var violinspiller i dets orkester. Samtidig øvede han sig fremdeles i at komponere. De første ting, han selv lod trykke, var fire sange til klaver (1838) og »På Sjölunds fagre sletter« (1839); men de fremkaldte ikke endnu forventning om en særlig fremragende

komponist. En sonate for klaver i e-mol er fra samme tid (1839), skönt han først 14—15 år senere lod den trykke. Imidlertid må der have været nogle, som lagde mærke til den unge tilbageholdne mands fremspirende begavelse; thi det kongelige teater overdrog den 22årige musiker først at komponere melodramaerne til en teaterbearbejdelse af Øhlenschlægers »Aladdin« (opført i april 1839) og derefter i Forening med Frølich at sætte musik til Bournonvilles ballet »Fædrelandets muser« (opført i maj 1840). I den følgende vinter 1839—41 lod kapelmester Funch ham i musikforeningen indøve korsangene af Mendelsohn-Bartholdys »Paulus«. Alt dette var dog kun mindre betydelige hverv; men da dukker pludselig hans navn op på en gang med en vis berömmelsens glans.

Musikforeningen havde i 1839 udsat en præmie for den bedste orkester-ouverture af en dansk komponist og havde formået to af Tysklands daværende ansete tonekunstnere, Spohr i Kassel og Schneider i Dessau, til at påtage sig dommerhvervet. Mendelsohn-Bartholdy havde på grund af en forestående rejse måttet frabede sig valget. Musikforeningens bestyrelse skrev til de to dommere, at et jævnt godt arbejde måtte ikke prisbelønnes; det skulde være et betydeligt kunstværk af ubestrideligt værd. Inden tidsfristens udløb i oktober 1840 indkom der ti ouverturer; men en af dem med motto »Efterklang af Ossian« hævede sig betydeligt over de øvrige og fik dommernes ubetingede anerkendelse. Ved navnesedlens höjtidelige åbning på den københavnske musikforenings generalforsamling i marts 1841 viste det sig, at komponisten var den 24årige Gade.

Der var i hine dage intet, man her hjemme anså for en större hæder, end når en tysker med et anset navn offentlig roste en dansk mand, og nu havde Gade nydt anerkendelse endogså af to navnkundige tyske musikere. Det tiltalte nationalitetsfølelsen. De københavnske aviser bragte med stolthed Gades navn videre, og den offentlige

mening var snart vundet. Særlig følte musikforeningen tilfredshed ved resultatet. Den var stiftet af en lille kreds begejstrede musikvenner, og var i kort tid voxet godt i medlemsantal, men forventningen om at bringe dansk musik i anseelse ogsaa udenfor landets grænser var i ingen måde gået i opfyldelse hidtil. Nu kunde det være, at udsigterne blev gunstigere. Bestyrelsen besluttede, at »Ossians efterklang« skulde ikke blot opføres i musikforeningen (det skete i november 1841), men også udgives på forlag hos datidens största og mest ansete musikhandel i udlandet, nemlig Breitkopf & Härtel i Leipzig. Den skulde trykkes både i orkesterpartitur med tilhørende stemmer og i klaverudsætning, som Gade selv udarbejdede. Bestyrelsen skrev til firmaets chef Dr. Härtel, at der forlangtes intet honorar; tvertimod; musikforeningen vilde endog forpligte sig forud til, når den var udkommet, strax at købe 170 exemplarer af klaverudsætningen og 5 sæt orkesterstemmer, altsammen til fuld bogladepris. Da vilkårene var så gunstige, tog dr. Härtel imod tilbudet; kun skulde nogle tidligere antagne musikværker først besørges i trykken, inden dette kunde stå for tur. Det udkom omsider i 1842 og blev på sædvanlig forretningsmæssig vis sendt fra Breitkopf & Härtel omkring, ligesom andre musiknyheder, til alverdens musikhandlere. Men — ikke et eneste exemplar blev ad denne vej solgt. Man havde her hjemme troskyldig ventet, at denne ouverture skulde i Tyskland tildrage sig en lignende opmærksomhed som i Danmark; men i det store tyske fædreland havde man haft og havde endnu så almen beundrede komponister, at man ikke ænsede en ung begynder i et lille naboland; muligvis havde det store publikum der ude heller ikke lagt ringeste mærke til Spohrs og Schneiders rosende omtale. Kort sagt, overtroen paa, hvad der kunde udrettes ved det blotte nodetryk med sort paa hvidt, forvoldte en stor skuffelse. Anstrængelserne og bekostningerne for at

skaffe dansk musik i ære og anseelse i Tyskland, viste sig aldeles spildte. Da tog sagen uventet en ganske ny vending.

Leipzig var i hin tid verdens musikhovedstad og blandt andet i ry for sin musikforening, hvis »Gewandhaus-konserter« under Mendelsohn-Bartholdys ledelse havde fået overordentlig stor navnkundighed. Men foruden denne store musikforening var der en anden mindre, som kaldte sig »Euterpe«, og hvis ledelse på Mendelsohns anbefaling var overdraget til en af hans begavede elever og tilhængere, en ung hollandsk musiker ved navn Verhulst, om hvem det for resten fortælles, at han i ydre og manérer havde meget stor lighed med vor H. C. Andersen. Denne Hollænder var i Leipzig bleven gode venner med en ung dansk mand, som i disse år havde beskæftigelse hos Breitkopf & Härtel for at skaffe sig faguddannelse som fremtidig musikhandler. Hans navn var Lose, den senere ejer af forlagsfirmaet C. C. Lose i København. Da denne unge mand rejste hjemme fra, havde Gade ikke indlagt sig noget navn; men i Leipzig havde Lose paa landsmandsskabets vegne lagt mærke til Ossians-ouverturen og havde med bekymring set de til musikhandlerne sendte exemplarer vende alle som ét tilbage igen usolgte. Nu var de henlagte i forretningens pakhus blandt andre uafsættelige noder. På en spaseretur fortalte han Verhulst derom, men tillige om Gades hurtige berömmelse i København og tilföjede: »Måske var det noget, De kunde bruge i Euterpe.« Gades eget håndskrevne orkesterpartitur lå endnu i forretningen, hvorfra Verhulst fik det hjem med til låns. Inden aften kom han tilbage igen til forretningens lokaler med öjensynligt begejstrede miner og udbrød til dr. Härtel med sin höje og lidt skingrende stemme:

»Guddommelig! guddommelig!«

»Hvad er det, som er guddommeligt?«

»Ih, det er jo ouverturen af Gade!«

»Hvad for en ouverture af Gade?« spurgte dr. Härtel, der som travl forretningsmand helt havde glemt denne sag.

»Ossians-ouverturen, som De selv har forlagt,« svarede Verhulst.

»Har vi,« spurgte dr. Härtel, idet han vendte sig om til personalet i hans forretning — »har vi forlagt nogen ouverture af Gade?«

Lose gav prinsipalen i al ærbødighed de fornødne oplysninger, og Verhulst sagde til dr. Härtel, inden han gik: »Den vil jeg se at få opført i Euterpe.« Allerede fjorten dage efter var den indøvet til konserten og gjorde fortrinlig virkning. Mendelsohn, som ikke havde været tilstede, men hørte derom, bad Verhulst gentage opførelsen næste uge, hvilket også skete. Mendelsohn var da blandt tilhørerne og fik så oplivende et indtryk af, hvad han hørte, så han personlig tilskrev den ham ubekendte danske komponist et overordentligt venligt og anerkendende brev. Ved disse opførelser af Ossians-ouverturen blev Gades navn første gang kendt i den tyske musikverden. Hvad nodetryk ikke havde formået, det udrettede nu selve tonerne.

Hjemme i København havde imidlertid vor unge komponist benyttet tiden på det bedste. Han sad inde med et rigt tonevæld og en ganske overordentlig arbejdsævne. I årene 1841—42 komponerede han *for klaver* »Forårstoner« og tre musikalske rebus'er, endvidere »Fantasistykker«, der først henved en snes år senere blev trykte som hans op. 41, samt de firhændige »Nordiske tonebilleder«, hvortil desuden kom en sonate for klaver og violin (A-dur), ikke at tale om mindre arbejder som en klaverudsætning af skandinaviske folkemelodier. Af *sangmusik* komponerede han i de samme to år nogle firstemmige f. ex. »Vi vandre sammen arm i arm« for mandskor (text af studentersangeren Emil d'Origny) samt en mængde for én stemme til akkompagnement af klaver, såsom Höedts

»Farvel lille Grethe«, den fortrinlig gennemkomponerede »Knud Lavard« til Hauchs text (»Hr. Magnus han stirrer i vinternatten ud«), fremdeles: »Tre digte af Chr. Winther«, »Sex danske sange«, tilegnede Weyse, hvem han tidligere var kommet i forhold til, og en tysk Sang »Der Gondolier« m. fl. Men det vigtigste fra disse to år er fire *större arbejder*. Til Øhlenschlægers »St. Hans aftens spil« komponerede han en ouverture og slutningsscenen for solo, kor og orkester. Denne er ikke trykt og, så vidt jeg véd, aldrig opført. Til H. C. Andersens »Agnete og Havmanden«, satte han melodier for solo, kor og orkester; blandt disse er Sangen »Sol der oppe ganger under lide«. Stykket opførtes på det kongelige teater i april 1843. Det tredje er: »Sakuntala, stemmer fra lunden« for baryton, solo og damekor. Det fjerde og mest betydelige er en stor orkestersymfoni i c-mol, som imidlertid har sin egen historie.

Denne første symfoni af Gade var færdig fra hans hånd i foråret 1842 og blev indleveret til musikforeningen; men da foreningens konserter begyndte om efteråret, trak det ud med at få den opført. Først indtraf i begyndelsen af oktober Weyses død, som gjorde det nødvendigt at tage fat på indøvelsen af en stor musikmindefest for ham; men desuden kom der andre vanskeligheder; thi det viste sig, at der i bestyrelsen var toneangivende folk, som ikke var særlig begejstrede for Gades symfoni; i al fald lød bestyrelsens dom lidt kølig: det var et »fortjænstfuldt og talentfuldt« arbejde, men stod »i ejendommelighed og opfindelse« tilbage for Ossians-ouverturen. Alligevel var den naturligvis antaget til opførelse; men andre musikværker blev skubbede ind foran den til indøvelse, så tiden gik lige til slutningen af året, uden at der endnu syntes at være udsigt til, at denne måtte komme frem. Næsten lod det til, at man helst vilde skubbe den fra sig; thi bestyrelsen sendte i januar 1843 et brev til Breitkopf & Härtels

musikhandel med forespörgsel, om man ikke kunde skaffe den opført i Leipzig. Men hvad sker? Atter en overraskelse, men denne gang ikke af den slags, der kunde være behagelig for musikforeningen.

Samme vinter ved juletid var nemlig den unge Lose kommet tilbage fra Leipzig til København, og her hjemme i firmaet C. C. Loses ejendom, Gothersgade 11 (nu Wilh. Hansens musikhandel) fandt han en musiker beboende to værelser på 2den sal over porten, og det var netop komponisten til Ossians-ouverturen, som i de dage gik og tænkte på selv at sende sin symfoni til Leipzig uden at ane, hvad musikforeningen havde for med den. Gade var ellers alt andet end indbildsk og fordringsfuld; men denne gang var han dog bleven noget ked af musikforeningens lunkenhed imod ham. Lose bestyrkede ham i sit forsæt, og beslutningen blev taget. Da Gade skrev sit komponistnavn på forreste side, for at pakke noderne ind til afsendelse, foreslog Lose ham, at bogstavere fornavnet hélt ud: Niels W. Gade.

»Å, Niels er sådant et simpelt navn,« ytrede Gade smilende.

»Vær kun glad for dette navn,« svarede Lose, »det vil netop i udlandet være fortræffeligt. De kan tro mig, at navnet Ole Bull fæstnede sig hurtigere i udlandet just ved den i udlændinges øre aparte klang af navnet Ole.«

Gade gav efter og har altid senere skrevet sit navn på samme måde.

Symfonien hjalp Lose ham at få expederet ad den korrekte vej, nemlig til advokat Schleinitz, der var sjælen i Gewandhaus-bestyrelsen, og igennem denne mand til Mendelsohn, som med glæde tog imod den og allerede var i færd med orkesterprøverne, forinden musikforeningens omtalte brev kom til Leipzig. Det var en lidt flov overraskelse for den københavnske forening, da den fik at

høre, at den var kommet bagefter netop på den måde. Men det skulde falde endnu flovere ud for den.

Da Mendelsohn d. 12te januar havde holdt den første prøve, skrev han dagen efter til Gade i København et brev, hvori han udtrykte sin overordentlige glæde over det »fortræffelige værk«, som han vilde holde adskillige prøver på, for at orkestret kunde blive rigtig fortrolig dermed, og han tilföjede, at selv om han ikke skulde få lejlighed til at lære Gade personlig at kende, vilde han følge alle hans værker med kærlighed og velvilje. Endnu mere uforbeholdent skrev Mendelsohn samme dag til sin søster om denne symfoni, at den havde skaffet ham så stor en glæde, som i lang tid intet andet musikværk. Om komponisten (skrev han videre) vidste han rigtignok ikke andet, end at han var 26 år og boede i København; men han havde en stor begavelse. »Jeg vilde ønske, du kunde få denne ejendommelige, alvorsfulde og velklingende symfoni at høre. En större glæde gives der virkelig ikke end at høre skön musik og med hver takt føle sig mere og mere overrasket og dog mere og mere som hjemme.«

Så kom aftenen d. 2den marts, da den blev opført ved Gewandhaus-konserten. Hvilken overordentlig lykke Gades musik gjorde ved den lejlighed ses bedst af Mendelsohns brev næste dag til Gade, hvori han skriver: »Efter hver af symfoniens fire afdelinger udbrød publikum i de mest höjlydte bifaldsytringer. Efter scherzoen var der en stormende begejstring blandt folk, så det ingen ende vilde få med jublen og håndklappen, — ligeledes efter adagioen — ligeledes efter det sidste og efter det første stykke — ja ens efter dem alle. At se musikerne i den grad af én mening, publikum således revet med og opførelsen så vellykket — det var mig en glæde, som om det havde været mit eget værk, der opførtes! Eller rettere en endnu större; thi i sit eget arbejde opdager man altid fejlene og ser tydeligst det, som ikke er lykkedes

for en, mens jeg derimod ved Deres værk ikke har følt andet end glæde over alle dets fortrinlige skönheder.«

Det var den navnkundige Mendelsohns dom. Hvor ganske anderledes varm lød den ikke end den københavnske musikforenings? Selv Tysklands mest nöjeregnende musikkritiker, komponisten Robert Schumann, omtalte symfonien med ganske særdeles ros i sit nye musiktidsskrift for 13de april. Vel mener han, at den vilde have vundet ved nogen större melodisk rigdom, men skriver ellers: »Her finder vi en kraftig skaberevne, en ejendommelighed, der i selvbevidsthed kækt bryder sig sin egen bane, stor åndsfriskhed og et sikkert herredömme over de tekniske midler. Hvor sådanne betingelser er til stede, må det vistnok ikke undre os, om vi endnu møder et vist ungdommeligt overmod, der jager noget vildt og ubændigt af sted og finder sin glæde i dristige vovestykker. Lad ham kun tumle sig! Den brusende kraftfylde skøtter ikke om at liste afsted betænksomt og sagte for at samle ax, men udøser med fulde hænder sin rigdom, i bevidstheden om, at dens lykkepung altid på ny af sig selv bliver fuld. Det forstandige mådehold kommer tids nok, og modnes ved egen erfaring. Scherzoen er værkets glanspunkt og i enhver Henseende en mester værdig; men også de øvrige afdelinger vidner om en betydelig kunstnerisk storhed.«

Var Gades navn ved Ossians-ouverturen blevet kendt i Tyskland, så var det nu ved symfonien blevet berömt. Også til Frankrig nåede et halvt årstid senere rygtet om denne berömmelse. Et fransk blad skrev den følgende vinter: »En ung dansk komponist vækker for tiden opsigt i Tyskland; han hedder Gade . . . . og ser ud som den livagtige Mozart.«

De københavnske Aviser gav selvfølgelig meddelelser om udlandets rosende omtale, men benyttede tillige lejligheden til en gang imellem at give vor musikforenings bestyrelse en snært. »Fædrelandet« omtalte således d. 21de

april (1843) Gades »af vor musikforenings superkunstforstandige bestyrelse forskudte, men af Mendelsohn-Bartholdy i kuld og kön lyste og i Leipzig for ikke længe siden opførte symfoni«. Samme blad skrev senere, den 16de maj: »I forbigående have vi allerede omtalt, at en symfoni af hr. Gade, som Tysklands förste nulevende musikalske autoriteter have ydet varme lovtaler, var gået i landflygtighed, fordi den ikke havde kunnet finde nåde for musikforeningens areopagus, så han ikke engang kunde få den opført på musikforeningens konsert.« Andre blade stemte i med; også Berggreens lille og kortvarige musikblad »Hejmdal« kom med meget skarpe Bemærkninger.

På alt dette svarede musikforeningens bestyrelse ikke ligefrem, men sendte kun foreningens repræsentantskab en skriftlig redegörelse for dette og mere andet, holdt iøvrigt ørene stive og lod naturligvis symfonien komme til opførelse, da konserterne igen begyndte til efteråret 1843. I København var det musikalske publikums utålmodighed stor; thi efter hele denne forhistorie var man naturligvis yderst spændt på at få symfonien at høre. Opførelsen blev en triumf for Gade.

Spörges det, hvad det var, som skaffede Gades musik så varme venner, må svaret blive, at det var dens nye ejendommelige *nordiske præg*. Måske vil man dog hertil göre to modbemærkninger.

Navnet »Ossians efterklang«, vil man vel sige, leder tanken anden steds hen end til Norden. Hertil må bemærkes følgende: I vore dage er man på det rene med, at de ossianske digte er et slags troskyldigt bedrageri af Skotten Macpearson; men i hin tid var endnu mange ikke blot af den mening, at det virkelig var ægte urgammel skotsk folkedigtning, men havde tillige den underlige forestilling, at disse sange stod i en vis nöje forbindelse med den gamle oldnordiske digtning. Gade er åbenbart gået ud fra den samme forestilling, så han ved navnet »Ossians

efterklang« har villet betegne dens nordiske præg om end med skotsk bismag. Samme forestilling er Mendelsohn og hans kreds gået ud fra, når de omtalte denne ouvertures nordiske præg.

Den anden indvending, som kunde ventes, er den, at hvis Gades musik er nordisk, måtte den have vundet særlig ørenlyd her hjemme og ikke i Tyskland; men netop det modsatte var tilfældet. Herved må dog datidens ejendommelige forhold tages i betragtning. Mendelsohn og den nyromantiske retning sværmede for den tyske middelalders æventyrlige romantik og vilde gerne gennem tonerne fremkalde stemninger, der svarede hertil. Lignende fremtoninger fra andre lande modtog de dengang ikke med sneversynet overlegenhed, men hilste tvertimod som noget glædelig beslægtet. I Schumanns omtalte musikalske tidsskrift fandtes der samme vinter en betegnende artikel, hvori der blandt andet skrives: »Således repræsenterer Chopin sit franske fædreland, Bennet England; Verhulst giver håb om at blive en værdig repræsentant for sit fædreland Holland; i Ungarn gör ligeledes nationale bestræbelser sig gældende. . . . Også i det nordlige Europa har vi set nationale tendenser yttre sig. Lindblad i Stokholm sang sine gamle folkeviser. Også Ole Bull, skönt ikke noget skabende talent af første rang, skaffede toner fra sin hjemstavn borgerret hos os. Skandinaviens fortrinlige digtere må visselig have givet dets musikalske talenter en mægtig impuls, hvis disse ikke selv af deres bjærge og søer, deres runer og nordlys blive mindede om, at Norden nok turde tale med i sit eget sprog. Også den unge danske tonedigter (Gade) er opdraget af sit fødelands digtere; han kender og elsker dem alle. De gamle sagn ledsagede ham på hans barnlige vandringer. Således udpræger sig i hans musik og særlig i hans ossianske ouverture en afgjort nordisk karakter. . . . I symfonien minder enkelte ting om Schubert; men den har overalt ganske

originale melodier, og en ejendommelig stil gör sig gældende, thi den har en folkelig karakter, som man hidtil ikke har kendt i de höjere grene af instrumentalmusiken.«

Denne sidste bemærkning er overmåde træffende. Komponisterne havde allerede tidligere med held overført den hjemlige folketones klang i deres *sang*kompositioner; men det nye hos Gade er, at han har forstået at overføre samme klang på *instrumental*musiken og det tilmed i dens største og omfangsrigeste form, som orkestermusik. Det var dette Mendelsohn beundrede hos ham. Men netop det samme var det uden tvivl som gjorde, at den københavnske musikforening i begyndelsen ikke rigtig kunde finde sig til rette dermed, fordi det var noget nyt og derfor syntes dem fremmed, skönt det i virkeligheden var hjemligt. Sagen var, at bestyrelsens ledende mænd satte det den gang som et hovedformål, at opdrage det danske musikpublikum til at forstå og rigtig sætte pris på den tidligere tysk-klassiske musik. Det skulde være Haydns, Mozarts og Bethovens musik eller af komponister, der gik i samme spor; Mendelsohns kirkelige oratorier kunde også nok gå an; men Weyse var dog langt mere af den rette slags. Gades musik syntes dem derimod ikke rigtig at kunne indrangeres under den samme rubrik, hvilket jo på én vis måde var sandt nok, for så vidt han brød en ny bane på et enkelt område.

Men vi må vende tilbage til levnedsskildringen.

Samme vinter, da man endelig i Københavns musikforening fik opført den nævnte symfoni, gav Kristjan den ottende ham stipendium til en udenlandsrejse. Han drog afsted allerede i begyndelsen af året 1844, og det er begribeligt, at han strax vilde til Leipzig, hvor hans musik havde på forhånd beredt ham den varmeste modtagelse. Hans symfoni blev her på ny opført, men denne gang under hans egen ledelse, og det viste sig, at han ved siden af at være en betydelig komponist tillige var en

fremragende musikdirigent; thi de mange forskellige ævner og personlige egenskaber, som udkræves til dette hverv, fandtes i en sjælden grad forenede hos ham. Mendelsohn forstod at skönne på ham også i denne retning og undlod ikke at göre brug af hans dygtighed på dette område.

Da sommeren nærmede sig, og koncerterne hørte op, drog Gade videre på sin rejse og var også en kort tid i Italien; men om efteråret vendte han tilbage til Leipzig, hvor han nu i alle de følgende vintre enten delte med Mendelsohn ledelsen af Gewandhaus-konserterne, eller når Mendelsohn var forhindret, forestod dem alene. Dette sidste var blandt andet tilfældet i hele vinteren 1844—45 og efter Mendelsohns død i november 1847 og igen i vinteren 1847—48.

Det er ikke her stedet til at gå ind på enkelthederne af hans mange kompositioner i disse år. Hans sangmusik blev naturligvis nu til tyske texter, deriblandt omtrent en snes firstemmige sange for mands-stemmer og nogle for blandede stemmer foruden klaversange for én og to stemmer. Dertil kom instrumentalmusik, såsom en kvintet for strygeinstrumenter og ikke mindre end to hele orkestersymfonier og to ouverturer. At han for resten fortsatte ad den vej, han fra først af var slået ind på, nemlig orkestermusik med nordisk klang, viste han blandt andet i den ene ouverture med titlen »Im Hochland« (1844) og i symfonien nr. 2 — som i Schumanns musikblad kaldtes »blödere og sagtere end den første, så man tænker på Danmarks yndige bögeskove« — men især i konsertkantaten »Comala«, dramatisk digt efter Ossian, for solo, kor og orkester, hvilken han tilegnede kong Kristjan den ottende. Dette var hans tidligste store arbejde i denne halvt dramatiske musikform, som den gang begyndte at komme mere i brug. Foruden som komponist og musikdirigent havde Gade også et tredje hverv i Leipzig som lærer ved musikkonservatoriet, og han virkede ligeledes

her med dygtighed og nidkærhed. Også udenfor Tyskland nåede hans berömmelse; det blev foran omtalt, hvorledes man skrev om ham i Frankrig, og Bøhmerne udnævnte ham 1847 til æresmedlem af en musikalsk forening i Prag.

Her hjemme var det som et helt æventyr for den musikalske verden, at en ung dansk mand havde fra den beskedne stilling som violinist i kapellet svunget sig op i løbet af få år til den mest fremskudte musikalske stilling i det store Tyskland. For Danmark måtte han betragtes som tabt. Til Leipzig var han blevet stærkere og stærkere knyttet, og han var næsten bleven uundværlig ved Gewandhaus-konserterne efter Mendelsohns død. Selv om han kunde blive til sinds at give afkald på denne betydelige stilling, hvad havde man da at byde ham som vederlag derfor her hjemme under vore små forhold?

Da kom uventet året 1848 med det slesvig-holstenske oprør og med Pröjsens og det tyske forbunds hærtog ind i Slesvig og Jylland. Gade med sit varme danske hjærte var hurtig på det rene med, hvad der nu var at göre for ham. Han vendte Leipzig og Tyskland ryggen og drog hjem til Danmark. Det er betegnende, at det første, han udgav i trykken efter sin hjemkomst, var tre små klaverstykker med titlen »Bortrejsen, valpladsen og hjemkomsten.«

Gade forudså — hvad også virkelig blev tilfældet — at hans venner i Leipzig, hvem han skyldte så meget, vilde have ondt ved nogen sinde rigtig at tilgive ham, at han således traf sit valg, og han vidste på den anden side lige så godt, at mens han gav slip på glimrende fremtidsudsigter i Tyskland, var der for tiden slet ingen stilling åben for ham i Danmark, aller mindst under krigsurolighederne, da man havde ganske andre ting at tænke på end at sörge for ham.

I Københavns musikforening, hvor Gades rette plads vilde være, havde man i de sidste fem år fået en så dygtig, utrættelig og energisk hjælp af det kongelige teaters

kapelmester, Glæser, så man ikke kunde være bekendt at slippe ham, så meget mindre, som der intet andet brugeligt orkester var at få for musikforeningen i hin tid end det kongelige teaters, hvilket Glæser jo netop var kapelmester for.

For Gade var der intet andet at göre end at se tiden an, og ventetiden er jo gerne lang. Ved musikforeningens generalforsamling i september 1849 blev han dog valgt ind i bestyrelsen, og hans indflydelse sporedes strax i valget af den musik, der skulde opføres på konserterne; men denne stilling var jo brødløs. Imidlertid indtrådte der forhold, som gjorde det til en nødvendighed for bestyrelsen at foretage gennemgribende forandringer.

Ved det kongelige teater var nemlig Heiberg i 1849 blevet enedirektör, og i det følgende år lagde han en plan, hvorefter dette teaters orkester måtte blive taget så stærkt i brug, at der herefter ikke vilde kunde levnes det tid til indøvelse og opførelse af konserterne i musikforeningen, hvor man uheldigvis netop gjorde regning på at kunne bruge det herefter mere end nogensinde tidligere, idet man just var i færd med at udvide virksomheden både med hensyn til konserternes antal og til optagelse af flere større musikværker, der endnu aldrig havde været opførte hos os. Det så derfor i öjeblikket temmelig truende ud for musikforeningen. Der existerede den gang i København kun et eneste större orkester foruden theatrets, nemlig Lumbys; men dette havde endnu ikke øvelse i stort andet end at spille Strauss' og Lumbys danse og anden lignende musik for de Tivoli-besøgende. Hvad skulde nu musikforeningens bestyrelre gribe til? Ja, man havde Gade; men det var som at have en general uden hær. Enden på det blev, at man skulde göre forsøg på at få fra ny af dannet et særskilt musikforeningsorkester ved at samle de bedste kræfter af Lumbys orkester og andre musikere, man kunde få fat på. Den rette mand til at

føre dette igennem var Gade med sin overlegne dirigentdygtighed og sin overordentlige energi. Han samlede om efteråret 1850 de halvhundrede musikere, som der var truffet aftale med, og holdt en række »forprøver« med dem for at »indøve de unge tropper til symfonimusikens strænge tugt«. Forsøget lykkedes således, at han inden vinterens begyndelse kunde fremstille for musikforeningen et fuldt færdigt orkester til dets brug. Han selv var naturligvis udkåret af bestyrelsen til at overtage dirigentposten i foreningen.

Det blev et afgörende vendepunkt i musikforeningens historie; men overgangen var uden brydninger og trods tidligere meningsforskellighed og rivninger i de musikalske kredse skete forandringen, kan man næsten sige, i al stilhed og i al fald på den venligste måde. Foreningens bestyrelse udstedte takkeskrivelser både til teatrets orkesterpersonale og dets kapelmester, hvori der udtaltes beklagelse over, at deres fortjænstfulde bistand herefter måtte unddrages foreningen under de forandrede teaterforhold, samt hjærtelig tak for deres virksomhed hidtil.

I efteråret 1850 var således Gade endelig nået til den plads, hvorfra han i over en menneskealder skulde udøve en så gennemgribende indflydelse hos os på musikens område. Ikke blot var han musikforeningens dirigent og medlem af dens bestyrelse, men han blev tillige sjælen og midtpunktet i den, og den betydelige plads, denne forening nu indtager, har den opnået under hans ledelse. Men hans indflydelse har ingenlunde været indskrænket hertil; tvert imod har den strakt sig langt uden for dette område. I hans lange liv har der været mange veje og mange midler, hvorved han har kunne virke til at fremkalde interesse og udvikle sans for god musik, så at denne har kunnet træde i åndens tjæneste. At give en historisk skildring af enkelthederne i denne hans livsgerning lader sig ikke göre på disse blade; men nogle hovedpunkter skal her

fremdrages til forståelse af hans person og hans virksomhed.

Som komponist blev Gade ikke stående udelukkende ved den retning, han var slået ind på ved Ossians-ouverturen, den første symfoni og Comala. Han var en rig natur og modtagelig for forskelligartede indtryk og stemninger; han har derfor også kunnet skabe fortrinlige toneværker med et andet præg end det rent nordiske; men han vedblev dog bestandig at vende tilbage til kompositioner, der var i slægt med de ungdomsarbejder, som havde skaffet ham den første berömmelse, og det kan neppe fejle, at hvad der i kommende slægter vil bevare hans komponistnavn længst ned i tiden, er netop musikværker af denne slags. Blandt andet vil det sikkert være tilfældet med konsertkantaten »Elveskud«, ballade for solo, kor og orkester (1852). Af hans små sangkompositioner er der næppe nogen, der har udsigt til at holde sig i folkemunde i lighed med Weyses morgen- og aftensange og lignende melodier; det skulde da være nogle af hans Holger Danskes sange. Gade havde i al fald ikke sin styrke og særegne begavelse på dette område, men i de store musikformer. Hans rige musikalske skaberævne, sjældne herredömme over tonekunstens midler og lige så fine som sunde og naturlige smag gjorde ham særlig skikket til at frembringe storslåede tonemalerier med sjælden ynde. Dette har han godtgjort ikke blot i sin instrumentalmusik — således i de 8 store symfonier og 7 ouverturer samt flere orkesterstykker — men vel endnu mere i de store halvt dramatiske musikværker, der til brug i konsertsalen er komponerede for sang af soloer og kor, ledsagede af orkester; det er de såkaldte konsertkantater, i hvilke han i sjælden grad har forstået at give hvert afsnit netop det præg, hvormed det tog sig bedst ud i forhold til det foregående og efterfølgende, og tillige således at det gjorde den bedste helhedsvirkning og efterlod den rette stemning hos tilhørerne.

Dermed hænger det sammen, at også Gade selv ikke blot har valgt æmnerne til hver af disse kompositioner, men ofte også har lagt planen for texten i dens forskellige enkeltheder; og digteren, som han fik til at skrive ordene, har gerne måttet rette adskilligt deri, inden det kunde komme til at passe rigtigt for Gades plan dermed. Foruden de to för nævnt »Comala« og »Elveskud« har Gade endnu komponeret 10 sådanne konsertkantater, nemlig »Forårsfantasi« (1852), »Forårsbudskab« (1856), »Baldur« (1857—58), »Julenat« (1861), »Ved solopgang« (1863), »Korsfarerne« (1865—66), »Kalanus« (1868), »Gefion« (1869), »Zion« (1874) og »Psyche« (1881—82).

Tonekunsten har det til fælles med maler- og billedhugger-kunsten, at de alle taler et verdenssprog, der forstaas i alle civiliserede lande, og derfor har disse kunsters begavede dyrkere mere udsigt end andre til at kunne nå alménevropæisk berömmelse. Men for den, der er udgået fra et lille folk, som det danske, er det dog altid vanskeligere at göre sig gældende i den store verden, end for den, der er udgået fra et stort folk. Med Gade var det således, at siden Mendelsohns død har neppe nogen tonekunstner kunnet göre ham rangen stridig som *sin tids* ypperste komponist, lige så lidt i udlandet som her hjemme; endogså et tysk musiklexikon, som udkom for syv år siden, indrömmer ham denne plads. Blandt forlæggerne af hans værker findes ikke blot danske firmaer, men også musikforretninger i andre lande, et i London, to i Paris og en halv snes i Tysklands forskellige byer. I endnu flere lande er han blevet udnævnt til æresmedlem af musik-foreninger og -selskaber, således af et svensk (Stokholm), fem tyske (Leipzig, Berlin, Kölln, Düsseldorff og Aachen), fem hollandske (4 i Amsterdam og 1 i Leyden), et sveizisk (Aarau), et fransk (Paris), et italiensk (Milano), et engelsk (London), et brasiliansk (Rio Janeiro) og måske flere endnu. Her hjemme har man med vor danske

beskedenhed vistnok neppe i almindelighed nogen rigtig forestilling om Gades verdensberömthed som musikalsk komponist; men det er en kendsgerning, at hans större værker hører til dem, der — ligesom Beethovens og de »klassiske« komponisters — bliver hele verden over idelig tagne frem på ny til opførelse ved konserter. Ifølge opgivelser i »Musikbladet« findes de anførte den ene gang efter den anden på programmerne til konserter, endog i Moskow, Pest, Constantinopel, New York, Chicago og enkelte byer i Australien. Man kan sikkert sige, at af danske i dette århundrede er der ingen, hvis navn er mere berömt vidt omkring i udlandet end Gades, alene med undtagelse af Thorvaldsens. Allerede for en snes år siden blev det i udlandet skik, når der skulde afholdes en international eller anden ualmindelig musikfest, at da skulde höjtiden gerne forherliges derved, at Gade blev indbudt til selv personlig at opføre et eller flere af sine værker, og særlig storartet blev festen, når han tillige påtog sig at komponere noget helt nyt til konserten. Den stormende jubel, hvormed hans musik modtoges ved sådanne lejligheder, og den overordentlige hyldest, der blev hans person til del, både som musikdirigent og komponist, kan ikke godt skildres, når man skal undgå at blive trættende ved en idelig gentagen omtale af æresbevisninger og lovtaler. Jeg vil derfor blot lige opregne de udenlandske musikfester, som jeg véd rede på, at Gade på denne måde har virket ved efter særlig indbydelse, nemlig 1869 i Beethovens fødeby Bonn, 1871 i Amsterdam, hvor Verhulst havde forestået de foreløbige orkesterprøver, og samme år i Utrecht, 1876 i Birmingham, til hvilken lejlighed han komponerede »Zion«, 1880 i Hamborg, 1881 i Düsseldorff og 1883 i Birmingham, hvor han til konserten særlig havde komponeret »Psyche«.

Med al denne verdensberömthed følte Gade sig dog i stort og småt knyttet med uopløselige bånd til sit eget

folk og fædreland, der rigtignok ikke kunde byde ham hverken så gunstig en stilling eller så stort et virkeområde, som der findes for tonekunstnere anden steds, men hvor det lige fuldt var hans varme ønske at bruge sine ævner og kræfter, så det kunde hjælpe til at få tonekunsten taget i åndslivets tjæneste her hjemme. Dette betragtede han nemlig stadigt som sin opgave, og de, som på musikens område ikke satte sig et sådant idealt mål, betegnede han med det i hans mund ikke meget smigrende udtryk »musikanter«. Ad forskellige veje arbejdede han her hjemme frem mod sit store mål. Musikforeningen var ham det vigtigste, fordi det først og fremmest måtte være nødvendigt at give folk lejlighed til at høre god musik godt udført. Dette kunde bedst ske her.

Et andet virkeområde for ham var musikkonservatoriet, der blev oprettet for at give særlig de unge en omhyggelig både praktisk og teoretisk musikalsk uddannelse. Gade var tilligemed Hartmann og Paulli bestyrere heraf, og han var i virkeligheden den, der hovedsagelig ledede det hele, samtidig med at han også overtog den daglige undervisning i et enkelt fag. Dette konservatorium har under hans ledelse ikke blot haft betydning for adskillige af vore yngre musikere og komponister, men også for mange andre, der har benyttet kursuset uden bihensynet til at blive folk af faget, men som her har modtaget god musikalsk vejledning og fået indtryk af tonekunstens Betydning for livet.

Blandt de andre områder skal jeg særlig kun endnu nævne et, nemlig hans virksomhed som organist, allerede fra 1851 ved Garnisonskirken og fra 1858 ved Holmens kirke. Den smukke skildring heraf, som er givet i »Nationaltidende« af præsten Joh. Petersen ved Holmens kirke, skal jeg her meddele enkelte træk af. Gade forstod mere end de fleste, at orgelspillet skal indtage en rent tjænende stilling ved gudstjænesten, og dog satte han overordentlig pris på at have denne virksomhed, fordi her var særlig

god lejlighed til at bruge tonekunsten i livets tjæneste. Han mødte altid ved kirken så tidlig, at han för gudstjænesten kunde få at vide, hvad der den dag særlig vilde blive fremdraget i prædikenen, for at han i overensstemmelse dermed kunde ved orgeltonerne i hans indgangspræludium stemme menigheden i den retning, prædikenen tilsigtede. Når han derefter var gået op til orgelet og havde forhandlet med kantoren, læste han epistlen, evangeliet og de valgte salmer igennem og satte sig så hen for at tænke over, hvorledes han skulde spille, og mens han var fordybet deri, tålte han ikke, at nogen forstyrrede eller tiltalte ham; men når så gudstjenesten skulde begynde, slog han med sikker følelse den rette stemning an ved sit indgangspræludium, og efter gudstjænesten fastholdt han endnu samme stemning i sit udgangspræludium. Gades foran omtalte ævne til at bruge de store musikformer, så han føjer alle enkeltheder sammen, således at de danner et afrundet, smukt hele, hænger egentlig nöje sammen med denne hans sans for at göre også hver enkelt gudstjæneste til et harmonisk hele. — Hvad valget af salmemelodier angår, havde Gade sin egen ganske bestemte mening om, hvad der var kirkeligt eller ikke. I det exemplar af Berggreens koralbog, som lå ved orgelet i Holmens kirke, havde han overstreget melodien til »Stille nat, hellige nat«, og skrevet oven over: »Spilles ikke i Holmens kirke.« Og Bull's »Lær mig, o skov, at visne glad«, var han imod som kirkelig melodi betragtet, »ellers er det en meget god vise«. Ligeledes har han en gang til mig udtalt sig afvisende om Cora Nygårds bekendte »At sige verden ret farvel« og et par andre lignende. Men også i denne henseende forstod han, at i kirken skulde tonekunsten være blot tjænende, og da pastor Petersen en gang ved en begravelse sagde ham, at *familien* havde bedt så meget om at få Ole Bull's melodi til »Lær mig, o skov«,

svarede han: »Ja det er en anden sag; da var det synd at nægte dem det, så skal jeg nok spille den.«

Gade havde iøvrigt mange andre interesser end musiken. Hans kundskaber fra de tidlige ungdomsår var ikke meget omfattende; men han søgte bestandig at udvide dem mere og mere og at følge med alle nye bevægelser på det åndelige område, så han omsider blev en meget belæst mand. I tidsskriftet »Tilskueren« har W. Behrend skrevet interessante »minder om Niels W. Gade«, hvoraf enkelte her skal meddeles. Han kastede sig med stor iver over studiet af Taine og læste i det hele overmåde meget, så man sjælden kom til ham uden at finde ham med en bog i hånden. I en sen Alder lærte han engelsk — det var jo først 1876, at han første gang fik indbydelse fra Birmingham —, og en tid lang studerede han endogså på egen hånd latin. Men også det jævnere livs travle dont interesserede det ham at blive kjendt med, hvorfor han hyppigt, når han kom ind til håndværkere eller småhandlere, udspurgte dem nöje, for at få rigtigt indblik i deres forskellige virksomhed eller livsvilkår; han var jo selv udgået fra en sådan virksom håndværkerslægt. Da derimod en i sin tid bekendt udenlandsk musikkritiker havde været hos ham og Behrend spurgte, om han havde haft fornöjelse af besøget, svarede han: »Å, ikke synderligt, man kunde kun tale om musik med ham.« — Noget af det, der havde mest tiltrækning for Gade, var livet i den fri natur. Om vinteren var han bundet til bylivet i København, idet virksomheden i musikforeningen, konservatoriet og organisttjænesten lagde beslag på al hans arbejdskraft, »og pligtopfyldende, som Gade var til det yderste, slog han ikke af på fordringerne til sig selv i udførelsen af disse gerninger«. Men når somren kom, forlod han byen og boede, i det mindste i de senere år, gerne i Lyngby eller Fredensborg i sommermånederne, som var den egentlige tid, hvori han komponerede sine musikværker.

Naturligvis kunde han også under vintertidens travlhed undfange ideer, som han strax nedskrev; men udarbejdelsen kom først under sommertidens ro. Når han således lå på landet, gik han sine daglige morgenture og var i den livligste bevægelse. Behrend, som i de senere år ofte ledsagede ham, fortæller, at Gade »som en Yngling løb ned ad bakke, standsede hvert öjeblik for at glæde sig over og göre sin ledsager opmærksom nu på et mærkeligt insekt, nu på en udsigt eller en smuk belysning. Det var navnlig det klare og milde i den danske natur, han elskede; han kunde fryde sig over solens skin gennem bøgebladene, over engenes blomsterdække; derimod var en skyet og tåget himmel ham en plage, og dog havde han en egen morskab af ligesom at finde undskyldninger for naturens luner«. Denne stemning hos Gade skinner ikke sjældent igennem i hans musik; i adskillige af hans bedste arbejder vil man ofte genkende denne forkærlighed for det sommerlige. Sålænge han arbejdede på en ny komposition, var han gerne meget indesluttet og ikke meget meddelsom. Men når det var færdigt, spillede han det gerne for andre, idet han gav forklaring dertil, og var meget ivrig for at komme under vejr med, hvilket indtryk det gjorde på tilhørerne.

I sine tidligere år skal Gade have været af et meget bevæget sind, snart overströmmende lystig, snart bidende afvisende og tilknappet, men også hjærtelig imødekommende, også hæftig opbrusende. Men hvis saa er, må kanterne senere være slebne af. De enkelte gange, jeg har haft med ham at göre, har han været jævn og ligefrem, og det samme vidnesbyrd har han fra flere andre kanter. Han havde mangesidige interesser, og også når talen var om andre ting end musik, havde han en klar opfattelse og en træffende dom. Han var rask og sikker i sine beslutninger og som skabt til at være fører, hvilket han da også blev i enhver stilling, han kom i. Men indbildsk og

fordringsfuld var han ikke. Behrend skriver, at over for sine forgængere i tonekunstens rige følte Gade en rørende ydmyghed; ofte kom han tilbage til, hvor uendelig langt hans egen ævne og formåen var fra at nå deres höjde, og selv komponister, hvis navne historien næppe vil sætte over Gades, omtalte han ærbødigt som dem, han havde gået i lære hos. Rigtignok har det store publikum vistnok opfattet ham som meget mere selvfølende end han i virkeligheden var; men de, som har stået ham nærmest, véd, at denne ydmyge beskedenhed var en meget fremtrædende egenskab hos Gade. Også i rent personlige forhold kunde denne egenskab komme for dagen hos ham. Som exempel derpå har pastor Joh. Petersen meddelt en betegnende begivenhed, hvilken jeg gerne vilde gengive i korthed som slutning på denne levnedsskildring.

I året 1883 holdtes der stor Lutherfest i Holmens kirke. Da provst Warburg för gudstjenestens begyndelse så, at blussene i den store lysekrone nærmest ved orgelet var skruede ned, fik han på sin forespörgsel den forklaring af gamle graver Nielsen:

»Professor Gade har givet mig ordre dertil. Ellers kan han ikke spille.«

»Kan han ikke spille? hvad vil det sige? gå strax op og lad professoren vide, at lysekronen bliver skruet op efter min ordre.«

Lidt efter kom den gamle noget forknyt tilbage med den besked:

»Dersom de skal brænde for fuldt blus, vil professoren ikke spille, fordi orgelet derved bliver ubrugeligt.«

Provsten tav; men det arbejdede inden i ham, og det nyttede ikke, at man forklarede ham, at varmen fra de stærke blus vilde udvide de øverste orgelpiber oppe under hvælvingen, så de ikke længer kunde stemme sammen med det øvrige orgel. Han forstod det ikke, men sendte kantor Jähnigen op til Gade med skarpt påbud om strax

at begynde gudstjænesten. Dette skete, men just ikke med blide harmonier. Efter gudstjænestens slutning skiltes man med følelsen af, at nu var det revet ud mellem de to. Hver gik til sit; dog begav pastor Petersen sig senere på dagen op til provsten, men fandt den ellers så milde og elskværdige mand i höjeste Grad forbitret. Han hævdede urokkelig, at organisten, når han ikke først havde indhentet den fungerende præsts samtykke, var aldeles uberettiget til at give sådanne ordrer; ja han truede endogså med, at han vilde lade sagen uden videre gå ind til kirkens patronat.

»Ja, men det er Gade, kære provst Warburg, og en mand som ham må man dog virkelig holde noget til gode. Han har jo dog villet det bedste. Men sagen er, at han var vred, og De var vred; og det fører jo aldrig til noget godt. De havde ret, set fra deres provstestandpunkt; men han havde ret, set fra et musikalsk standpunkt. . . . . . Kan en undskyldning ikke klare sagen?«

»En undskyldning? Jo, naturligvis. Men det indlader Gade sig aldrig på.«

»Vi får at se.«

Da pastor Petersen kom til Gade, var han lige så forbitret som provsten, og den lange samtales korte mening var, at Gade mente, han selv havde ret, men provsten uret. Så meddelte præsten ham, at provsten vilde indskyde sagen under patronatet.

»Det bryder jeg mig ikke en smule om,« sagde han vredt, »ethvert fornuftigt menneske vil give mig ret, og jeg kan ikke göre ved, at folk ikke forstår sig på musik.«

»Nej, men De kan göre ved, at De lod lysekronen skrue ned.«

»Det havde jeg lov til, når orgelet blev forstemt derved.«

»Nej.«

»Hvad for noget?«

»Nej, og igen nej!«

Han så forbavset på præsten og gik hæftig op og ned ad gulvet, men tav.

»Hør nu et öjeblik roligt på, hvad jeg vil sige. De er professor Niels W. Gade, De er en berömt mand, en af vor tids störste tonekunstnere; De har en mængde dekorationer og udmærkelsestegn; Deres værker kendes og opføres hele verden over, og De er ubestridt bæreren af det musikalske liv her hjemme — men — De er alligevel organist ved Holmens kirke. Som sådan er De ligesom alle vi andre Deres foresatte hørig og lydig. De har ikke lov til at trodse provstens ordre, selv om den synes Dem mindre berettiget fra Deres musikalske standpunkt, og De har heller ikke lov til at nægte at spille ved gudstjænesten. Men måske agter De Deres organiststilling så ringe, at De — — —«

»Nej, nej, kære ven,« svarede han og lagde armen om præstens skulder, »min gerning som organist er mig en af de aller kæreste, og jeg vil ikke for nogen pris, at De skal tro andet! Men hvad skal jeg? skal jeg göre Warburg en undskyldning?«

»Ja, han venter det! gör det under en eller anden form; De véd jo, at han er mild og medgörlig, når hans vrede først har sat sig. Dermed vil det hele være glemt, og vi slipper for den forargelse, at to mænd, der begge tjæner i Guds hus, bærer nag til hinanden, og at der flyver bitre tanker mellem orgelet og alteret. Har jeg ret?«

»Jo De har, jeg vil göre det.«

Gade gik til provsten, gjorde ham en uforbeholden undskyldning, og sagen var jævnet. Gade var inderlig glad over udfaldet, og det gode forhold mellem ham og den venlige provst blev aldrig siden forstyrret. Den skæbnesvangre lysekrone blev kort efter flyttet en halv snes alen længere bort fra orgelet, så at den herefter altid kunde brænde for fuldt blus uden skade.

Denne lille tildragelse er meget betegnende; men der er mange *store* mænd, som ikke kan göre Gade dette *lille* skridt efter.

Nu er Gade kaldt bort, og savnet af ham føles mange steder. En offentlig opfordring er udgået om at rejse ham et synligt hædersminde; men han selv har udtalt, at han ikke ønskede, at noget sådant skulde ske, eller i al fald ikke ske, förend der var hengået en menneskealder, og det da viste sig, at hans navn og værk ikke var glemt.

Nej, glemmes vil han ikke. Han vil mindes som den rigtbegavede nordiske tonekunstner, der har vundet navnkundighed vide om lande. Men her hjemme skal han ikke mindre ihukommes som den gode danske mand, der med varm kærlighed til sit eget lille folk og fædreland intet hellere vilde end vie disse alt, hvad han kunde udrette med sine rige ævner og sjældne arbejdskraft.

H. Nutzhorn.

Kristendom og Fræmskridt.

Et Foredrag holdt i akademisk Missions-Forening.

(Noget udvidet.)

I.

Skjønt intet Menneske véd noget derom af Erfaring, er der vel næppe nogen, for hvem det ikke staar som en urokkelig Vished, at han er født og skal dø, at hans Liv her paa Jorden har en Begyndelse og en Slutning, gives og tages af en anden end ham selv, saa at han ingenlunde er sin egen Herre, men staar under en Magt, som, i alt Fald indtil videre, er ham ubekjendt.

Men hvis dette staar fast, saa maatte deraf med Nødvendighed følge, at der for Mennesker ikke kan tænkes nogen mere nødvendig Kundskab end Kundskaben om denne Magt, der raader over vort Liv, uden, som det synes, i fjærneste Maade at behøve at spørge os derom. Hvad vilde man sige om en Træl, der ansaa det for et Fræmskridt, naar han og hans Medtrælle naaede saa vidt, at slet ingen af dem mere vidste noget om, hvad deres Herre havde isinde med dem, men kun var optagne af Tanken om, hvorledes de vilde indrette sig bedst og behageligst for dem selv, som om der ingen Herre var til? Hvad skal man kalde den Filosofi, den Dybsindighed, der fræmbringer en stor Bog om det menneskelige Fræmskridt, som Englænderen Buckles berømte Bog om Civilisationens Historie i England[1]), i hvilken det anses for nødvendigt at indrømme, at der indtil videre slet intet afgjørende Kjendemærke gives paa den religiøse Sandhed, medens dog dette indskrives imellem de menneskelige Fræmskridt, fordi det har nødt Mennesker til Fordragelighed, eftersom alle de stridende Partier efterhaanden har maattet sige sig selv, at ingen havde Sandheden, og derfor nødvendig maatte afstaa fra Forfølgelse mod anderledes troende og tænkende? Saa vidt var man ogsaa kommet i Rom paa den Tid, da Kristendommen kom fræm, da alle Guder kunde forliges sammen Side om Side i det romerske Pantheon, da der kun var én eneste Magt, der endnu kunde ægge til Forfølgelse, den, der kom med Paastanden paa at bringe Lys ind i det fælles Mørke, i hvilket man slog sig til Taals, kom med Sandheden selv, næmlig Kristendommen. Er det virkelig et Fræmskridt, at man gjør Afkald paa at kjende Svar paa det vigtigste Spørgsmaal, der kan gjøres, saa det prises som en Lykke, at man har saa mangfoldige

[1]) oversat paa norsk af Th. Bladstad med en Indledning af Professor L. E. Sars og udgivet til Folkelæsning af »Bibliothek for de tusen Hjem«.

andre Ting at tænke paa, hvorved Interessen for de religiøse Meninger og Spørgsmaal forsvinder, saa man efterhaanden »lærer at vurdere Mennesker udelukkende efter deres Karakter og Handlinger, aldeles ikke efter religiøse Meninger« (Buckle, S. 333)?

Da maa det i alt Fald siges, at Kristendommen er et Tilbageskridt i Sammenligning med den Tilstand, den afløste. Men dette hele er overfladisk Tale; Tro skilles ad fra Handlinger og Karakter som noget fuldstændig ligegyldigt — ja død Tro; virkelig Tro er netop Grundretningen af det hele indre Liv, Grundhandlingen, Tilslutningen til det godes Kildes, til den Gud, som ene er god, den grundgode Gjerning, hvoraf de andre Gjerninger udspringe, og det er saa langt fra, at Troen er uden Sammenhæng med Karakteren, at den tværtimod er det ligefremme Udslag deraf, thi Tyvens Tro er, at alle stjæle, Løgnerens Tro er, at Løgn hjælper meget bedre end Sandhed, medens den sanddru tror paa Sandhedens Magt, paa Sandhedens Gud, og den, der selv har Hjærte, kan tro paa Kjærlighed osv.

Nej det egentlige Fræmskridt paa dette Omraade er aabenbart ikke, at *ingen* har nogen Sikkerhed, men at Sikkerhed paa den højeste Magts Væsen og Vilje udbredes til *saa mange som mulig,* og at denne Sikkerhed ikke paanødes nogen, hvad der efter Sagens Natur er en Umulighed, men vindes som personlig Overbevisning og udbredes ved, at Sandheden anbefaler sig selv for Menneskers Samvittighed.

At nu Kristendommen for det første har denne Sikkerhed, for det andet har gjort et større Arbejde end nogen anden Aandsmagt for at udbrede den, endelig at Menigheden, netop naar den har været i Aande og fuld af Overbevisning, har vraget Tvangsmidlerne, dette lader sig vel ikke bevise, men anbefaler sig dog for den Samvittighed, der søger Sandhed. Om nemlig den Gud, som Kristendommen forkynder, er den sande, er den, fra hvem Livet

stammer, og som raader for det, det skal ikke godtgjøres med vore Beviser, som om Gud var noget dødt, der havde været skjult, men nu af os kunde opgraves og fræmlægges til enhvers Beskuelse; den levende Gud maa selvfølgelig gjøre sig selv kjendelig, for hvem han vil; men at den kristne Menighed har tænkt langt værdigere om Gud og Betydningen af at kjende Sandhed om ham end Nutidens Filosofer, det er let at se. Nutidens Vismænd er i Almindelighed enige om, at »religiøse Meninger« er ligegyldige, med andre Ord, at det er uden Betydning, om man kjender Sandheden om Gud og, hvad dermed følger, om sig selv, om Livets Udspring og Maal, medens Kristendommen hævder, *at det er Himmerige at kjende Sandheden, Helvede at gaa glip ad den* ɔ: den tillægger Sandhed en anderledes Værdi, Menigheden har *elsket* den langt højere end slige Vismænd; og at Menigheden har vovet at gjøre Liv og Død afhængig af at kjende Gud, har sat sit Liv ind paa at udbrede denne Kundskab, dette er en urokkelig Kjendsgjerning og vidner om en anderledes fast Overbevisning om sin Sags Ret, end de andre har havt at opvise. Og endelig skal det dog ogsaa siges, at saa vist som Kristus selv forsmaaede Peters Sværd og kun udgød sit eget Blod, saa er det mod hans og hans Apostlers Aand, altsaa fuldkommen stridende mod Kristendom, at der gjøres Forsøg paa at paanøde nogen hans Lærdom. Vel har Kirken saare meget paa Samvittigheden, men det skal ikke glemmes, først, at jo slettere dens Tjenere har været, des stærkere bliver det, at den har kunnet overleve Fornedrelsens Tider, et Vidnesbyrd om skjulte Livskilder, som dens Fjender ikke forstaa; dernæst, at den har rettet sig selv.

Det skal ikke glemmes, at Pavekirken havde bygget saa mange Mure om sig for at holde Fjenderne borte, at den selv var bleven indelukt, stillestaaende, en frygtelig Hæmsko for menneskeligt Fræmskridt; men som Thor selv

sparkede de Mure overende, som Aserne ved Jætternes Hjælp havde rejst om Asgaard, fordi hans Kræfter trængte til at røre sig frit, saa gjorde Luther ligesaa, og saa gjør netop alle de, som vaagne i Kirkens Aand: de spørge over for Aandstvangen, ligesom Thor: hvem har forpestet Luften med Løgn? Man har kastet Vrag paa Grundtvig, lige til den allernyeste Tid, fordi han ikke har vist »sædelig Kraft«: hvem har hos os kraftigere løftet Røsten mod al den Aandstvang, som har forpestet i Luften i Statskirken med Løgn, hvem har sparket kraftigere end han til de Mure, som fængsle Aanden i Stedet for at beskytte den, og mon dette Arbejde for Sandhed og Ærlighed ikke skulde have større sædelig Værdi end det, der fræmbringer en Bog om Sædeligheden, men forøvrigt lader »det usædelige« brede sig i Livet, som det kan? — —

Alt Fræmskridt svæver i Luften, naar ingen Grundvold staar fast; den kristne Kirke giver i sin Daabspagt en urokkelig Grundvold, hvorpaa der kan bygges videre: dette er en nødvendig Betingelse for, at overhovedet Fræmskridt kan ske; hvad i al Verden hjælper al Kundskab om Stjærnerne, om Planter og Dyr, om hvad der er sket paa Jorden, hvad Jorden bestaar af o. s. v., dersom den Slægt, som her synes at gaa fræm i al denne Kundskab, om kort Tid selv synker i et Svælg, af hvilket ingen Redning gives? Hvad betyder al anden Kundskab, naar ingen kjender Frelse for det menneskelige Liv? Hvad skal vi med Sandhed, om den ej kan hjælpe os dertil?

II.

Først maa vi altsaa have vundet Sikkerhed paa Livet selv, før vi tale om Livets Fræmskridt; og Avgust Strindberg har paa sin Vis Ret (»Utopier i Verkligheten«, S. 2), naar han siger: »efter at vi har strøget en personlig Guddomsvilje i Skabelsen, saa kan vi ogsaa rolig slaa en Streg over, at Udvikling skulde være ét med Fræmskridt«;

han selv finder, at Mennesket er gaaet tilbage deri, at det nu er nøgent og maa gaa til Skrædderen for at dække sig mod Kulden, medens det i hine Tider, da det udviklede sig fra sin egen og Abernes fælles Stamfader, var laadent. Ogsaa Professor Høffding finder, at det har sine Vanskeligheder at fastholde, at der virkelig sker et Fræmskridt[1]) — ja selvfølgelig, naar man ingen Gud har, som af Kjærlighed til Menneskene under dem at udvikle sig mod et stort evigt Maal og har udrustet dem dertil. Dette ses bedst, naar vi gaa til den Side af Fræmskridtet, som synes lettest paaviseligt, og som der mest tales om, ogsaa i den førnævnte Bog af Buckle.

Jeg tænker herved paa det Fræmskridt, som Naturvidenskaberne har gjort i de sidste Aarhundreder, og paa det langt større Herredømme over Naturkræfterne, som dermed har fulgt.

Det er nu sikkert nok, at dette fræmadskridende Herredømme over Naturen er naaet ved Opdagelsen af Naturens faste Love; men her, mener man, har Naturvidenskaben ikke blot gjort sit umaadelige Gavn ved at skaffe os forøget Herredømme over Naturkræfterne, men fræmfor alt ved at udrydde Overtroen; og naar man hos Buckle Gang paa Gang støder paa denne Talemaade og spørger, hvad han egenlig mener med Overtro, saa kan man se det ved at læse f. Eks. hvad han siger i Anledning af, at der i Tørke stundum bedes i Kirkerne om Regn: »dette er en Overtro, der i kommende Tider vil synes ligesaa barnagtig som de Følelser af hellig Rædsel, hvormed vore Forfædre betragtede Tilstedeværelsen af en Komet eller Indtrædelse af en Formørkelse« (S. 352). Atter her kunne vi gjøre opmærksom paa, at saa vidt var man kommen i Hedenskabet længe før Kristendommen; i det fjerde Aarhundrede før Kristus lader den græske Digter Aristofanes i sin Komedie Skyerne »Sokrates« forklare: »dersom det

---

[1]) Se Etik, S. 2.

regnede, naar der ingen Skyer var, saa vilde jeg sige, at det var Zevs (Guddommen), der lod det regne — nej, det er kun Skyerne!«

Det er allerede underligt nok, at Kristenheden, der altsaa i noget væsenligt skulde være en Tilbagegang i Sammenligning med gammelt Hedenskab, dog har udviklet en Videnskab ogsaa en Naturvidenskab, som langt overgaar hedensk Videnskabelighed i enhver Retning, og at Kristenheden er den eneste Kreds i Verden, i hvilken der overhovedet kan tales om menneskelige Fræmskridt.

Men Spørgsmaalet er jo i al Simpelhed dette: er Naturlove uforenelige med fri Indgriben fra Guds Side i Naturen?

Lad os først se paa Forholdet mellem Naturlovene og den *menneskelige* Vilje: bindes eller frigjøres *vor* Vilje ved Kjendskabet til Naturens Love? Den *frigjøres* fra Skranker, som den uden et saadant Kjendskab aldrig vilde faa Bugt med; ved Hjælp af Kjendskab til de forskjellige Luftarters Vægtfylde overvinder Mennesket Misforholdet mellem Luftens Bæreævne og vort Legems Tyngde: det kan flyve i Luftballonen; ved Kjendskab til Electricitetens Love overvinder det Skrankerne i Rummet, ved Kjendskab til Dampkraften overvinder Viljen Vanskelighederne ved Samkvem mellem de fjerntboende Folkeslag — Kundskab bliver Magt, Overmagt, Stadfæstelse af Aandens frie Herredømme over Naturen. Al Tale om, at Naturlovene saa skulde udelukke *Gud* fra at gjøre *sin* Vilje gjældende løber tilsidst ud paa, at der egenlig ikke eksisterer nogen fri guddommelig Vilje, at det er en Overtro at antage dette. Men dette er i Virkeligheden tankeløst; Digteren Christian Richardt skrev for nogle Aar siden i en Sang ved et Naturforskermøde:

»Han, som gav os Vilje, selv noget vil« —:

ja, det er Sømmet truffet paa Hovedet! Viljen, som intet Menneske har af sig selv, som gives og tages af den Magt, der raader over os, er givet af et Væsen, *som selv har Vilje at raade over og give af.*

Men han, som kjender alle Naturkræfter og deres Love, kan selvfølgelig benytte dem med en Frihed og Overmagt, som det er fuldstændig latterligt for Mennesker at ville kontrollere. Jeg skal føje til, at det fra kristelig Side vilde være fuldstændig vildfarende, om vi vilde tænke os Underet som Brud paa Lovene; dersom Gud brød sine egne Love, hvorfor behøvede saa hans énbaarne Søn at dø for at opfylde Loven — det vilde være fuldstændig unødvendigt; og fra kristelig Erfaring føjer jeg til: kristne Mennesker véd, at Gud griber ind i vort Sjæleliv uden at bryde dets Love, paavirker vor Følelse, bevæger vor Vilje, sætter os i Gang til Handling; det vilde dog være latterligt, om Gud, som kan gribe ind i det indre Liv og bevæge den indvortes Natur, som dog virkelig ogsaa har sine Love, ikke kunde bevæge en Regnsky, naar han vil, ikke rejse et Uvejr i det ydre, han, som kan rejse et Uvejr i det indre, kan lade sin Aand gaa som et vældigt Vejr over Menneskehjærter. Al saadan Tale er slet ikke videnskabelig Grundighed, men kun Udtryk for personligt Ubekjendskab med Gud.

Men naar jeg saaledes har afvist som Misforstaaelse Talen om, at den kristelige Tro paa Guds frie Almagt er en Overtro, uforenelig med Videnskaben og Fræmskridtet, saa skal jeg derefter forsøge at vise, at Kristendommens Tankegang er den eneste, *der giver nogen Mening* i alt dette Kulturarbejde, som Menneskene er saa stolte af.

Hvad er alt Kulturens Arbejde andet end et idelig, Slægt efter Slægt fortsat Forsøg paa at hævde Aandens Overmagt over Naturen; vil dette Forsøg nogensinde lykkes? Det ser ikke ud til det; Slægt efter Slægt bukker under for Naturens Overmagt, thi *Døden* er Naturens Overmagt: som Naturen nu er, hører Døden med til Naturlovene. Kommer der saa nogensinde en Slægt, som høster Frugten af Kulturarbejdet? Nej, thi efter denne Naturs Love vil alle Vilkaar for Livet en Gang forsvinde, Naturen vinder dermed Sejr over alt Aandens Arbejde, alt

Fræmskridt holder op tilligemed Livet selv, forsvinder i Afgrunden, naar Solen brænder ud og Jorden stivner i Kulde.

For ethvert alvorligt Menneske, maa det se ud som en dum Spøg, naar man[1]) indrømmer alt dette, men saa trøster sig med, at Livets Resultat slet ikke ligger ud i en Fræmtid, som aldrig kommer, men skal være at se i en Art Mennesker, som man behager at give Navn af Overmennesker: de højt begavede Enkeltmennesker, paa hvem Smaafolk skal se og nøjes med at finde deres Part af Livets Maal opnaaet ved at beskue den »overmenneskelige« Herlighed hos disse Naturens udvalgte.[2])

Skal Kulturen virkelig være Fræmskridt mod et Maal, da maa fra Begyndelsen af Naturen være i Aandens Magt: *være skabt af Gud*; kun da magtes den af ham, og kun da, naar Mennesket er skabt i Guds Billede til evigt Liv, som vindes og bevares ved Samfund med den højeste Aand, kun da er der Mulighed for, at Maalet kan naas: at Aanden ogsaa i Mennesket for evigt sejrer over Naturen.

III.

Den vantro Videnskab siger endnu bestandig ligesom Slangen i gamle Dage: skaf Gud bort, sæt ham udenfor, saa først bliver der Plads for Love og dermed for Videnskaben, men ved Videnskaben blive I kloge og blive *Herrer* her paa Jorden! Og ligesom i gamle Dage er *Døden* den Magt, der gjør denne Tale til Løgn. Men ligesom i gamle Dage er der altid Mennesker, der tro denne Tale alligevel; og tilsidst trøste de sig ved, at Døden sluger os helt og holdent — dermed er man saa fri for at være under nogen Overmagt af nogen som helst Art.

Det hører ikke herhen nærmere at undersøge denne Tankegang: om virkelig Overmagten skulde staa paa saa

[1]) F. Eks. Dr. G. Brandes: Indtryk fra Polen, S. 163—164.

[2]) p. p. »et Folk synes at være den Omvej, som Naturen maa gaa for at fræmbringe et Par store Mænd.«

svage Fødder, at ethvert Menneske ved Døden kan løbe fra den, som en Forbryder, hvem det kan lykkes at slippe til Amerika, er borte fra Lovens Arm i Danmark. Men derimod vil jeg tale et Par Ord om, hvilken Forskel det gjør, naar man vil arbejde for at naa Menneskets Maal i et tredie Forhold, hvor et Maal tilstræbes, overfor hvilket der ogsaa kan blive Tale om Fræmskridt — hvilken Forskjel det da gjør, hvorledes man opfatter Mennesket: om det er et Væsen, skabt til at tilhøre Gud i Evighed, eller et Naturvæsen, født til at fortæres af Naturen og forsvinde i den ligesom alle de andre levende Børn, Naturen føder til Verden og igjen fortærer.

Det Maal, som her tales om, er dette: et Samfund, i hvilket hvert enkelt Menneske kommer til sin Ret.

Herbert Spencer har med Rette sagt, at naar man lægger forskjelligt formede Legemer sammen i en Dynge, da faar ogsaa Dyngen forskjelligt Udseende: Kanonkugler kan ikke vel lægges sammen i en Figur som en Tærning, men i Figur som en Pyramide, medens tærningformede Legemer kan lægges sammen til en stor Tærning; det samme gjælder, naar Menneskesamfundet skal bygges; det kommer an paa, hvad de enkelte Mennesker er, som Samfundet bestaar af, derfor kan Samfundsformerne ikke være ens allevegne eller til alle Tider, men maa rette sig efter, hvad Menneskene er eller udvikle sig til paa forskellige Steder, til forskellige Tider.

Dette gjælder nu ogsaa, naar Talen er, om Mennesket er anlagt paa evigt Liv eller ikke. Er Mennesket et Døgnvæsen uden Gud, et *Naturvæsen* og intet andet, da bortfalder Pligten til at holde Naturen i Ave ved Aanden, da skal Kjødet frigjøres i alle sine Lyster og Luner, som er Naturens Krav, og da er f. Eks. *Engifte* i Grunden en Unaturlighed, ægteskabelig Troskab for Livet ligesaa, og saa faar den saakaldte Bohêmeliteratur Ret: sligt kan passe for enkelte Mennesker, men kan ikke gjøres til Pligt for dem, der

føle andre Tilskyndelser; det er Hykleri, Fordom, Reaktion, Mangel paa Frisind o. s. v., naar man ej kan se dette.

De enkelte Mennesker tilhøre efter en saadan Tankegang Samfundet, ikke Gud; hvorfor man saa skal have Ærbødighed for Menneskevæsenet hos uhelbredelige syge, vanvittige o. s. v. — hvorfor man ikke kan rydde afvejen de overflødige Mennesker, f. Eks. nyfødte Børn, naar man derved kunde skaffe bedre Vilkaar at leve under for det øvrige Samfund, det kan egentlig ikke siges. Og hvorfor man egenlig skal elske Mennesker og plage sig for andres Skyld, naar disse andre egentlig ikke er væsensforskellige fra Dyrene, for hvis Skyld dog ingen vilde gjøre sig Livet surt, det er ej heller let at se.

Tror man derimod, at Mennesker er skabte i Guds Billede, tilhøre ham og betyde saa meget for ham, at han endog vilde ofre sin egen Søn for at redde dem, saa bliver Menneskevæsenet os helligt og ukrænkeligt, thi det er Brøde mod den højeste at krænke og ødelægge, hvad Gud vil have bevaret, en Forsyndelse mod Gud at bruge et Menneske, som man bruger et Dyr, blot til vor Bekvemmelighed, Nydelse eller Fordel; da bliver Menneskeforagt til en Raahed, medens den for alle, der tænker paa at forfremmes til »Overmennesker«, er et Tegn paa, at man er paa Veje til sin Ophøjelse og er værdig til Beundring af de samme, som man foragter; thi underligt nok, de samme Mennesker, der anses for med Rette at være Gjenstand for Overmenneskers Foragt, er meget kjærkomne, naar de melde sig som beundrende Undermennesker.

Et Samfund, i hvilket den enkelte skal kunne komme til sin Ret, maa bygges paa, at det enkelte Menneske har en Ret, er noget værd; men saa vist som ingen har tillagt Mennesker større Værdi end den Gud, der ofrede sit dyreste Eje paa dem, og de kristne, som i samme Aand satte Livet ind og Livet til for at frelse faldne og dybt sunkne Mennesker, selv usle Hedninger, hvem de finere

og mere kultiverede Folkefærd knapt regnede lige med Dyrene, saa vist er det ogsaa, at det bliver et andet Samfund, naar Kristendommmens Aand og Tankegang om Mennesker forsvinder fra den dannede Verden.

Men hvilken Tankegang, der er bedst skikket til at bære Fræmskridtet, det vil jeg nu overlade til enhver at tænke sig selv.

Jeg paastaar altsaa:

1) at Kristendommen har bedre og langt troværdigere Vidnesbyrd for at kunne skaffe Mennesket Fred over for den højeste Magt end Menneskets egen Visdom; men uden denne Fred svæver alt Fræmskridt i Luften;
2) at Kristendommen forenes meget vel med de Love, som Videnskaben ikke kan undvære, og at uden Kristendommen tilvejebringes ikke den Overmagt over Naturen, som er Kulturens Maal;
3) at Kristendommen indeholder de bedste Betingelser og den største Drivkraft til at faa dannet et Menneskesamfund, i hvilket Mennesker kan trives;

at den altsaa, langtfra at hæmme Slægtens Fræmskridt, er aldeles uundværlig for dette, thi Fræmskridt uden et Maal, mod hvilket der skrides fræm, er en Taabelighed; og hvilket andet Maal vil man nævne end det trefoldige, som jeg har opstillet?

Frederik Jungersen.

Isaks Ofring.

Efter Talmuds Fremstilling.

Ganske paa samme Maade som i Jobs Bog skildrer Talmud, hvorledes Englene ere forsamlede foran Guds Throne, og der træder Satan frem som *Anklager* mod *Abraham*.

»Jeg har set,« sagde han, »at Menneskene kun tilbede dig, saa længe som de har uopfyldte Bønner tilbage; ere deres Ønsker opfyldte, saa tænke de ikke paa dig mere. Se dog til Abraham, Thoras Søn, saa længe han var barnløs, opbyggede han Altere og tilbad dig; men nu da han i en Alder af hundrede Aar er velsignet med Afkom, forlader han dig. Nu bereder han Gjæstebud for alle de store paa Jorden, men en ulykkelig trængende, der bad om en lille Gave, viste han tilbage. (Denne bedende var Satan selv, der i Skikkelse af en Tigger, der bad om Almisse, havde stillet sig bag Døren, da Gjæstebudet fandt Sted, men var bleven upaaagtet af Tjenerskabet.) Hvor ere nu de Altre, han har bygget, siden Isak blev født?

Efter denne Anklage udgik Herrens Ord til Abraham: Tag din eneste Søn, som du har kjær, og bring ham som et Brændoffer paa et af Bjærgene, som jeg vil vise dig.

Da Satan havde udspillet sin Rolle som Anklager, optræder han som *Forfører*. I en gammel affældig Oldings Skikkelse mødte han Abraham, da han med sin Søn var paa Rejsen til Moria. »Hvorhen vandrer du?« spurgte han. »Jeg gaar hen for at tilbede Herren!« svarede Abraham. »Behøver du da til denne Tilbedelse at føre Træ, Ild og Slagtekniv med dig?« »Rejsen er langvarig,« svarede Abraham, »og naar vi naa Maalet, maa vi slagte Dyr og bage Brød for at opholde Livet.« Satan kaster Masken og viser, at han trods sine uskyldige Spørgsmaal véd ganke god Besked om Rejsens Maal. »Hvorledes,« raabte han, »kan en Mand i saa høj en Alder som du i den Grad glemme sig selv, at han drager hen for at slagte sin eneste Søn.« »Det er Guds Vilje.« »Men hvis nu Herren gav dig til Pris for endnu større Fristelser, vilde du da ikke trættes og give tabt?« »Ogsaa da vilde jeg udføre Herrens Vilje!« var Svaret. »Sandelig,« afbrød Slangen ham, »i Morgen vil han vise dig, at du har begaaet et Mord, og saa vil han drage dig til Ansvar derfor, at du har udgydt din Søns Blod.«

Da Satan mærkede, at der intet var at udrette med Abraham, paatog han sig en blomstrende Ynglings Skikkelse og traadte frem for Isak paa Vejen.

»Søn af en beklagelsesværdig Moder,« tiltalte han ham, »han, din Fader, fører dig til Slagterbænken.«

»Trods dette følger jeg alligevel min Fader,« svarede Isak.

»Saa er da alle de Kvaler forgjæves, som din Moder havde, alle hendes Anstrængelser for, at Ismael ikke skulde faa Arv, frugtesløse.«

Efter dette Forsøg lod Satan ved sit Blændværk en Strøm blive synlig, som løb tværs over Vejen og voxede med sine Bølger, saa højt, saa den truede med at overskylle dem. Den skrækkede dem dog ikke tilbage og saa greb Satan til det sidste Middel. Han nærmede sig igjen Abraham i Menneskeskikkelse, men dog saaledes, at Abraham kunde kjende, at det var en Engel, og saa sagde han til ham: »Jeg har lyttet til Aandernes Tale bagved Forhænget, jeg hørte, at det var slet ikke Guds Vilje, at du skal bringe din Søn som Offer; Gud vil i Stedet for have et Lam!«

Da ogsaa dette Forsøg mislykkedes, tørstede Satan efter Hævn, og saa optraadte han som *Livets Forstyrrer*.

Han traadte ind i Teltet til Sara med Spørgsmaalet:

»Hvor er din Ægtefælle?«

»Han er gaaet ud til sin Gjerning!«

»Og Isak, din Søn?«

»Han fulgte sin Fader!«

»Men sagde du ikke,« fortsatte Satan, »at du vilde aldrig tillade, at Isak fjærnede sig saa meget som et eneste Skridt over dit Telts Dørtærskel?«

»Jeg vil tilstaa Sandheden,« sagde Sara, »de er fulgtes ad for at forrette deres Bøn!«

»O, arme Moder, hvor vil du føle Tænders Gnidsel, hvor vil din Smærte ramme dig, naar jeg nu bringer dig den Efterretning, at din Ægtefælle har ført din Søn til Slagtebænken.«

Sara faldt i Afmagt, men snart opmandede hun sig og sagde:

»Alt, hvad Herren paalægger Abraham, maa han udføre, sikkerlig geraader det ham til Liv og Salighed.«

Satan fjærnede sig et Øjeblik, men snart kom han tilbage og sagde:

»Ve dig, føler du ikke, hvad der er sket, din bedagede Ægtefælle har virkelig ofret Isak. En Engel raabte ganske vist til ham fra Himlen, at han ikke maatte dræbe ham — men Dødshugget var da allerede faldet.«

Denne Gang lykkedes den helvedes Hævnplan; Sara opgav sin Aand og døde. *S. K. Sørensen.*

Berømte Bøger i ny Udgaver.

Hundredaarsdagen for Digteren C. Hauchs Fødsel har fremkaldt forskellige Skrifter og Afhandlinger; »Danskeren« har ogsaa bragt en saadan af J. Borup. Det har vist nok været et Fællesmærke for disse Afhandlinger, at der i dem særligt er dvælet ved Hauchs lyriske Digte. I dem har han stærkest kunnet udtrykke det ejendommelige, der rørte sig i hans Hjærte, og der er Grund til at tro, at han særligt som lyrisk Digter har vundet en blivende Plads i den danske Bogverden. Det kan derfor ventes, at den reitzelske Forlagsboghandel ved at foranstalte *en samlet Udgave af C. Hauchs Digte* til en billig Pris (5 Hefter eller omtrent 45 Ark for 4 Kroner) vil imødekomme et Ønske, der næres i mange Kredse.

P. V. Jacobsens Trolddom hører ganske sikkert til de Bøger, der ere mere berömte end almindelig kendte.

Naar da nu det smukt udstyrede tredie Oplag tillige bringer et udførligt »Bilag, indeholdende en hidtil utrykt Introduktion«, og samtidig *B. A. Durloo* har udgivet Meddelelser om »Trolddoms« Forfatters »Liv og Arbejder samt en Prolog« til det Skuespil, der har indlemmet P. V. Jacobsen i den danske Literatur, da er det rimeligt, at adskillige vil benytte Lejligheden til at lære en Digter at kende, som ikke blot var en nöje personlig Ven af Henrik Hertz, men ogsaa hørte til samme aandelige Retning som denne Skuespildigter med den fine Formsans. Baade »Trolddom« og *Durloos* lille Skrift ere udkommne paa Schubothes Boghandels Forlag. *L. Schrøder.*

Fra Bogmarkedet.

J. Mikkelsen: *Flerstemmige sange til brug for skolen og hjemmet, med originale bidrag af danske komponister.* Anden samling, 62 sider i oktav. (Reitzels forlag.) 1 kr. 20 øre.

Samlingen egner sig særdeles godt til skolebrug; den bestaar af 45 gode melodier, hvoraf de 4 er trestemmige — deriblandt en af gamle J. P. E. Hartmann — men alle de øvrige tostemmige. Som skolesangbog har den et noget andet præg end de gængse, idet den ikke indeholder nogen af de almindelig bekendte fædrelandssange og lignende, hvilke de, der har brug for dem, i reglen let kan finde i forskellige andre skolesangbøger, f. ex. ogsaa i dem, der er udgivne efter Sannes Syngeplan. Men i nærværende samling er det for en væsentlig del nye ting, man stifter bekendtskab med; skönt nemlig omtrent en tredje del af

dem har været trykte anden Steds tidligere, så har det dog været i en anden Skikkelse end her, navnlig enten som klaversange eller firstemmigt; men her kommer de nu for første gang frem i to- eller trestemmig udsætning, og denne udsætning er besørget af selve komponisterne. Dette er således tilfældet med melodierne af Barnekow, otte i tallet, hvoriblandt nogle af hans fædrelandshistoriske og bibelhistoriske og med Jul. Bechgårds fire og et par af Lembkes melodier, samt Niels W. Gades »Hvi sjunges evigt om Spartaner«. Hele resten, et antal af omtrent 30 melodier, er derimod for første gang komne for lyset i nærværende samling; i al fald véd jeg ikke af at have set dem trykte hverken i skolesangbøger eller anden steds, og hverken tostemmige eller i anden skikkelse. Fra en stor del af vore komponister har nemlig udgiveren været så heldig at faa nye originale bidrag. Der kan således, foruden de allerede omtalte komponister, endnu nævnes Emil Hartmann, Kalhauge, C. F. E. Hornemann, Grandjean, Otto Malling, Orth, Rosenfeld, J. Bartholdy og Fr. Rung, som alle har overladt udgiveren nye melodier. Denne heldige omstændighed giver bogen sit særpræg, idet den er blevet en samling, hvori der ikke findes en eneste tysk eller udenlandsk, men lutter danske melodier og væsentligt af yngre danske komponister. — Naturligvis er det også nødvendigt, at börnene lærer de gode *gamle* danske melodier at kende i skolerne, for så vidt de ikke i hjemmene har fäet dem lærte; men når börnene er nåede ud derover, vil denne samling være særdeles anbefalelsesværdig til at gå videre med i sangundervisningen. Den to- og trestemmige udsætning er saa god, som nogen kan ønske sig den, da den ved alle melodierne uden undtagelse er af komponisterne selv.

H. Nutzhorn.

Kristjan Østergaard: *Nybyggere.* Folkelivsbillede fra Amerika. Andr. Schous Forlag. 202 Sider.

Naar jeg vil anbefale denne Bog, da er det ikke særligt, fordi det er en let læselig Fortælling, men mest fordi den giver et paalideligt Bidrag til Oplysning om de Kaar, hvorunder vore udvandrede Landsmænd lever i det fjærne Vesten. Kr. Østergaard har haft Lejlighed til at göre Bekendtskab med Forholdene derovre; han har Evne baade til at iagttage og til at skildre, og der er god Grund til at stole paa, at han hverken vil bruge mørkere eller lysere Farver, end Virkeligheden har. En anden Sag er, at Æmnet ikke er udtömt i denne Bog. Dels er det kun i enkelte Stater, han selv har levet, og vel mere paa Landet end i de store, hurtigt voksende Stæder. Dels har han i denne Bog ikke villet meddele *alle* de Indtryk, han har faaet. Bliver Bogen udbredt i de mange Kredse her i Danmark, hvor man har Opmærksomheden rettet paa Nordamerika og paa Arbejdet paa at bevare Modersmaalet og Kristenlivet hos vore Landsmænd derovre, saa vil det være ham en Opmuntring til at fortsætte med at tegne Folkelivsbilleder der ovre fra, og da vil han have Lejlighed til at dvæle ved Træk hos vore Nybyggere, som han ikke har faaet frem i denne Bog.

Richard Petersen: *Minder fra Øresundskysten. Historiske Skildringer.* 275 Sider. Karl Schønbergs Forlag. 1891.

Dersom denne Bog var ledsaget af en Del Billeder af vore betydelige Kunstnere, fra Hellebæk, Kronborg, Fredensborg og Gurre, Nøddebo, Krogerup, Smidstrup og Rungsted, Hørsholm og Sorgenfri, Frederiksdal, Dronninggaard og Sofienholm, Skodsborg og Strandmøllen, Kirsten Pils Kilde og Emilie Kilde, Sølyst og Hvidøre, Dyrehavsbakken og Strandvejen, Bernstorf og Charlottenlund m. fl., da vilde den kunnet udgöre en værdifuld Del af M. Galschiöts

»Danmark«. Men den kan ogsaa uden andre Billeder end de, som ved Citater af Digtere eller andre Forfattere føres frem for Læserens Indbildningskraft, vække Lysten til at færdes omkring i den Del af Nordsjælland, som ligger nærmest ved Øresund — som har øvet sit Trylleri over mange af Tysklands og af vore egne store Mænd og Kvinder — og hvortil en stor Del af vort Fædrelands Historie siden Reformationstiden er knyttet. Den udfylder i flere Retninger de literær-historiske Skildringer, hvorved dens Forfatter har vundet en velfortjænt Anerkendelse i den danske Læseverden, og den vil blive paaskönnet ligesom disse.

L. Schrøder.

Om Varemarkedet.

Af *Chr. Faber.*

Varemarkedet har i den sidste Måned gennemgående været rolig, men fast. I Produktmarkedet har der været stærk Bevægelse, og Priserne særlig på Kornvarer have været opadgående. — *Kaffe.* De vedvarende små Tilførsler i Rio holder Priserne oppe i Evropa. London har i de seneste Dage været flovere, Amerika derimod snarere noget højere — dog — førend noget hen i Efteråret får vi næppe nogen synderlig Forandring i Priserne. — *Sukker* har været meget flovt, i de seneste Dage dog noget fastere med lidt højere Priser. Artiklen ligger næppe synderlig gunstig. — *Ris* fast. Det kjøbenhavnske Marked har i Øjeblikket et stort og sjældent smukt Udvalg. — *Sago* fast, ligeså Sagomel. — *Kartoffelmel* fast og avancerede i sidste Måned 1 Øre pr. Pd.

Frugter. *Rosiner* meget flov. Priserne for Valencia ca. 1 à $1^1/_2$ Øre lavere. — *Loco-Blomme*priserne svinge urolig frem og tilbage. Efterårstilbudene ligeså; men senere Terminer finder ingen Påagtning. — *Mandler* flovere. Priserne vil dog næppe komme ned før senere hen i Efteråret, da Forrådene er små. Høsten — særlig i Italien — tegner i År til at blive kolossal stor. Landmænd, der i Fjor avlede 30 Baller Mandler, venter paa samme Jordareal i År ca. 1000 Baller. — *Korender* fast.

Kryderier. Med Undtagelse af *Kardemomme* er Kryderier gennemgående flove. — *Nelliker* bliver ved at falde. — *Cassia* uforandret; men tilbydes dog til noget lavere Priser på senere Leveringer.

Petroleum uforandret.

Frømarkedet. *Rødkløver* meget knap. — Den ny Høst af *Hundegræs* er falden meget slet ud.

Amerikansk Fedt holder sig vedvarende meget højt.

Margarine. Oleomargarine faldt pludselig — hvorfor Margarine blev nedsat 2 Øre pr. Pund.

Kornmarkedet. Begrundet på det kolde Forårsvejr har alle Kornsorter været livligt begærte, og næsten daglig har Børserne meldt højere Priser. Indtræder der snart varmt Vejr vil der vel nok komme nogen Stilstand —; men den sene Høst — som vi højst sandsynlig får i År, vil hjælpe til at holde Priserne oppe for legitime Varer.

Foderstof-Sæsonen kan nu betragtes sluttet, og som jeg antydede i min sidste Beretning, endte denne med høje Priser og en fuldstændig Oprømning af flere Sorter.

I Fortsættelse hermed og under Paavirkning af de høje Kornpriser, er Ihændehaverne af Foderstoffer meget tilbageholdne med Udbud pr. Efteraar, og alt tyder paa gode Middelpriser. — *Hvedeklid* udbydes kun i Ny og Næ pr. Sommer og Efteraar til meget variable Priser, som ikke finde Påagtning, og mere Tryghed i Forholdene maa være til Stede før Fordringerne accepteres. — *Rapskager* er

stegne meget betydeligt, Forretninger er i den senere Tid kun gjort i Tilbagekjøb af Oljemøller i Tyskland og Frankrig, der tidligere har kontraheret til billigere Priser, og som, skuffede af Rapshøsten i Frankrig, ser sin Fordel ved denne Transaktion. — *Palmekager* faste, og Fabrikanterne holder uvægerlig paa de stramme Priser. — *Hørfrøkager* uforandret. — *Solsikkekager* er atter stegen 3 à 4 Mark. — *Hampefrøkager* rolig. Tilbud i videre Omfang mangler.

Æg. Markedet i England har været meget slet for danske Æg i den sidste Maaned, men til Trods herfor er de dog betalte herhjemme til forholdsvis alt for høje Priser, som en Følge af den skarpe Konkurrence imellem Præserveringsforretningerne her i Landet.

Der er i Øjeblikket en Bevægelse oppe, gående ud på, at Andelsmejerierne burde påtage sig Indsamlingen hos Andelshaverne, idet man derved håber, ved Omgåen af Mellemhandlere, at kunne udføre Æggene i mere frisk Tilstand, saaledes at Klagerne maatte ophøre over bedærvede Æg, og vore Æg efterhånden blev mere søgte. — Om Tanken kan lade sig realisere er et andet og stort Spørgsmål.

Smørmarkedet har, som man kunde vente, gjennemgående været livløst i Maj Måned, og Noteringen, som i Løbet af April faldt 18 Kroner, reduceredes i den anden Uge i Maj yderligere 5 Kroner og er nu 77 Kroner for første Klasse mod 80 Kroner i Fjor. Grunden til, at Markedet i Maj Måned som Regel er trykket, ligger hovedsageligen i, at Overgangsperioden fra Foder til Græs falder i denne Måned, og de da fremkommende mere eller mindre uholdbare Kvaliteter frister ikke Kjøberne til at forsyne sig med mere, end hvad de absolut skal bruge. Uheldigvis har Vejret været temmelig koldt, så at Køerne mange Steder endnu ikke ere komne ud, og selv de Steder, hvor de ere udbundne, sker dette kun paa den

varme Tid af Dagen. Med indtrædende varmere Vejr vil der hurtigt ske en Forandring heri, men det bliver ikke førend i Begyndelsen af Juni, at virkelig rent Græssmør fremkommer i større Kvantiteter, og inden dette Tidspunkt tør man næppe vente noget fast Smørmarked. Irsk Smør fremkommer nu temmelig rigeligt og bidrager selvfølgeligt til at trykke Begjæret for dansk.

Sølv fastere.

Rubelkursen uforandret.

Diskonto meget fast — og til Dels højere. Rygterne om Pengemangel hos større evropæiske Bankhuse holder sig.

Korntolden. De høje Kornpriser i År har sat de tyske Protektionister grå Hår i Hovedet, både Frihandelsmænd og beskyttelsesvenlige, er lige ved at blive enige om, at kunstig høje Kornpriser i Længden er uholdbare.

Jernmarkedet. En Jernring i Glasgow har i den sidste Tid drevet Priserne op fra 42 sh. til 54, Baissespekulanterne har derved tabt betydeligt, en enkelt sàmeget at han af Fortvivlelse har taget sig selv af Dage.

Aktieselskab. Et nyt Spritaktieselskab på 1½ à 2 Millioner Kroner har nylig dannet sig her i Landet. Direktøren er en energisk, begavet og dygtig ung Forretningsmand ved Navn Fischer. Selskabet har allerede købt et større Brænderi i Hobro og Rektifikationsanstalten Fortuna på Frihavnsgebetet. I Øjeblikket står det i Underhandling om Købet af flere Brænderier.

Udvandringen i Marts Måned fra Evropa til de forenede Stater har i År været circa 52,100 Mennesker imod circa 35,700 forrige År. Mac Kinley Loven begynder at virke på en sørgelig Måde, den vil efterhaanden tage en stor Del af Evropas dygtigste Ungdomskraft i sin Tjeneste.

Statsregnskabet i England udviser i År et Overskud af 31 Millioner Kroner mere end budgetteret. Alkoholskatten gav i 1889—90 35 Millioner mere end beregnet, 1890 -91 er der igjen en Merindtægt af 17 Millioner. Tolden på The i England blev forrige År nedsat med et Beløb svarende til 27 Millioner Kroner aarlig, der imidlertid har bevirket et så meget større Forbrug, så at Statskassens Mindreindtægt af The kun har været ca. 18 Millioner Kr. o. s. fr. Imedens det ene Land efter det andet lukker sine Døre fast i, holder England sine oppe, ja udvider endogså stadig Frihandelens Principer mere og mere, og imedens at Fastlandet trykkes af de store Militærudgifter, Udvandring i Massevis og Protektionisme og knuges økonomisk helt igennem heraf — så knejser på den anden Side det stolte og stærke England kækt, og fortæller os om, at det under Friheden og Frihandelsbanneret frimodigt og sikkert ser Fremtiden imøde.

Russiske Finantser. Den russiske Finantsministers seneste Frieri til de franske og engelske Bankhuse om at opnaa et nyt 3 pCt. Statslån, har gjort Fiasko, og fået Afslag. Grunden er vel nærmest det knappe Pengemarked, der hersker på alle de ledende Bankpladser heri Evropa; men der er også dem, der formener, at det er Jødeudvisningen i Rusland, der væsentlig er Skyld i, at særlig Rothschild har trukken sig tilbage, og uden hans Medvirkning kunde Lånet ikke gennemføres; derfor måtte det falde.

Ruslands Finantsminister Wyschnegradski, som tidligere, sålænge hans Finantsoperationer kronedes med Held, blev hævet til Skyerne af det russiske Folk, er nu, efter det mislykkede Statslån, kommen på det sorte Bræt, man spotter ham, og man undser sig ikke ved at sammenligne ham med Ludvig den 16.s ulykkelige Finantsminister Calonne, der var med til at føre Frankrig ikke alene til Revolutionen, men også ind i en økonomisk Elendighed.

I Rusland er der mange som formene, at Wyschnegradskis Finantspolitik vil ende lige så ulykkeligt.

Londons Pengemarked har lige siden Barings Fald været febrilsk, og Garantien 15 Millioner Pund Sterling, der blev stillet af endel ansete og større Bankhuse, for om mulig at bjerge Huset for Fald, er fuldstændig gået tabt. Baring ejede for et År siden ca. 1000 Millioner Kroner, og denne kolossale Formue er i Løbet af et År gået totalt tabt.

Svineslagterier. Tvende Aktieselskaber i England har fået Monopol for en længere Årrække — 10—15 År — til i hele Kongeriget Serbien og i store Dele af Rusland at lade opføre og drive Svineslagterier. Alene i Serbien produceres årlig 2 Millioner Svin (her i Danmark kun 6—700,000), så herefter vil der sandsynligvis fra de nye Masseslagterier i Serbien og Rusland efterhånden blive kastet en Mængde Flæsk ind på det engelske Marked, der næppe vil blive til Gavn for *vore* Landmænd.

Gehejmeetatsråd Tietgen. »Børstidende«[1]) har i den allerseneste Tid haft en Række Artikler om denne højst mærkelige Mands Levnetsløb, omspændende Tiden fra han i Odense kom i Lære hos Kjøbmand C. Jørgensen, og indtil Krisisåret 1857, hvor Tietgen allerede som ganske ung Mand kom til at spille en Rolle i Danmarks Finantshistorie. Jeg vil anbefale alle vore Højskoleforstandere her i Landet at samle Foredrag ud af »Børstidendens« Meddelelser, og holde det for deres Elever; ti *der er for Ungdommen* ikke så lidt at lære deraf, og da særlig det, at Vejen for at blive til noget her i denne Verden går igennem Flid, Kamp og Arbejde; ikke igennem Driveri og et Utal af Fornøjelser.

Odense, den 25. Maj 1891.

[1]) Artikerne ere med Tietgens Tilladelse optrykte i »Flensborg Avis«.
Red.

Saul

fra Rama til Karmel.

V. Ullmann udgav for 6 Aar siden en Bog: Foredrag over Israels Historie, hvor han gav en livlig Fremstilling af Saul. Han tegnede ham som en ung Bondekarl, der kom paa Højskole hos Samuel. Farverne, hvormed Ullmann malede, var tydeligt nok laante fra Nutiden, men Penselen var ført let og elegant, saa man kunde se Saul staa livagtig for Sjæleøjet som en lys Skikkelse, der maatte vække Deltagelse. U. har lyttet til Davids Klagesang over Saul og Jonathan, de to elskelige, liflige Kjæmper, lettere end Ørnen, stærkere end Løven; fra denne Lovprisning har hans Pensel laant de Farver, hvormed han har grundet sit Billede, og U. har i den Grad forelsket sig i sit Emne, at han ikke paa noget Punkt tør fornægte den lyse Grundtone. Derfor kan han ikke udholde den Tanke, at Saul skulde ende sine Dage som en fortvivlet, der lægger Haand paa sig selv; ogsaa i Døden skal Saul være den elskelige og liflige, saa U. faar den fortvivlede Selvmorder omdannet til en israelitisk Sigurd Slembe, som frivillig fortrækker for den, hvem Fremtiden tilhører. Han vil ikke længer staa hindrende i Vejen for Davids Lykke, han takker af og gaar. Dog skal det siges til U.s Ære, at han lægger ikke Skjul paa, at denne Sigurd Slembe paa Gilboas Bjerge tynger en lille Smule paa hans historiske Samvittighed. Jeg kan godt se, at i en fuldstændig Fremstilling af Saul skulde der ogsaa tages skyldigt Hensyn til Davids Lovprisning af ham, saa han virkelig kom til at staa som den elskelige og liflige Helt, men det er nu engang ikke let at skabe noget helt, at frembringe noget, hvori alt kommer til sin Ret, og jeg frygter for, at den, som læser det efterfølgende, vil finde Farverne for mørke, saa er U. ensidig til den ene Side, er jeg til den anden Side. Held

os for den, som finder den Middelvej, som lader alle Sider komme til deres Ret! Jeg har kaldt mit Stykke: Saul fra Rama til Karmel, fordi jeg begynder med Sauls og Samuels Møde i Rama, da Saul er ude at lede efter Æslerne, og slutter med deres Møde i Nærheden af Karmel, Syd for Hebron, da Saul vender hjem fra Krigen som en stor Studedriver.

Jeg udelader hele Apparatet med Bevissteder og Citater, og jeg skal blot bemærke, at Grundbetragtningen vil man finde i Fr. Helvegs Spaadommene eller Gud i Historien og Enkelthederne i Edershejms Bibelhistorie, som for Tiden udkommer i norsk Oversættelse.

Saul var en Mand paa 40 Aar, da han første Gang stod Ansigt til Ansigt med Samuel paa Gaden i Rama. Mødet kom slet ikke bag paa Samuel, thi han havde Dagen i Forvejen modtaget Underretning af Herren om, hvad der vilde ske. »Ved denne Tid imorgen vil jeg sende dig en Mand af Benjamins Land, og ham skal du *salve* til en Fyrste over *mit* Folk Israel; og han skal frelse *mit* Folk af Filisternes Vold, thi jeg har set til *mit* Folk, thi deres Raab er kommet til mig.«

Allerede her maa vi standse i Fremstillingen af Begivenhedernes Gang for at faa knyttet den historiske Traad, thi der findes et og andet Udtryk i disse Ord af Herren, som har sin Rod i Fortiden. Først skal jeg da nævne, at det gjentages flere Gange »mit Folk«, Herren betoner sin Ejendomsret til Folket, thi vel havde Herren sagt til Samuel: De har forkastet mig; men det gaar her som alle Vegne: Han slipper ikke, hvad han har kjær, og Herren havde allerede i længere Tid truffet Forberedelse til en ny, herlig Aabenbarelse af sit Kongedømme. Samuel var Manden, der skulde forberede det nye, som skulde gjøre Ende paa Dommertidens Kongeløse og paa al dens Lovløshed, og den Yngling, som skulde blive Manden efter Guds Hjerte, var vel endnu ikke født, men hans Time

var dog nær. Begjæringen om en Konge kommer paa Tværs af alt dette, men Herren er nu vant til at regne med den Faktor, som hedder: menneskelig Selvraadighed, og ogsaa i dette Tilfælde er Herren straks til rede til at forsøge, om det, som er ondt tænkt, kan vendes til det gode, og vil det ikke lade sig vende, saa maa det i alle Tilfælde tjene hans Formaal, hans Villie, thi han er dog, naar alt kommer til alt, Enevoldsherren ogsaa i denne Tid, hvor der er mange Herrer og mange Guder.

Dernæst er der Befalingen til at *salve* en Fyrste. Loven talte ikke noget om Konger, der skulde salves, den nævner kun, at Ypperstepræsten skal salves. Denne Tale om en salvet Konge dukker første Gang op i det historiske Dagslys, da Samuels Moder Hanna knælede ved Templet, da hun har bragt sin Dreng op til Eli. Da beder hun stille, for sig selv, om Styrke og Højhed for den salvede Konge. Hvorledes er denne Tanke opkommen i dette forunderlige Kvindehjærte? Derom oplyses vi ikke, men mon det skulde være saa meget forkert at gjætte paa, at det er Voldsvælden i Dommertiden, som har fremkaldt Sukket hos de Fromme efter en salvet Konge. Ved et stort Folkemøde i Bachim kort efter Josvas Død havde Jehovas Engel indfundet sig med Melding om, at Herren, af Harme over Folkets utidige Lyst til Fred og Ro, havde nedlagt sin Herskerstav iblandt dem. Saa begyndte Dommertidens Kongeløse — det store Interregnum, hvor Kongeborgen eller Helligdommen kom mere og mere i Forfald, som et synligt Vidnesbyrd om, at Kongen var der ikke; Arken i Kongens Lønkammer, med Grundloven i Gjem, faldt i Fjendevold. Vel kunde Fjenden ikke holde Byttet, men Arken kom ikke tilbage til Helligdommen, fordi Ypperstepræsten, Kongens haandgangne Mand, var ikke mere en Ætling af Arons Søn Eleaser; en yngre Gren af Arons Slægt havde trængt sig ind i Gjerningen; Eli, Samuels Fosterfader, nedstammede fra Arons Søn Ithamar. Saa

længe dette Brud paa den lovlige Arvefølge ikke var helet, skal Grundloven ikke findes i Kongens Lønkammer. Det er under dette Kongeløse og Lovløse, at de fromme har spejdet efter en Udvej, og Løsningsordet er for dem blevet: Jehovas salvede Konge.

Hvorfor salvet ligesom Ypperstepræsten? Fordi kun en salvet Konge kunde give Israel den Fred og Ro, det trængte til. Ikke Dyrets dorske Ro, men den Fred, som kræves, for at der kan øves mandig, mindeværdig Daad. Ikke en Trone, som skal blive en Kastebold for magtlystne Kongsemner, det havde man faaet en Mundsmag paa i den Staahøj, som Gideons Sønner havde afstedkommet, og hvem ønskede vel de Dage igjen. Tidens Trang, som den rørte sig hos de Fromme, var en salvet Konge; Herren skulde udse sig en Mand efter sit Hjerte, betro ham en livsvarig Kongegjerning, som skulde gaa i Arv til hans ældste Søn. Thi det er disse tre Ting, som Salvelsen sindbilledligt skal udtrykke: Den aandelige Indvielse til en *af Gud betroet, livsvarig* og *arvelig* Gjerning. Saaledes bad de fromme, og som saa mange Gange baade før og siden beviste Herren, at han har et forunderligt Greb paa at gjøre det langt bedre for os, end vi i vore lyseste Øjeblikke kan sandse det. Thi det var vel ikke længe efter, at Hanna havde bedet om Styrke og Højhed for Jehovas salvede Konge, at der kom en Guds Mand til den selvbeskikkede Ypperstepræst, til Eli, med det Bud fra Herren: »Jeg vil oprejse mig en betroet Præst, han skal gjøre, ligesom det er i mit Hjærte og min Sjæl, og jeg vil bygge ham et bestandigt Hus, og han skal vandre for min Salvedes Aasyn alle Dage.«

Det var en virkelig Nyhed af en glædelig Art. En betroet Ypperstepræst, ikke en, som uden Føje havde trængt sig ind i Embedet, og saa en salvet Konge. Hvem af de to skal være den ypperste? Kongen maa vi nærmest svare, dersom der overhovedet skal være Tale om Rang-

forordning mellem de to, thi Guds-Mandens Ord tyder klart nok paa, at den betroede Ypperstepræst skal være den salvede Konges haandgangne Mand, dertil er Præsten indsat af Herren selv, ikke udvalgt af Kongen. Senere viste det sig, at medens Præsten var og blev Tjenestetyende, saa fik Kongen Navnet: Jehovas Søn. Og se det er, hvad jeg i dette Tilfælde vil kalde, at Herren gjør langt over, hvad de Fromme kan sandse; thi i deres dristigste Begjæring var der vel ingen af dem, som kunde tænke paa, at Manden efter Guds Hjærte skulde nyde Sønnekaar hos Herren, saa han skulde arve Herrens Kongetrone; vel at mærke, saaledes som der kan arves efter den, der lever evindelig og aldrig viger fra sit Kongesæde, men gjerne vil dele det med den, med hvem han kan regjere i Helligaands Enighed, og som kan være hele Folket til Velsignelse.

Saa langt maatte vi tilbage for at forstaa denne Tale om en salvet Konge. Men der er endnu et Punkt, som vi maa have klaret, inden vi kan med god Samvittighed vende tilbage til Rama; er vi over det, saa er vi færdige med Forberedelserne, og de plejer jo at være de værste. Jeg tænker mig nemlig, at det Spørgsmaal kunde rejse sig: Naar altsaa Herren selv er betænkt paa at give Israel en Konge, hvorfor tager han saa deres Begjæring saa fortrydeligt op. Hvad der skurrer i Herrens Øren, er ikke, at Folket begjærer en Konge, men at det hedder: Sæt en Konge over os *ligesom alle Hedninger have.* Israel vil være som Folk er flest, det er træt af at være Udvælgelsens Folk, træt af at danne en Undtagelse fra Reglen, kjed af sit verdenshistoriske Kald. Herren lod Samuel gaa til dem for at forklare dem Betydningen af det, de bad om; de forstod det vist ikke rigtigt. Han skulde kundgjøre dem den ny Kongelov, som Herren da blev nødt til at udstede, og med glødende Farver afmalede han en østerlandsk Despots Rettigheder; deres Sønner, deres Døtre,

deres Agre og Vingaarde, kort sagt alt skulde underlægges hans enevældige Myndighed. Det var en dyrekjøbt Herlighed, alle Frihedens Goder skulde ombyttes med Trællekaarene, men Israel vendte det døve Øre til og blev ved sit: Vi vil følge med Tiden, vi vil være som de andre.

Samuel tog da en Afskrift af denne ny Kongelov i østerlandsk Stil og lagde den i Helligdommen. Der skulde den ligge som et Vidne mod Israel, saa det kunde ikke knurre mod Herren, da hans Salvede, Salomon, Kongen af Davids Hus, lod sig friste af Israels nye Kongelov, og lagde den østerlandske Despots tunge Aag paa Folket. Israel jamrede sig og bad Salomons Søn om mildere Dage, men de fik et haanligt Afslag; den Dag høstede Israel de bitre Frugter af, at de vendte det døve Øre til, da Samuel kundgjorde dem den Kongelov, de i deres Blindhed begjærede. Det var Israels Skam, at en saadan Kongelov skulde hvile indenfor Guds Tronstol, thi der laa ogsaa en anden Kongelov derinde, given dem af Moses og optegnet i Lovbogen. Den kan efterlæses i 5. Mosebog 17, 14—20, og den, som vil have Ulejligheden dermed, vil let opdage den himmelvide Forskjel, som der er paa Kongeloven ved Moses og Kongeloven ved Samuel (1. Sam. 8, 9—18). Hist den jævne, folkelige Konge uden det store Hofhold, uden Fruerbur, en Konge under Loven, en Broder mellem Brødre, saa fjærnt fra alt, hvad Østerlændingen kjendte; her Trældom og Afhængighed paa alle Leder og Kanter. Denne Begjæring om en østerlandsk Despot fremkom, netop som Herren var i fuld Gang med at forberede Fremkomsten af det, Guds-Manden havde spaaet for Eli, en salvet Konge, der skulde sidde ved Guds højre Haand som Søn i Huset. Havde vi havt et Ord med i Raadet, ja saa kunde vi vel have tænkt os den Mulighed, at Guds-Mandens Spaadom var bleven lagt til Side for en Stund, saa at Sauls Regimente var kommen ind som et

Mellemspil, under hvilket Herren havde lagt Hænderne i Skjødet, roligt oppebiende den Stund, da Daarskaben blev vitterlig for alle. Men det gjorde Herren og hans Profet ikke, de sparer sig ingen Umage for at bringe det mest mulige ud af den Situation, som er skabt ved Israels Begjæring om en Konge paa Folkenes Vis. Ja, meget tyder paa, at Herren endog er til Sinds at lade ham indtræde i den Stilling, hvortil han havde udset David, dersom han maatte vise sig Opgaven voksen. Herrens Raad med David skal ikke staa hindrende i Vejen for Saul, saa han kan blive Jehovas Salvede med Sønnekaar. Det vil jo komme an paa, om han kan blive Manden efter Guds Hjerte.

Jeg vender tilbage til Rama, til Ordet, Herren havde talt til Samuel. Jeg har søgt at paavise, at Udtrykket »salve« antyder den Stilling, som er tiltænkt Saul: en betroet, livsvarig, arvelig Kongegjerning. Men hele Kongegjerningen skulde ikke betroes ham paa én Gang, det skulde rette sig efter, om han, som var Manden efter Folkets Hjerte, kunde udvikle sig til at være Manden efter Guds Hjerte. Det maatte vise sig gjennem Prøven; indtil videre skulde kun en Del af Kongegjerningen betroes ham, nemlig Kampen mod Filisterne, som var de stadige Medbejlere til Landet. Naar Herren sagde til Samuel: Han skal frelse mit Folk af Filisternes Haand, saa er denne Kongegjerning en Fortsættelse af den Gjerning, som var bleven betroet Samson. Thi da Samsons Fødsel blev bebudet, hed det: Han skal *begynde* at frelse Israel af Filisternes Haand; altsaa hvad Samson begyndte, det skulde Saul nu fuldføre. Mere betroes der ham ikke til at begynde med. Men det stemmer ikke ganske med Folkets Begjæring, thi da Folkets Ældste begjærede en Konge, saa nævnede de som hans Kongegjerning: han skal dømme over os: altsaa han skulde pleje Lov og Ret i Landet, og Folket lagde ingen Skjul paa, at det var halvvejs Samuels egen Skyld, at de kom med den Begjæring; thi hans

Sønner, som han havde antaget som sine Hjælpere, var ude af Stand til at gjøre sig gjældende. Det blev Samuel meget ulykkelig over, men Herren trøstede ham med, at det var slet ikke, som Folket sagde; hans Sønners Færd var kun benyttet som Paaskud, den egentlige Grund var Mistillid til Herren som Hærfører. Da Samuel senere ved et Folkemøde i Gilgal gav en historisk Oversigt over Kongedømmets Fremkomst, nævnede han derfor ogsaa som den sande Grund: Da I saa, at Nahas, Ammons Børns Konge, kom imod eder, da sagde I til mig: Ikke saa; men en Konge skal regjere over os, skjønt Herren, eders Gud, var eders Konge. Han nævnede ikke med et Ord Misfornøjelsen med Dommergjerningen. Da Folket paany samledes for at høre, om Herren vilde gaa ind paa at lade dem faa en Konge som Hedningerne, var det, at Samuel forelagde dem den ny Kongelov. Saa mærkede Folket nok, at hvad der ved denne Lov blev dem til Del, var just ikke en Konge under Loven, en Vogter for Lov og Ret, han svarede ikke rigtig til Begjæringen: Vi vil have en Konge til at dømme os. Men for ikke at slippe Tanken om denne nye Ordning, lod Folket sig forstaa med, at det var da heller ikke blot en Dommer, men ogsaa en Hærfører, de begjærede. »Vi vil ogsaa være som alle Hedningerne, og vor Konge skal dømme os og drage ud for vort Ansigt og føre vore Krige.« Ja, der var den egentlige Grund! Det gik saa underligt op og ned med Herren, snart hjalp han, saa blot en Torden kunde jage Fjenden langt bort, til andre Tider kunde han lade sin Ark falde i Fjendevold, en saadan lunefuld Høvding er man ikke tjent med. I Henhold hertil var det vel, at da der skulde betros Saul en Kongegjerning, saa gives der ham ikke hele Gjerningen: at bygge Landet med Lov og værge det mod Fjendevold, men kun den sidste Gjerning blev ham betroet, Samuel skulde fremdeles øve sin Dommergjerning. Rigtignok staar der at læse i den almindelige Bibelover-

sættelse i Indholdsfortegnelsen til Kap. 12, at Samuel takker af fra sit Dommerembede; men jeg er af samme Mening som Fr. Helveg, at den Oplysning har ingen Ting paa sig. Det er saa saare langt fra, at Samuel ved den Lejlighed takkede af, han blev netop stadfæstet i sin Stilling som Dommer.

Saa endelig kan vi optage Traaden, jeg haaber ikke, jeg skal faa Skyld for at have gaaet hen over Herrens Bud om Sauls Komme med en Harefod. Ved dette Bud er Samuel sat i Stand til at modtage Saul med al den aandelige Overlegenhed, som var nødvendig, for at de to straks kunde komme paa den rette Fod til hinanden, for at Saul straks kunde faa Indtrykket af, at i Samuel har han sin Mand for sig, en Personlighed, som han ganske uvilkaarlig maa lyde under. Samuel kommer ham rask og besluttet i Møde, ingen Spørgen efter, hvad Saul vil, naar Æslerne var bleven borte o. s. v.; uspurgt giver han Besked, og dertil føjer han saa Ordene: Til hvem er al Israels Længsel, mon ikke til dig og din Faders hele Hus. Hvortil Saul svarede: Er jeg ikke en Benjaminit, en af de mindste af Israels Stammer, og min Slægt er den mindste af alle Slægter i Benjamin, og hvorfor har du talt til mig paa den Maade. Samuel svarer ham slet ikke herpaa, mon han ikke har smagt lidt paa Sauls Ord; er det Ydmyghed eller Beskedenhed, som taler ud af dem? Disse to Sjælsytringer kan ligne hinanden i deres ydre, og dog er de vidt forskjellige; de fører hver deres Sprog. Ydmygheden siger: Hvorledes skal dette ske? og føjer saa til: Dog mig ske efter dit Ord; det er en Hengivelse i Livskaldet med Trællens Lydighed. Beskedenheden spørger ogsaa: Hvorledes skal dette gaa til? men føjer saa til i sit stille Sind: Jeg vil i Grunden gjerne og kan ogsaa godt. Der er noget af begge Dele hos Saul i denne Stund, det kommer saa an paa en Prøve, hvad der kan sejre. Ullmann skildrer Gjæstebudet saaledes: »Samuel tager ham

med sig op i Spisesalen og sætter ham øverst til Højbords blandt de særskilt indbudne. Jeg tænker ikke, Saul har været rigtig vel til Mode, da han saaledes sad paa Æres-pladsen som Gjenstand for alles Blik og Opmærksomhed og hædret lige til den Grad, at Skafferen satte for ham de bedste Stykker, som han paa Samuels Bud har lagt til Side særskilt for ham. Nej, forlegen har han siddet der paa Kanten af Stolen og ikke vidst, hvad han skulde gjøre af sig selv. Men saa har han ogsaa ved at sidde i denne Kreds, høre paa Mændenes Samtale og for første Gang finde sig Ansigt til Ansigt med noget af det største og aandfuldeste, Israel ejede, faaet Øje for, at Livet havde andet og større at bringe end det, han hidtil havde levet i. Og dette maatte end yderligere klare sig for ham, da Samuel efter Festmaaltidet tog ham med til sin Bolig og oppe paa det flade Tag talte med ham Aftenen igjennem.«

Da har Samuel talt saaledes, at Saul er kommet til at føle sig som en Israelit, føle Herligheden ved at høre til det Folk, som havde Jehova til sin Konge. Mon ikke den fremtidige Konge netop rigtig levende skulde føle det, at det er Israels Hæder og Krone, at Herren er dets Konge. Samuel har talt ud fra den gamle, gode Kongelov fra Mose Dage, men jeg kan heller ikke tro andet, end naar Samuel har forstaaet ham i alt, hvad der boede i hans Hjærte, saa har han ogsaa gjort Saul opmærksom paa, at der var et og andet hos ham selv, som han alvorligt maatte tage sig i Vare for. Sandt har Hostrup sunget:

Hvem du din Fjende kalde tør
og altid flyr med Grund,
er ikke den, som ondt dig gjør,
men den, som gjør dig ond.

Og der var nok et og andet hos Saul, som maatte skyes med Grund, fordi det kunde gjøre ham ond. Næste Morgen salvede Samuel ham og mærkeligt nok, saa siger Samuel

ikke: Herren har salvet dig, men han spørger: Mon det ikke var saa, at Herren har salvet dig til en Fyrste over hans Arv? Samuel gjør det til et Spørgsmaal, og Svaret søger han hos Savl. Hvad mon der er i Vejen ved den Salvelse? Da Samuel senere salvede David, mælede han ikke et Ord om, hvad det var, han foretog sig, men Herrens Aand kom straks over David, saa det var tydeligt, at han var tagen i Herrens Tjeneste. Men noget saadant skete ikke ved Saul, og derfor er det, at Samuel viser ham hen til Tegnene; de skal klare, hvilken Stilling han skal indtage i Huset. Det hænger sikkert sammen med, at det i Sauls Hjærte spiller mellem Ydmyghed og Beskedenhed, derfor skal han prøves, om han virkelig er lille, det skal vise sig ved tre Ting, som skal tilstøde ham paa Hjemvejen. Først skulde han møde to Mænd, som skulde kalde ham hjem til hans daglige Syssel. Det gjaldt da for Saul, om han kunde følge det Kald. Det klang vel endnu i hans Øren: Til hvem er al Israels Forlængsel? Mon ikke til dig? Nu skulde Tonen tages lidt lavere, og det skulde hedde: din Fader er bekymret. Der var vel den, der kunde have svaret med Gudrun:

— — — — to Konger har mig kyst
til andet end at trælle, har jeg nu Mod og Lyst.

Lige saa berettigede de Ord var i Gudruns Mund efter de bange Kaar i 13 Aar, lige saa bagvendte vilde de være Sauls; han skal prøves, og det gik ham ogsaa godt, ganske stille vendte han hjem. Lidt længer henne mødte han 3 Mænd, som kom med Mad til Altret, Bordet i Guds Hus. Hvis de gav ham af Offergaverne, saa maatte han roligt tage deraf med samme Frimodighed, som Præsterne, Guds Husfolk, levede af Altret, thi da var det et Tegn paa, at Herren vilde tage ham i sit Brød, saa medens det første Tegn viste ham tilbage til hans gamle Dagværk paa Slægtens Odelsgaard, for at bie paa Herrens Time, saa

varslede det andet om, at han skulde tages i Herrens Tjeneste. Endelig mødte han en Skare Profeter, det var lige i Nærheden af den filistæiske Besætning, saa Profeternes Pris til deres Konges Ære kunde naa Filisternes Øren. Hvis saa Herrens Aand kommer over dig, saa du bliver en helt anden Mand, saa du, som ellers har forstaaet dig paa Køer og Stude, kan synge med af Hjærtens Grund om Fred og Frihed for Herrens Folk — ja da skal det være et Tegn paa, at du skal have Lykken med dig i den Livsgjerning, som Herren har tiltænkt dig: Filisternes fuldstændige Fordrivelse. Saaledes omtrent havde Samuel talt, og som sagt: Saul mødte ogsaa Profetskaren, han stemmer i med, saa det maatte skurre i Fjendens Øren; men mon Saul blev hjærtelig greben af Aanden, saaledes, at han virkelig blev ydmyg? Thi Aandens Virkning paa Hjærtet maa være Glæden i Kaldet parret med Ydmyghed? Jeg tror ikke, at Saul blev helt hjærtegreben. Det har været svært at faa hans Hjærte i ret Stil og Skik, baade Herren og hans Profet arbejdede derpaa. Samuel fortalte ham alt, hvad der boede i hans Hjærte, og da han gik fra Samuel, gav Gud ham et helt andet Hjærte — men det er, som om det ikke forslaar, Herrens Aand kan alligevel ikke fuldt ud magte ham. Naar jeg siger, at Saul ikke blev hjærtegreben, da han stod i Profetskaren og sang om sin Livsgjerning, saa støtter jeg det paa to Omstændigheder. Der fortælles nemlig, at det blev fra den Dag et Ord i Folkemunde: Er ogsaa Saul blandt Profeterne? Og hvorledes man end forstaar disse Ord, der ligger et Stænk af Vittighed i dem, man er ikke fri for at trække lidt paa Smilebaandet. Saul i Profetlag — det har man ikke rigtig Tro til. Saul har vistnok været en saare besindig Mand, vant til nøje at afveje alle Forhold, inden han skred til Handling; to Gange senere hører vi, at Jonathan blev kjed af at vente paa sin Fader, Jonathan skulde slaa rask til. For en saadan rolig,

afvejende, omhyggelig beregnende Natur ligger det slet ikke at synge Sejerssangen forud, at kaste Blikket mod det høje og slippe sin Sangfugl fri. Det kan være Letsindighed at synge Sejerssangen forud, men det kan ogsaa være Alvor, thi Sejerssangen kan fødes af en Forvisning om, at han er med os, den stærke Gud. Der er grumme stor Forskjel paa, om Sejerssangen er Hjærtets Grundtone, eller om vi en enkelt Gang skyder Hjærtet op i Livet og synger Sejerssangen ved Værkets Begyndelse i en Slags aandelig Rus. I Krig er det de Befalende meget om at gjøre, at de kjæmpende kan komme i en saadan aandelig Rus, at de kan synge Sejerssangen forud. Det har nu som sagt ikke ligget for Saul, og Folkevittigheden har noteret det som et mærkeligt Fænomen, at den sindige og beregnende Saul har kunnet ladet sig rive med til at synge om Frihed og Sejr i Fjendens Paahør. Dette Mundheld i Israel synes mig at tyde paa, at man ikke har Tro til, at Saul er hjærtegreben, og saa er der en anden Omstændighed. Samuel havde sagt til ham: *Jehovas eller Herrens* Aand skal komme over dig, men naar saa Begivenheden fortælles, hedder det: *Guds* Aand kom over ham. Og det betyder noget; jeg kan ikke bekvemme mig til at tro, at disse to Benævnelser: Jehova (Herren) og Elohim (Gud) er anvendte paa Maa og Faa i Skriften. Der er sikkert god Grund til, at Udtrykkene veksler. Herrens Aand søger altid Menneskehjærtet, og finder de hinanden, da avles der i Menneskehjærtet Glæde i Kaldet og Ydmyghed. Guds Aand kan tage Menneskets Aand i sin Tjeneste, uden at Mennesket er hjærteligt med. Og det er nok værdt at lægge Mærke til, at naar Sauls Forhold til Aanden skal beskrives, saa hedder det altid Guds Aand, undtagen lige til Slut, da Aanden forlader ham, saa hedder det: Herrens Aand veg fra Saul (1. Sam. 16, 14); maaske dermed skal antydes, at Aanden har dog bestandig søgt hans Hjærte.

Dette er mere en Antydning, et Forslag til Forstaaelse — nok er det: Tegnet indtraf; den sindige Saul sang for en Gangs Skyld Sejerssangen forud, og Folkevittigheden noterede det underlige Fænomen, bed Mærke i det Særsyn. De tre Tegn føjer sig altsaa saaledes sammen, at han kaldes hjem til sin daglige Bedrift, men faar Vink om, at han skal tages i Herrens Brød, og ved at stilles overfor sin fremtidige Arbejdsmark, Filisterlejren, føler han sig sikker paa Sejren. Den Orden, hvori Tegnene følger, har sikkert noget at betyde, deri ligger Prøven for ham; thi først kaldes han hjem, saa fæstes han af Herren, og saa fyldes han med Sejersfølelsen over det Arbejde, Herren vil fæste ham til. Der var maaske mangen en, som var gaaet videre med Profetskaren, og havde givet Odelsgaard og Æsler en god Dag, men Saul bestod i Prøven; over de sidste Tegn glemte han ikke de første — han vendte som en lille i sine egne Øjne hjem til Fædrenegaarden. Da han saaledes har skikket sig ret i Tegnene, gaar Samuel videre og varsler til Folkestævne i Mizpa. Der skulde Saul blive aabenbar for Folket; der er i Grunden ikke Tale om, at Folket skal vælge Saul, saaledes at de kunde tage ham eller en anden; det er Herren, der vælger. Det er rigtignok ikke Manden efter sit Hjærte, Herren vælger, thi det skal være en Konge efter Folkets Hjærte. Men af alle dem, som Folket kunde synes om, udvælger Herren den, som han synes bedst om, den som han bedst kan arbejde sammen med, og enten faar saa Folket ham eller slet ingen. Stillingen var kritisk nok. Herren har lagt an paa at ramme Folkets Smag, men kan dog ikke gaa videre i sit Hensyn til Folket, end at han maa have en saa brugbar Mand som vel muligt. Manden var lykkelig og vel funden, men i en Afkrog — der maa Herren jo saa tit lede efter sine Folk, det var ikke en af Samfundets Spidser, han var hverken fra Juda, som fra Jakobs Dage havde Forjættelse om, at en af deres Stamme

skulde blive Konge, ej heller var han fra Efraim, den folkerige Stamme, som med Rette kunde gjøre Fordring paa Overhøjheden, dersom det skulde gaa efter Majoritet. Han var fra Benjamin — den Stamme, som en Gang paa Grund af sin lovløse Færd var viet til Undergang ved dyre Eder af alle de andre Stammer. Det kom virkelig an paa, om Folket kunde gaa ind paa, at Herren havde ramt dets Smag, og til Samuels store Glæde viste det sig, at Saul her var Manden, som kunde besværge det Uvejr, som truede med at bryde ud. Der var nemlig nogle, som lige straks rynkede paa Næsen ad Saul, og havde han, i ubesindig Iver efter Magten, søgt at trodse sit Valg igjennem, havde der været al mulig Udsigt til en Broderkrig. Saul lod, som om han slet ikke hørte, hvorledes de pegede Fingre ad ham, og han vendte ganske rolig tilbage til Fædrenegaarden, som om intet var sket; der vilde han fremdeles bie paa Herrens Time.

Det traf sig da, at Byen Jabes i Manasse Stamme, hinsides Jordan, blev haardt trængt af Ammoniterne, som forlangte Overgivelse paa de mest ydmygende Vilkaar; halvt for Løjers Skyld gav man dog Byfolkene Lov til at søge Hjælp, om de kunde faa det, skjønt Ammoniterne var paa det rene med, at det var spildt Ulejlighed, den folkelige Fællesfølelse i Israel var ved at blive en Saga blot. Buddene fra Jabes ilede lige ned til Benjamins Landemærker, der om ellers noget Steds maatte Hjælpen være at finde. Naar de særligt ventede sig noget af Benjamin, saa stammede det fra, at Jabes i Gilead var den eneste By i Israel, som i Dommernes Dage ikke havde deltaget i det Tog mod Benjamins Stamme, som gik ud paa at faa den fuldstændig udryddet. 600 Benjaminiter slap derfra med Livet, de skulde holde Stammen vedlige. Men hvor skulde man skaffe dem Hustruer fra, thi man havde forpligtet sig med Eder til ikke at bortgive sine Døtre til Benjaminiter. Da maatte Jabes holde for, den

vilde ikke vove sit unge Mandskab i Kampen, nu blev den dømt til at udlevere alle sine unge Piger, 400 i Tallet, til et stort Bryllupsgilde i Benjamin. Der var altsaa gammelt Svogerskab mellem Jabes og Benjamin, og dertil kom, at en Benjaminit var udset til at være Konge. Han var rigtignok halvvejs bleven vraget formedelst sin ringe Stand, og han havde trukket sig tilbage; men det kunde jo være, at han i Spidsen for sin egen Stamme vilde række dem en hjælpende Haand som Tak for sidst.

De forregnede sig heller ikke. Men naar Saul kommer i Fyr og Flamme, saa er det dog ikke Følelsen af, at Jabes har særligt Krav paa Benjamins Taknemmelighed, som opildner ham, men Ammoniternes Færd overfor Jabes forekommer ham at være en Skjændsel, som falder paa hele Israels Folk. Saadanne Tanker nærer man om Brodersindet i Israel, at Fjenden frit tør sige til en belejret: Vær saa god! Se jer om efter Hjælp, spørg i Øst og Vest! Men kun en Uges Frist vil vi give Jer, og hver Mand skal da miste sit højre Øje. Guds Aand kom over Saul, saa han blev vred, og i sin Harme tog han Mod til sig og manede hele Israel til Daad, sammen skulde de aftvætte den Haan, som var tilføjet dem. Bondemanden Saul var forsvunden, selv hans Oksespand gik med i Løbet. Det skulde man have fortalt Saul for et Aarstid siden, om en Bonde, der saaledes var kommen i Fyr og Flamme, at han huggede sine Øksne ned, og han vilde sagtens have givet Manden Attest for, at han var gal. Tro mig, det har frydet Samuels Hjærte, det Skue, som nu frembød sig: Herrens Frygt faldt paa hele Folket, saa det drog ud i samlet Skare, alle som én Mand, med Sauls Helteskikkelse i Spidsen, men endnu gladere blev han dog, da Saul kongeligt viste Smigrerne fra sig, som hviskede ham i Øret, om nu ikke Skammen fra Mizpa Mødet skulde tvættes af i Blod. Vi kan høre Hjærtet juble igjennem

Samuels Ord: kom og lad os gaa til Gilgal, og der vil vi paany give ham Riget.

Saa kom Glædesfesten i Gilgal. Det skulde altsaa have været ved den Lejlighed, at Samuel skulde have nedlagt sin Dommergjerning. Men som sagt, det tror jeg ikke. Jeg kan ikke faa andet ud af det, end at Samuel har holdt Festtalen, og at der er gaaet en lys og varm Tone igjennem hans Ord. Lad os nu holde sammen! det er Omkvædet. Herren, Profeten, Kongen og Folket, de tilsammen skal være stærke. Kongen og Folket advarede han mod Gjenstridighed — der kom den Dag, da han sagde til Saul: Din Gjenstridighed er Trolddoms Synd. Han renser baade sig selv og Herren fra enhver Mistanke om, at de har forskyldt den Mistillid, som de har været Gjenstand for fra Folkets Side. Han er villig til at staa til Regnskab for hele sin Færd, og hvad hans Sønner angaar, saa har han aldrig holdt Haand over dem, dem har de kunnet kræve til Regnskab, naar de vilde. Med endnu mere Kraft renser han Herren, den Konge, som havde været nem at bede og god at finde til enhver Tid, hvad han da ogsaa giver dem Syn for Sagn for. Vel var det i Maj og Juni Maaned, da Himlen ellers hvælvede sig skyfri, men paa Profetens Bøn kaldte Herren ad Tordenbygen, saa de kunde fornemme, at til Trods for alt, var Herren endnu iblandt dem. Der havde vistnok ikke været skjellig Grund til at vrage en saadan Konge. Jeg kaldte det Glædesfesten i Gilgal, det blev ogsaa en Bods- og Bededag, hvor Folket erkjendte sin Skyld, og Betydningen af Mødet er denne: at man gaar ind paa at lade Kongen staa under Herrens og Profetens Værgemaal, det nye Kongedømme faar ikke Lov til at skubbe det gamle ud. Israel begjærer i Gilgal at beholde sin gamle Konge Jehova og hans højre Haand, Samuel — saa maa den nye Konge se til, om han kan føje sig ind i den Ramme.

Dermed oprandt paany en Prøvetid for Saul. Apostlen Peter har givet os et fortræffeligt Billede paa det i vor Livsførelse, som kaldes Prøvestunderne, det er Billedet af Metallerne, som lægges i Smelteovnen, for at fremgaa rene og ædle. Naar Herren prøver os, saa har han os ikke oppe til Eksamen — thi en Eksamensprøve gaar ikke ud paa, at Vedkommende skal lære noget, vi er ganske de samme før som efter Eksamen. Guds Prøvelse skal altid føre os et Skridt fremad, saa vi vinder i Lødighed, den ægte Troskab skal frem hos os. Prøverne kommer, enten naar der er noget nyt, som Herren vil betro os, og han saa vil fremvirke hos os de trofaste Hænder, som skal tage imod Gaven, eller der kan blive Spørgsmaal, om vi længer kan omgaaes det, der er betroet os, paa forsvarlig Maade — bliver det tvivlsomt, saa fører Herren os ind i Prøvestunderne, i Vaandeovnen, der skal der kaldes paa al den Troskab, som kan kaldes til Live hos os. Det er ikke vilkaarligt Indfald, naar Herren prøver os. Om Saul hører vi, at han prøves to Gange, og det er hver Gang en Guds Gave, det drejer sig om, første Gang er det noget nyt, som skal betroes ham, og da han ikke ejer Hænderne, som kan tage derimod, bliver der anden Gang Spørgsmaal, om han overhovedet kan beholde det, som er betroet ham. Det, Herren vil betro ham, er det arvelige Kongedømme, anden Gang drejede det sig, om han selv kan blive staaende i Herrens Tjeneste. Jeg nævnede før, at Salvelsen skulde afbilde den aandelige Indvielse til en betroet, livsvarig og arvelig Gjerning, og derom drejer de to Prøver sig, hvori Saul bliver stedt, om Gjerningen kan gaa i Arv, og om han kan blive i den.

Den første Prøve er den sværeste. Filisterne havde oversvømmet Landet med en vældig Hær; selv om der nu ikke har været 30,000 Vogne, som vi læser 1. Sam. 13, 5, selv om det er en Skrivefejl for 1000, saa var dog Hæren saa stor, at det ret egentlig kunde blive et Hovedslag; at

knuse denne Hær vilde være det samme som at knuse hele Filistermagten, og Kongegjerningen var øvet. For at forstaa, hvad der derefter tildrog sig, maa det bemærkes, at allerede i Rama havde Samuel og Saul truffet Aftale om det Forhold, som skulde være mellem dem. Samuel skulde vandre for Sauls Aasyn, saa det var en Aftale, at naar Saul stod i Begreb med at foretage sig noget betydningsfuldt, skulde de mødes i Gilgal ved Jordan, og Samuel skulde da raadføre sig med Herren og ofre.[1]) Skulde det trække ud, inden Samuel kom, skulde Saul vente en Uge, kom Samuel ikke, var det Tegn til, at det hele Foretagende skulde opgives. Det var Pagten mellem Profeten og Kongen, og nu stod Saul i Gilgal. Hvor var Israel? Rædde som Harer skjulte de sig i Huler og Klipper, i Grøfter og hinsides Jordan, og de, Saul kunde samle, gjorde just ikke Indtrykket af at have Hjærtet paa det rette Sted. Saul ventede og ventede, vilde Samuel dog ikke komme. Med hver Dag tyndedes Rækkerne, tilsidst var der kun 600 Mand tilbage. Han synes slet ikke at have tænkt sig den Mulighed, at Samuel kunde blive borte, saa at hele Felttoget maatte opgives; kommer Samuel ikke, er der ikke andet for at gjøre end at ofre selv. Næppe var det sket, førend Samuel kom, han kunde kun forkynde ham Udfaldet af Prøven: Du har handlet daarligt, havde du holdt Herrens Bud, saa havde han nu stadfæstet dit Kongedømme over Israel evindeligt.

Man har undret sig over, at der blev taget saa haardt paa Saul, da han ofrede selv, saa han gik glip af det arvelige Kongedømme, hvorimod der skete ingen Ophævelse over, at David gik ind i Helligdommen og fik Aasyns-Brødene.[2]) Grunden til denne Forskjel har Fr. Helveg

---

[1]) I Gjengivelsen af denne Aftale (1. Sam. 10, 8) følger jeg Ullmann.

[2]) Skue-Brødene er et uheldigt Navn; thi det minder altfor meget om Skue-Retter. Bordet med Brødene er en Spaadom om Gildesbordet

gjort opmærksom paa; den ligger i disse to Mænds forskjellige Stilling i Huset: Saul er Tjenestetyende, David er Søn, som han selv synger: Jeg vil fortælle om Herrens Bud! Han sagde til mig: Du er min Søn! Jeg fødte dig idag! (Salme 2). Derfor kan David ustraffet gaa ind i Huset og nyde dets Brød.

Vi kunde tænke os, at Saul efter dette Møde med Samuel havde opgivet Kampen, men han drog ud, og hans Optræden er helt mærkelig. Filisterne havde svækket sig selv ved at udsende Strejfkorps, og heraf benyttede Jonathan sig til at foretage sit mærkelige Angreb, som helt ud hvilede paa den Forvisning, at Herren kan lige saa let sejre ved faa som ved mange. Da Saul modtog Melding om Uroen i Filisterlejren, lod han straks foretage to Ting: han lod anstille Undersøgelse, om der manglede nogle af hans Folk, og selv begav han sig til Præsten for at træffe Aftale med ham om at hente Dagsbefalingen hos Herren. Men saa er det meget betegnende, at som han staar og taler med Præsten, bliver han var, at Kampens Bølger gaar højere i Filisterlejren. Hvad saa! han gjør kort omkring. Præsten behøver ikke at spørge. Thi nu véd han, hvad han vil; det gunstige Øjeblik var kommen. Ja, han vidste, hvad han vilde, men som Tjenestetyende burde han vide, hvad han skulde. Saul mente, at han kunde selv bedømme det rette Øjeblik, og dog saa gik han hen og ødelagde det ved en stolt Dagsbefaling, som han gav paa egen Haand: Forbandet være den, som spiser inden Aften. Denne urimelige Voldsomhed førte til, at Mandstugten blev opløst, saa da Aften kom, lod de Fjende være Fjende, styrtede sig over Slagtekvæget og flængede i det, inden Dyret var ordentlig slagtet. Saadan Rovdyrvæsen

---

i Himmerige, da hele Guds Folk skal opleve, hvad der en Gang timedes de 70 Ældste i Israel, som stædtes til Højbords paa Sinaj Bjærg, skuede Gud og aad og drak.

satte Loven rigtignok Dødsstraf for, men Øjeblikket var ikke gunstigt til at fuldbyrde Dødsdomme, saa længe endnu saa mange Filistre var i Live. Der blev udstedt en ny Dagsbefaling: Filisternes fuldstændige Ødelæggelse inden Morgen. Denne Gang vilde han have guddommelig Godkjendelse af Dagsbefalingen, men Herren var taus. Saul skred straks til at efterspore Grunden til Herrens Taushed. Dersom vi tænker os, at her havde været et Hul i Fortællingen, saa vi manglede Udfaldet af denne Undersøgelse, og vi altsaa var nødt til at gjætte os frem, saa tror jeg, at vi vilde have gjættet paa, at Herren var fortørnet, fordi de til Trods for Lovens Bud havde ædt Kjødet med Blodet. Jeg véd ikke, hvorledes det gaar andre, men jeg forbauses ved at høre, at Grunden til Herrens Fortørnelse er den, at Jonathan har overtraadt Sauls Dagsbefaling, som Herren dog ikke har mindste Andel i, og som tjente til at svække Kampdygtigheden. Jeg kan kun tænke mig én Grund til dette Særsyn, at Herren antager sig Sauls Dagsbefaling med en saadan Nidkjærhed, medens Overtrædelsen af Loven lades upaaagtet: Saul skal dømme sig selv. Der skulde nemlig komme den Dag, da Saul skulde modtage en Dagsbefaling fra Herren, og overtræde den, og Spørgsmaalet kunde blive: Hvad skal der gjøres ved den, som overtræder en Dagsbefaling, ja da kunde Sauls Færd over for Jonathan afgive, hvad man i Retssproget kalder et Præcedens, Saul havde selv givet Svaret. Der er noget af en romersk Hærfører ved Saul, da han vil ofre sin Søn paa Mandstugtens Alter, og det hele ender med Mytteri; Folkene slaar Kreds omkring Jonathan, og der var intet videre at gjøre. Den Dag, som var begyndt saa herligt med Jonathans Heltedaad, endte med Skam og Skade, og Øjeblikket til at øve det Dagværk, hvortil han var kaldet, var forspildt for stedse.

Efter den Tid var Saul tit og mange Gange paa Krigsstien, men Skriften nøjes med at nævne Navne paa

Folkeslagene, han krigede med, for saa kun at tage en enkelt Kamp frem: Banskrigen mod Amalekiterne. Det maa da omsider være kommen dertil, at Spørgsmaalet skulde afgjøres, om Saul overhovedet kunde blive i Herrens Tjeneste; ved sin Selvraadighed har han forvoldt, at det Arbejde, han var kaldet til, ligger hen som en Ruin. Saa føres Saul ind i den anden Prøve, og den er meget lettere end den forrige. Man faar Medfølelse med Saul, da han forgjæves venter i Gilgal med en Hær paa 600 rædde Karle, og hvert Minut synes at være kostbart. Denne Gang er det lettere, saa at sige lige ud ad Landevejen, han faar sin Dagsbefaling, og det véd han jo nok, at en saadan skal efterkommes til Punkt og Prikke, det hele drejer sig blot om, at han kan gjøre et Stykke Arbejde færdigt. Amalekiterne skulde udryddes, det var en gammel Mellemregning fra Mose Dage, som skulde afgjøres. Men det glipper, ganske vist kan der læses, at han ødelagde alt Folket (1. Sam. 15, 8); men det maa forstaas om alle dem, han fangede, thi Amalekiterne gik ikke ud af Sagaen. Det ser næsten ud, som Synet af den dejlige Mængde Kvæg har kaldt Bonden fra Odelsgaarden med den snævre Synskreds til Live igjen, det skar ham i hans Hjærte at hugge det ned. Det smager ogsaa af den kyndige Bonde, naar det hedder, at det var det andet Kuld af Ungkvæg, som de sparede, hvis det da ellers passer, hvad jeg har ladet mig fortælle, at det skal være bedre end første Kuld. Saul lavede til at skulle optræde som Triumfator, nu skulde Folket da se, at de havde en Konge, som kunde vende hjem i Sejerstog med en Konge i sit Følge. Allerede ved Karmel i det sydlige Judæa rejste han sig et Sejersminde; det var noget ganske nyt, der skulde altsaa flettes en Sejerskrans om hans eget Navn. Det er paa Vejen fra Karmel til Gilgal, at han møder Samuel, som efter en gjennemvaaget Nat gik den tunge Gang. Det kom til en kort, hvas Samtale, hvor

Samuels Ord faldt som Sværdhug. Med et: Ti stille! afbryder han Sauls Forklaring, om at Kvæget var sparet i den bedste Mening for at ofres til Herren — at ofre Bansgods! Man kunde lige saa godt stjæle en Krone fra en Mand og saa give ham den bagefter. Resultatet bliver, at Saul faar Pladsen opsagt, Herren vil ikke have ham som livsvarig Tyende mere: Efterdi du har forkastet Herrens Ord, har han ogsaa forkastet dig.

Dermed er Sauls Stilling i en væsentlig Grad forandret; han er fremdeles i Guds Hus, men som Træl. Ikke af den Slags Trælle, som Herren vinder i den ny Pagt, hvor det er Herrens Venner, som frivillig giver sig hen i Tro paa Herrenavnet, men af den Slags Trælle, om hvilke der er sunget, at vil de

Guds Forsætter hemme
de nødes til selv dem at fremme.

Saul faar sin Trællegjerning at gjøre, nemlig at gjøre Manden efter Guds Hjærte, David, aabenbar for Israel, saa Folket kan erkjende, at han er Guds elskelige, som har Guds Velbehag. David ventede med at fortælle, hvem han var, indtil han sad paa Tronen, saa sang han: Herren sagde til mig: Du er min Søn, jeg fødte dig idag! men for Folket blev han aabenbar derved, at han gik frelst igjennem al Fare. Men at beskrive Sauls Trællegjerning og de aandelige Vilkaar, hvorunder det bliver ham forundt at øve den, ligger ud over det Tidsafsnit, som er betegnet i Overskriften: fra Rama til Karmel. I Rama spurgte han undrende: Hvem er jeg! I Karmel rejste han et Sejersminde for sig selv og nedsættes straks derpaa til Trællegjerningen i Guds Hus.

Med Hilsen fra Vesterled!

West Denmark, Wis. 1891. *Th. Helveg.*

Docent N. J. Fjord.

Søndagen den 4. Januar døde den Mand, hvis Navn staar over disse Linjer. I ham har vort Land mistet en af sine bedste Mænd, og det er mig derfor en lige saa kjær som alvorlig, ja vanskelig Opgave, at tegne et Billede af ham og hans store Virksomhed for »Danskeren«s Læsere.

Niels Johannes Fjord er født den 27. April 1825 paa Holmsland i Ringkjøbing Fjord. Hans Forældre var begge fødte i Gammelsogn paa Holmsland. De var begge to Bønderbørn, og N. J. Fjord er saaledes af ægte vestjysk Bonderod, hvilket han ogsaa tydelig bar til Skue hele sit Liv igjennem, og han var en Ære for den Stand, hvoraf han er runden. *Hans Fader, Jesper Fjord,* blev Seminarist og senere Lærer i sin Fødeby, og han var, efter hvad ældre Folk paa Holmsland har udtalt, en for sin Tid ret dygtig Skolemand. Men særlig roses han som Landmand. Han var den første i Gammelsogn, der dyrkede Gulerødder og Hvidkaal i større Omfang end til eget Husbehov, ligeledes dyrkede han mange Kartofler, hvad der netop paa denne Tid vidner om en fremmelig Landmand, og i god Samklang hermed drev han stærkt paa med Svinehold og Kvægfedning. Han var fremdeles den første, der indførte Brak og Kløver i Sædskiftet, noget der ligeledes vidner om Fremskridtslandmanden. Sognets Beboere blev endog bange for, at han ved Brakken skulde ødelægge Græsrødderne til Skade for hans Eftermand, og de søgte ved Klager til Skolekommissionen at tvinge ham til at lade Brakken fare, hvad der dog ikke lykkedes dem. Ogsaa ud ad til var Jesper Fjord en virksom Mand. Han var en Tid Medlem af Amtsraadet, og han stillede sig som Valgkandidat ved det første Folketingsvalg i Ringkøbing, men da der foruden ham var to andre Kandidater, trak

han sig tilbage for Etatsraad Tang til Nørre-Vosborg. — I Hjemmet maatte der spares, da Børneflokken var stor; der var ikke mindre end 10 Børn. Børnene maatte tidlig vænnes til Arbejde og til Tarvelighed i Levemaade og Klædedragt. Men naar det gjaldt deres Opdragelse, gjaldt om at udruste dem til deres Livsgjerning, da sparede Jesper Fjord ikke, om det end kom til at svie til ham selv.

I dette Hjem opvoksede Niels Johannes Fjord. Han færdedes til daglig Brug mellem Skolebørnene og var afholdt af sine Kammerater. Han maatte selvfølgelig tage Del i de almindelige Arbejder ved Landbruget, vogte Kvæg o. s. v., som Bønderbørn i Almindelighed. Og det virksomme Liv i det tarvelige Hjem undlod ikke at sætte sit uudslættelige Præg paa ham. Han blev alle sine Dage en overordentlig virksom, ihærdig og i god Forstand sparsommelig Mand, og hans store Virksomhed kom ikke saa sjælden til at vidne om hans Kjendskab til og Hjærtelag for de smaa Hjem. Men ogsaa i anden Retning tog han en god *Arv* med sig *hjemme fra*. Hans Familie siges at være særdeles godt begavet, og navnlig roses dens Medlemmer for at være udmærkede Regnemestre, noget der ikke mindst kan siges om Niels Johannes Fjord. Men til Trods for sine store Evner var han en ejendommelig ydmyg Mand. Han stormede ikke frem, før man kaldte paa ham. Det er underligt at se, hvorledes denne Stormand gjennem hele sit Liv er bleven trukken frem den ene Gang efter den anden, flere Gange mod sin egen Vilje. Man kunde snarest tænke sig, at han allerede længe, før han naaede sit store Maal, havde øjnet det, og at han saa efterhaanden arbejdede frem derimod. Men noget saadant er aldeles ikke Tilfældet. Han fik det ene Kald efter det andet, uden at han selv med Vilje gav Anledning dertil, og skjønt hans Tanker undertiden gik i en helt anden Retning, saa fulgte han dog Kaldet, naar det gik op for

ham, at det var rigtigst at følge det. Han evnede bedre end de fleste at »kaste af i det nærmeste Krav«.

Det blev tidlig bestemt, at *Niels Johannes Fjord skulde være Skolelærer* ligesom sin Fader. Straks efter sin Konfirmation tog han fat som Børnelærer paa Borgensgaard i Vedersø og senere paa Stadilø ved Ringkjøbing. 20 Aar gammel blev han Seminarist fra Lyngby Seminarium; han fik 1. Karakter med Udmærkelse. Nu skulde han altsaa søge Kald, men paa Grund af sin daarlige Sangstemme kunde han ikke blive Kirkesanger. Imidlertid kom Krigen 1848—50; Fædrelandet kaldte paa ham, og han sagde ikke nej. Han mældte sig som Frivillig og gjorde hele Felttoget med som en udmærket Soldat, saa at han endog forfremmedes til Kommandersergent, det højeste, han kunde forfremmes til som Seminarist.

Efter Krigen fik han Ansættelse ved Skolevæsenet i Aarhus, hvor han snart fandt sig hjemme og vandt sig et godt Navn som Lærer. Han skulde imidlertid ikke længe finde Ro her. Der kom snart et andet Kald, og det var Biskop Monrad, der kom med det. Monrad var den Gang Overskoledirektør, og som saadan kom han til Aarhus for at tilse Skolerne. Han kom til at lægge Mærke til den ejendommelige og begavede Lærer Fjord, og da han tillige hørte, at Fjord syslede meget med Naturvidenskaberne, saa søgte han at faa Fjord til at rejse til Kjøbenhavn for at læse videre. Det syntes Fjord dog ikke om. Han havde et godt Embede, og han var glad i sit Arbejde, og desuden: hvad vilde det føre til at rejse til Kjøbenhavn? Da Monrad imidlertid lovede ham, at hans Embede i Aarhus maatte staa aabent for ham i 2 Aar, saa han igjen kunde tage det, hvis han i Løbet af denne Tid maatte ønske at gaa tilbage, og da han desuden stilledes i Udsigt at blive Lærer ved Landbohøjskolen, som man paa den Tid arbejdede paa at faa oprettet, saa gav han efter, og i 1855 rejste han da til Kjøbenhavn for

at studere videre paa den polytekniske Læreanstalt. Monrad, der saaledes havde faaet ham til Kjøbenhavn, glemte heller ikke at hjælpe ham til Rette; skjønt Monrad saaledes til en Tid styrede to Ministerier, saa fik han dog Tid til at læse Fransk med Fjord. I 1858 tog Fjord Eksamen i Mathematik, Fysik, Kemi og Tegning, og samme Aar blev han ansat som Lærer, Docent, i Fysik ved Landbohøjskolen, som netop da begyndte sin Virksomhed. I denne Stilling var det, at han fandt sin Hovedgjerning.

Fjord glemte dog aldrig sin gamle Kjærlighed til Børneskolen. Da han desuden var sagkyndig i denne Retning som faa, blev han snart Kultusministeriets Konsulent i Skolesager, Leder af Statens Feriekursus for Lærere, Eksaminator ved Skolelærereksamen og Inspektør for det »Monradske Kursus«. Disse offentlige Hverv røgtede han med Troskab og Samvittighedsfuldhed, og han fik derfor et godt Navn hos den danske Lærerstand. Har han ikke kunnet opfylde alle Ønsker, saa kan der dog ikke være Tvivl om, at han har handlet saa retfærdigt, som det var ham muligt. Der indkom f. Eks. ofte 10 Gange saa mange Ansøgninger om Feriekursus, som der kunde bevilges, saa det var kun de færreste Ansøgere, der kunde tilfredsstilles. At Fjord var afholdt af Skolelærerne, viste sig f. Eks. derved, at han ofte valgtes til Leder af de store Skolemøder. Særlig mærkede man dog hans Omsorg for Børneskolen paa Frederiksberg, den Kommune, i hvilken han boede, og hvis Skolevæsen han i en længere Aarække saa godt som ledede. Faa eller ingen Kommune her i Landet har nu et saa vel ordnet Skolevæsen som Frederiksberg, takket være Docent Fjord! Det kostede vel ikke saa lidt, og undertiden mødte han derfor en ikke ringe Modstand, men han tog da varmt til Orde for Børnene; dem maatte man ikke være smaalige overfor eller veje med Penge.

Fjords Lærervirksomhed ved Landbohøjskolen er ligesom hans Arbejde i det almindelige Skolevæsens

Tjeneste al Ære værd. Hans Foredrag var livligt, lærerigt og fornøjeligt; han havde navnlig et udmærket Greb paa at hente en hel Masse velkjendte Eksempler fra det daglige Liv, hvorved Gjenstanden for hans Foredrag kunde oplyses og forklares. Han brugte jævnlig Kridtet og den sorte Tavle for at tydeliggjøre sin Mening, og saa fuldstændig gik han op i sit Foredrag, saa han helt glemte sig selv og gjærne var helt oversmurt af Kridt, naar han forlod Skolesalen. Sine fysiske Forsøg under Foredraget kom han mærkværdig nok ofte galt fra, og dog skulde han komme til at vise Verden, at han kunde gjøre Forsøg trods nogen.

Det er jo nemlig ved sin **Forsøgsvirksomhed**, at Fjord har vundet sin Berømmelse. Nogle af de første Forsøg, han førtes ind paa, var *Forsøg over Nøjagtigheden af Regnmaaling*. Samtidig med, at Fjord blev Lærer ved Landbohøjskolen, blev han nemlig Leder af de meteorologiske Iagttagelser, som foretoges paa Skolen, ligesom han ogsaa kom til at lede Iagttagelserne paa de af det kongelige Landhusholdningsselskab i 1859 og 1860 oprettede mindre meteorologiske Stationer ude omkring i Landet, og da han havde opdaget nogle Unøjagtigheder ved Brugen af de da anvendte Regnmaalere, saa maatte han ved Forsøg se at komme til Klarhed derover. Af disse Forsøg fremgik da endelig en ny Regnmaaler, som baade var nøjagtigere og billigere end den gamle, og som derfor nu anvendes rundt om i vort Land, hvor der maales Regn. Fjord ledede de omtalte meteorologiske Iagttagelser, indtil det meteorologiske Institut i 1873 begyndte sin Virksomhed.

Da man i 1860 havde opdaget, at den lille for det blotte Øje usynlige Orm, der kaldes Trikinen, hyppig kunde findes i Flæsk, og at den derfra gjennem Menneskets Fordøjelsesredskaber kunde vandre ind i dets Muskler, opstod der nogle Aar senere, navnlig i Kjøbenhavn, en saadan Skræk for at spise Flæsk, saa Salget

deraf i meget høj Grad indskrænkedes. Dr. med. Krabbe ved Landbohøjskolen førtes derved ind paa en Del Forsøg, hvorved det godtgjordes, at *Trikinerne i Flæsket* dræbtes ved en Varme af 45—50⁰ R. og derover, samt ved almindelig stærk Saltning og Røgning. Men blev nu det færske Flæsk, der anvendtes i Husholdningerne, opvarmet ogsaa i de indre Dele af hvert Stykke til mindst 45—50⁰ R., inden det spistes? Dette Spørgsmaal maatte Fjord have fat paa, og han maatte derfor afsted rundt omkring i Køkkenerne i Kjøbenhavn for at stikke sit Thermometer ind i de færdig kogte eller stegte Skinker. Ved disse Forsøg blev det fastslaaet, at Varmegraden ogsaa i de indre Dele af et Stykke Flæsk ved almindelig Kogning eller Stegning bringes op over 45—50⁰ R.; for Skinker fandt Fjord den Regel, at de skal koge 15 Minutter om Sommeren og 18 Minutter om Vinteren for hvert Pund, de vejer, og desuden henstaa en halv Time, inden de spises, for at man kan være sikker paa, at Varmegraden ogsaa i deres indre Dele er kommen op over 45—50⁰ R., dog kan der fra Kogetiden trækkes det halve af den Tid, der medgaar, fra Vandet med Skinken sættes over Ilden, indtil Kogningen begynder. Disse Forsøg beroligede Folk, og man turde igjen spise Flæsk.

Under Forsøgene angaaende Varmens Forplantelse i Flæsk gjorde en Husmoder en Gang Fjord opmærksom paa, at hun brugte kortere Kogetid for sine Skinker end andre, men lod til Gjengjæld Skinken staa et Par Timer i den varme Suppe paa et lunt Sted. Skinken blev derved saftigere i de ydre Dele og dog godt gjennemvarmet og gjennemkogt. Dette skrev Fjord sig bag Øret. Han holdt sig ikke for god til at tage mod Vink af den praktiske Husmoder. Og nu mindedes han, at han som Dreng havde set, hvorledes Husmoderen i Vestjylland undertiden »kogte i Hø«, og han forstod straks, at der paa denne Maade maatte spares endnu mere Brændsel, end den

kjøbenhavnske Husmoder kunde spare. Der kunde muligvis ved »Kogning i Hø« spares betydeligt i mange Husholdninger, men hvorledes skulde det gjennemføres paa den fordelagtigste Maade? Der var ikke andet for: Fjord maatte til at gjøre *Forsøg med »Kogning i Hø«*, prøve, hvorledes det kunde gaa at koge Grød, Vælling, Ærter, Suppe o. s. v. i Hø. Han var nu bleven Køgemester; og det gik udmærket. Naar Gryden var kommen godt i Kog, dækkedes den med et tætsluttende Laag og sattes ned i en Kasse eller Kurv, saaledes at den paa alle Sider (ogsaa foroven og forneden) omgaves af et Lag Hø paa 3 Tommers, eller et Lag Bomuld paa 2 Tommers Tykkelse, og her kunde Maden — ogsaa Kjød og Flæsk — baade blive tilstrækkelig gjennemvarmet og gjennemkogt, og den kunde i mange Timer holde sig varmere, end den kunde spises. Var der større Stykker i Gryden, som Kjød, fyldt Hvidkaalshoved o. s. v., maatte Gryden dog koge $1/4$—$1/2$ Time over Ilden, inden den sattes i Høkassen. Husmoderen kan altsaa bringe Middagsmaden — Grød, Vælling, Suppe o. s. v. — i Kog om Morgenen, og dernæst sætte den ned i en Høkasse og lade den passe sig selv; og om Middagen har hun da Maden udmærket kogt og varm, naar den ønskes. Det værste er, at Eftermaden i Almindelighed ikke paa denne Maade kan blive færdig af sig selv.

Efter at disse Forsøg i 1868 var bleven kjendte mellem Folk, vandt »Kogning i Hø« en ikke ringe Indgang. Men i større Husholdninger stødte man paa den Ulæmpe, at Gryden eller Kjedlen var for stor til at flyttes over i en Høkasse. Og saa klagede man sin Nød til Fjord. Paa 3 Højskoler havde man f. Eks. om Sommeren, da der kun var faa Elever, været glade ved Høkogningen, men da Eleverne om Vinteren strømmede til, blev Gryden, der kunde flyttes over i Høkassen, for lille, og hvad skulde man saa gjøre? Fjord maatte da til at gjøre *Forsøg med Grubekjedler,* og Resultatet deraf blev, dels en

Kjedel med dobbelt Bund og til Dels dobbelte Sider og helt omgivet af et 2—3" tykt Lag Bomuld, Laaget isoleret paa samme Maade, og dels en godt indmuret Kjedel (Muren uden om Ildkanalen mindst 4 Tommer tyk) med en tætsluttende Fyrdør, der lukker baade for Fyr- og Askerum, et tæt Spjæld i Ildkanalen, der fører til Skorstenen, og med 2 tætsluttende Trælaage, det øverste maaske hult og udstoppet med Bomuld. I første Tilfælde indledes Dampen mellem Bundene og Siderne, indtil Gryden kommer godt i Kog, hvorefter der lukkes for Dampen; i andet Tilfælde fyres der under Kjedlen, indtil den koger, og dernæst lukkes Fyrdøren og Spjældet, hvorved Ilden selv slukkes; i begge Tilfælde lukkes dernæst Kjedellaagene tæt til, og Kjedlerne kan da holdes i Kog eller tæt derved i flere Timer.

Dernæst førtes Fjord ind paa *Forsøg med Opvarmning ved Hjælp af Damp ved lav Spænding.* Paa Landbohøjskolen havde man en Dampkjedel, der brugtes til Opvarmning af et Dampbad for Heste. Pasning og Vedligeholdelse af denne Kjedel havde medført mange Vanskeligheder; den havde desuden slugt en Masse Brændsel, naar den en Gang imellem i kort Tid skulde bruges, og nu var den endelig bleven helt ubrugelig. Fjord maatte da til at forsøge, hvad der herved var at gjøre. Han fandt da, at man kunde nøjes med en lille almindelig Grubekjedel, hvis øverste Rand var tilsleben, saaledes at et en halv Tomme tykt Jærnlaag med tilsleben Rand ved sin Vægt kunde lukke damptæt for Kjedlen. Her behøvedes ingen Sikkerhedsforanstaltninger, da Laaget vilde løftes, og Dampen trænge ud, naar Spændingen blev for stor, og de tidligere havte Vanskeligheder i denne Retning var dermed hævede; da Kjedlen fremdeles kun rummede lidt Vand, spildtes der mindre Brænde til Opvarmningen heraf, naar man i kort Tid en Gang imellem skulde bruge Damp. Da Godsejer Valentiner til Gjeddesdal (Sjælland) og Professor Segelcke

fik dette at vide, kom de straks i Tanker om, at en lignende Kjedel med Fordel maatte kunne anvendes i Mejerierne til Opvarmning af Vand og Mælk, og de formaaede da Fjord til at fortsætte sine Forsøg med Mejeriernes Tarv for Øje. Resultatet deraf blev den bekjendte Fjordske Dampgryde, der kan passes af enhver fornuftig Pige, og som derfor sammen med det tilhørende Ostekar med dobbelt Bund i den følgende Tid — fra 1872 — vandt stor Udbredelse paa Mejerierne, indtil Centrifugen kom og forlangte Damp af højere Spænding.

Ved 1874 havde mange Landmænd gjort saa gunstige Erfaringer med Hensyn til Flødeafsætningen i Is, at Spørgsmaalet om Isens Opbevaring begyndte at blive brændende: hvorledes skulde et Ishus indrettes? og hvor stort skulde det være? Fjord havde nu allerede vundet sig et godt Navn som Forsøgsmand og som en Mand, der var godt hjemme i Varmelæren. Det var derfor naturligt, at man kom til ham med sine Spørgsmaal om Isens Opbevaring. Særlig kom Konferentsraad E. Tesdorpf med mange i Enkelthederne gaaende Spørgsmaal i omtalte Retning, og da Fjord ikke turde give bestemte Svar herpaa, inden der var gjort Forsøg netop med disse bestemte Spørgsmaal for Øje, saa gav Tesdorpf ham ingen Ro, før han tog fat paa saadanne. Det var altsaa Tesdorpf, der denne Gang førte ham ind paa »Glidebanen«, som Fjord selv udtrykte sig, den Glidebane, der skulde føre til saa megen Lykke for vort Landbrug og dermed for hele vort Folk. Under Samraad med Professor Segelcke begyndte Fjord nemlig nu en lang Række af meget omfattende »*Is og Sneforsøg*«, der, som han selv siger, »maa betragtes som Stammoder ej blot til de efterfølgende Forsøg, men ogsaa til den Tiltro hos Landmændene, paa hvilken vore Forsøg har modtaget saa mange Beviser, samt til den Velvilje hos de bevilgende Myndigheder, paa hvilken vi ved atter og atter at have begjært Forhøjelse af Forsøgsmidlerne have trukket

saa mange og store, men indtil nu altid fuldt ud honorerede Veksler.« At Is- og Sneforsøgene blev saa omfattende, vil man let forstaa. Det gjaldt ikke blot om at fastslaa Regler for Isens Opbevaring og at faa undersøgt, hvorledes Ishuset paa billigste og bedste Maade burde bygges, samt hvor stort Svindet under forskjellige Forhold vilde blive, men det gjaldt lige saa meget om at komme til Kundskab om, hvor megen Is der vilde medgaa til Afkøling af Mælken under de forskjellige Forhold, hvorunder Isen kunde og vilde blive anvendt i Praksis. Men gjennem Forsøgene naaede Fjord dog saa vidt, at han kunde give paalidelige Oplysninger i alle de nævnte Retninger. Jeg skal imidlertid ikke her komme ind paa Resultatet af disse Forsøg.

Som Is- og Sneforsøgene altsaa til Dels blev Grundlaget for de følgende Forsøg, saaledes traadte ogsaa *det ejendommelige ved Fjords landøkonomiske Forsøg* frem under Udførelsen af disse; det kom ganske vist senere tydeligere frem, men jeg skal dog allerede her gjøre opmærksom derpaa, og jeg vil da samle det under følgende 3 Punkter:

1. Fjord nøjedes ikke med et eller enkelte Forsøg paa et Sted i Landet; der maatte udføres Forsøg paa flere Steder rundt omkring i Landet, og Forsøgene skulde saa vidt muligt udføres under de selv samme Forhold som de, hvorunder Forsøgsresultaterne senere skulde anvendes. Men paa hvert Sted maatte der fremdeles udføres mange Forsøg, som stadig og allevegne i Hovedsagen maatte udføres paa selv samme Maade, med det selv samme enkelte Spørgsmaal for Øje, indtil dette Spørgsmaal var klaret. Til Forsøgsstationer valgtes derfor saadanne Gaarde rundt omkring i Landet, hvis Ejere tilbød at yde Materiale og Husrum til Forsøgene, og det var ofte tilfældigt, om man begyndte en ny Forsøgsrække paa den Gaard, hvor en tidligere Forsøgsrække var afsluttet, eller om Forsøgene flyttedes hen til en anden Gaard. Forsøgene udførtes

altsaa paa »*bevægelige*« *Forsøgsstationer,* mens man i andre Lande i Almindelighed kun udfører Forsøg paa »faste«, dertil indrettede Forsøgsstationer.

2. Fjords Forsøg var dernæst altid anlagte med bestemte *praktiske* Spørgsmaal for Øje, mens man i andre Lande oftest særlig fæster Blikket paa mere videnskabelige Spørgsmaal, og der er vel flere Videnskabsmænd, der har rynket paa Næsen ad Fjords Forsøg, netop af denne Grund. Det kunde nemlig hænde, at Fjord tog fat paa saadanne Forsøg, som for flere Videnskabsmænd kunde synes at være overflødige, da de omhandlede Spørgsmaal formentlig kunde klares ved de alt af Videnskaben indvundne Resultater; ja Fjord kunde endog undertiden i Begyndelsen selv have den samme Mening, og dog var han fordomsfri nok til at underordne sig, naar mange Landmænd ikke kunde nøjes med Videnskabens Resultater. »I slige Tilfælde er det ofte ønskeligt,« skriver Fjord, »at en Forsøgsleder tager sin egen bedre Indsigt fangen og siger: ja lad os prøve de fremsatte Meninger ved et nøjagtigt planlagt Forsøg. Resultatet af et saadant overbeviser den praktiske Mand langt sikrere og hurtigere end den bedste theoretiske Forklaring.«

3. Endelig var Fjords Forsøg strængt *sammenlignende Forsøg*, d. e.: der udførtes to eller flere Forsøg Side om Side under de selv samme Forhold, saa at Resultatet af disse kunde sammenlignes. — Skulde der f. Eks. prøves flere Flødeafsætningsmaader, saa blev disse ikke prøvet paa hver sin Dag, men de blev alle prøvet paa samme Tid og Sted og med samme Slags Mælk, der forud for Forsøgene blandedes omhyggeligt i en stor Beholder. Den samme Grundtanke gjennemførtes følgelig ogsaa ved Fodringsforsøgene, men man indser let, at det er langt vanskeligere at tilvejebringe to eller flere Hold Dyr, hvoraf de forskjellige Hold ere lige saa ensartede som to eller flere Portioner Mælk, der forud har været omhyggeligt sammenblandede.

Forinden der gjordes Forsøg med Dyr, maatte disse derfor omhyggelig prøves og ordnes — med Hensyn til Alder, Vægt og Trivelighed og for Malkekøernes Vedkommende tillige med Hensyn til Afstand fra Kælvingen, Mælkeydelse og Mælkens Fedme —, og der maatte være saa mange Dyr i hvert Hold som muligt, for at de uundgaaelige Uligheder kunde hæves.

Sammenholder man disse tre Punkter, vil man let kunne forstaa, hvorfor Fjords Forsøg i saa høj Grad vandt Landmændenes Tillid. Men man forstaar ogsaa, at Forsøgene maatte kræve et umaadeligt Arbejde.

Is- og Sneforsøgene blev som nævnt Stammoder til de efterfølgende Forsøg. Idet der arbejdedes paa at komme til Kundskab om, hvormegen Is der medgik, eftersom der anvendtes stærk eller svag Isafkøling, og eftersom Mælken henstod i Isvand i 8—10—12—22—34 Timer til Flødeafsætning, maatte det ligge nær at spørge: Hvorledes gaar det nu med Smørudbyttet under de forskjellige Forhold? Dette Spørgsmaal kunde ikke holdes tilbage, og navnlig trængte det sig frem, da Prof. Segelcke i 1876 havde faaet Fjord ind paa ved Forsøg at bestemme Afkølingens Hurtighed i Mælkespande af forskjellig Form og Størrelse. *Forsøg med Flødeafsætning og Kjærning* lod sig nu ikke længere udelukke, men da Fjord ikke var Fagmand paa dette Omraade, betingede han sig, at Segelcke skulde lede denne Del af Forsøgene, mens Fjord ledede Afkølingsforsøgene. Segelcke blev imidlertid udnævnt til Dommer ved Industriudstillingen i Filadelfia og maatte netop derfor være borte i hele den Sommer, da Forsøgene skulde udføres. Fjord blev derved tvungen til selv at tage Sagen i Haand, og det viste sig da ogsaa, at han kunde magte Opgaven. Dog fremhæver han, at han i høj Grad støttedes af Tesdorpf, gjennem hvem han ogsaa fik udmærket praktisk Hjælp af Mejeriassistent Dall. Men idet Fjord tog fat paa disse Forsøg, kom han først rigtig ind paa Glidebanen.

Da det havde vist sig, at Forsøgene kunde udføres med en Nøjagtighed, hvortil man i Praksis ikke tidligere havde kjendt Mage, en Nøjagtighed, som Godsejer Valentiner sammenlignede med den Nøjagtighed, hvormed der kan arbejdes i et kemisk Laboratorium, saa maatte alle de paa den Tid almindelige Flødeafsætningsmaader drages med ind under Forsøgene, og da Centrifugen imidlertid var kommen frem, saa maatte den følgelig ogsaa med. Ved de meget omfattende Forsøg, som Fjord nu altsaa kom ind paa, viste det sig, at, naar Mælken ikke er »tung«, saa foregaar Flødeafsætning ved rolig Henstand desto bedre, jo hurtigere og stærkere Mælken efter Opsieningen afkøles ned mod 0°. Men størst Betydning fik det, at *Centrifugen vandt en glimrende Sejr* over alle de hidtil kjendte Flødeafsætningsmaader, endog over Kjærning af Mælk, der ellers — hvad Smørudbyttet angaar — kom den nærmest. Navnlig havde Centrifugen Overtaget, naar det gjaldt Mælk, der var kjørt langt med, og som derfor var bleven »koldtung«. Jeg skjønner ikke rettere, end at det foreløbig er paa dette Punkt, at Hovedvægten maa lægges, naar den økonomiske Betydning af Fjords Forsøg skal paavises. Ved de gamle Flødeafsætningsmaader kunde man vanskelig faa et tilfredsstillende Udbytte af sammenkjørt Mælk, og Fællesmælkebruget kunde derfor ikke trives, men da Fjords Forsøg havde godtgjort, at Centrifugen ogsaa kunde give fuldt Udbytte af saadan Mælk, og godtgjort det saaledes, at Landmændene kunde tage og føle paa det, saa tog Andelsmejerivirksomheden et Opsving, der savner sin Mage baade i vort eget Lands og andre Landes Landbrugshistorie. I Begyndelsen af Firserne var Forsøgene naaede saa vidt, at der kunde drages temmelig sikre Slutninger deraf. Vor Smørudførsel havde den Gang staaet stille eller endog været i Tilbagegang i en halv Snes Aar, men saa kom der en Stigning, der har sat baade os selv her hjemme og Folk i andre

Lande i Forbavselse. Overskudsudførselen af Smør fra Danmark steg fra 19.6 Millioner Pund i Aaret 1881—82 ($^{1}/_{10}$—$^{30}/_{9}$) til 51.7 Mill. Pd. i 1888—89, og Værdien deraf beregnet efter Smørpriserne for de paagjældende Aar, steg saaledes fra omtr. 23 Mill. Kroner til omtr. 50 Mill. Kr., saa Danmark tog altsaa 27 Mill- Kr. mere hjem for Smør i 88—89 end i 81—82. Fremgangen vilde vel være kommen ogsaa uden Fjords Forsøg, men sikkert meget langsommere. I intet andet Land kan der paavises en saadan Fremgang, og ingen Steds har Centrifugen trængt saa hurtig frem som netop i vort Land, takket være Docent Fjord! Det tør derfor ogsaa siges, at hans Forsøg paa dette Omraade allerede har gavnet vort Land for adskillige Millioner Kr., som vor stigende Smørudførsel har bragt hjem i den sidste halve Snes Aar.

Centrifugen fik imidlertid ogsaa Modstandere, og det var den skummede Mælk, der klagedes over. Særlig i Sommeren og Efteraaret 1883 blev Klagerne højlydte, og de kom ikke blot fra Lægmænd, men ogsaa fra Læger. *Den skummede Mælk fra Centrifuger* var, mente man, baade bleven uholdbar, saa den vilde løbe sammen ved Kogning, og den var berøvet sin Næringsværdi, endog i den Grad, at den ikke taalte nogen Sammenligning med anden Skummetmælk. Tjenestefolk klagede over den, og Husmandsfamilier vidste knap, om de turde modtage den gratis, thi »de kunde jo blive syge af den«, den duede næppe nok til Føde for Kalve og Grise. Fjord vidste fra sin Barndom, i hvor høj Grad Skummetmælk — Grød, Vælling og anden Mælkemad — havde været et Hovednæringsmiddel for Smaakaarsfolk paa Landet, og han mente, at det vilde være til stor Skade for disse, om de blev bange for og afholdt sig fra at bruge dette billige og gode Næringsmiddel; da Centrifugen desuden stadig trængte sig frem med en forbavsende Hurtighed, saa en Undersøgelse af de omtalte Klager kunde faa vidtrækkende

Betydning, maaske forhindre Centrifugen i at gaa videre, hvis Klagerne skulde vise sig at være grundede, saa lod han sig let bevæge til ved Forsøg at skaffe Klarhed til Veje, skjønt han i Virkeligheden mente, at Klagerne var ugrundede. Forsøgene viste da, at *Holdbarheden* aldeles ikke forringes ved Centrifugeringen, men vel ved Mælkens øvrige Behandling, naar denne er mangelfuld. Holdes Mælken afkølet, indtil den centrifugeres, og opvarmes den da til 70° C., vil den i Reglen kunne holde sig og taale Kogning i 1—1½ Døgn, navnlig naar den efter Opvarmningen hurtig afkøles til omtr. 25° C. Af disse Forsøg fremgik desuden senere Fjords Pasteuriseringsapparat (til Opvarmning af Mælk), der nu findes paa de allerfleste af vore Mejerier, hvor det har medført ganske overordentlig store økonomiske Fordele.

Men for at komme til Klarhed over *Centrifugemælkens Næringsværdi*, var der ikke andet at gjøre end at foretage Fodringsforsøg, og ligesom Fjord tidligere var gleden fra Is- og Sneforsøg ind paa Mælkebrugets Omraade, saaledes gled han nu ved Forholdenes tvingende Nødvendighed fra Mejeriet ud i Stalden. Centrifugemælk og Bøttemælk, begge Dele stammende fra den samme søde Mælk, maatte prøves Side om Side som Foder til Kalve og Grise. Da Fjord imidlertid ikke var sagkyndig paa Fodringens Omraade, vilde han have Landhusholdningsselskabets Konsulent i Husdyrbrug, P. Jessen, til at lede den Del af Forsøgene. Men det gik med Jessen, som det før var gaaet med Segelcke: han havde ikke Tid, og navnlig skulde han foretage en længere Rejse til Udlandet paa den Tid, da Forsøgene skulde udføres. Efter Samraad med Jessen tog Fjord alligevel fat, og ogsaa denne Gang viste det sig, at han var Opgaven mægtig. Ved mange Forsøg paa flere Steder viste det sig, at Kalve eller Svin, der fodredes med Bøttemælk i sædvanlig Mængde ved Siden af andre Fodermidler som sædvanlig, tiltog omtr.

0.4 Pd. mere i Vægt pr. 100 Pd. opfodret Mælk end de Kalve eller Svin, der fik det samme Foder, kun at de i Steden for Bøttemælk fik Centrifugemælk; men denne sidste indeholdt pr. 100 Pd. 0.5 Pd. Smørfedt mindre end Bøttemælken, og da 0.5 Pd. Smørfedt er omtrent 5 Gange saa meget værd som 0.4 Pd. Tilvækst, saa betaler det sig altsaa daarligt at fodre Kalve og Svin med Smørfedt. — Efter at disse Forsøg i 1884 var offentliggjorte, forstummede Klagerne over Centrifugemælken, og Centrifugen trængte sig endnu raskere frem end før.

Dermed var der altsaa aabnet for *Fodringsforsøgene,* og da det havde vist sig, at der paa den Maade, Forsøgene var udførte paa, kunde indvindes temmelig sikre Resultater, saa kunde der heller ikke godt være Tale om at standse, al den Stund der paa dette Omraade var saa mange Spørgsmaal, der fordrede Svar. Forsøgene havde desuden nu faaet deres eget Hjem i det landøkonomiske Forsøgslaboratorium, som paa Fjords Forslag var bleven opført i 1882—83, og hvis Leder Fjord selvfølgelig var. Fodringsforsøg hørte netop hjemme under Forsøgslaboratoriets Opgaver, men da Fjord ikke følte sig tilstrækkelig sagkyndig paa dette Omraade, krævede han som Betingelse for, at Fodringsforsøgene kunde fortsættes, at Ledelsen af dem overdroges til Konsulent Jessen. Jessen gik da ogsaa ind paa at tage derimod, og han blev derfor i 1884 knyttet til Laboratoriet. Da Forsøgene imidlertid var kommen godt i Gang under Jessens Ledelse, døde han (d. 9. Avg. 1885), og Fjord vilde da have standset, idet man den Gang netop var bleven færdig med det første Afsnit, »Nøjagtighedsforsøgene«. Forsøgsværterne, og navnlig Inspektør Buus paa Rosvang (Thy), opfordrede imidlertid bestemt til at forsætte; Buus lovede endog at tage væsentlig Del i Udarbejdelsen af Forsøgsberetningerne. Fjord maatte da fortsætte. I Foraaret 1886 døde imidlertid ogsaa Buus, og Fjord stod da atter ene. Men nu

var han kommen saa langt frem, saa der ikke længere kunde være Tale om at standse de paabegyndte Forsøg, og han var da ogsaa Mand for at kunne føre dem igjennem. Det gjaldt foreløbig om at undersøge Værdien af Skummetmælk og Valle i Forhold til Rug og Byg som Foder for Svin, for derigjennem at komme til Klarhed over, hvorvidt Skummetmælken burde anvendes til Ostelavning eller som Svinefoder, men efterhaanden inddroges ogsaa andre Fodermidler under Forsøgene. Ved disse og de følgende Fodringsforsøg blev et Hold Forsøgsdyr gjærne fodret med den Foderblanding, der sædvanlig anvendtes paa vedkommende Gaard, mens et andet Hold f. Eks. fik 2 Pd. Korn mindre og i Stedet derfor 12 Pd. Skummetmælk (eller maaske 20 Pd. Runkelroer) mere pr. Dyr; et tredje Hold fik da gjærne omvendt, 12 Pd. Skummetmælk (eller 20 Pd. Runkelroer) mindre og i Stedet derfor 2 Pd. Korn mere end førstnævnte Hold, o. s. v. Forsøget viste da, at i de almindeligt anvendte Foderblandinger for Svin vil Værdien af 6 Pd. Skummetmælk være = 12 Pd. Valle = 1 Pd. Byg = 1 Pd. Rug = 1 Pd. Majs = 1 Pd. Oljekager = 8 Pd. Runkelroer = 4 Pd. Kartoffer. Efter Bedømmelse paa Svineslagterier gav Majs og Solsikkekager blødt Flæsk.

Alt som disse Forsøg skred frem, viste det sig tydeligere og tydeligere, at de maatte være rigtig anlagte, thi Dyrene svarede med en forbavsende Nøjagtighed paa de Spørgsmaal, der stilledes til dem, hvad der let kunde kontrolleres ved de mange sideordnede Forsøg. Landmændene søgte derfor at faa Fjord til ogsaa at tage fat paa *Fodringsforsøg med Malkekvæg* og særlig hyppig og stærkt opfordredes han dertil af Hofjægermester Vind til Sanderumgaard (Fyn). Det var foreløbig navnlig Roernes Betydning som Malkefoder, som Landmændene var uenige om, og det var dette Spørgsmaal, som Vind saa stærkt henledede Docent Fjords Opmærksomhed paa. Fjord holdt

sig længe tilbage, da han mente, at disse Forsøg burde opsættes, indtil der blev funden en sagkyndig Mand, der kunde lede dem, men endelig gav han om end modstræbende efter for Opfordringerne og begyndte i December 1887 Forsøg med Malkekøer. Disse Forsøg er endnu langt fra afsluttede, men foreløbig har de vist, at 10 Pd. Runkelroer eller 12 Pd. Turnips, anvendt i almindelige Foderblandinger for Malkekvæg, rigelig kan give samme Udbytte som 1 Pd. Kraftfoder.

Af de mange omfattende Forsøgsarbejder, som Fjord har udført, skal her endnu kun omtales et Par.

Jo mere Fællesmælkebruget udviklede sig, desto mere følte man Trang til et praktisk brugeligt og paalideligt Apparat, hvormed Mælkens Fedme kunde bestemmes. Under Udførelsen af Flødeafsætnings- og Skumningsforsøgene havde Fjord konstrueret en »Kontrolcentrifuge« for ved Hjælp deraf at kunne kontrollere Renskumningen. Denne Kontrolcentrifuge omdannede Fjord da efterhaanden til det nu bekjendte *»Fjords Kontrolapparat«*, hvormed der paa en Gang kan undersøges indtil 192 Prøver; og ved omfattende Forsøg dermed viste det sig, at naar det anvendtes i Forbindelse med den saakaldte »Differensberegning«, kunde det give forholdsvis nøjagtige og paalidelige Oplysninger om Mælkens Fedme. Det er nu indført paa mange, rimeligvis de allerfleste af vore Fællesmælkebrug, og paa mange Mejerier betales Mælken efter Fedtindhold, eller rettere Flødeprocent, bestemt ved dette Apparat.

Sluttelig skal de *sammenhængende Rækker af Smørudstillinger* i Forsøgslaboratoriets Smørudstillingslokale omtales. Tanken til disse fik Docent Fjord under Samarbejdet med en Del Smørgrossere paa Landbrugsudstillingen i Kjøbenhavn 1888. Ved vore tidligere Smørudstillinger havde Smørret i Almindelighed været lavet netop med Udstillingen for Øje, og det var derfor rimeligt, at der ofte til daglig Brug ikke lavedes saa godt Smør.

Fremdeles kunde Dommerne ved de tidligere Smørudstillinger ved at se paa Smørtræerne undertiden se, hvorfra Smørret stammede, hvad der vel af og til, selv mod Dommernes egen Vilje, kunde faa Indflydelse paa Bedømmelsen. Endelig var det paa de ældre Smørudstillinger frisk Smør, der bedømtes, mens det hellere burde være Smør, der var lige saa gammelt, som vort Smør i Reglen vil blive, inden det kommer vore Hovedforbrugere, Englænderne, i Hænde. Skulde Smørudstillingerne naa deres Bestemmelse: at virke opdragende baade paa Mejeristerne og paa Dommerne, at udpege saadanne Mejerier, der stadig kan levere godt og holdbart Smør, samt at give Oplysninger om forskjellige Fodermidlers Brugbarhed som Foder til Malkekvæg, saa maatte de omtalte Forhold ændres. Fjord formaaede da en stor Del af vort Lands Smørgrosserere til at være Dommere ved de ny paatænkte Smørudstillinger, og de Mejerier, der ønskede at deltage i Udstillingerne, maatte forpligte sig til straks, samme Dag som de modtog Brev eller Telegram derom, at indsende en alt færdiglavet Drittel Smør til Bedømmelse. Smørret skulde da bedømmes to Gange, første Gang straks, anden Gang efter 14 Dages Forløb, hver Gang af flere Hold Dommere, hvoraf det ene Hold ikke maatte forhandle med det andet under Bedømmelsen, og enhver Drittel skulde omgives med et Hylster, saaledes at Dritlen ikke kunde ses, mens Smørret kunde undersøges gjennem et rundt Hul i Hylsterets Laag, og saaledes at den fraflydte Lage kunde opsamles (Vand i Smørret). Hvis det overhovedet var muligt at bedømme Smør, maatte der efter denne Ordning fremkomme tilforladelige Domme, hvorpaa der med Sikkerhed kunde bygges videre. I November 1889 begyndte da de omtalte Udstillinger efter den lagte Plan, og de har allerede givet et ikke ringe Udbytte, men vil forhaabentlig efterhaanden, som der tilvejebringes mere Materiale, give endnu flere værdifulde Oplysninger, saa de virkelig, som Fjord haabede,

kan hjælpe os til at bevare vor gode Stilling paa det engelske Smørmarked.

Hermed skal jeg slutte Omtalen af Fjords Forsøg. Der kunde selvfølgelig være skrevet meget mere derom — der foreligger fra Fjords Haand 29 indholdsrige Beretninger —, men af hvad der her er meddelt, vil man forhaabentlig kunne danne sig en ret god Forestilling om den store Virksomhed, Fjord har udfoldet, og den overordentlig store Betydning, denne Virksomhed har havt og vil kunne faa for vort Land, ja endog langt ud over vort Lands Grænser. Fjord naaede da ogsaa alt i levende Live at blive anerkjendt som en Stormand, og det ikke blot her hjemme, men ogsaa i Udlandet. Der er bleven sagt, at hans Arbejder fortjente et større Fædreland, og i Udlandet har man da ogsaa flere Gange gjort Forsøg paa at tilegne sig dem. Som Vidnesbyrd om, hvordan man her hjemme skattede hans Virksomhed kan det nævnes, at de bevilgende Myndigheder — baade Højre og Venstre — altid gav Fjord, hvad han bad om, og det uagtet, at Forsøgene stadig krævede mere og mere, saa der nu til Slutningen bevilgedes omtrent 100,000 Kr. aarlig af Statskassen dertil. Et Vidnesbyrd i samme Retning er det, at da Professor B. S. Jørgensen i 1883 trak sig tilbage fra sin Virksomhed som Præsident i det kongelige Landhusholdningsselskab, blev Fjord enstemmig valgt til hans Eftermand. Ogsaa paa denne Plads udfoldede Fjord en betydningsfuld Virksomhed. Endelig var den til Dels enestaaende Deltagelse, der udvistes ved Fjords Begravelse, et smukt Vidnesbyrd om, i hvor høj Grad Fjord var æret og agtet af sine Landsmænd.

Det var imidlertid ikke blot som Forsøgsleder og Lærer, at Fjord var æret og agtet, det var ogsaa *som Menneske*. Trods sine rige Evner, sin klare og sunde Menneskeforstand var Fjord dog som før nævnt en ejendommelig ydmyg og fordringsfri Mand, der ikke fordrede Ære, Ophøjelse eller

Rigdom for sin egen Person. Det var hans sjældne klare og skarpe Tanke, der hjalp ham til at lægge saadanne Planer for Forsøgene, saa der nødvendigvis maatte komme sikre Svar paa de forelagte Spørgsmaal, men det var hans hensynsfulde og fordringsfri Væsen, der gjorde, at han saa udmærket kunde forhandle med andre og drage Nytte af deres Kundskaber paa Omraader, hvor han ikke selv var særlig sagkyndig. Han holdt sig ikke for god til at lytte til andres Ord, hvad enten disse Ord kom fra en Professor, eller de kom fra hans Assistenter, hvad enten de kom fra en stor Godsejer, eller de kom fra en kjøbenhavnsk Husmoder. Saa fordringsfri var han, og saa lidt brød han sig om at gjøre sig bemærket, saa han — som man i det foregaaende vil have lagt Mærke til — saa godt som aldrig selv trængte sig frem paa de ny Baner; han blev næsten altid skubbet ind paa dem, ofte mod sin egen Vilje. Og han glemte ikke senere at give dem, der stødte ham frem, en rigelig Part af Æren for, hvad der blev udrettet paa de ny Baner. Man vil derfor let forstaa, at Fjord i særlig høj Grad kom til at skatte Biskop Monrad, den Mand, som først nødte ham frem, og som senere stod ham bi med Raad og Daad. Fjord havde Monrads Billede staaende paa sit Arbejdsbord, og hvis nogen i Fjords Nærværelse prøvede paa at angribe Monrad paa den ene eller den anden Maade, var det med en sjælden Varme og Kraft, at Fjord tog sin ærlige Ven i Forsvar. Men skjønt Fjord saaledes gjærne lyttede til andre og til Dels lod sig lede af andre, saa underkastede han dog altid deres fremsatte Meninger en skarp Prøvelse, og kunde de ikke bestaa for denne, saa var han rede til at tage Kampen op med Liv og Lyst for sin egen Mening, og han var da ikke let at faa Bugt med. Just fordi han var ydmyg og fordringsfri, hvor der virkelig var Grund til det, just derfor kunde han som en stolt Mand holde paa sin Opfattelse, naar han følte, han havde Retten paa

sin Side. Hans Optræden var derfor værdig, sikker og bestemt, saavel over for høje som over for lave. Han kjendte sin Begrænsning. Hans Sind var i Ligevægt. — At Fjord ikke søgte at berige sig ved sine egne Arbejder, det ser man deraf, at han aldrig udtog Patent paa noget af de mange Apparater, han under sin Virksomhed konstruerede — Fjords Dampgryde, Fjords Kontrolapparat, Fjords Pasteuriseringsapparat, Fjords Tilløbstragt til Centrifuger o. s. v. —; havde han udtaget Patent paa disse mange udmærkede Apparater, kunde han have samlet sig en betydelig Formue. Men da han arbejdede for Landets Penge, saa skulde hans Arbejder ogsaa uden Beskatning tilhøre hans Landsmænd; det var hans Tankegang.

Men en Mand med saadanne Egenskaber var god at gjæste og god at arbejde sammen med. Det er underligt at se, *hvorledes Fjord kunde arbejde sammen med høje og lave:* saa færdedes han rundt omkring i Kjøbenhavns Køkkener og arbejdede sammen med Husmødrene, saa virkede han sammen med Professorer og saa med Skolelærere, saa med Godsejerere og Grever og saa med sine Assistenter og Fodermestre, saa med Folk paa Svineslagterier og saa med Smørgrosserere, saa med Landhusholdningsselskabet og saa med Ministeriet; og hvad enten det var høje eller lave, rige eller fattige, saa var de alle glade ved at arbejde sammen med Fjord. Og ikke mindst var hans Medarbejdere, hans Assistenter, hvis Antal efterhaanden blev temmelig betydeligt, glade ved Samarbejdet. Han forstod da ogsaa baade at vælge og at opdrage sine Medarbejdere. Mange af dem var af Bondeæt, Folk, der, som han selv, fra Barnsben af havde lært at bruge deres Kræfter i det praktiske Landbrugs Tjeneste, og flere af dem var uddannede under mere eller mindre stærk Paavirkning af den Oplysning, der er udgaaet fra den danske Folkehøjskole. Ved Siden af selv at vise et godt Eksempel bestod hans Opdragelse da deri, at han

skjænkede sine Medhjælpere en ubegrænset Tillid, over for hvilken de maatte føle et stort Ansvar. Mislykkedes et eller flere Forsøg for dem i Begyndelsen, saa var der dog aldrig Tale om, at han skjændte paa dem eller lod dem det høre, naar de kun sandt og ligefremt berettede, hvordan det var gaaet. Og som han selv var sand og samvittighedsfuld, saa det aldrig kunde falde ham ind i mindste Maade at rette paa et Forsøgsresultat, der ikke syntes at tsemme, eller »lave« Tal for dermed at udfylde et muligt Hul, saaledes meddelte han den samme Sandhedskjærlighed og Samvittighedsfuldhed til sine Medhjælpere, saa disse heller ikke kunde tænke paa at »lave« Tal til Udfyldning af mulige Huller i deres Beretning til Fjord, og dette saa meget mindre, som de ikke havde nødig at frygte for ligefrem at sige, at det og det Forsøg var mislykket for dem. Fjord naaede da ogsaa at blive ikke blot højagtet, men ligefrem elsket af sine Medarbejdere; én af dem har endog udtrykt sig saa stærkt som: »Jeg har aldrig kjendt et saa rettænkende, ædelt og højsindet Menneske som Fjord.« Men er det sandt, at han forstod at vælge og opdrage Medarbejdere, saa tør vi vel ogsaa haabe, at hans Gjerning ikke skal standse ved hans Død. Ved at fortsætte den i hans Aand vil hans Medarbejdere rejse den bedste Bavtasten paa hans Grav.

Fjords Optræden i Hjemmet var sikkert ikke mindre elskelig, end den var det ud ad til. I dette Forhold gav hans Søn, Pastor Fjord, os et lille Indblik, da han talte ved sin Faders Baare. Naar han tænkte over vort Barneforhold til vor himmelske Fader, da kunde han ikke lade være med at tænke paa det Forhold, hvori hans jordiske Fader havde staaet til sine Børn. Han var sikker paa, at Faderen med Apostelen kunde sige: »Summen af Budet er Kjærlighed af et rent Hjærte, en god Samvittighed og en uskrømtet Tro.« Han havde altid hos Faderen fundet den Kjærlighed, der ikke søger sit eget, men som er saare

rund til at forlade. »Man skal optage alt i den bedste Mening,« var et Ord, der ofte kom over gamle Fjords Læber. — Og hvad endelig Fjords religiøse Opfattelse angaar, da vidnede Sønnen, at han havde en uskrømtet, enfoldig kristelig Barnetro. Han talte ikke hyppig eller meget derom, men naar det skete, var det med en Ærbødighed, som tydelig viste, at han følte sig paa hellig Grund.

Fjord sagde ofte om sit Liv, at det var et Æventyr fra først til sidst, og dette vil man vist kunne forstaa af det foregaaende. Han havde ikke lagt Plan til noget Forsøg, før Forholdene krævede det af ham. »De første Forsøg maa betragtes som Tilfældets Værk,« siger han selv, og naar der saa kom saa meget ud af hans Forsøg, saa tilskrev han sig ikke selv Æren derfor; det var Lykken, der havde fulgt ham. Men hvor hentede han saa denne Lykke fra? Det var sikkert ikke uden Grund, at hans Søn under Omtalen af sin Fader viste hen til Apostelordet: »Guds Naade mod mig har ikke været forgjæves.« Den Kilde til Lykke, hvortil der her henvises, har Fjord sikkert ogsaa drukket af, men derom talte han ikke. Og som han følte sig lykkelig i sit Liv, saaledes fik han ogsaa opfyldt sit Ønske om at maatte blive fri for en daadløs Alderdom. Han døde midt i sin store Virksomhed.

Niels Anton Hansen.

Niels Thomsen.

Et Blad af den ældre Opvækkelses Historie.

Niels Thomsen er født den 15. Juni 1807 i Hjarup, 1¼ Mil s. v. for Kolding. Hans Forældre vare velstaaende Gaardmandsfolk, vel begavede, og om der end ikke

kan siges at være vakt nogen dybere aandelig Sans, har det dog været et godt Hjem, i hvilket han voksede op sammen med en Broder og to Søstre; fire Børn var døde i en ung Alder. I en Skildring, som han selv har givet af sit Levnetsløb, navnlig af sin Omvendelse, og som vi i det følgende jævnlig vil komme tilbage til, skriver han: »Da jeg var omtrent en 8 til 10 Aar gammel, husker jeg meget godt, at jeg tit tænkte: Hvorledes mon det vil gaa dig, naar du skal dø, og jeg bad ogsaa undertiden til Vorherre, at Han dog vilde gjøre mig salig, naar jeg skulde dø, og jeg kan ogsaa nok mindes, at jeg mangen Gang var saa bevæget, at Taarerne trillede ned over mine Kinder. Nu kan jeg godt forstaa, at den gode Helligaand arbejdede i mit Hjærte, men efterhaanden blev jeg mere ligegyldig og tænkte: Hvad kan det hjælpe at have med den Ting at gjøre, det er jo en Skam; Du maa leve som andre Folk.« Konfirmationen gjorde intet Indtryk paa ham, men nogen Tid efter grebes han af en indre Uro. Der var nemlig i det frugtbare, tæt sammenbyggede Hjarup megen Selskabelighed, og *Niels Thomsen* var saare glad baade ved Dans og Kortspil, men nu traf det sig jo saaledes, at det nære Kristiansfeldt, kun to Mil fra Hjarup, stod i sin fulde Ungdomskraft, og Livet her, dragende og frastødende paa en Gang, var en storartet Protest imod den verdslige Selskabelighed. Hertil kom endnu, at der i Hjarups Nabosogn Vonsild virkede en mægtig Opvækkelsesprædikant, *Salling*. Denne Salling har Fr. Hammerich i sit Levnetsløb skildret fra Vrangsiden; men det giver et lille Begreb om hans Betydning, at den i disse Blade senere nævnte Peter Larsen, en Mand, som i sin Tid havde hørt meget godt, kunde sige: »Naar Salling prædikede, var det, som om jeg hørte Gud Fader prædike fra Himmerig.« — Det hændte sig i Foraaret 1823, da Niels Thomsen paa en solvarm Søndag Eftermiddag gik ude i Marken, at der pludselig viste sig et Lyn, efterfulgt af et

vældigt Tordenskrald, skjønt der ikke var en Sky paa Himmelen. Snart spurgtes det, at da Salling ved den sidste Gudstjeneste i den til Nedbrydelse bestemte Kirke endte sin Bøn efter Prædiken med Ordene: »Lad Aandens Sans skue din Herlighed, og vore Hjærter føle Salighed,« havde Gud ved hint Tegn sagt Amen til hans Bøn. Salling døde 1833, og det blev ikke ham, som hjalp Niels Thomsen igennem til den store Afgørelse, men det fik dog straks sin Betydning, at den Kvinde, som i en hel Menneskealder kom til at staa ved Niels Thomsens Side, var vakt ved Salling. Det var en Gaardmandsenke i Hjarup, med hvem han blev forlovet, *Anna Margrete Jessen.* Da Tiden til Brylluppet nærmede sig, viste det sig, at de to endnu ikke stod paa samme Standpunkt: Gildet skulde have staaet i Brudens Gaard, men hun vilde under ingen Omstændigheder have Dans i sit Hjem. Brudgommen derimod lod sig paavirke af Slægt og Venner, der alle som En holdt paa, at et Bryllup uden Dans vilde bringe uudslettelig Skam over hele Familien. Saa kom da Brylluppet til at staa i Niels Thomsens Fødegaard, og der blev danset, men da det kom til Stykket, vilde han dog ikke bedrøve sin Brud, saa han holdt sig fra Dansen den Aften, sine Slægtninge til stor Ærgrelse; det var den 4. August 1827, han var ikkun 20 Aar gammel. Nu gik der en Række Aar, i hvilke Niels Thomsen ikke kunde bekvemme sig til at bryde med Verden, skønt han stadig følte sin Samvittighed betynget, især efter at han i 1832 havde drømt, at han blev dræbt af Lynet og kastet i Helvede. Hver Gang i de nærmest følgende Aar en sort Sky trak op, forfærdedes han, og »saa frygtede jeg, at nu vilde Vorherre slaa til og kaste mig i Helvede.« Da hændte det sig i December 1835, at den bekendte *Peter Larsen,* den Gang boende paa Gaarden Skræppenborg ved Tommerup i Fyn, skulde over til Kristiansfeldt for at udbetale en Arv til en derboende Slægtning af hans Hustru. Undervejs

fik han sin Ven *Anders Larsen* fra Gamborg med, og de tog paa Hjemvejen ind hos *Lars Haastrup* paa Gaarden Riglandseg i Ødis Sogn, 1½ Fjerdingvej fra Hjarup. Haastrup var en erfaren Kristen og havde set, hvorledes det stod til med Niels Thomsen. Nu lod han i Hast gaa Bud om til Hjarup, og skønt Niels Thomsen sad paa Kroen og spillede Kort, var han snart rede til at gaa med, og blev saa glad ved Fynboernes Tale, at han bød dem over til sig. De fulgtes nu til Niels Thomsens Svoger, *Anders Østergaard*, »og jeg var meget glad ved at høre paa dem, især ved at de fremstillede vor kære Frelser saa kærlig og venlig til at ville tage imod Syndere, naar vi kun vil gøre Bod og Omvendelse. . . . . Men en Tid efter kom Stævningsmændene og forelæste mig en Stævning, at jeg skulde møde hos Herredsfogden. Da erfarede jeg for første Gang, at der er en almægtig Gud til, thi mit Hjærte var færdigt at briste, og alle mine Lemmer bævede; der var ligesom en Guds Kraft, der overskyggede mig, og jeg kan aldrig tænke tilbage derpaa, uden at jeg kommer i Tanker om Paulus eller Saulus, den Gang da han rejste til Damaskus for at forfølge de Kristne, men Vorherre standsede ham.« — Paa den ene Side følte han dybt sin Uværdighed, paa den anden Side var det som en Befrielse, at han nu maatte være sin Tro bekendt. Præsten i Hjarup havde altsaa gjort Anmeldelse for Øvrigheden, at der var holdt gudelig Forsamling i Hjarup, og Niels Thomsen maatte med sin Svoger møde for Retten, hvor de denne Gang slap med en Advarsel. I Februar 1836 drog Fynboerne atter til Sønderjylland for at sælge Heste paa Markedet i Haderslev, og besøgte paa Hjemvejen Hjarup, hvor de modtoges med Glæde af Niels Thomsen. Denne gik ind til Præsten for at bede ham tage Del i en Forsamling, men blev vist bort med uforrettet Sag. — Forsamlingen blev holdt, Præsten gjorde Anmeldelse til Øvrigheden, Niels Thomsen maatte møde for Herredsfogden,

og nu blev ogsaa Fynboerne stævnede til Forhør den 26. April, for at gøre Rede for, hvad Kald de havde til at tale i Hjarup, men denne Lejlighed benyttede de til atter at holde Forsamling hos Niels Thomsen. Følgen var en ny Anmeldelse, nyt Forhør og atter Forsamling i Hjarup, og saaledes gik det nogle Gange. Præsten var mod sin Vilje kommen til at yde Forsamlingslivet en stor Tjeneste, thi det havde ellers ikke været muligt for Fynboerne at at komme saa tidt: ikke blot var Samfærdselsmidlerne uudviklede, og Rejser altsaa langvarige og kostbare, men man kunde ikke komme over Lillebelt uden Pas, og dette udstedtes kun til dem, som kunde opgive, i hvad Ærinde de agtede sig over. Nu var det selve Øvrigheden, som nødte Peter Larsen og Anders Larsen til at gæste Jylland. En af disse Forsamlinger blev endog holdt i Hjarup Kro, thi Kromanden, *Søren Fløystrup,* Niels Thomsens gode Ven, var bleven vakt. Han levede kun faa Aar derefter, da han bortreves af Tæring i en ung Alder. »Den hellige Kro« i Hjarup styredes nu i nogen Tid af Ærøboen *Martin Bonnesen,* som havde tjent Peter Larsen paa Skræppenborg. Siden giftede han sig med Fløystrups Enke, solgte endelig Kroen og opdyrkede en øde Mark i Skanderup Sogn, hvor han blev en velstaaende og anset Mand, hvis pludselige Død i 1866 vakte stor Sorg. Han var den første af Hjarupkredsen, som sluttede sig til Grundtvig.

Men tilbage til 1836: Niels Thomsen skriver saaledes om sin egen aandelige Tilstand i denne Tid: »Nu maatte jeg til at forsvare Vorherres Sag, men saa kunde jeg jo ikke længere leve med Verden og mine gamle Selskabsbrødre; nu var Kristus kommen i Skibet, og der var Storm, men nu syntes jeg først, at det saa' ret elendigt ud med mig, for nu var jeg foragtet af Verden og af mine egne Slægtninge; de vilde ej heller være mig bekendt, saa jeg var som et Udskud, og det var strengt nok for mit stolte Jeg, men det var endda ikke det Værste. Havde jeg blot

været vis paa, at Vorherre vilde kendes ved mig, men jeg kunde ikke tro; at jeg var En af Hans.« Niels Thomsen gav sig da med Iver til at granske i den hellige Skrift, han læste ogsaa alle de Levnetsbeskrivelser af fromme Mænd, som han kunde overkomme, han bad til Gud tidlig og silde om at give ham Troens Vished, men under alt dette svandt han hen, og hans Kone begyndte at frygte for hans Forstand. »Da hændte det sig en Dag, at jeg kjørte paa en Vej fra Hjarup; jeg sad alene paa Vognen og sang Herren en Lovsang. Da var det, som om En rørte ved mig bagfra. Jeg saa' mig om, men der var Ingen. Da faldt det mig ind: Det er Vorherre, som vil tale med Dig. Jeg lukkede mine legemlige Øjne, jeg véd ikke, hvoraf det kom, at jeg lukkede dem, men jeg tror, at man ikke kan taale med dem at se paa Herrens Klarhed. Da erfarede jeg, hvad det er at se med Troens Øjne. Vor kære Herre og Frelser viste sig for mig i en gloende Korsfæstelses Skikkelse. Han tilkendegav mig nu, at jeg var Hans, og det maatte jeg gerne bekende for mine Brødre og Søstre. Ellers turde jeg ikke vove at skrive det, men jeg véd, at Han sagde det til mig den Gang, og derfor vil jeg frit bekende og berømme Hans hellige, vældige, søde og velsignede Jesusnavn.«

Hvor stor Pris end Niels Thomsen satte paa denne Aabenbaring, der saaledes efter hans fulde Overbevisning var bleven ham til Del, saa gør han dog gældende, »at Vorherre ingen Steder i sit Ord har sagt, at vi skal have en saadan eller lignende Aabenbaring, men Han har befalet os, at vi skal tro Hans Ord og Forjættelse og i Troen tilegne os Hans Fortjeneste, saa vil Han tilligemed Faderen og den Helligaand komme og tage Bolig i vore Hjerter.« — Nu brændte Niels Thomsen af Længsel efter at dele sin Glæde med sine Slægtninge. Men han manglede Frimodighed til at vidne for dem. »Men saa lød det en Dag hos mig, da jeg bad for mine Kære: Kan du ikke

tale, saa kan Du jo skrive.« Moderen var død, men hans Fader og tre Søskende levede, og under inderlig Bøn om Guds Velsignelse tog han sig for at skrive til dem alle fire i Forening. »Jeg bad dem bønlig og i al Enfoldighed, at de dog vilde omvende sig og bede vor kære himmelske Fader om, at Han vilde give dem den Helligaand, for at Han kunde forklare vor kære Herre og Frelser for deres arme stakkels syndige Sjæle. Begge Søstre blev straks grebne, kom og sagde: Du maa endelig bede for os! Nu ser vi, at Du har Ret, og at vi hidindtil har vandret paa Fortabelsens Vej.« Ogsaa Faderen og Broderen stillede sig i et venligt Forhold til Opvækkelsen, og denne greb mægtigt om sig, saalænge Forfølgelsen fra Myndighedernes Side varede.

Stiftamtet i Ribe havde givet Ordre til Sags Anlæggelse. Undertiden kunde det se ganske alvorligt ud for Niels Thomsen, saaledes som en Gang, da der kom Ordre til Sognefogden om at føre ham til Kolding under Bevogtning, hvis han skulde vægre sig ved at komme uopholdelig. Han forlangte da, at Sognefogden skulde skaffe Vogn og Folk til at passe paa ham, men lod sig dog bevæge til at drage frivillig afsted. Den offentlige Anklager androg bl. a. paa, at hver af de to Fynboer skulde dømmes til en Bøde paa 100 Kr., og for Niels Thomsen skulde Straffen næppe være mindre; men for at bevise, at der virkelig var Nødstande i Hjarup, skrev han i det Indlæg, som kom i Stand efter Peter Larsens Raad, bl. a. (se Nordisk Kirketidende 1837, Sp. 123): »Hvad skulde jeg vel tænke om min Præst, som tier stille til andre liderlige og ugudelige Forsamlinger og Sammenkomster her i Menigheden, og nu vil han forbyde os, at vi ikke maa opbygge os med Guds Ord. Nu vidste jeg ikke længer, hvad jeg skulde tænke, enten det var en kristelig eller ukristelig Præst og Sjælesørger, vi var betroet eller ikke. . . . Nu er det desværre Menigheden noksom bekendt og til mange fromme Hjærters

store Bedrøvelse, at Præsten bruger i daglig Tale at bande og sværge, hvilket jeg ikke kan andet end at erkende for en Vantroens Frugt og Bevis paa, at han ikke selv staar i den rette Omvendelses og Saliggjørelses Orden.«

For dette Indlæg blev Niels Thomsen dømt til en Bøde paa 40 Kr. (og lige saa meget til, fordi han havde haft Forsamling), i det Dommeren nægtede ham Ret til at bevise de skarpe Udtryk, han havde brugt, saa at det altsaa i dette Stykke gik ham, ligesom det 9 Aar tidligere var gaaet Grundtvig i København. Iøvrigt tog Herredsfogden, Overauditør Oxenbøll, en Gang efter den officielle Forhandling paa Kontoret Niels Thomsen med over i sin Stue og forsikrede ham om sin Agtelse, ligesom han ogsaa senere bestandig viste ham Venskab.

Præsten i Hjarup havde den 14. Juni tilskrevet Niels Thomsen et Brev, i hvilket han bl. a. benytter Lignelsen i Joh. 10 om Faarestien saaledes: »Anvendes Ordene paa Eders Fremtrængen som Lærere, hvor syndigt bliver da ikke Eders Forhold efter Overlærerens Jesu Kristi Ord? Thi letteligen indsees, at ligesom Faarestien er enhver kristelig Menighed, saa er Døren, ad hvilken Enhver bør indtræde i den som Lærer, Kald af Gud og Kongen, samt de for en Lærer nødvendige Kundskaber. Uden saadant Kald og saadanne Kundskaber at ville opkaste sig til Lærer er det, Jesus mener, ved at stige andetsteds over i Faarestien, og naar Jesus tillægger disse Navn af Tyv og Røver, saa maa Enhver, der har Tro til Jesu Ord, vogte sig for, uden Kald og Kundskaber at ville paatrænge sig som Medmenneskers Lærere« (N. K. T. 1837, Sp. 381). Niels Thomsen lod sig lige saa lidt bevæge ved dette Brev, som ved Dommen, men apellerede Sagen til Viborg Overret. Da det hèr tegnede til, at han vilde blive frifunden, gjorde Præsten et Forsøg paa at faa Magt over Opvækkelsen med det gode, idet han bød Niels Thomsen ind til sig og sagde: »Hør Niels, hvor kan Du dog saadan

ærgre mig? Du har været en af de bedste Konfirmander, jeg har haft, ja jeg lyver ikke, naar jeg siger, den allerbedste. Tror Du, at disse Fynboer kan præke, hvad har jeg saa for alt, hvad her staar?« Saa viste han mig sine Bøger og Reoler i Studereværelset, klappede mig paa Skulderen og sagde: »Lov mig nu, lille Niels, at Du aldrig vil holde gudelige Forsamlinger i Dit Hus, saa skal jeg sørge for, at Du bliver fri for Mulkten, og saa skal vi ned og have nogen Frokost.« Med Taarer i Øjnene vægrede Niels Thomsen sig ved at give dette Løfte, saa han fik ingen Frokost, men blev vist bort i Unaade.

Ved Overrettens Dom blev altsaa Bønderne frifundne, og sidst paa Aaret døde Præsten. — Den nye Præst saa ikke just blidt til de Opvakte, men Forsamlingerne gik deres rolige Gang. *J. C. Lindberg* optog 1837 en Meddelelse om Sagen, tilligemed en Del af Indlæggene, i Nordisk Kirketidende. Dette gav Anledning til, at Niels Thomsen fik Lyst til at gjøre Lindbergs Bekendtskab. Sammen med *Jens Jørgensen* fra Holtum ved Grejs rejste han over til Anders Larsen i Gamborg; han drog med til Peter Larsen paa Skræppenborg, og nu fulgtes de alle fire ad til *E. Mau*, som den Gang var Præst i Haarslev ved Skelskør; det blev et Venskab for Livet mellem Mau og Niels Thomsen. Da der netop skulde være Præstekonvent i Broderkredsen hos *Emil Clausen* i Gimlinge den 8. Debember 1837, blev Rejseselskabet taget med. En af Deltagerne, *Ferdinand Fenger* i Lynge, fortæller (Det sydvestsjællandske Broderkonvent, S. 14) om dette Besøg, der gav Eftermiddagsmødet et ejendommeligt Præg. Han føler sig ikke ret tiltalt af de to Fynboers sikre Optræden, hvorimod han siger: »Jeg benyttede Lejligheden til at tale med en enkelt af de Fremmede, nemlig Jyden Niels Thomsen, som med megen Venlighed trak mig hen i en Krog, klappede mig paa Skulderen og bad mig skrive et Brev til ham,

naar han kom hjem; thi han var saa ene. Jeg havde Fornøjelse af at tale med denne Mand.«

Skønt Lindberg paa denne Tid sad i meget trange Kaar, modtog han Rejseselskabet med stor Gæstfrihed, og Niels Thomsen omtalte tit med Glæde denne Rejse. Fenger glemte heller ikke den stilfærdige Jyde, men besøgte ham snart efter paa en Rejse til sin Svoger, *U. Boesen,* den Gang Præst i Oksenvad, et Par Mil s. v. for Hjarup, senere Biskop i Slesvig Stift, og Niels Thomsen talte gerne om, hvor velsignet den livsglade, troesfrejdige Præsts Besøg i hans Hjem havde været. Fenger satte det kirkelige Embede højt og arbejdede derfor hen til, at de Opvakte paa Hjarupegnen skulde søge Støtte hos Boesen, som var en Mand af den gamle Skole; men i Boesens Øjne gjorde de Opvakte sig skyldige i Selvtægt ved at holde Forsamlinger, og skønt de følte sig tiltalte af hans Prædikener, stødtes de ved hans myndige, bydende Væsen. Efter Fengers indstændige Opfordring drog Peter Larsen en Gang over til Boesen sammen med Niels Thomsen. Det var en Søndag Eftermiddag, at de to Bønder lod sig melde. Præsten lod dem vente i Timevis, og først efter gentagne Anmodninger fik de Adgang til hans Værelse, hvor han laa paa sin Sofa og røg af en lang Pibe, uden saa meget som at se hen til den Side, hvor de stod. Omsider gik Peter Larsen lige hen til Præsten, lagde Armene over Kors paa Brystet og gav sig til at le saa hjærtelig, at det smittede. Præsten rystede Prælaten af sig, rejste sig op og bød de to Mænd velkommen. Til noget egentligt Samarbejde kom det dog ikke, dertil var Standpunkterne for forskellige.

Hvor skarpt de opvakte end kunde træde op imod Præsterne, var der dog Intet, de hellere saa', end at Præsterne sluttede sig til dem. Det var derfor en usigelig Glæde for den lille Flok, da Mag. *Frederik Hammerich* blev kaldet til Præst for Starup, 2 Mil nord for Kolding, omtrent samtidigt med, at Peter Larsen flyttede over til

Donsgaard der i Nærheden. Aldrig havde Niels Thomsen oplevet en Paaske som den, da Hammerich i en gudelig Forsamling traadte frem med en Paaskelilje i Haanden og oplæste Grundtvigs Digt af samme Navn. Desværre blev Hammerich meget snart syg og maatte trække sig tilbage. (Siden blev han Præst i Kjøbenhavn og endelig Professor i Kirkehistorie). Men det kunde ikke være andet, end at en saa betydelig Mands Tilslutning maatte hæve de Opvaktes Stilling, og i de sidste 1½ Aar havde Hammerich haft en udmærket Medhjælp i *Frederik Helveg*, nu Stiftsprovst paa Laaland, med hvem Vennelaget omkring Kolding fornyede Forbindelsen, da han 1850 blev Præst i Haderslev. Det var Helveg, der først holdt sin Haand over Opvækkelsesprædikanten *Mogens Sommer*, men siden var den første til at afsløre ham, da han førte vrang Lærdom. Sommer var en Mand, som med sin glødende Veltalenhed vakte et saadant Røre, at Haderslev Magistrat i 1854 anbefalede et Andragende fra ham om, at Forordningen af 13. Februar 1741, som endnu gjaldt for Hertugdømmet Slevig, maatte formildes, eller i alt Fald Sommer maatte faa Frihed til at tale til Opbyggelse i Forsamlinger. Skønt Ministeriet nægtede sit Samtykke, vedblev Sommer med sin Virksomhed og vandt mange Tilhængere, især nord for Grænsen. Niels Thomsen og hans Venner støttede ham med Pengebidrag og forærede ham Hest og Vogn. Ved denne Tid falder det Søren-Kierkegaardske Røre, og det var ligeledes ved denne Tid, at Grunnet udtraadte af Folkekirken. Baaret op af denne Bevægelse gav Sommer sig til at rive ned paa den officielle Kristendom, men det varede ikke længe, før han kom ind paa baptistiske eller endog kvækerske Vildfarelser. Han kendte sine Folk og læmpede sine Udtryk efter dem, han talte til, saa det lykkedes ham endog at skuffe gamle Kristne temmelig længe. Selv Mænd som den gamle Lysestøber *Christian Buch,* død 1859, i hvis Hus Venne-

laget nord og syd for Kolding mødtes, saa ofte som Nogen af dem kom til Staden, saa at Navnet Menighedens Vært (Rom. 16, 23) kunde passe paa ham — og den en Del yngre Skomager *Søren Hansen,* som paa sine Vandringer var bleven vakt i Bremen, og nu var en af Støtterne for Kredsen i Kolding blev aldeles betagne. Man haabede paa en Genoplivelse af den første Kærligheds Glød, som var ved at slukkes, og nogle Pøbeloptøjer i Kolding 1857 toges som Tegn paa, at Sommers Kristendom maatte være af den apostoliske Art, siden den kunde fremkalde Forfølgelser. Men da havde Helveg alt i nogen Tid gennemskuet Sommer og advaret mod ham. Hvad der først aabnede Øjnene paa Niels Thomsen for, at det ikke forholdt sig rigtigt med Sommer, var, at denne en Gang i et ubevogtet Øjeblik sagde: »Nu skal jeg rigtig faa de gamle Kællinger til at græde.«

Den første Kærligheds Glød var kølnet, adskillige af de Opvakte var gaaet hjem til Vorherre, andre var vendte tilbage til Verden eller stivnede i Gudelighedens Former. Omkring Midten af Halvtredserne deles Vandene: Indremission, stiftet 1853, var endnu i sin første, spæde Begyndelse, og stod Fare for at blive et Bytte for Sekterne, indtil *C. F. Rønne* 1858 greb Tøjlerne, men den grundtvigske Retning stod i sin skønneste Blomst, og *den* hørte Fremtiden til. Men der var forskelligt, som kunde forarge den gamle Opvækkelses Venner, saaledes baade *Grundtvigs* bekendte Mangel paa Kærlighed til de gudelige Forsamlinger, hans Ligegyldighed ved Middeltingene (Dans og Kortspil), hans stærke Fremhæven af Folkelighedens Betydning for Tilegnelsen af Kristendommen, og endelig hans Skelnen mellem Ord og Skrift. Peter Larsen, Anders Larsen og Niels Thomsen havde været inderlig sammenknyttede i omtrent 20 Aar, men nu sønderreves Kløverbladet, for ikke mere at sammenføjes paa denne Jord. Anders Larsen gjorde et skarpt Angreb paa Grundtvig

i et lille Skrift: »Noget om Kirkestriden i Danmark«, men herpaa svarede Peter Larsen 1855 ved at skrive: »Er Grundtvigs Lære uluthersk?« — Niels Thomsen stod efter sin hele Tankegang nærmest ved Anders Larsen, og Forholdet til Peter Larsen var ved denne Tid noget kølnet, da han ikke kunde dele de Hjarupers Begejstring for Mogens Sommer, men her brast Baandet ikke. Hvad der ogsaa bidrog mægtigt til at holde de to sammen var, at de om Søndagen mødtes hos den ydmyge, barnefromme *R. J. Baggesen,* som i Aarene 1855 til 63 var Præst i Harte, 3 Fjerdingvej vest for Kolding. Venskabet med Peter Larsen vandt atter i Styrke og bevaredes til det sidste. Da Birkedal efter sin Afskedigelse i December 1865 gæstede Jylland, hvor Peter Larsen havde valgt ham til sin Præst, var Hjarup et af de Steder, hvor han fandt varmest Modtagelse, og Niels Thomsen var en stadig Gæst ved Forsamlingerne i Dons lige til Peter Larsens Død 1873. — Anders Larsen døde 1868.

Niels Thomsen levede lykkeligt med sin første Kone, men hun skænkede ham ingen Børn. »Min Kone blev hjemkaldt til sin Herres Glæde den 13. September 1861, efter at have kæmpet mod Vantroens Mørke i mange Aar, thi hun havde svært ved at tro, at Vorherre kunde tage imod saa stor en Synder, som hun følte sig at være. Hun led af en smertefuld Sygdom i samfulde 9 Aar. Det var strængt at se paa, og værre for hende, som led Smerterne, men alt dette led og bar hun taalmodig, det var stedse hendes Tale: Gud fri og bevare mig dog for Helvedes Pine! — Ja, jeg haaber og tror, at hun har stridt Troens gode Strid, thi skønt Troen var svag, saa var der dog Tro i Hjærtet.« Niels Thomsen, der nu var 54 Aar gammel, forpagtede sin Gaard til en ung Slægtning og trak sig tilbage til Kristiansfeldt med den Hensigt at tilbringe Resten af sit Liv der. Men det skulde komme ganske anderledes. Forpagteren og hans Kone døde snart efter

begge to, og Niels Thomsen maatte selv overtage sin Gaard. Her blev Ensomheden og Tomheden ham utaalelig, og efter megen Sjælekamp bejlede han til en livsglad ung Pige, *Margrete Straarup*, Datter af Niels Thomsens Hjærtensven *Ivar Hansen Straarup*, Gaardmand i Hjarup. Brylluppet stod den 28. Februar 1863. Det blev en lang Eftersommer, Niels Thomsen fik. Hjemmet oplivedes snart af en talrig Børneflok; de to ældste Sønner døde tidlig, den ene spæd, den anden omkom ved et Ulykkestilfælde i en Alder af 3 Aar. Midt i sin Sorg aflagde Niels Thomsen et gribende Vidnesbyrd om Vorherres Jesu Kristi Tro. Han talte om, hvorledes dette Barn saa tidt for ham havde været en Troens Prædikant. Thi der kunde være en forunderlig Myndighed over den lille Dreng, i hans Holdning, i hans hele Væsen, naar han havde faaet et Bud at bringe til Folkene ude i Marken eller anden Steds, og han efter at have udrettet sit Ærinde tilføjede: Fader har sagt det. Ja, maatte ogsaa vi saaledes lære baade at bringe og modtage Bud fra vor Fader i det Høje!

Niels Thomsen og hans Hustru fik rigelig Bod for Vaande; 7 Sønner og 1 Datter overlevede ham.

Det var et saare gæstfrit Hjem; men helst vilde Niels Thomsen tale om aandelige Ting, og naar Talen faldt paa de gamle Tider, kunde han mægtig forynges. Ved de store Forsamlinger, der holdtes ved forskellige Lejligheder, i de senere Aar bl. a. den 15. Juni, mødtes Præster af saare forskellige Anskuelser i broderlig Enighed. Lad mig her blot nævne *C. Leunbach,* 1873 Præst i Kolding, nu paa Langeland, *L. Grove-Rasmussen,* 1874 Præst i Harte, nu i Allerup i Fyn, og *H. E. Meyling*, 1872 residerende Kapellan i Kolding, nu Præst i Roskilde, til hvem Niels Thomsen og hans Hustru i 1876 sluttede sig som Sognebaandsløsere. Ogsaa *Johannes Clausen,* 1865 i Ryslinge, nu i Slagelse, var en en kær og jævnlig Gæst hos Niels Thomsen, ligesom denne nogle Gange besøgte ham. Men

fremfor alle maa nævnes den ædle og fromme Provst *J. Johnsen,* 1876 Præst i Vamdrup, død efter langvarige Lidelser 1888, til hvem Niels Thomsen knyttede sig i sin høje Alder med inderligt Venskab.

Ogsaa til min Eftermand i Seest, *V. Larsen,* følte Niels Thomsen sig aandelig og hjærtelig knyttet. Han boede i sine sidste Aar i Seest Sogn, hvor han i 1880 havde købt den dejlige Ejendom Langholtgaard, ½ Mil nærmere Kolding end Hjarup. Kort efter fik han nogle slemme Anfald af Krampe, som truede hans Liv; men atter kom han sig, og næsten til det sidste kunde man se ham færdes i Stald eller Lade, i Mark eller Skov, til Fods eller endog til Hest.

Fra Begyndelsen af 1890 var det kendeligt, at Lyset var ved at brænde ud, men den gamle syslede trofast med Minderne fra sin Opvækkelses Dage og lagde sidste Haand paa de Optegnelser af sit Levnetsløb, som han havde begyndt i 1862.[1]) Det forundtes ham at gaa hjem til sin Herres Glæde, mæt af Dage i sit 83de Aar, den 13. Marts, siddende i sin Lænestol, i det han velsignede sine Kære.

Et uoverskueligt Følge, deriblandt mange Præstevenner fra nær og fjærn, ledsagede ottende Dagen derefter Niels Thomsens Støv til Hjarup Kirkegaard, hvor det hviler i Opstandelsens Haab under de gamle Træer ved den første Hustrus Side.

Men den, der har fulgt Livet der paa Egnen i en Række af Aar, kunde ved denne Jordefærd faa en Fornemmelse af, at nu vendtes et af de sidste Blade af det Kapitel i Sagaen, som har til Overskrift: Den ældre Opvækkelses Historie.

Ludvig Wagner.

[1]) Udkommer sandsynligvis med det første paa Indremissions Forlag.

Om Varemarkedet.

Af *Chr. Faber.*

Varemarkedet har i den sidste Måned gennemgående været flovt, Produktmarkedet derimod livligt med opadgående Priser. — *Kaffe.* Javakvaliteterne holder Pris, andre Sorter er i den sidste Tid faldne 4 Øre pr. Pund; og Tendensen er at betegne som flov. Førend Efteråret får vi næppe synderlig lavere Priser, hvor lavt er i dette Øjeblik vanskeligt at have nogen Mening om. — *Sukker* står uroligt, og Priserne have i de senere Dage været flovere. Artiklens Position vil fra nu af og til Høsten meget rette sig efter Vejrforholdene. — *Ris* er i Aar til Stede i smukt Udvalg, Priserne moderate. Artiklen fast til nugjældende Noteringer. — *Sago* livlig — opadgaaende. — *Kartoffelmel* rolig — men fast. Udskibningen fra Tyskland af 1890 Høsten har kun været 44 Millioner Pund imod 177 Millioner Året forud.

Frugter helt igennem knagende flov, særlig Æbler, Rosiner og Svedsker.

Kryderier matte.

Frømarkedet ubestemt, men meget fast.

Svinefedt — både dansk og amerikansk flovt, med nedadgående Tendens. Spandefedt er til Stede i flere Kvaliteter. *Marells Mærke* er højest i Noteringen; men også langt det bedste.

Margarine er vedvarende meget fast. — Råstoffet bliver ved at holde sig højt.

Kornmarkedet meget fast — Priserne opadgaaende. I Tyskland noteres Rugmel til 15 à 16 Øre pr. Pund. Rugbrød 14 Øre.

Sølv fastere. — Priserne ere nu nåede 45 Pence for en Unze. (Pari 59).

Rubelkursen flovere.

Diskonto lavere.

Foderstof-Sæsonen. Situationen i Foderstofhandelen er så godt som uforandret siden min sidste Beretning, de høje Priser ere fremdeles fremtrædende, og efter al Sandsynlighed kommer vi til at regne på forholdsvis høje Priser for den kommende Sæson. Forøvrigt er Forhøjelsen i År — særlig for Oljekager — ikke meget påfaldende fra i

Fjor, hvor Kornpriserne ere langt under den Værdi, man nu regner med. — *Hvedeklid* uforandret fast med sparsomme Tilbud, og enkelte Forretninger er gjorte med fremmede Klid pr. Sommer- og Efteraarslevering. Kjøbenhavnske Møller har solgt til Priser omkring 5 Kr. paa successive Levering. — *Palmekager* højere. — *Rapskager* uforandrede. — *Solsikkekager*. Beretningerne fra Rusland lyde noget ugunstige. Produktionsstederne har udsolgt, og Kager efter den ny Høst kan først ventes i Markedet prima December. Andenhaands Ladninger tilbydes ganske vist, men til en Forhøjelse af 3 à 4 Mark. — *Hampefrøkager*. Tilbud mangler ganske pr. Efteraar. — *Bomuldsfrøkager* er endnu ikke fremme til Priser, som anbefaler Brugen heraf.

Æg. Markedet har været jævnt godt de sidste Uger, og da Picklingen nu omtrent er ophørt, har Afskibningen fundet Sted i fuldt Omfang over hele Linien. Følgen af denne pludselige Forøgelse i Kvantummet for Export er heller ikke udebleven, idet Beretningerne allerede i denne Uge lyde meget trøstesløse, og et Afslag af 4 à 6 Pence er nødvendigt for at opnaa Ordre.

Smørmarkedet. Markedet i Maj Måned har været temmelig flovt til Dels begrundet i, at Kvaliteterne var blandede og uholdbare. Der viste sig imidlertid ogsaa Bedring i den sidste Uge, og denne førte til en Forhøjelse af Noteringen den første Uge i Juni. Denne Forhøjelse var imidlertid noget forhastet og holdt sig derfor heller ikke mere end en Uge, saa maatte Noteringen igjen ned. For Øjeblikket er Begjæret godt, nærmest fordi Skotland tager så godt fra til Hengjemning, og Udsigterne ere: »gode Markeder med jævnt stigende Priser.«

Nye Jernbaneanlæg i Norge. I Norge påtænkes der nye Jernbaneanlæg til et Beløb af 100 Millioner Kroner. Der tales om en Bane fra Kristiania til Gjøvik, en Bergensbane fra Kristiania til Vossevangen, endelig påtænkes en Romsdalslinie og en Bane mellem Stjørdal og Namsos.

Udvandringen til Amerika. Første Uge af Juni landede i New York ca. 17,200 Emigranter fra Evropa, hvoraf

Størsteparten var Italienere. Det er højst sandsynlig den tyske Alliance — den franske Toldpolitik imod Italien — der jager Ungdommen og Kraften ud af dette Land.

Høstudsigterne i Frankrig, tegner — efter de seneste Beretninger, slettere end i noget andet År, der tales om 50 pCt. under et gjennemsnitligt År. Man mener, at Frankrig i År vil få Anvendelse for fremmed Hvede til et Beløb af ca. 500 Millioner Francs.

En Verdenspetroleumsring. Petroleums-Kildeejerne i Amerika og Baku (beliggende ved det sydvestlige Hjørne af det kaspiske Hav) de betydeligste Eksportører og Importører i Amerika-Evropa, ere i Færd med at lave en Verdensring, saa stor og i en saadan Udstrækning, som Mennesker ingen Sinde har set før. Hvis denne Sammenslutning kommer i Stand, og det er der stor Sandsylighed for, vil et Selskab komme til at dominere hele Verdenspetroleumshandelen, og da er det foreløbig forbi med de billige Petroleumspriser; samtidig vil en Mængde Mennesker blive brødløse, både Arbejdsfolk, Forretningsmænd, Håndværkere, Søfolk, Rhedere o. s. v.; men hvad vil Fremtiden udruge af et sådant Øgle-Æg: berettiget Misfornøjelse, Socialisme.

Korntold i Frankrig. Deputeretkammeret satte forleden Dag Tolden på Korn til 5 Franc pr. 100 Kilo, hvorimod Forslaget om Brødtold blev forkastet. Brødtoldens Forkastelse er nærmest rettet imod eventuelle Pariser-Korn-Børsspil. (Senere har det franske Kammer imidlertid alligevel forkastet denne Beslutning og lagt Told på Brød.)

Pobedonoszew, den hellige Synodes Formand i Rusland, er for Øjeblikket dette Riges mægtigste Mand, det er ham, der udjager Jøderne, forfølger så godt som alle andre Trossamfund inden for Landets Grænser. Pobedonoszew mener at kæmpe for en stor Ide, når han tilstræber reaktionært slavisk Statsliv, og den rene græsk katolske Kirke, som det eneste lyksaliggørende på Jorden.

Odense, den 27. Juni 1891.

Tobiasbogen.

(Et Foredrag).

Naar man læser Lukas' Apostelhistorie, ser man snart, hvor stort et Forberedelsesarbejde der forud for det kristne Evangeliums Forkyndelse var gjort blandt Hedningerne ved de adspredte Jøder. Jøderne havde boet i »Adspredelsen« den Gang allerede i 6—700 Aar, og ved den livlige Samfærdsel, som var bleven en Følge af Verdensrigets Udvikling, var Adspredelsen gaaet saa vidt, at der vel snart sagt i hver eneste By var en Synagoge, et Forsamlingshus for Jøderne, hvor de hver Søndag samledes til at høre »Moses og Profeterne«; adskillige Hedninger kom da og til Stede som Tilhørere og sluttede sig som Frugt af, hvad de hørte, mer eller mindre nær til Jøderne og til jødisk Levevis. Da Paulus i Jesu Kristi Ærinde gik ud blandt Hedninger, var det altid blandt saadanne »Fromme« at han fandt den bedste Indgang; Eksempler paa dem mangler heller ikke i vore Evangelier.

Naar man nu vilde sige — som der er bleven sagt — at det var ved *Læren* om den ene Gud og ved den dermed sammenhængende *Forestilling* om Menneskeslægten som et stort Broderskab, at Jøderne i deres Adspredelse havde gjort denne forberedende Tjeneste, saa vilde man komme til den Mening, at Kristendommen væsentlig er en Lære, men dette er en Fejltagelse; Kristendommen er væsentlig et Liv; og deraf følger, at Beredelsen til at tage derimod ogsaa er sket ved Mere end en Lære, altsaa ved det Liv, som Hedningerne har set Jøderne leve, og som har forekommet dem fast og klart og sædelig rent, langt over, hvad de ellers kjendte; ligesom den Dag i Dag ved Kristendommens Udbredelse blandt Hedningerne det Liv, som de Kristne leve iblandt dem, har den største Betydning.

Det er en Fortælling fra Jødernes Adspredelse, der oplyser om dette deres Liv blandt Hedningerne, som jeg her vil fremdrage. Den findes i det Tillæg til det gamle Testamente, som gaar under Navnet: Apokryfer; den staar i vore Bibler først iblandt disse og kaldes *Tobias' Bog*.

Det er en lille Roman, skrevet omtr. 200 Aar f. Kr. paa Græsk, som da var bleven den dannede Verdens Sprog, og forfattet af en Jøde i »Adspredelsen«, som saa en Opgave for sit Folk i det at leve saadan, at det kunde blive den Gud til Ære, som havde kaldt Israel sin førstefødte Søn og sagt til Abraham: »i din Sæd skal alle Jordens Slægter velsignes.« Nogle kunde sige: Roman? er det en Roman? er det ikke nogen »virkelig« Historie? hvad skal vi saa med den? Men en Roman, en Novelle, en digtet Fortælling er god i samme Forhold, som den er en Afspejling af det Liv, som leves, og af det, som tilstræbes. I samme Forhold bliver den og yndet Læsning; og som saadan bevares den, medens de digtede Fortællinger, der ikke kom fra Livets dybe Kilder og derfor kun var som Øjeblikkets ørkesløse Leg, nedsynker i Forglemmelsens Flod. Derfor er det, at der i »Litteraturen«, i det Skrevne, som opbevares fra en svunden Tid, er Noget at lære om denne Tid. Og nu er der Beviser paa, at Tobiasbogen har været yndet Læsning hos Jøderne, endog mere end almindelig yndet; et af disse Beviser skal jeg siden nævne: her dette, at der er to Navne paa Aander, som har deres Oprindelse fra denne Bog, men som ere blevne almindelig brugte; det beviser, at Bogen har været i Anseelse og almindelig kjendt; det ene Navn er *Rafael*, Navnet paa en af de syv øverste Engle, som staar for Guds Throne, det Navn er kjendt og brugt jævnsides Navnene: Mikael og Gabriel, som stammer fra Daniels Bog, men Navnet: Rafael stammer fra Tobiasbogen; det andet Navn er *Asmodæus*, Navnet paa en ond Aand, som særlig søger Kvinder i ond Lyst, ogsaa det Navn er bleven

almindelig kjendt og brugt i Middelalderen, fremfor Navnet: Mefistofeles, som mest tilhører den nyere Tid, men Navnet: Asmodæus stammer fra Tobiasbogen. Den ukjendte Forfatter har altsaa frembragt et Værk, som blev almenyndet Læsning; men det betyder, at det Billede, han havde tegnet af Livet, som Jøderne levede og stræbte at leve i Adspredelsen, blev godkjendt. Og derfor er der af Bogen noget at lære om dette Liv.

Passende for en Bog, som vil skildre Jødernes Liv og Opgave i Adspredelsen, begynder Fortællingen med Adspredelsens Begyndelse under Assyrerkongen Salmanassar (Enemessar kaldes han i Bogen); han bortførte Aar 721 f. Kr. de 10 Stammer fra deres Land og lod dem bosætte sig i og omkring Ninive eller længere borte i det store Rige. Fortællingen foregaar væsentlig under denne Konge og hans nærmeste Efterfølgere; dens Tid er altsaa ca. 700 Aar f. Kr., mens derimod Forfatteren levede ca. 200 Aar f. Kr. Dog holder han paa en enkelt Undtagelse nær Tidens Farve: Undtagelsen er den, at der i den gamle Tobias' Slutningsformaning til sin Søn findes Hentydning til Historien om Jødernes vidunderlige Frelse fra den onde Hamans Rænker under Perserkongen Kserkses ca. 480 f. Kr., den Frelse, som er bekjendt fra Esthers Bog i vort gamle Testamente; den Begivenhed kunde jo Tobias ikke kjende, medens den var saare vel kjendt af Bogens Forfatter, som levede henimod 300 Aar efter Dronning Esther; men for saa vidt passer Hentydningen til denne Jødernes Frelse fra Haman godt i en Skildring af Jødernes Liv i Adspredelsen, som der er talrige Vidnesbyrd om, de holdt af at tænke paa den og se den gjentage sig i det Mindre Gang efter Gang. Maaske der ogsaa i det Forbud mod at begrave Ligene, som er et af Hovedpunkterne i Bogen, er en jødisk Erindring fra deres Liv under Perserne, som ikke jordfæstede deres Døde; dog kan det Forbud ogsaa ses som et grusomt Tillæg til Straffen fra Selvherskerens Side,

der end ikke efter Døden vilde lade dem have Fred, hvis Liv han havde taget.

Fortællingen begynder med, at Tobias af Naftali Stamme fortæller om sit Liv; mens han endnu boede hjemme i Israels Land, i Naftali Stamme, som havde sit Land ved den vestlige Side af Genezareth Sø, blev han tro mod den fædrene Gudsdyrkelse i Templet i Jerusalem; de Fleste af hans Stamme saa vel som af de andre ni, der lød Jeroboam, havde givet sig hen til Dyrkelse af falske Guder; men han blev Abrahams, Isaks og Jakobs Gud tro, og Aar efter Aar drog han op til Templet, stundum ganske alene den lange Vej. Tro blev han ogsaa ved Tiendeydelsen, som var foreskrevet i Guds Lov, et glædeligt Udtryk for, at Israel kjendte den levende Gud, som giver Regn og frugtbare Tider, og kjendte sig ligesom til Bords hos ham. Den første Tiende bragte han til Leviterne; den anden brugte han efter Loven til at gjøre sig til Gode med paa det hellige Sted; den »tredje« gav han til de Fattige.[1]) Det kan her bemærkes, at Jødernes Liv i Adspredelsen ogsaa efter Tobias, ja, lige ned til vore Dage, i denne Henseende som i andre er bleven i Sporet; nu kan de ganske vist ikke bringe Tiende til Leviterne, heller ikke holde Gilde dermed ved Templet, men Tienden til de Fattige, som de kan give, den giver de endnu; efter »A. D. Cohen: jødiske Noveller, Fortællinger og Folkesagn. Kjøbenhavn 1861«, S. 361 Anm. 2 anfører jeg Følgende: »De bibelske Love om at give Korn- og Kvægtiende til Præsterne i Palæstina have senere, da disse Lokallove ikke mere kunde overholdes, efter talmudiske Forskrifter, forgrenet sig derhen, at det ansaas som Pligt for enhver Israelit at anvende Tiendelen af al Fortjeneste i Handel til Almisse og Velgjørenhedshandlinger. Udøvelsen af dette

[1]) Maaske er Meningen med denne »tredie« Tiende den, at hvert tredie Aar brugtes den Tiende, som ellers blev fortæret i Tiendegildet ved Helligdommen, til at glæde de Fattige paa Hjemstedet?

Bud har holdt sig i mange jødiske Huse, endog til vore Dage, hvor den betragtes som en lovbefalet Afgift; ja af Adskillige føres der endog en formelig Konto over »Tienden«, som med den største Samvittighedsfuldhed ikkun anvendes til velgjørende Handlinger. Interessant er i denne Retning følgende sande Begivenhed, som for nogle Aar tilbage passerede i H. En fattig jødisk Handelsmand vandt 1300 Mark Courant i Klasselotteriet. Opfyldt af Pligten at give Tiende bestemte han 130 Mk. til sin Nabo, som han vidste var meget fattig, men ogsaa meget snakkelysten, og hvem han derfor ikke turde fortælle sin Lykke, naar han ikke vilde have den udbredt over hele Byen. Han gik altsaa hen til en tredie Ven og overdrog ham, uden videre Forklaring, at bringe Pengene til Naboen. Denne modtog altsaa de 130 Mark, men følte sig ligeledes forpligtet til at afgive 13 Mk. i Tiende deraf, og til hvem kunde han hellere bringe dem end til sin Ven Naboen, om hvis uventede Lykke han naturligvis intet vidste. »Gud har her paa en ganske uventet Maade, jeg véd selv ikke en Gang hvorledes, tilskikket mig 130 Mk., her har du Tiendeparten deraf.« Han tog imod dem og lagde dem i Fattigblokken. Ved et Tilfælde kom Sagens rette Sammenhæng senere for Dagen.«

Ligesom i Lejren under Ørkenvandringen Tabernaklet dannede Midtpunktet, hvorom mod Øst laa Juda, Isaschar og Sebulon, mod Syd Ruben, Simon og Gad, mod Vest Efraim, Manasse og Benjamin og mod Nord Dan, Aser og Naftali, og inderst inde ved Tabernaklet, Præsteskabet og Leviterne, saaledes dannede Ihukommelsen af Gud med Taksigelse og Lovsang Midtpunktet i Jødernes Liv, ikke en uvillig Tjeneste, men en Tjeneste med Hjærtets Lyst. Saadant var og Tobias' Liv.

Hjemme i Fædrenes Land var han allerede gift; hans Hustru hed Anna og var af Naftali Stamme ligesom han selv; deres eneste Barn var Sønnen Tobias; og denne lille

Familie maatte, da Salmanassar gjorde Ende paa Israels Rige, dele Kaar med deres Stamme og Folk. Saa fortæller han: »da jeg som Fange blev ført til Ninive, spiste alle mine Brødre og Paarørende af Hedningernes Offermaaltider; men jeg vogtede mig for at spise deraf.« Forfatteren tænker derved vist paa Daniel og hans Venner, de unge Mænd, som i Nebukadnezars Hofskole i Babylon for at blive tro mod deres Folk og for i saadan Troskab at kunne bevare Haabet om Folkets Oprejsning, vægrede sig ved at spise af »Kongens lækre Retter«; saadan Troskab er jo ogsaa bleven ved; endnu den Dag i Dag vægre de Jøder, der ikke ere blevne »moderne«, sig ved at spise Flæsk og minde om gamle Eleaser i Makkabæernes Dage og hans virksomme Indsigelse mod dem, som den Gang vilde »modernisere« (hellenisere) Jøderne (se 2. Makkabæernes Bog 2, 18 ff.)

Og nu gik det Tobias til Dels som Daniel; ligesom han vandt Yndest og Anseelse hos Nebukadnezar, saa vandt Tobias Yndest hos Kong Salmanassar; det giver Tillid ikke at være som et svajende Siv, men at være fast i Overbevisning og Stræben; Tobias blev »Kongens Kjøbmand«. Som saadan foretog han mange og store Rejser og havde en indbringende Forretning; paa en af sine Rejser nedlagde han som betroet Gods hos Gabael, Gabrias Broder i Rages i Medien, den Sum: 10 Talenter Sølv, omtrent 40,000 Kroner, der vel sagtens den Gang har været en endnu større Formue, end den samme Sum nu vilde være. Man kunde her gjøre den Bemærkning, at ogsaa i denne Henseende har Skildringen i Tobias' Bog vist sig forbilledlig for Jødernes Liv i Adspredelsen, at de har været dygtige Kjøbmænd; imidlertid maa det ikke glemmes, at de hjemme i Jødeland levede af Agerdyrkning og Kvægavl, og at de tidt kun bleve Kjøbmænd, fordi der ikke levnedes dem Rum eller gaves dem Tilladelse til anden Syssel.

Tobias brugte sin Formue til Velgjørenhed, som naturlig nærmest kom hans »Brødre«, de bortførte Jøder til Gode; han fortæller: »jeg gav de Hungrige Brød og de Nøgne Klæder, og saa jeg nogen af mine Brødre ligge død bag Ninives Mure, saa begrov jeg ham.« Denne sidste Kjærlighedsgjerning: at begrave de Døde, indtager en fremragende Plads i Tobias' Bog. Fr. Helveg minder i sin Bog: »Israels Aandsliv i Hjemfærdstiden« om, at saadan Nidkjærhed for at jordfæste de Døde er et udbredt Oldtidstræk ikke blot hos Israel; der er Rizpa, Ajas Datter, om hvis Kjærligheds Omsorg for syv ihjelslagne Sønner af Saul, to af dem hendes egne, der fortælles i 2 Samuel 21, 8. ff., et Eksempel; men ogsaa hos Grækerne fandtes det samme; de fortalte om Antigone, en Datter af den ulykkelige Konge af Theben Ødipos: da hendes Broder efter Faderens Død var falden under Angreb paa Theben, forbød Kong Kreon under Livsstraf at begrave hans Lig; men Antigone gjorde det alligevel og blev til Straf levende begravet. Som et Udtryk for, hvordan der ogsaa siden føltes Gru ved Tanken om, at Menneskers Lig skulde ligge henkastet som Aadsler paa Marken, kan mindes om, at det var et skjærpende Tillæg til Dødsstraffen i Middelalderen og siden efter, naar det blev bestemt, at den Henrettedes Legeme skulde klæde »Stejle og Hjul«. Det var ogsaa her i Norden Sønners Kjærlighedspligt at kaste Høj over Faderen. Fr. Helveg fortæller, at til de seks Kjælighedsgjerninger, som nævnes i Mt. 25: »at give de Hungrige Mad, at give de Tørstige at drikke, at klæde de Nøgne, at besøge de Syge, at laane de Fremmede Hus og at gaa til dem, som ere i Fængsel,« føjedes i den kristne Kirke i Middelalderen som den syvende denne: »at jordfæste de Døde«. Til Grund for denne Omsorg, som vises Legemet, ligger Tanken om Legemet ikke blot som Personlighedens Middel men ogsaa som dens Afspejling; hvor Mennesket ses blot som et Naturprodukt, hvor Livet leves blot som et Driftliv, hvor det kaldes

Lykke blot at føje sin Lyst, der falder Adskillelsen mellem Dyre- og Menneskeliv, og der indses det ikke, hvorfor der skal ydes et Menneskelig mere Omhu end et Dyreaadsel; paa nogle Steder, hvor saadan Betragtning har faaet Magt, er der derfor ogsaa i nyere Tid i ramme Alvor bleven stillet Forslag om at bruge Menneskelig til Gjødning eller om paa anden Maade at gjøre Stofferne i dem frugtbringende. Men hvor Viljen sætter Kjødet Skranker, hvor Legemets Gjerninger dødes ved Aand, der bliver Legemet Personlighedens Aftryk; hvad Mennesket har villet, har lidt og stridt for, har tænkt og haabet, har grundet og bedet, det kjendes da i hans Ansigt, i hans Gang og Lader, i hele hans Legems Skikkelse; og saa udtrykker Begravelsen Mindets Fastholdelse af, hvad der saaledes er levet til Guds Ære og Menneskelivets Tarv, og tillige Haabet om, at det ikke er levet forgjæves, Haabet om det, som vi Kristne nævner »Kjødets Opstandelse«. Det er tillige saa, at denne Kjærlighedsgjerning ingen Tak kan faa, ingen Paaskjønnelse kan vente af den, mod hvem den øves; derfor er den et stærkt Udtryk for en selvfornægtende Lyst til at tjene og gjærde om Livet; saa bliver Gud den, der lønner. Hos Jøderne indtager denne Kjærlighedstjeneste endnu stadig en høj Plads; naar den jødiske Brud forærer sin Brudgom i Bryllupsgave hans Ligklædning, saa er det et Tilsagn om Kjærlighed lige til den sidste Kjærlighedstjeneste, Begravelsen; og til de stadige jødiske Bønner hører den, som nævnes Kadisch; det er efter ovennævnte Skrift af A. D. Cohen »en Bøn for afdøde Forældre (og Velgjørere), som bedes af de Sørgende saavel i hele Sørgeaaret som særlig paa Forældrenes Dødsdag; den fremsiges i Synagogen Morgen og Aften ved Gudstjenestens Ende«. I Tobiasbogen bliver Omsorgen for de Døde Fortællingens Knudepunkt, som vi nu skal høre.

Salmanassar døde; og hans Søn Senacherib var ikke sindet som han; Tobias blev nu ikke mere brugt som

»Kongens Kjøbmand«; og Senacheribs Grusomhed bragte snart Ulykke for den Trofaste. Som bekjendt fra den bibelske Historie maatte Senacherib med Tab og Skam fly fra Jerusalem, hvor han prøvede paa at gjøre det Samme, som hans Fader havde gjort ved Samaria; og efter sin Hjemkomst fra dette mislykkede Tog lod han sin Vrede gaa ud over Mange, navnlig Jøder; og ikke nok dermed, men han forfulgte ogsaa de Ihjelslagne selv efter deres Død, saa han blev fuld af Forbitrelse, naar Nogen begravede dem. Dermed vedblev dog Tobias; og da en af Niniviterne angav ham for Kongen, maatte han med sin Hustru og Sønnen Tobias fly; og alt hans Gods blev konfiskeret. Hans Landflygtighed varede dog ikke længe, thi det gik Senacherib efter Ordet: »strenge Herrer regjere kun kort«; efter 55 Dage blev han slaaet ihjel af 2 af sine Sønner; og en tredie Asarhaddon, blev Konge i hans Sted. Saa kom Tobias tilbage til Ninive; men hans Gods var taget; dog havde han sit Legems Kraft og sin Aands Klarhed ubrudt; derfor kunde han arbejde for Underholdet til sig og sine, blev desuden hjulpet af sin Brodersøn Achiacharus, der beklædte en høj Plads ved Kongens Side; næsten som Josephs i Ægypten, og som Daniels i Babylon siden efter.

Der var derfor heller ingen Nød eller Mangel i Tobias' Hus, da han beredte sig til med sin Hustru og Søn at holde Pinsefesten. Og her faa vi nu i Tobiasbogen et lille Indblik i Jødernes Fester, saadan som de kan fejre dem i Adspredelsen; de har ikke Templet at samles i, des inderligere tyer de med deres store Minder ind i Hjemmene, i Familiens fortrolige Kreds, hvor Hjærterne aabne sig for hinanden i Fællesskab om det vidunderlig Store. Det vides af Vidnesbyrd lige til den allernyeste Tid, at der er Ingen, der kan holde Fest som Jøderne, fordi der er Ingen, hos hvem Mindelyset skinner saa stort og herligt, saa fjærnt og dog saa nært, saa dyrebart for

Hjærterne; de leve for sig selv blandt Folkene, saa slutte de sig des inderligere sammen. Det særlige ved deres Fester er ikke den ydre Tilberedelse med Renlighed og Lys og hvid Dug o. s. v., skjøndt ogsaa i denne Henseende rage de frem, men derimod det, at hver af Tingene, som bruges, og hver af Skikkene, som følges, har sin Betydning, sit Minde, der peger langt tilbage til den Tid, da Himlens Gud, som hos dette Folk beredte Velsignelsen for Jorden, over dem lod sin Forjættelse lyse i Ord og Tegn. Ved disse Fester bliver og det Patriarkalske kjendeligt, dette, at hos Jøderne er Faderen sit Hus' Hyrde, paa hvem Omsorgen hviler, og om hvem derfor ogsaa Glæden samler sig; det gjælder særlig ved Paaskefesten, hvor Faderen og Barnet, som spørger om Festens Betydning, er som en Afbildning af Gud Fader og hans Børn paa Jorden, for hvem han har gjort Frelse i den store Paaske. Men Paaskelyset skinner saa at sige over alle Jødernes Fester, skinnede saa ogsaa selv i Udlændigheden i hin Pintsefest i Tobias' Hus i Ninive; han fortæller derom: »Da jeg var kommen til mit Hjem igjen og havde faaet min Hustru Anna og min Søn Tobias tilbage, saa anrettede jeg paa Pintsehøjtiden eller de 7 Ugers Højtid et festligt Maaltid og vilde sætte mig ned at spise; men ved at se den megen Overflødighed, sagde jeg til min Søn: gaa ud, og finder du nogen af vore Brødre, som er trængende, og som kommer Herren ihu, saa bring ham herind, jeg vil bie paa dig.« Skal der være Fest i et jødisk Hus, en af de store Fester, saa maa de have nogle Gjæster af deres Folk; for det er jo Folkefester, om end paa Grund af Folkets Adspredelse indestængte i Familiernes Huse; men det er ikke saadanne Folkefester som dem, vi kjende, hvor Fremmedes Nærværelse virker forstyrrende; sammenlignelsesvis kan vi tænke paa, hvordan Danske i Udlandet, som vil fejre en af vort Folks Mindedage, gjerne dertil indbyder andre Danske, som opholde sig paa samme Sted; og dog er det,

som finder Sted hos Jøderne, noget andet, fordi det Folkelige hos dem tillige er det Almenmenneskelige eller peger ud over Folkelighedens Grænser til det, der skulde være Velsignelse for alle Jordens Slægter; der er, idet de slutte sig sammen som Folk, Noget hos dem, som paa en Gang afsondrer sig og dog ligesom vil til at aabne sig.

Den unge Tobias kom tilbage med den bedrøvelige Efterretning, at En af deres Stamme laa kvalt paa Torvet; da kom Tobias Ordet ihu, som Amos har sagt: »Eders Festdage skulle blive Sørgedage, Eders Jubel skal forvandles til Klage;« og han græd. Ogsaa dette er betegnende for Jødernes Liv i Adspredelsen, dette, at Profeternes Ord mindes og fremdrages, at Folket ligesom bøjer sig under Tugtelsen og kjender, at Meningen med deres Livsførelse er den, at de skal lære at forstaa, hvad Profeterne har sagt. Derfor søgte Tobias heller ikke at glemme, hvad Sønnen havde meldt, men han stod op fra Bordet og gik straks ud og bragte den Døde ind i et Hus; og først, da han saaledes foreløbig havde sørget for den Ihjelslagne, nød han sit Maaltid med Bedrøvelse. Da Solen var gaaet ned, gik han dernæst hen og gravede en Grav, hvor han begravede den Døde; men hans Naboer spottede ham, at han ikke var bleven klog af Skade, nys havde han maattet flygte, fordi han begrov de Døde, og nu gjorde han igjen det Samme. Dog kom Ulykke ikke denne Gang over Tobias fra Kongens Side; men da han efter jødisk Tankegang var bleven uren ved Begravelsen, lagde han sig for den Nat udenfor sit Hus; og kummerfuld, som han var, saa han sig ikke for men stirrede med aabne Øjne ud i Aftenskyggen; da lagde han ikke Mærke til, at der byggede Smaafugle oppe i Tagskjæget, hvorunder han laa, og de kastede deres Skarn i hans aabne Øjne, og der trak sig hvide Hinder over dem; han blev blind. Det er nu som en Mindelse om Hjobs Bog; for der gaar det ogsaa saadan, at først bliver Hjob fattig, og siden slaar

Satan hans Legeme; saaledes var Tobias først bleven berøvet sit Gods, og nu mistede han sit Syn. Lægerne kunde ikke hjælpe ham; og saa maatte han nu leve af sin Hustrus Arbejde; hun udførte kvindelige Haandarbejder og solgte dem; hos nogle af de Folk, hvem hun paa den Maade kom til, fik hun foruden sin Betaling et Gedekid i Foræring og kom glad hjem dermed; men da Tobias hørte Kidet bræge, tænkte han, at det var stjaalet, og bød hende at bringe det tilbage; hun forklarede Sammenhængen, men da Tobias ikke troede hende, blev hun vred over den uretfærdige Mistanke, og saa svarede hun spottende: »hvor er nu dine Gaver og dine gode Gjerninger? Alt er jo Dig saa godt bekjendt.« Det kommer frem her, at Tobias ikke helt har haft sin Hustru med i sin Kjærlighedsgjerning, siden hun paa denne Maade kan spotte ham i hans Nød; det er atter en Mindelse om Hjobs Bog, hvor Hustruen spotter ham i hans Elendighed med de Ord: »holder Du endnu fast ved din Gudsfrygt?« Hjobs Bog har sikkert for mange Jøder i Adspredelsen været en Vækker af dybe Tanker og en Kilde til Lindring og Trøst i Nøden.

Som Hjob forbandede sin Fødselsdag, saa beder nu Tobias om at dø; hans Elendigheds Bæger tykkes ham fuldt, da Spotten er kommen til. Men hans Bøn træffer sammen med en anden højst Ulykkeligs Bøn; og saaledes spindes Fortællingens Traade sammen. Denne Anden er *Sara,* Raguels Datter i Ekbatana i Medien, ligesom Tobias af Naftali Stamme og en Arvedatter, som efter Loven skal gifte sig inden sin egen Stamme; hendes Ulykke bestaar deri, at hun efterstræbes af en ond Aand, *Asmodæus;* syv Gange er hun bleven bortgiftet; men Asmodæus har myrdet hendes Brudgom paa Bryllupsaftenen hver eneste Gang; denne Sorg og Skam, som ligger tungt paa hende og hendes Forældre, Raguel og Edna, forøges ved Pigernes Spot; og samme Dag, som Tobias i Ninive maatte høre Spotordet af Anna, har Pigerne i Raguels Hus i Ekbatana, opirrede

ved en eller anden Irettesættelse fra Saras Side, ladet hende høre: »Ved Du ikke, at Du har kvalt Dine Mænd? Syv Mænd har Du haft, men efter ingen af dem bærer Du Navn; hvi slaar du os? Er de døde, saa gaa bort med dem, at vi ikke af Dig skulle se nogen Søn eller Datter!« Da bliver Sara saare sørgmodig; og hun gaar ind i sit Kammer og beder ydmyg til Gud, at han vil tage hende bort af Jorden. Der er lang Afstand i Rummet mellem Ninive og Ekbatana; men »paa en og samme Tid vendte Tobias tilbage til sit Hus, og Sara, Raguels Datter, gik ned fra sit Sovekammer«. Her mindes vi da om, at Jøderne er et bedende Folk. De Bønner, som Mennesker bede i Sneversyn og Egenkjærlighed, hvormed hver kun søger sit Eget, de krydser hinanden om Menneskenes Interesser paa Jorden; og det har været en let Sag ikke blot for Lukian fra Samosata i gamle Dage men for alle vittige Spottere siden at fremstille den Forvirring, som fremkommer, naar alle disse Bønner støde sammen, naar af 2 Skippere, som ligge i samme Havn, den Ene beder om Vestenvind, den Anden om Østenvind, eller naar af 2 Landmænd, som boer ved Siden af hinanden, den Ene beder om Regn, fordi han har høje Jorder, den Anden beder om Tørvejr, fordi han har lave, side Jorder, o. s. v. Alle ofre de, og Alle bede de, og Zeus, Himmelguden, ved ikke, hvad han skal gribe til, fordi Bønnerne slaas i hans Forværelse, ligesom Menneskene slaas paa Jorden, og han kan ikke tilfredsstille dem Alle, men naar han føjer den Ene, maa han nødvendigvis støde den Anden. Men en anden Sag er det med de Bønner, som bedes i Kjærlighed for Livet og dets Frelses Skyld; saadan kan Mennesket ikke bede til en selvgjort Gud, men kun til den Gud, som er Kjærlighed, og som samler Menneskene i Kjærlighedens Fællesskab; og ham var det, som hos Jøderne byggede det Tempel, der skulde være et Bedehus for alle Jordens Slægter. Fr. Helveg fortæller i det ovenfor nævnede Værk

om en Jøde ved Navn Onias, der var i Ry som kraftig Beder; da Romeren Pompejus paa Makkabæeren Hyrkans Side belejrede Templet, hvor Hyrkans Broder, Aristobul, med Præsterne holdt sig indesluttet, blev Onias opfordret til at nedbede Ulykke over de Belejrede; han bad: »Gud, Verdens Konge! begge Parter ere dit Folk, saa hør dem *ikke* i, hvad de bede mod hinanden;« han blev stenet for sin Bøn; men lige fuldt betegner denne Bøn Retningen for Menneskehjærtets bedende Gang alle Vegne. Tilsvarende er det, naar Mennesker bede ikke i Egenkjærlighed men bede om Frelse fra det, som er ondt; der bliver det, som er Frelse for den Ene, ogsaa godt for den Anden. Og saaledes er det i Tobiasbogen med de to dybt Ydmygede, den gamle Tobias i Ninive og den unge Sara i Ekbatana. Derfor skriver den gamle ukjendte Forfatter: »Begges Bønner bleve hørte af den almægtige Gud. *Rafael* blev udsendt for at komme Begge til Hjælp, for at helbrede den blinde Tobias, for at give Sara, Raguels Datter, den unge Tobias til Hustru og for at binde den onde Aand Asmodæus.«

Den gamle Tobias kom nu, da han tænkte, at han snart skulde dø, i Tanker om de Penge, han i sin Velstandstid havde nedlagt hos Gabael i Rages i Medien og besluttede at sende sin Søn hen efter dem. Saa kaldte han ham for sig og tiltalte ham med faderlige Formaninger, først om at blive ved med at ære sin Moder, dernæst om Gudsfrygt og Retfærdighed i Alt og saa om at hjælpe de Fattige og gjøre godt mod dem. Dette, som stærkt fremhæves, er ogsaa vedbleven at være et stærkt fremtrædende Træk hos Jøderne alle Vegne; endnu bestandig er »det mosaiske Trossamfund« f. Eks. i Kjøbenhavn et lysende Eksempel paa Godgjørenheden ikke blot mod sine Egne, men dog naturlig mest mod dem; og som det er i Kjøbenhavn er det anden Steds, hvor Jøderne boer i »Adspredelsen«; gjorde de Kristne alle Vegne i saa Henseende som

Jøderne, vilde Brodden være brudt af »det sociale Spørgsmaal«; der er til dets Løsning bleven krævet »en Slægt af Mødre«, det vil sige: der er bleven sagt og det med Rette, at naar Lønningsforholdene blev saadanne, at Kvinderne kunde være hjemme og sørge for Huset og for Børnene og saa ogsaa for Mændene, naar de kom fra Arbejde, saa vilde Nødens værste Del være afskaffet; lad mig faa Lov til herom at anføre et Stykke af ovennævnte Værk: »jødiske Noveller o. s. v.« af A. D. Cohen; Stedet er en fattig jødisk Forretningsmands Stue, Tiden er under en af de Handelskriser, som i dette Aarhundrede vist har været mere almindelige end før; Jøden fortæller: »Da jeg i forrige Uge tilfældigvis kom ind paa Kontoret hos Jakob Meyer, var Isenkræmmer Fischer, som er en af Byens (kristne) Fattigforstandere, hos Hr. Meyer og gjorde ham Bebrejdelse over, at Jøderne gjøre for meget for deres Fattige. Man befordrede derved kun Lediggængeri, sagde han. Jøderne skulde sørge for, at Konerne ogsaa arbejdede med for Livsopholdet; i hele Byen var der ikke en eneste Jødekone, som gik ud for at skure eller vadske. Men hvad mener I, at Hr. Meyer svarede ham? »Ser De, Hr. Fischer,« sagde han, »det er netop Lykken for os Jøder, at Konerne i vor Menighed ikke behøve at leje sig ud som Skure- eller Vadskekoner men kunne blive i Hjemmet hos deres Børn. Dette er netop Grunden til, at Fattigdommen hos os Jøder ikke gaar i Arv fra Fader til Søn; dette er Grunden til, at der i den store Menighed hverken findes jødiske Kjeltringer eller Drukkenboldte. Hos Eder vokse de Fattiges Børn op uden Opdragelse og Tilsyn, og man behøver kun at spørge om, hvem der udgjør det store Antal usædelige Fruentimre, hvem der fylder Fængslerne — det er Smaafolkenes uden Opsyn opvoksede Børn. Hos os derimod helliger selv den fattigste Kone sig sit første og naturligste Kald; hun er virkelig Moder for sine Smaa; hun passer dem i deres spæde Barndom og sørger

for deres Opdragelse, først og fremmest for den huslige, men derefter ogsaa for den regelmæssige Skolegang. Dette er vor Lykke og vor Stolthed. Gjennemgaa en Gang de herværende store Handelsfirmaer, og De vil finde, at Ihændehaverne af dem ere fattige Folks Børn, som ved deres Opdragelse og Dannelse vare i Stand til at svinge sig i Vejret. Se en Gang paa de unge Mennesker, jeg har her i min Forretning; de ere Alle Elever fra Fattigskolen. Hos Eder vilde de være forblevne fattige ligesom deres Forældre, og det er en stor Sjældenhed, naar der finder en Undtagelse Sted derfra; hos os er næsten det modsatte Tilfælde Undtagelsen. Dette er Følgen af, at vi understøtte vore Fattige paa en saadan Maade, at vi kunne lade Mødrene forblive hjemme hos deres Børn.« — Jeg hørte paa hele denne Samtale; Hr. Fischer kunde saamænd ikke svare et Ord derpaa.«

I denne Henseende som i andre viser Tobiasbogen sig at have grebet dybt i Folkehjærtet og fundet og skildret det, som der levedes og tilstræbtes; thi som sagt, Formaningen til at gjøre godt mod de Fattige og vise Forstandighed derved indtager en fremragende Plads i den gamle Tobias' Tale til Sønnen, før han sender ham ud. Dernæst formaner han ham til at sky Skjørlevnet og Drukkenskab; i begge Henseender, baade i Henseende til sædeligt Levnet og i Henseende til Ædruelighed, har ogsaa Jøderne bestandig vist godt Eksempel. Den Gamle taler og til den Unge om at tage sig en Hustru af sin Faders Folk, ikke agte det Folk ringe, fordi det nu er i Fornedrelse, men komme Fædrene og de dyre Forjættelser til dem ihu; dette er ogsaa vedblevet hos Jøderne; som Esra og Nehemias greb strængt ind imod de hjemvendte Jøders Giftermaal med fremmede Kvinder, saa har de Adspredte, som forbleve tro, sørget for at bevare Abrahams Sæd ren. Gjennem hele Formaningstalen lyder Guds Pris, og den lægges Sønnen paa Sinde; og dermed har det

Sammenhæng, naar af og til Ordene nærme sig til dem, vi kjende fra Jesu Bjergprædiken, som naar det hedder: »hvad der er Dig selv forhadt, gjør det ej heller mod Andre!«

Sluttelig meddeler Tobias sin Søn, at han i sin Tid har betroet Gabael i Rages i Medien de 10 Talenter Sølv, og byder ham at drage hen og hente disse Penge.

Da der bliver Spørgsmaal om en Følgesvend, en Rejsekammerat, findes Rafael i Skikkelse af en ung Mand, som, da den gamle Tobias bestemt vil vide, af hvad Stamme og Slægt han er, navngiver sig som Asarias, en Søn af den store Ananias af Naftali Stamme; derover glædes den gamle Tobias, thi han har kjendt Ananias, de har i fordums Tid fulgtes ad paa Festrejse med Offer og Tiende til Jerusalem. Den unge Tobias drager da afsted med Asarias; og den unge Tobias' Hund ledsager dem. Men Moderen Anna klager sig over, at hendes Søn skal rejse den lange Vej; hun er nærved at ønske, at de ikke havde haft de Penge staaende i Rages; men den gamle Tobias trøster hende: »en god Engel skal ledsage ham, hans Rejse vil være lykkelig, og han vil vende sund tilbage.«

Jeg tør nu vel forudsætte, at Hovedtrækkene af Fortællingens følgende Gang er bekjendte; da den unge Tobias om Aftenen bader sig i Tigris, springer der en stor Fisk frem imod ham, han fanger den paa Asarias' Ord og kaster den i Land, og Asarias, Englen Rafael, forklarer ham, at naar man lægger et Stykke af Fiskens Hjærte og Lever paa Gløder, saa fordriver Røgen deraf alle onde Aander fra Mand og Kvinde; og med Fiskens Galde bestryger man et Menneskes Øjne, som har Stær (hvide Hinder), saa skal han blive helbredet. Under den fortsatte Vandring taler Asarias til Tobias om Sara; han er ængstelig, fordi hendes 7 Brudgomme alle ere omkomne; men Englen beroliger ham. Og saa følger Skildringen af Besøget hos Raguel, som først vil slaa Tobias' Bejlen

til Sara hen men nødes til at give den Fremgang; det er dog med Angst i sit Hjærte, at han ser de unge gaa ind i Brudekamret, og midt om Natten staar han op og gaar ud og graver en Grav, for »han (Tobias) maa vel dø ligesom de Andre«; men da saa Pigen, som i tidligt Daggry sendes ind for at se, hvordan det staar til hos de Unge, finder dem begge sovende sunde og friske, saa vendes Sorgen til Glæde; det er, »som den gyldne Sol frembryder gjennem den kulsorte Sky«; og Raguel udbryder i Lovsang og sender sin Tjener hen for at kaste Graven til.

Det synes mig klart, at der her ikke blot er Slægtskab, men maa være Sammenhæng mellem Skildringen i Tobiasbogen og Eventyr hos andre Folk; det er for det Første et meget almindeligt Træk i Eventyrene, at der fortælles om Kvinder, som ere komne i en ond Aands Magt, ogsaa særlig saaledes, at de har deres Fornøjelse af at pine og dræbe deres Bejlere; andensteds er det saadan, at Prinsessen selv har givet det Onde Magt i sig med Hovmod og Hadskhed, men der tales dog om Muligheden for en Udfrielse deraf; Sara i Tobiasbogen er selv inderlig bedrøvet over Asmodæus' Ondskab, saa meget nærmere er hun ved Frelsen. Dernæst er det af hele Fremstillingen i Tobiasbogen klart, at der er Sammenhæng imellem Rafaels Udsendelse og den gamle Tobias' Kjærlighedsgjerning med at jordfæste de Døde; da Rafael mod Slutningen kundgjør sin Sendelse og, hvem han er, siger han til Tobias: »den Gang, da du og din Svigerdatter Sara bad til Gud, bragte jeg Eders Bønner for den Hellige til Ihukommelse. Da Du begrov de Døde, var jeg ogsaa hos Dig; da Du ikke tog i Betænkning at staa op og forlade dit Maaltid for at gaa hen og jorde en Død, var din gode Handling ikke skjult for mig, jeg var ogsaa hos Dig; derfor sendte Gud mig for at helbrede Dig og din Sønnekone Sara;« og saaledes bliver H. C. Andersens »Rejsekammeraten« gjennem mange Led en Affødning af Tobiasbogen; der er den Forskjel,

at mens hos Andersen Rejsekammeraten, som hjælper Johannes, er selve den Døde, hvis Lig Johannes har skaffet Fred i Graven, saa er det i Tobiasbogen en af Guds Engle; men Sammenhængen mellem Kjærlighedsgjerningen ved Graven og Hjælpen fra Himlen er der begge Steder; og det er ikke den eneste Lighed, men Prinsessen hos Andersen, hvis Bejlere hænge ihjelslagne omkring paa Grenene af Havens Træer, minder om Sara, hvis Brudgomme maatte lade Livet; Trolden i Bjerget svarer til Asmodæus; og »Rejsekammeraten«s Kampe imod ham svarer til Rafaels Kamp med Asmodæus. Gjennem mange Led, siger jeg, at Andersens Digtning »Rejsekammeraten« er en Affødning af Tobiasbogen; thi det er ikke umiddelbart fra denne, at Andersen har faaet Stødet til sin Fortælling; men der er adskillige Eventyr, adskillige saadanne Fortællinger, som fra Folk til Folk og fra Land til Land danner Bindekjæden mellem de to; hvem kan oprede dem? men at den maa være der, kan ikke omtvivles, naar man er bleven opmærksom paa Lighederne. Og heri finder jeg da atter Bevis paa, hvor almenyndet Læsning Tobiasbogen har været, siden den saaledes, idet den er fulgt med Jøderne i Adspredelsen, har skudt mange Skud hos de forskjellige Folk. Fr. Helveg meddeler i sit ovennævnte Værk, at der er bleven antydet en Forbindelse mellem Tobiasbogen og noget ikke-jødisk foran; saadan Antydning er gjort af Franskmanden Renan i hans Skrift »om Kristendommens Oprindelse« og uafhængig af ham af L. Helveg i en Afhandling »om den Dødes Fylgje« (nord. Maanedsskrift for 1872, I, Side 404—21). Derom kan der vel være Tvivl; men var der saadan Sammenhæng mellem det jødiske Skrift og hedenske Sagn, saa at disse havde givet den jødiske Forfatter Vink, som han fulgte, vilde dette ikke formindske hans Forfatterære; om Sammenhængen fremad, at der fra Tobiasbogen er udgaaet Stød til lignende eventyrlige Fortællinger hos andre Folk, kan der næppe være

Tvivl. Det ligger derfor ogsaa nær for os at sammenstille Skildringen i Tobiasbogen med den i Eventyret »Rejsekammeraten«; Raguel bliver da at stille sammen med Kongen, den forheksede Prinsesses Fader; Raguels modfaldne tilbageholdne Stilling overfor Tobias' Bejlen med den gamle Konges Bedrøvelse, da Johannes melder sig som Frier; Raguels Glæde, da det Onde er besejret, med Kongens Glæde ved Johannes' Bryllup o. s. v. Overfor H. C. Andersens farverige, glimrende Skildring falder Tobiasbogen vel lidt i det Blege, men der er dog en egen yndig, trohjærtig Tone over Fortællingen i denne, særlig over Skildringen af Tobias' første Samvær med Sara om Bryllupsaftenen; Tobias har ved Indtrædelsen i Brudekamret lagt Fiskens Hjærte og Lever paa gloende Emmer, og »da den onde Aand lugtede Røgen, flygtede han til Overægypten, hvor Engelen bandt ham«; »til Overægypten«, det vil sige efter vor Talebrug: »til Bloksbjerg« eller »derhen, hvor Peberet gror«; sammenlign hermed i »Rejsekammeraten« Skildringen af Johannes, som i Brudekamret styrter Prinsessen i Badet, tilberedt efter Rejsekammeratens Anvisning og med hans Draaber. Da saa Asmodæus er fordrevet, staar Tobias op fra sit Leje og siger til Sara: »staa du ogsaa op, Søster! vi vil paakalde Herren, at han vil forbarme sig over os;« og saa beder han saaledes: »Velsignet være Du, vore Fædres Gud, velsignet være dit hellige og herlige Navn evindelig. Dig priser Himlen og alle dine Gjerninger, Du skabte Adam og gav ham hans tro Ledsagerinde Eva til Hustru; fra dem nedstammer Menneskeslægten; Du sagde: det er ikke godt, Mennesket er ene, jeg vil give ham en Medhjælp, der er ligesom han. Og nu, Herre! jeg tager ikke denne min Stamsøster af ond Lyst, men af sand Kjærlighed; lad mig finde Naade og opnaa en høj Alder med hende.« — »Og hun sagde Amen. Derpaa sov de sammen om Natten.« —

Resten af Fortællingen er nu fuld af Glæde; Rejsekammeraten henter de 10 Talenter Sølv hos Gabael, og denne følger med til Ekbatana til Tobias' Bryllup, som fejres med Jubel 14 Dage i Træk; i al den Tid vil Raguel ikke give Tobias Lov til at rejse hjem til sine Forældre i Ninive. Men endelig maa da Raguel og Edna slippe de Unge; og Tobias og hans Sara drage afsted under kjærlige Velsignelser og Formaninger fra de Gamle. Det er ogsaa høje Tid; for hjemme i Ninive er den gamle Tobias ved at blive ængstelig, da det varer saa længe, før den unge kommer tilbage; og endnu mere ængstelig er Anna; hver Dag sidder hun nu ved Vejen og stirrer ud efter, hvor de gik, indtil endelig den Dag kommer, da Tobias og hans Rejsekammerat, som har ladet Sara og Godset blive lidt tilbage, kommer gaaende og kjendes alt i Frastand af den gamle Kone ogsaa derved, at Tobias' lille Hund løber foran. Saa bliver der Glæde; den gamle Tobias vil ogsaa frem og tage mod Sønnen, men blind, som han er, støder han sig; men da springer den Unge til, tager ham i sine Arme og taler opmuntrende til ham; Rejsekammeraten har forud mindet den Unge om Fiskens Galde, og derfor har han den nu i sin Haand og bestryger Faderens Øjne dermed; det svier, og da saa den gamle Tobias tager op med sine Hænder og gnider Øjnene, saa falder de hvide Hinder af som Skallen af et Æg. Da udbryder Tobias i en Lovsang; og snart fyldes Huset med Glæde, idet Sønnen fortæller om sin Brud og henter hende og Godset tillige med de 10 Talenter Sølv; der er nu selv bortset fra disse Velstand, thi den unge Tobias har med Sara faaet Halvdelen af Raguels Gods og skal en Gang have det Hele. Naboerne, som ser den gamle Mand gaa omkring uden Ledelse, forundres over, hvordan han har faaet sit Syn igjen; men han bekjender lydelig for dem, at Gud har forbarmet sig over ham. Og alle hans Stam-

brødre i Ninive glæder sig. Der fejres et Hjemkomstgilde i 7 Dage.

Saa følger Fortællingen om Afskeden fra Asarias, Rejsekammeraten; da de vil give ham hans Løn med Velsignelse, giver han sig til Kjende; han opfordrer dem til at love og prise Gud, thi hans Gjerninger skal kundgjøres, og formaner dem til at gjøre godt; men det Gode bestaar i: »at bede og faste og give Almisse med Retfærdighed;« Velgjørenheden betones igjen stærkt ligesom før i Tobias' Afskedsord til Sønnen; og med Henvisning til Tobias' Kjærlighedsgjerning mod de Døde navngiver Rejsekammeraten sig som »Rafael, en af de 7 Engle. som bringer de Frommes Bønner for den Hellige, og som tør komme frem for hans majestætiske Aasyn«. Da de frygte og falde ned for ham, beroliger han dem, han er jo kommen dem til Gode ikke af egen Drift, men udsendt og siger, de skal optegne alt det Forefaldne i en Bog; og dermed forsvinder Engelen.

I Tobias' Lovsang, som derefter følger, træder Bogens Øjemed klart frem; den er i gammeltestamentlige Toner en indtrængende Opfordring til »Israels Børn« i »Fangenskabets Land« om at kjende sin Opgave, som er den at brede Guds Navns Ære ud og samle Folkene med Glæde og Gave til den hellige Stad, Jerusalem, der vel skal revses for sine Børns Gjerninger, men kun for des herligere at bygges til et »Bedehus for alle Folkene«, saa at Forjættelsen kan opfyldes om »Velsignelse for alle Jordens Slægter« af »Abrahams Sæd«.

Endnu er der en Henvisning til Profeten Jonas' Spaadom mod Ninive; Jonas oplevede, at Ninive blev skaanet, og samlet af Fordærvelsen netop ved Jonas Prædiken blev den Tugtens Ris over Israel; men før den gamle Tobias dør, formaner han den unge til at forlade Ninive og drage til Medien, hvor der en Tid lang skal være Fred, mens

Jonas' Ord mod Ninive gaar i Opfyldelse; og i Sammenhæng dermed ser Tobias igjen frem mod Jerusalems Gjenopbyggelse: det svarer til, hvad der i det nye Testamente findes om »Hedningernes Tider«, under hvilke Israels Øjne spejde mod Jerusalem. —

Som et Billede af Israels Liv i Adspredelsen har vi betragtet Tobiasbogen. Og vi kan vel sige, at der er det hos Jøderne, som minder om Asmodæus; det er det, som ihjelslog Brudgommen; Israels Brudgom er Jesus Kristus. Men det er der endnu og kommer frem mest som en Forstandens Verdensborgerlighed, der gjør Tanken om den ene Gud og det almene Broderskab til et ret snedigt Paafund men ikke deri ser noget, som virkelig har Magt og virkelig giver Livet Kjerne; Livet er et tilfældigt Spil af Kræfter. Hvor det Sind raader, der vinder han, som kommer i Faderens Navn, ingen Brud. I Forbindelse dermed staar det, som lægger »hvide Hinder« over Øjnene, saa de ser ikke »den signede Dag«. Men som Paulus, der sukkede over sit Folks Forhærdelse og selv havde delt den, vidnede, at der var dog et Udvalg, en Levning lig de 7000 i Elias Dage, der ikke havde bøjet Knæ for Baal, og saa frem imod Israels Hjemkomst, der skal blive for Alle som Liv af Døde, saa er der ogsaa endnu i Jødernes Adspredelse det, der med Tobias ser frem imod Jerusalem, det, som Rafael en Gang vil læge. Og det er det ydmyge Ihukommelsessind, det kjærlige Hengivelsessind, det trofaste Tjenersind, som ikke søger sit Eget, men glæder sig ved Fædrenes Minde, bøjer sig under Tugten og længes efter Forbarmelsen. Og med Forkastelse af alt »antisemitisk« Væsen, maa kristne Mennesker sige: Gud give os at være som en god Rejsekammerat for Israel paa Vejen! Og saa bliver det Bønnen, hvormed kristne Mennesker lukke Tobiasbogen: Gud sende snart igjen sin Engel ud! og han lade fra Dybet

den underlige Gave komme, der lig Fisken i Tobiasbogen skal forjage den onde Aand fra Sara — Israels Hjærte og aabne Tobias — Israels Øjne!

Og nu til den Ting, for hvis Skyld jeg egentlig har skrevet ovenstaaende Foredrag, som jeg har holdt adskillige Steder her i Vestjylland! Det er for dermed ligesom med en Frugt af det Træ, han har plantet, at takke den højærværdige Forfatter, Hr. Stiftsprovst **Fr. Helveg,** for hans sidste Hovedværk: **Israels Aandsliv i Hjemfærdstiden:** 1ste Halvdel 1889, 2den Halvdel 1890.

Han kalder det selv Afslutningen af sit Forfatterskab; i »Spaadommene eller Gud i Historien«, som udkom fra 1855 til 1862, har han oplysende gjennemgaaet det gamle Testament; i »Frimenighed og Apostelskole« (fra 1878 til 1882) har han givet en kirke- og kulturhistorisk Skildring især af det 2det Aarhundrede efter Kristus. Tilbage stod Tiden mellem »den sidste Profet« Malakias og den kristne Menigheds Fremkomst. Dette Tidsrum, lidet kjendt, saa der var som et tomt Rum imellem det gamle og nye Testament, har han skildret i sit sidste Hovedværk med stadigt Henblik til Jødefolkets udvortes, politiske Stilling og Historie men saaledes, at Hovedsagen for ham har været at skildre Aandslivets Udvikling, som Titelen og siger.

Hele Hjemfærdstiden efter Fangenskabet i Babylon deler han i 3 Perioder; den første gaar fra Aar 535 til Aar 198 før Kr., den anden fra da til Aar 106 før Kr., den tredie fra da til Aar 90 efter Kr.

Den første Periodes første 100 Aar oplyses af Esra og Nehemias' Bøger, desuden af Haggaj, Sakarias og Malakias; særlig Esratiden (under Perserkongen Ardakserkses I) fremhæves som den, der karakteriserer hele Hjemfærdstiden, hvis Særegenhed samles i 3 Sætninger: »Samling af de hellige Skrifter med Tekstens rene Fremstilling, *dernæst*

Undervisningens Forbedring, samt Indførelse af Opbyggelses-Anstalter til Folkets Tarv, *endelig* Lovens Befæstelse ved saa vidt gjørligt at afskjære Lejlighed til Overtrædelse.« Den øvrige Tid af første Periode (fra 434 til 198 f. Kr.) er mørk; den jødiske Tradition »giver en Følgerække af sine Bærere fra Adam indtil den yngre Hillel, ved hvem den jødiske Kalender ordnedes omtr. 319 efter Kr., og efter hvem Nasi- (Fyrste-) Værdigheden afløses af »Adspredelsens Hoved«, hvilken sidste Værdighed ikke kan opredes i Følgerække«; men i hin Række med i Alt 53 Navne, hvor Esra indtager Nr. 33 som Baruks Afløser, er der fra Esra indtil den næste et Spring paa — 200 Aar.« Dette mørke Afsnit har i sig Samaritanernes Opførelse af Templet paa Garizim omtr. Aar 350, Perserrigets Fald for Aleksander omtr. Aar 330 og Stridighederne mellem hans Efterfølgere, af hvilke først Ægypterkongen faar indgribende Betydning for Israel; Aar 320 sker »en voldelig Bortførelse af Judæer til Ægypten, som 8 Aar efter fandt Efterligning, dog med Frivillighedens Mærke«. I Ægyptens Hovedstad Aleksandria sker Overførelsen af det gamle Testament paa Græsk i det 3die Aarh. f. Kr., »det ældste Eksempel, som kjendes, paa Overførelse fra en Litteratur til en anden;« om denne Oversættelse af »de 70« bemærker Helveg, at en »reviderende Tendens spores, omfattende Samlingen som Helhed i den aleksandrinske Oversættelse, mere radikalt dernæst i Targumim, som vare en omskrivende Gjengivelse af Arildssproget i Landsmaalet; Formaalet for hin Tendens var at udskille Alt, hvoraf der kunde tages sædeligt Anstød«. Med Hensyn til Folkets og Landets, Hjemlandets, udvortes Stilling gjælder det om denne Tid, at under ægyptisk Styrelse, som paa Grund af Afstanden maa gjøre, hvad den kan, for at tilknytte Landets yderste Del mod Nord, Galilæa, faar »Palæstina« omtrent de Grænser, hvormed vi kjender det fra det ny Testament. Aar 198 efter Slaget ved Paneas, hvor Syrerkongen sejrer over

Ægypterne, knyttes Palæstina til Syrien; og af dette Lands Konge Antiokus IV Epifanes (fra 175 til 164) gjøres der voldeligt Forsøg paa at hellenisere Jøderne; dette Forsøg fremkalder Folkets Rejsning under Makkabæerne.

Den anden Periode af Hjemfærdstiden, fra Aar 198 til Aar 106, d. e. til den Makkabæer, som tog Kongenavn, faar da helt sit Præg af Forholdet til Hellenismen; fra denne Periode foreligger en rig jødisk Litteratur: »Visdommens Bog« fra Aleksandria stiller Israel, Folket, frem som det, der skal virkeliggjøre det Fuldkommenhedsbillede, som Grækerne, Hellenerne, søgte efter under Navnet »den Vise«, derfor bliver og Folket set som Folkenes Lærer; i en vis Modsætning til denne »aleksandrinske Visdomsbog«, fremkommer »jerusalemsk Visdomsbog«, som er den, der i vore Apokryfer staar under Navnet »Jesu Sirachs Visdom«; i den fremhæves Skolestuen som det Sted, hvor Visdom ene ret kan findes; begge disse Visdomsbøger ere førmakkabæiske; det gjælder ogsaa Tobiasbogen. Men til Makkabæernes Tid hører de 2 Makkabæernes Bøger, vi har iblandt vore Apokryfer, og af hvilke den anden har til Øjemed ret stærkt at fremstille Tanken om den retfærdige Gjengjældelse, som ogsaa aleksandrinsk Visdomsbog fremhæver; desuden fremtræder i 2den Makkabæernes Bog overfor den hedenske Forgribelse Folket, der kjendte sig som Guds Folk, som bekjendende, og dets Lidelse derved som Martyrium; kristne Martyrhistorier og Martyrlegender har i denne Bog et Forbillede. Denne 2den Makkabæernes Bog er skrevet til Jøderne i Ægypten og henviser saaledes til et livligt Samkvem mellem Jøderne der og dem i Hjemlandet; det har Sammenhæng med, at til Ægypten var den sidste rette Ypperstepræst Onias IV tyet, da den ypperstepræstelige Værdighed i Jerusalem ved Syrerkongens Indgriben, dog ikke uden Medskyld fra jødisk Side, blev Gjenstand for Kjøb og Salg og for ærgjerrige og pengegjerrige Rænker. Den

Plads i Midten, som Ypperstepræsterne indtil da har indtaget, kommer nu Skolemændene til at beklæde.

I den tredie Periode af Hjemfærdstiden, fra Aar 106 f. Kr. til Aar 90 efter Kr., er det især disse Skoler, de forskjellige jødiske Partier, som drager Opmærksomheden paa sig. Biskop P. Chr. Kierkegaard, har i et Skrift om »det falsk-messianske i Makkabæertiden« vist, hvordan der i 1ste Makkabæernes Bog er Spor af, at Jøderne i den glimrende Stilling, de vandt under Makkabæeren Simon (143—135 f. Kr.), fristedes til at se den Forventning opfyldt, der i Kraft af Forjættelsen skulde være Kjernen i deres Folkeliv. F. Helveg paaviser nu, hvordan der rejste sig en stærk Modsigelse imod Makkabæerne netop paa dette Punkt, men hvordan paa den anden Side Forventningen, der skulde være en Folkesag, til den opfyldtes i Menigheden, blev en Skolesag; Skolen og Skriften skiltes fra Livet; kun »den mystiske Overlevering (Kabbala), den Skolen ikke vedkjender sig, fastholder, at »Bruden bier paa Brudgommen«. Med det samme bliver og »Tilnærmelsen til Aleksandria omsat i Fjernelse derfra«; og Hjemfærdstidens Udgang bliver afgjørende Brud med Hellenismen, den hedenske Kulturmagt. At i den sidste Del af denne Periode Forholdet til Romermagten faar særlig Betydning, er en Selvfølge; og der bliver Lejlighed til at sammenligne den jødiske Forventning, som den i dette Forhold arter sig, med den kristelige i den Menighed, der ligesom sin Herre og Mester »ikke er af denne Verden«; en fremragende Plads blandt Udtrykkene for Israels Forventning, indtager Skriftet »Salomons Salmer«, som har Øjet aabent for, »hvor højligt der trænges ikke blot til en Udfrielse af Fjendens Haand, men til en Omdannelse fra Grunden af.«

Ligesom der paa mange Punkter hentes Lys fra det, vi kalder det gamle Testamente, gives der i det hele mange Oplysninger til den apostoliske Skrift i det ny Testament,

og det baade til Evangelier og Epistler; eksempelvis kan nævnes, hvad der S. 422 staar om »Herodianerne«, at det var Tilhængere af den Boetus, hvem Herodes havde gjort til Ypperstepræst, og hvis Slægt stammede fra Aleksandria, medens den af Romerne efter Arkelaus' Fald kaarede Ypperstepræst Anan, til hvis Slægt og Kajfas hørte, maaske var en Jerusalemit; ligeledes, hvad der S. 344 læses til Forklaring af, at en jødisk »Skole« paa hellenestisk nævnedes »Bedehus«, som vi kan se af Apostelsaga 16, 13 (Fortællingen om Paulus i Filippi), at det nemlig kom af, at »Israels Skole opbyggede lige saa fuldt, som den oplyste;« men særlig maa fremhæves, hvad der S. 486 og følgende Sider er at læse om Messias-Forventningen; »denne sidste er flerfarvet alt efter Kredsene, hvori den rører sig. Dermed samledes Ved til en Ild, som skulde bringes til at blusse (Lukas 12, 49) i de Dage, som ere nævnede: Frelsens Tid, men den fængede paa forskjellig Maade; derfor fandt Skolens Mænd, som tidligere havde søgt Ære i at frede om den hellige Ild (2. Makkab. 1, 31—36), herefter en Opgave i at dæmpe den.«

Det er en Mængde jødiske Skrifter, Forfatteren gjennemgaar, anviser deres Plads og forklarer, foruden de ovennævnte og de øvrige af vore Apokryfer til det gamle Testament ogsaa enkelte af Salmerne og af Profeterne især Daniel og Malakias, desuden de sibyllinske Spaadomsbøger og flere apokalyptiske Skrifter; og fordomsfri og aandfuld er hans Behandling alle Vegne; han siger om det Hele, som han sysler med, at »det er gjennem den jødisk-hellenistiske Litteratur og Josef (Flavius Josefus i hans to vigtigste Skrifter: »Jødernes Krig mod Romerne« og »Jødernes gamle Historie«), især dog gjennem den førstnævnte, vi kunne følge og iagttage Aandsudviklingen hos Israel i det for Udfaldet i Tidens Fylde afgjørende Tidsrum *efter* Esra-Nehemias lige til første Rabban, Simeon, Hillels Søn, Kristi Samtidige.« —

Han har ikke blot benyttet de gamle Skrifter, men som disse for en stor Del ere bragte for Dagen ved nyere historiske og kritiske Granskninger, saa har han i rigt Maal øst af de Oplysningskilder, som findes i den nye, særlig tydske theologisk-kritiske Litteratur; idet han er fuldt overtydet om, at ligesom Sædekornets Liv ikke bliver mindre underfuldt derved, at man nøje kjender alle de Vilkaar, hvorunder det spirer og vokser, saaledes bliver Aandslivet ikke mindre underfuldt, fordi man kjender alle dets historiske Vilkaar og Omstændigheder.

De mange Henvisninger til baade gamle og nye Bøger gjør, at man under Læsningen føler sig helt fattig; man føler, at for at faa det fulde Udbytte, skulde man næsten sidde midt i et stort Bibliothek og idelig gaa hen og slaa efter i Bøgerne, men Værket bliver paa denne Maade mere skikket til Studiebrug. Saa mindes man ogsaa derved om det store Arbejde, som er nedlagt i dette Værk.

Der foretages i vore Dage et stort Nedrivnings- og Ombygningsarbejde ogsaa med Hensyn til den religiøse Erkjendelse. Det gjør godt mellem Arbejderne paa den Arbejdsplads at møde en gammel Troens Kjæmpe, som véd for vist, at gjennem Alt, hvad der nedrives, og Alt, hvad der bygges, skal Gudsfolket, Menigheden, klarere kjendes, og Gudshuset renere fremstaa, et Takkehus, et Bedehus for alle Folkene, et Troshus og et Kjærlighedshus. Og har paa Grund af forskjellige Vanskeligheder ved Læsningen F. Helvegs hele store historisk-theologiske Forfatterskab ikke vundet den Paaskjønnelse, som det fortjener, saa skal det dog vel baade nu og mere siden kjendes, at hans Arbejde har ikke været forgjæves; som et ringe Vidnesbyrd derom vil jeg herved bringe ham min *Tak!*

N. Nebel Præstegaard, i Ugen før Pintse 1891.

P. Riemann.

Gammel Folkeskik.

Landsbyskomageren Jonas Stolts Optegnelser, frit oversatte efter et Haandskrift i »Nordiske Museet« af *R. Mejborg*. Ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme, Kjøbenhavn 1890. 1 Kr.

Dette er en god, en lærerig og en fornöjelig bog. Det er engang saadan med vor slægt, at den uafladelig føres afsted. Man kunde tage billedet af en ström. Den går sommetider rivende, sommetider såre langsomt, en gang imellem dannes der store hvirvler, hvor strömmen synes at flyde tilbage, men så går det atter fremad. Noget lignende sker med slægterne, der er vel ingen tvivl om, at udviklingen, fremskridtet, i den sidste menneskealder er gået med en uhyre fart, og den yngre slægt, som er vant til at høre lokomotivets hvin og telegrafens klapren, og nu i de sidste år ser fællesmejeriernes rygende skorstene overalt, vil have ondt ved at forestille sig, hvorledes man har kunnet leve uden. Nu drives börn i skole med mulkter, de *skal* lære at læse og ikke nok dermed, også at skrive og regne. Jeg har hørt gamle koner herude i Vesten fortælle om, at de ikke havde lært at regne i deres barndom, det blev anset for unødvendigt for kvinder. Hør nu, hvordan gamle skomager Stolt fortæller. Han har på sine gamle dage fået öje på den store forskel mellem för og nu. Den gang han var barn måtte forældrene selv undervise deres börn, eller også slog de sig sammen om at holde en lærer for selv at puste, læreren måtte da i reglen gå om i »mading« i sognet, — det kender vi også nok herhjemme. Stolt kunde, fortæller han, læse indenad, da han var syv år gammel, i hvilkensomhelst bog, og han kunde katekismen udenad fra ende til anden. Det var sagtens i de tider, i tyverne, store ting, et mål af kundskab, som få nåede ud over. Men han var ikke tilfreds

hermed. Han blev ved at plage sin fader for at lære at skrive, og nåede endelig at få købt hos en kludekræmmer ét (1) ark papir, fra apotheket blev der skaffet lidt blæk. En af hans bekendte skrev de smaa bogstaver op for ham, en anden de store. Først blev så alle sider skrevne fulde på linier, derefter fortsatte drengen imellem linierne, »sålænge der var plads til en tøddel«. Så fik han omsider fat på hele sex ark papir, og en marinesoldat til lærer, det varede dog kun en kort tid, men at han fik lært at skrive, viser noksom den i bogen aftrykte prøve på hans pyntelige håndskrift. Så havde han hørt tale om, at der var noget, der hed regning, uden at kunne fatte, hvad det var. Endelig kom en mand til byen, der vidste rede på hemmeligheden, han hed Petter Samuelsen. Den videbegærlige dreng søgte til ham, havde et stykke kridt i lommen til stadighed, og hver gang de mødtes, regnede de på plankeværk, fjælevægge, husvægge, hvorsomhelst kridt kunde sætte streger. Så blev lærdommen eftergået når drengen var alene, og kørte han fast i opgaverne, som vel tit skete, blev vanskelighederne noterede på et stykke birkebark og gæmt i lommen til næste møde, til han en gang igen mødte sin ven Petter Samuelsen. Ja, således stred den opvakte dreng for 70 år siden for at erhverve sig de allerførste begyndelsesgrunde i skrivning og regning!

Han blev skomager og fulgte med sin mester på skånske skomageres vis fra gård til gård, for at sy fodtöj til folk, bønderne garvede i de tider selv deres læder, og skomageren og hans svende kom så og syede en »årgang» sko til hele huset, hvoraf karle og piger fik hver 4 par, som hørte med til deres lönningstöj. Da han så blev gammel kom han i tanker om, at når skomageren er død og hans sko udslidte, så er han glemt, om han ikke levner andet minde efter sig; så skrev han denne lille skildring op, der for de yngre gör den uhyre forskel tydelig, der er imellem

för og nu, og han gennemgår enkeltvis en række forskellige brugsgenstande, køre- og ridetöj, arbejder, klædedragt, han fortæller om ulvene, det gamle agerbrug, belysning, møller, brændevinsdrik, tiggeri, tobaksavl, kaffe, gilder o s. v. o. s. v. Indtrykket, jeg har fået af skildringen, er, at den helt igennem oplyser, at udviklingen i Skåne i århundredets første trediedel har stået langt tilbage for udviklingen herhjemme. Ved siden af såmeget fælles behøver jeg blot at fremhæve, hvad der fortælles om skrædderen, s. 41. Når han kom, havde husmoderen strömpegarn rede til knaphuller — det kendes dog nok de gamle ved også hos os — hjemmespunden, ufarvet, tvunden traad til den øvrige syning. Deraf gjorde börnene passende nåls, som de smurte med en tællepraas og sværtede under en grydebund. Skrædderen havde selv bor med til knappeformer, en fem, sex stykker, og et tilsvarende antal personer blev satte i arbejde med at skære formerne ud af bøgetræs sildefjerdinger. Vi har også herude haft omvandrende skræddere og har tildels endnu, men ingen af de gamle, jeg har talt med, har villet kendes ved så tarvelige kår.

Om skomagere gör Mejborg en bemærkning, hvis rigtighed jeg tvivler om. Han skriver i en anmærkning s. 40: i Ribeegnen drager skomageren endnu fra gård til gård. Jeg kan sikkert huske et halvt hundrede år tilbage og har her i Ribe-egnen haft adskillige skomagerbekendte, men alle har de været fastsiddende. Den ellers særdeles nöjagtige Mejborg må her være bleven vildledet. Jeg har spurgt ældre mænd, skomagere, om det, også herfra egnen, men de har bestemt nægtet at vide noget om det. Det kan mulig tilfældig være sket, at en gammel fyr har paa gården lappet et par sko, men sagen hænger vist her for denne egns vedkommende anderledes sammen. Det har forekommet mig afgjort, bekræftet ved mangfoldige vidnesbyrd, og ved hvad jeg selv har oplevet, at skotöj for et par menneskealdre siden har været så temmelig luksus.

Kvinder gik i kirke med skurede træsko, forsynede med blanke messinggjorder, eller med trætøfler, mændene med træsko, man kan endnu den dag i dag ved vintertide se det inde i de mere gammeldags hedeegne. Om sommeren gik man med bare fødder, iført »stymplinger« eller »fodløse hoser«; men nu til dans, spurgte jeg en gammel kone. »Å jo,« sagde hun, »a har mange gange danset både i træsko og i klodser, og kunde det ikke rigtig gå, så havde man jo hosesokkerne; der var nu gamle Sören Kristian, han gik om til kartegildet, kan du huske, Anna,« — hun henvendte sig til en anden gammel kone, der var tilstede — »hos Kristen Thomsen; ny hoser havde han på, da han gik hjemmefra, men, da han kom tilbage ud på natten, var der ikke mere bund i dem end bag på min hånd, han havde danset den ud!« — Nej, læderfodtöj havde nok kun få her i egnen i gamle dage, så der har kun været liden brug for skomagerens arbejde. Derimod har sadelmageren været omvandrende og er det vist tildels endnu, ialfald hvad al slags reparationsarbejde angår.

Der kunde drages mange andre enkelte forhold frem, men jeg skal her standse. Bogen er som sagt grumme fornöjelig. I indledningen omtaler Mejborg, hvorledes »det nordiske Museums« vældige samlinger er blevne til ved Arthur Hazelius' Energi, en mængde drikkekar derfra afbildes, bogen er helt igennem forsynet med oplysende afbildninger, somme grumme morsomme. Den slutter med et tillæg, hvori der er meddelt en mængde oplysninger af Mejborg om veje, møller, markeder, tobaksrygning, brændevinsdrik, tiggeri her i Danmark, og den er endelig forsynet med et omhyggeligt udarbejdet register.

H. F. Feilberg.

Danske i N. Amerika.

Blandt de Danske i N. Amerika, som i denne Sommer har gæstet deres gamle Fædreland, er *August Ludvig Boysen* og hans Hustru, der er Bestyrere af Börnehjemmet i Elkhorn.

A. L. Boysen er en Mand paa 48 Aar. Han kom til N. Amerika 1867 og rejste da over Qvebeck til *Chicago*. Der boede en Broder til ham, som førte en Skonnert paa Michigan-Søen. Hos ham tog han Hyre og var da i tre Aar med at före Tömmerlaster over den store Indsø. Hans Broder var gift med en norsk Kvinde. De holdt sig til en norsk Præst, og det gjorde da ogsaa A. L. Boysen.

1870 tog Boysen sig paa at arbejde som Hustömrer i Chicago. Den store Ildebrand i 1871 voldte, at der blev rigeligt Arbejde for Tömrere. Den 4. April 1872 holdt han Bryllup med sin Hustru, der ligesom han havde hjemme i Tønder-Egnen. En norsk Præst viede dem.

Men nu kom *Heiberg* over og blev Præst i Chicago. A. L. Boysen var med at stifte den danske Menighed, der havde Heiberg til Præst, og han blev Medlem af Menighedens Styrelse. Han havde imidlertid taget fat paa Møbel-Snedkeriet og syslede navnlig med Træarbejdet til Sy-Maskiner; det kunde han imidlertid ikke i Længden taale for sit Helbred, og det var nærmest Grunden til, at han forlod Chicago 1875.

I *Clinton* i Jowa havde Heiberg stiftet en dansk Menighed, for hvilken *Gydesen* var Præst. A. L. Boysen kom derud og blev Formand for Menigheds-Styrelsen og havde meget med Præsten at göre. Efter at han nemlig først havde arbejdet paa en Savmølle og derefter paa en Fabrik for Døre og Vinduer, gav han sig vel en Tid af med at bygge Huse paa egen Haand, men kom derpaa, tillige med en anden dansk Mand, til at forestaa en Drainsrør-Fabrik, som Gydesen havde anlagt.

1881 blev Boysen Landmand i Living Springs i Iowa, men flyttede Aaret efter til det allerede den Gang af mange Danske beboede Settlement *Elk-Horn* i Iowa, hvor han siden har haft sit Hjem. *Olav Kirkeberg* havde brudt Vej baade for den danske Menighed og for den danske Folkehöjskole i Elk-Horn, og Skolen havde igen draget mange Danske ud til dette Sted. Nu var *H. J. Petersen* deres Præst. Men han flyttede i August 1882 til Ashland i Michigan, og saa overtog *Kristian Anker* baade Præstegerningen og Ledelsen af Folkehöjskolen. Blandt dem, der har haft med Styrelsen af Menigheden derude at göre, er der Grund til at nævne Georg Bruhn, Søn af gamle Bruhn paa Ryberg. Ligesom hans ugifte Broder Arendt har Georg Bruhn i det hele haft stor Betydning for de mange Danske i N. Amerika; de søgte først at samle Danske i Living Springs; men da der ikke blev nok til, at de kunde kalde egen Præst, flyttede de til Elk-Horn; nu er G. Bruhn Kasserer for en Brandkasse, der er dannet af Danske. Formand for Menigheds-Styrelsen i Elk-Horn er Mønboen Rasmus Hansen. A. L. Boysen havde denne Stilling, til han for et Aars Tid siden overtog Ledelsen af *Börnehjemmet.* Dette maa betragtes som en Menigheds-Stiftelse og støttes med Gaver fra de forskellige Kredse, som hører til den danske Kirke i N. Amerika. For Tiden er der optaget 9 Börn i det; men der er Plads til 25.

Spörger man Boysen, hvad han mener om *de Danskes Evne til at bevare deres Modersmaal* paa et Sted som Elk-Horn, da svarer han, at han ingen Tvivl nærer om, at det kan bevares gennem Slægter; amerikanske Danske glemmer deres Engelsk, naar de tager Bolig i Elk-Horn.

Efter den Erfaring, A. L. Boysen og hans Hustru har gjort, vilde det i höj Grad blive paaskönnet af de Danske, som rejser hjem for at besøge deres gamle Fædreland, om

der i New-York (eller maaske særligt i Hoboken, hvor de store Dampskibe har deres Anløbsplads) var et *dansk Gæstehjem*. Men et saadant vilde efter deres Skön endnu have langt mere at betyde for dem, der udvandrer fra Danmark til Nord-Amerika, og som for en stor Del, naar de gaar i Land, ser ud, som om de havde tabt Sind og Sans, og derfor i höj Grad trænger til en venlig Haandsrækning.

Det var mig et glædeligt Vidnesbyrd om, hvor gærne man blandt de Danske i N. Amerika ser Venner fra Danmark, at A. L. Boysen under sit Besøg i Askov gav mig et större Bidrag (10 preussiske Mark eller 8 Kr. 89 Øre) til Præsten *Bruuns Rejse til Amerika*. —

En tidligere Lærling paa Folkehöjskolen i Askov, Dorothea Rasmussen, er Lærerinde paa den af Præsten *H. J. Petersen* ledede Folkehöjskole *Danebod* (Tyler i Minnesota), hvorfra hun den 28. Juni skrev et Brev til mig med følgende Linjer: »Hvor er det underligt saadan at komme ud i den store, vide Verden — ind under nye og större Indtryk. For Resten mærker jeg jo ikke meget til Verdens vilde Larm herude ved Danebod; her er det omtrent som hjemme — ja saa hjemligt, at jeg undertiden ikke kan begribe, at jeg virkelig er saa mange tusinde Mile borte fra Danmark, borte fra det Sted, hvor jeg har Rod, hvorfra min Verden gaar. Jeg er glad ved, jeg er kommen herover, for de trænger til alle de Kræfter, som de kan faa — særlig med Hensyn til Skolearbejdet. Det er vanskeligt at trænge igennem, der er Prærieland at opdyrke i mere end en Henseende; men kan vi bare holde ud, tör man ogsaa love sig godt Udbytte. Sent men sødt — i Vesterland, faar vi synge, som vi sang det hjemme om Ansgars Virken. . . . Vi har kun 14 Elever her paa Skolen; det er jo ikke mange; men en Trøst er det da, at det er de fleste, her endnu har været. Det gaar saa mageløst fornöjeligt og godt med Arbejdet og Samlivet. . . . Som

De maaske har set i »Dannevirke«, har vi for en Tid siden faaet en ny Kirke indviet i et af Pedersens Annekser. ...Det var nogle dejlige Dage, baade selve Kirkeindvielsesdagen og Dagene forud og efter; — her var tre fremmede Præster, Adam Dan fra Minneapolis, J. Jensen, som straks efter rejste ud til Stillehavskysten, og Knudsen. Man mærker paa alt, at her er et Menighedsliv ved at bryde igennem. Hvor er det hyggeligt om Søndagen, naar de lange Vognrækker, fulde af Folk, kommer til Kirken med glade Ansigter og i Haab om at hente Hjælp og Styrke for deres Liv. Fra de mindste til de störste er de med fra hvert Hjem — selv bitte smaa Börn. Farmerkonerne kan nemlig ikke faa Raad til at holde Pige, saa, naar de skal ud, maa de have deres smaa med. I Begyndelsen syntes jeg, det forstyrrede lidt med de mange smaa Börn; men nu vil jeg nødig undvære dem.« —

I de af Udvalget for den dansk-amerikanske Mission udsendte »Ny Meddelelser« fra Juli dette Aar findes Breve fra Præsten P. Jensen i Swan Lake (Syd Dakota) og P. Eriksen nu i Lansinburgh (New York Stat); den førstes Brev maner stærkt til ikke at lade Baptister, Adventister og andre Sekterere faa Forspringet med at paavirke de danske Udflyttere; gamle Folk fra Danmark, som kaldes til Amerika ved Breve og Fribilletter fra deres Börn, blive tit bittert skuffede, naar de finder dem fremmedgjorte fra den Menighed, ved hvilken de selv føler sig knyttede; den sidstes Brev indeholder blandt andet en Beklagelse over, at vore Landsmænd er saa træge til at slaa sig sammen i Kolonier, saaledes som Italienerne og andre fremmede Nationaliteter gör det.

L. Schrøder.

Missionen i Bagindien.

Paa Buddas Veje, Oplevelser og Meddelelser fra Burma ved *Jens Kr. Knudsen*, udgivet af den danske Mission i Bagindien.

Den danske Mission i Bagindien har, skjøndt den næppe er ret begyndt, allerede rige Minder; den kan fortælle om Lidelser og Død, om Mod og Opofrelse og om Hindringer, som tvang de Modige til at vende om og slaa ind paa andre Veje, uden at dog Maalet, som Navnet betegner, blev opgivet. Jens Kr. Knudsen har før skrevet om »en Rejse i Rødkarenernes Land«, og Nutzhorn endnu tidligere om, »hvorledes Hans Poulsen blev Rødkarenernes Missionær«. Nu foreligger denne Bog: »Paa Buddas Veje,« hvor Jens Kr. Knudsen fortæller om Buddisterne i Burma, til hvem han nu mener sig at være henvist for blandt dem at tjene med Livets Ord og hjælpe til med at sprede Dødens Skygger.

Buddismen er en saare mærkelig Livsanskuelse, mere en Filosofi end en Religion; det, som nyere tyske Filosofer fremstille som den højeste Visdom: at kjende Tilværelsen selv som den egentlige Grundulykke og Tilværelsens Strøm som et lidelsesfuldt Væv af Lyst og Bedrag, af Ønsker og Skuffelser, saa at Maalet maa være at gaa ud af Tilværelsen og naa den store Intethed, det er i Buddismen bleven et helt Folks og mange Folks Religionslære; de taler om »Neibban« eller »Nirvana« (deres Navn for det »ikke at være til«), som vi Kristne taler om »det evige Liv«. Det maa vel siges, at »Dødens Skygger« her ere særlig stærke. Dog viser Knudsen, hvordan Burmeserne, skjøndt de i Læren hævde dette, dog aabenbart ikke ret har kunnet gjøre sig fortrolige dermed; Barnehjærtet har hos dem som hos andre Folk Lyst til Livet og til at se gode Dage, saa de maa kunne lære at

prise den Fader-Gud, som »vil ej, at Folk de skal dø som Fæ, men leve med ham uden Ende«.

At Jens Kr. Knudsen har gjort Ret i at bøje om ad en anden Vej, da Vejen i Rødkarenernes Land saa tydelig blev spærret, synes utvivlsomt. At han dog ikke har kunnet opgive Bagindien, er kjønt og let forstaaeligt, efter hvad der allerede af nære Venner og af ham selv er bleven sat ind paa Missionen i dette Land; Rødkarenerne selv, som Hans Povlsen nærmest tænkte paa, vil vist paa mange Maader kunne paavirkes af en kristen Mission iblandt Burmeserne, noget maaske allerede nu og mere i Fremtiden, om Missionen lykkes; ogsaa er der i de Planer, Knudsen har for sin Missionsvirksomhed i Burma, Adskilligt, der viser tilbage til Hans Povlsens Tanker, ligesom en spiret Plante viser tilbage til Frøkornet, hvoraf den skød frem. Derom udtaler han sig nu ikke her i Bogen; men den røber baade varm Deltagelse for det Folk, hvis Tankegang, Levevis og Kultur den beskriver, og som i sædelig Henseende staar forholdsvis højt, og tillige et frimodigt Haab om kristen Missions Fremgang iblandt dem.

Det er en livlig og vel skrevet Bog, som man læser med Fornøjelse og Udbytte. Ikke mindst glædeligt er det, at man faar Indtryk af, at Jens Kr. Knudsen ikke er som en slagen Mand, der kun tænker paa Tilbagetog, men netop tænker paa ny Fremrykning med Mod og Haab. Men Ludvig Schrøder, som har medgivet Bogen et Forord og deri gjort Rede for den bagindiske Missions hidtidige Historie og for, hvordan det er gaaet til, at denne Mission hidtil har haft ikke sine Ledere — thi det er Missionærerne selv — men sine »Repræsentanter« herhjemme blandt Lærerne paa Askov Højskole, bemærker med Rette, at Bogen »har Ærinde ogsaa til andre (end Missionens Venner). Gode Rejsebeskrivelser og kulturhistoriske Skildringer skattes jo i Reglen højt i vore Dage. Og i samme Grad som Buddismen har vakt Opmærksomhed, vil ogsaa en

troværdig Mands Meddelelser om, hvordan den viser sig i et af dens Hovedlande, kunne gjøre Regning paa at blive paaskønnet.« Til det, som i saa Henseende vil blive læst med mest Interesse, hører foruden Gjengivelse af den buddistiske Tankegang i Almindelighed nogle Prøver paa den Litteratur, som den har affødt, et Par Fortællinger, som findes omtrent midt i Bogen, og tilsidst »Sølverhøj«, et burmesisk Skuespil, oversat fra Engelsk af Jens Kr. Knudsen. Gode Billeder, som findes spredt i Bogen helt igjennem, forøger Fornøjelsen ved Læsningen.

Der har herhjemme i Anledning af Missionær Edv. Løventhals sidste Bog været ført en ret livlig Forhandling, om raa (»vilde«) Folkeslag eller kultiverede ere bedst skikkede til Missionsmark. Knudsen blander sig ikke i denne Strid; snarest mener han vel, at Mission overhovedet ikke skal begyndes efter Theorier; og skjøndt han ved nu at vende sig til Burmeserne fra Karenerne paa en Maade gaar den Vej, Løventhal anbefaler, mener han dog ingenlunde, at Karenerne maa vente med at blive kristnede, til de en Gang faar Missionærer fra Burma; men det fortjener Anerkjendelse, at han har forstaaet, at Løventhals Mening med sine Udtalelser om de raa Folkeslags daarlige Skikkethed ingenlunde er den at angribe den Virksomhed, som udføres blandt saadanne.

Ogsaa i en anden Henseende staar han paa en Plads, som nutidige hjemlige Forhandlinger om Hedningemissionen kan henlede Opmærksomheden paa; der er nemlig af »det danske Missionsselskab« paatænkt, ja! nu besluttet at begynde en Mission i Kina; men Burma ligger ikke blot udvortes paa Vejen mellem Forindien, det danske Missionsselskabs gamle Plads, og Kina; ogsaa med Hensyn til Folkeart, Tankegang, Levevis o. s. v. kan det være som et Mellemled.

Derfor bør Jens Kr. Knudsens Bog læses af alle danske Kristne, som har Hjærtet vaagent for Missionsarbejdet paa

Hedningemarken; og som hans Bog bør læses, saa bør han selv og hans Virksomhed følges med Deltagelse og Forbøn her hjemme fra.

Bogens Bogladepris er 2,75; men den faas ved Henvendelse til Lærer Bendiks Madsen — Karensmark ved Vejen Station, som nu er den bagindiske Missions Brevskriver, for 2,00.

P. Riemann, Sognepræst.

Banebryderne for den virkelige finske Folkeskole og for den paatænkte nye tyske Skole.

Hjem og Skole, IV, første Hefte, udg. af Dansk Skoleforening.

Dette Hefte bringer blandt andet en fornöjelig Levnedsskildring af *Uno Cygnæus,* den finske Folkeskoles Fader (fd. 1810, dd. 1888), som er forfattet af Overlærer *J. Olsen* i Varde. Deraf skal her meddeles nogle Træk. Dog har jeg ogsaa sammenlignet Forfatterens Hovedkilde, *Gustav Lönnbechs* Levnedstegning af Cygnæus.

Ved den sydlige Bred af Saimen, som vel er den störste af de mange Søer i Suomi, de tusind Søers Land, ligger Sognet Joutseno, og da »Joùtsen« betyder en Svane, paa Latin: Cygnus, saa var det ganske naturligt, at en Ungersvend derfra, som kom i Latinskole, blev kaldt Cygnæus, ligesom en dansk Latinskoledreng fra Kærby kunde komme til at hedde »Paludan«, en fra Broby »Pontoppidan« og en fra Skagen »Scavenius«. Tre Slægtled har baaren Navnet Cygnæus för den Mand, som har gjort det bekendt i Pædagogikens Historie.

Fra sin Barndom og Opvækst har Uno Cygnæus haft to lyse Minder. Det ene knyttede sig til det idylliske Barndomshjem, han ni Aar gammel — efter sin Faders Død — fik paa sin Slægts Ejendom Leppäkoski i Janakkala Sogn ved Bredden af en rolig Elv mellem nøgne Bjerge, fyrreklædte Höjder og lyse Skove af Løvtræer. Det andet knyttede sig til den Lærer, som ledede hans Undervisning fra hans 14de til hans 16de Aar, Rektor Longström i Tavastehus (fd. 1790, dd. 1826), der efter hans Skön har været en af Finlands störste Pædagoger. Indtil Cygnæus kom i Forhold til denne Mand, hørte han ingenlunde til de fremmelige blandt Latinskolens Lærlinger. Men nu skete der en saadan Forandring, at den forekom ham at være »en psychologisk Gaade«. Desto mærkeligere var hans Fremgang i disse Aar, da han i dem beboede et lille Værelse, der laa lige bag ved Gæstestuen i et Værtshus, hvor der næsten hver Aften var en saadan Støj og Bulder, at det nødvendig maatte forstyrre hans Lektielæsen. Han indrettede sig imidlertig paa at gaa i Seng om Eftermiddagen Klokken 5½, sove i de næste 7 Timer, staa op efter Midnat og derpaa læse til henimod 7, da han efter at have drukket en Kop Mælk og spist en »Smörgaas« gik til Skole. Værtshustummelen forstyrrede ikke hans Sövn, og fra Kl. 1 til 7 sov de, som ellers gjorde Uro. Ved denne »Natte-Orden« fandt Cygnæus sig vel; men det skyldtes vist nok mindre den end Longströms Evner som Opdrager og Lærer, at det gik saa godt i de to Aar. Da den dygtige Rektor døde, var det forbi med Cygnæus' Flid; hans sidste Aar i Skolen lige saa vel som hans niaarige Ophold ved Universitetet i Helsingfors stod siden for ham som en »sørgelig Periode« af hans Liv.

1837 blev Cygnæus præsteviet, var saa først personel Kapellan i Viborg, siden Fængselspræst og Privatlærer paa en Gang. Men 1839 paatog han sig for et Tidsrum af 5 Aar at være Præst for de finske, svenske og tyske

Lutheranere, som arbejdede i *det russiske Nord-Amerika.* En finsk Sø-Officer var bleven Guvernør derovre med Bolig i Fæstningen Ny-Arkangelsk paa Øen Sitka. Han fik Cygnæus med derover. Opholdet paa dette afsides Sted[1]) fik ikke ringe Betydning for ham. Paa sine ensomme Vandringer syslede han meget med Spörgsmaalet om, hvordan Opdragelsen kunde fremme »Frihed, Lighed og Broderskab«, og samtidig iagttog han Naturen omkring sig og samlede baade Insekter, Fugle og Pattedyr. Ogsaa Rejserne var lærerige; den første var en Sørejse over Rio og Valparaiso (fra 12. Sept. 1839 til 12. Maj 1840); den anden væsentlig en Landrejse over Okotsk, Jakutsk, Irkutsk og St. Petersborg (16. Maj til 25. December 1845).

Efter et kort Besøg hos sin Moder, der havde solgt Leppäkoski og var flyttet til Helsingfors, rejste Cygnæus til *St. Petersborg*, hvor han 1847 blev Forstander for en finsk Skole og Religionslærer for den finske Ungdom i Stadens Opdragelsesanstalter. Det var en saare anstrengende Virksomhed, Cygnæus overtog i Ruslands Hovedstad, og som han røgtede i 12 Aar; men den forberedte ham endnu mere end Opholdet i N. Amerika til hans senere Livsgerning. Han fik Lejlighed til at øve sine Kræfter som Ordner af et Skolevæsen. Den Skole, hvis Leder han var, blev af ham udviklet til en omfattende Læreanstalt med Drenge- og Pige-Skole, Smaabörneskole og Söndagsskole for mandlige og kvindelige Lærlinger. Især i de sidste Skoler traf han Börn fra de forskelligste Egne af Finland, som slette Mennesker havde faaet Forældrene til at udlevere sig mod Løfter om at skaffe dem gode Pladser, Føde og Klæder, men som for det meste var kommen ind i slette Forhold i den store Stad. Cygnæus havde den ønskeligste Lejlighed til at studere det Standpunkt, hvorpaa Folkeoplysningen stod i hans Hjemlands spredte Bygder.

---

[1]) Kun en Gang om Aaret hentedes Post fra Okotsk.

Samtidig kom han i Forbindelse med en tysk Lærer, J. Paulsen, som kunde give ham Anvisning paa det fortrinligste af Udlandets pædagogiske Literatur. De Erfaringer, han gjorde imellem sine forsömte Landsmænd, æggede hans Iver for at virke for Oplysningens Sejr i Finland, og naar han saa læste, hvad Pestalozzi og hans Disciple havde skrevet, var det stadig det Spörgsmaal, der beskæftigede ham, hvad han kunde lære af *dem,* som kunde komme hans Landsmænd til Nytte.

Da Aleksander II. 1855 var bleven Nikolaus' Efterfølger som Hersker over Rusland og Finland, gæstede han ved Paasketid 1856 Helsingfors. I et Senatsmøde, hvori han førte Forsædet den 24. Marts, oplæste han nogle paa fransk affattede Punkter, som Senatet burde optage til Forhandling. Deriblandt var da ogsaa det, at der skulde göres Forslag til Indretninger af Skoler i *alle Landets Kommuner*. Dette gav Anledning til, at först Domkapitlerne afgav deres Erklæringer og dernæst — efter at disse var trykte paa finsk og svensk og spredte over Landet — sagkyndige Folk opfordredes til at indkomme med deres Bemærkninger inden August 1857.

Cygnæus skrev nu: »Strödda tankar om den tillämnade folkskolan i Finland.« Deri betegnede han det som Folkeskolens Opgave *at sætte det saakaldte »simple« Folk i Stand til at tilegne sig den almindelige borgerlige Dannelse og udvikle de Evner og Anlæg, som Gud har nedlagt hos hvert Menneske — noget, som hidtil har været et Privilegium for »de bedre Folk«*. Han foreslog, at Skolen skulde støtte nogle Mænd til at søge pædagogisk Dannelse paa *Rejser* i Sachsen, Preussen, Schweiz og Danmark. Dernæst skulde paa Grundlag af de indvundne Oplysninger et *finsk Seminarium* oprettes til Uddannelse af Lærere, f. Eks. i Jyväskylä. Men dette maatte *ikke* underlægges et *kirkeligt Tilsyn,* men en Overskolebestyrelse i Helsingfors. Seminariet burde have

en *kvindelig* og en *mandlig* Afdeling, og der burde dertil knyttes en Normalskole for Piger og én for Drenge. *Kvinde-Afdelingen* vilde sikkert ikke komme til at mangle Elever; thi det var rimeligt, at et stort Antal yngre Kvinder, der nu oftere manglede et höjere Maal for deres Stræben og slæbte sig igennem et gavn- og glædeløst Liv, vilde med Glæde gribe Lejligheden til gennem en nyttig Virksomhed at opnaa en i økonomisk Henseende uafhængig Stilling. Pædagogisk Gymnastik var et meget vigtigt Fag. Men nødvendigst af alt var, at Kvinderne, hvis Kald det er »at vogte Slægtens spædeste Planter«, fik nogen »*Undervisning og Vejledning i den første fysiske og sjælelige Börnepleje og i almindelig Diætetik*«. Et kort Kursus i populær Anatomi, Fysiologi, Diætetik og Barnepleje burde derfor indføres blandt Lærefagene paa Seminariet, særligt paa Kvindeafdelingen. Har Lærerinden Indsigt i disse Dele, vil hun sikkert ved denne sin Kundskab virke uendelig velsignelsesrigt, ikke blot blandt Eleverne i Folkeskolen, men ogsaa blandt Forældrene i det Sogn, hvor hun udøver sin Virksomhed.[1]). — I Normalskolen skulde Anskuelsesundervisningen bruges. — Havde man ved Hjælp af Seminariet faaet Lærerinder og Lærere, maatte man se at faa Kommunerne til *frivilligt* at oprette Skoler, særskilt for Piger med Lærerinder til Ledere og særskilt for Drenge med Lærere til Ledere. Var der et Sted Vanskelighed ved at faa en Skole af hver Slags i Gang, maatte der begyndes med *Pigeskolen*. Pigen vil allerede i sit Hjem gavne mere blandt sine yngre Søskende end Drengen, som ofte er paa Arbejde udenfor Hjemmet, og senere hen, naar hun bliver Moder, »er det hende, som i de fleste Tilfælde skal være Börnenes første, og maaske eneste, ligesom hun sikkert ogsaa er deres bedste, Lærerinde,

---

[1]) Cygnæus tænkte sig en *Læge* ansat ved Seminariet, som tillige skulde være Lærer i pædagogisk Gymnastik, Diætetik, Börnepleje m. m.

om hun dertil har Kundskab og god Vilje. Er det en ubestridelig Sandhed, at Barnets legemlige og sjælelige Pleje i den spæde Alder fortrinsvis er Moderens Sag, og at de Indtryk, Barnet modtager til sit tiende Aar, planter sig dybest i Barnehjærtet og bestemmer dets Retning for hele Livet, saa kan det ej heller bestrides, at man fortrinsvis maa virke hen til Kvindens bedre Uddannelse, naar Spørgsmaalet er om Folkedannelsen i det hele.«

Først den 15. September 1857 kunde Uno Cygnæus slutte denne Skrivelse, der altsaa indkom, efter at den bestemte Frist var udløben. Desuagtet gjorde den mere Indtryk end de andre atten, der var indsendte, og Cygnæus blev selv 22. April 1858 kaldet til at göre *den* pædagogiske Udenlandsrejse, hvormed der efter hans Forslag skulde begyndes. Han opgav sin Stilling i Petersborg, flyttede Hustru og *Börn* til Ekenæs (1854 var han bleven gift) og begyndte saa sine Rejser. Først saa han sig godt om i sit Fædreland, Finland. Derefter gæstede han Sverig fra sidst i Oktober til December 1858, derpaa Danmark, saa fra Januar 1859 Bremen, Hamborg, Lybæk, Berlin o. s. v. Særligt var det ham om at göre at se, hvordan *Haandarbejdet* kunde optages som ligestillet med de øvrige Lære- og Øvelsesfag. J. D. Georgens, som praktiserede dette paa en Anstalt i Nærheden af Wien, var »en Fantast og en Charlatan«; men dette svækkede ikke Cygnæus' Overbevisning om, at Tanken var rigtig. Seminariet Wettingen i Kanton Aargau tilfredsstillede ham i mange Stykker, og en Pigeskole i Bern fandt han saa god, at han sendte de finske Kvinder did, som skulde uddanne sig til at være Seminarie-Lærerinder. Det var ikke Metoden i de schweiziske Skoler, der særligt tiltalte Cygnæus, men »Aanden i Skolen«. I Pestalozzis Hjemland stod den frie Forfatning i den inderligste Vekselvirkning med Folkedannelsen höje Standpunkt, »og dette kunde ikke nok som skattes.«

Efter sin Hjemkomst udarbejdede Cygnæus nærmere sine Forslag. I 1861 blev han udnævnt til Overinspektør ved Folkeskolen i Finland, og 13. August 1863 indviedes Seminariet i Jyväskylä, hvis Ledelse han overtog. Men fra 1869 maatte han overlade dette til en anden for helt at vie sine Kræfter til Indretningen af Folkeskolerne. Nye Seminarier oprettedes, og fra 1884 blev der indsat en Skoleinspektør i hvert Len (Amt). Men hvad der var Cygnæus' Stolthed og Glæde, var frem for alt, at de Folkeskoler, hvori nu over 60,000 Börn undervistes af omtrent 1300 vel uddannede Lærere og Lærerinder, helt igennem var grundlagte ad *Frivillighedens* Vej, uden Paabud og Tvang.

Der er ventelig mange, som ved at læse om denne udmærkede Banebryder for *Kvindernes* Deltagelse i Lærergerningen, for *Sundhedslærens* Plads iblandt Undervisningsfagene paa Lærerskolerne og for *Sløjdens* eller Haandgerningens Ret til at indtage en Plads iblandt Fagene i enhver Skole, kunde faa Lyst til yderligere at fordybe sig i hans pædagogiske Tanker. De maa da først henvises til at læse Afhandlingen i Dansk Skoleforenings Tidsskrift, som ligger til Grund for det her meddelte, og de ville deraf med Glæde erfare, at Overlærer *Olsen* agter at skrive en udførligere Afhandling angaaende den finske Folkeskole. Mulig vil Tidsskriftet »Hjem og Skole«, som uden Betaling uddeles til Medlemmer af Dansk Skoleforening (hvis Aarsbidrag er 1 Krone), kunne optage ogsaa denne Afhandling. —

Dr. Hugo v. Göring: En opdragende Skole paa nationalt Grundlag. Et Forslag. Forkortet Oversættelse af N. Edv. Hass. Med et Forord af Professor, Dr. ph. K. Kromann. Frimodt. 132 Sider.

En af »Danskeren«s Medarbejdere, Præsten Julianus Plesner i Brande, har saa udførligt gjort Rede for Hugo v. Görings Skoleplaner (se foran Side 23—45 og 87—107), at der ikke er Anledning til at dvæle ved, men vel til at

henlede Opmærksomheden paa Hr. Hass' forkortede Oversættelse af et göringsk Skrift, der ogsaa er benyttet af Plesner, men som han har ledsaget med adskillige Bemærkninger, danske Beundrere af Göring kunde have Grund til at lægge sig paa Sinde.

L. Schrøder.

Folkeudgave af danske Forfattere.

Boghandler *C. A. Reitzel* har fortsat sit paaskönnelsesværdige Foretagende med Udgivelsen af klassiske Værker i billige Udgaver, idet han dels har optrykt: Udvalgte Eventyr af *H. C. Andersen* med de berömte Illustrationer af *Vilhelm Petersen* i to Hefter à 25 Ører, et lige saa billigt Hefte Fortællinger af *Christian Winther*, »Røverstuen« og »Fjorten Dage i Jylland« af *St. St. Blicher* — hin til en Pris af 25, denne til 50 Ører — dels har forlagt nogle flere Hefter, hvortil Medlemmer af *Dansklærerforeningen* har skrevet Indledninger og oplysende Anmærkninger. Dertil hører *St. St. Blichers* »E Bindstouw« med P. Hansens Oversættelse og Oplysninger af *Alfred Ipsen, J. H. Wessels* »Kærlighed uden Strömper«, som er besørget af *Chr. Dorph* — denne har blandt andet meddelt Brudstykker af Loddes Oversættelse af Voltaires »Zaire« og af J. Nordahl Bruns »Zarine«, som Wessel har haft for Öje i sin Satire — og *J. L. Heibergs* »Elverhöj« med en Indledning af P. Hansen, hvori man da ogsaa finder det karakteristiske Brev af 10. Juni 1828 fra J. L. Heiberg til Etatsraad Jonas Collin, der paa flere Maader oplyser Digterens Personlighed og Forhold paa den Tid, da han skrev sit fædrelandske Skuespil. Forhaabentlig

vil dette Foretagende af vort gamle berömte Boghandler-Firma blive paaskönnet saaledes, at det fremdeles vil kunne fortsættes. »Det er kun et ringe Antal Digterværker, der opnaar den Ære at leve gennem Tiderne og glæde alle Slægter,« bemærker Chr. Dorph i Indledningen til Wessels berömte Skuespil, »saadanne Værker kaldes *klassiske.*« Der findes ikke saa ganske faa Bøger iblandt de reitzelske Forlagsartikler, som man med mere eller mindre Grund har regnet til de danske Klassikere, og det er særligt disse, vi kan vente efterhaanden at faa gjorte let tilgængelige ved Samarbejdet mellem Dansklærerforeningen og C. A. Reitzels Boglade. *L. Schrøder.*

Kirkelige Stridsskrifter.

Fr. Nielsen: *De nye Salmer.* Aabent Brev til Hr. Prof. Dr. theol. *C. H. Scharling.* Schønberg 1891. 32 S.

Fr. Nielsen: *Luther* og *Grundtvig.* En kirkelig Lejlighedsbetragtning. Schønberg 1891. 93 Sider.

Disse Bøger hører til dem, man ikke behøver at henlede Opmærksomheden paa. De er nemlig *Stridsskrifter,* og saadanne vækker i Reglen störst Opmærksomhed. De er Indlæg i en *Strid mellem to af de theologiske Professorer* ved vort Universitet, og selv om det theologiske Fakultets Virksomhed ellers til daglig Brug gik nok saa upaaagtet hen, saa skulde dette nok forandre sig, naar der udbrød Strid imellem dets Medlemmer. Endelig er ogsaa Stridens Genstand særlig skikket til at vække Opmærksomhed, idet den vel fra først af kun har sin Oprindelse fra Spörgsmaalet, om Flertallet af de kjøbenhavnske Kirkegængere fremdeles skulde være indskrænket til at synge efter Roskilde Konvents Salmebog, men fra første

Færd ikke blot er kommen til at omfatte det *gamle* Stridsspørgsmaal om *Grundtvigs* kirkelige Anskuelse og dens Forhold til Luthers kirkelige Vidnesbyrd, men tillige de *ny* Stridsspørgsmaal, om *den indre Mission* har tilegnet sig den grundtvigske Dogmatik eller ikke, og om der er en *tredie* Retning, der med en ganske anden Ret end disse »Opvækkelses«-Retninger tör tilegne sig Æren af at være den danske Folkekirkes egentlige Kærne.

Naar jeg da ikke lader det blive ved at nævne disse Smaabøger paa Omslaget af »Danskeren« som Udgiverne tilsendte Nyheder, da er det, fordi jeg føler Trang til at takke Forfatteren, fordi han, med sin omfattende Kundskab til de Spörgsmaal, hvorom Striden drejer sig, og med sin store Evne til at forene Grundigheden med en tiltrækkende, let fattelig Fremstilling, midt under den ihærdige videnskabelige Granskning, hvorom vi mindes, hver Gang vi faar et Hefte af hans store Kirkehistorie, skaffer sig Tid til at forfatte saa indholdsvægtige Lejlighedsskrifter, som de foreliggende.

Som Eksempel paa, hvad man kan lære af Professor Fr. Nielsens sidste Bog, skal jeg anføre den Oplysning, han Side 24 giver om de iblandt Theologerne saa meget omtalte lutherske Grundprinciper: 1) Retfærdiggörelsen ved Troen uden Lovens Gerninger — »det materiale Princip« — og 2) Hævdelsen af den hellige Skrift som Regel og Rettesnor for Lære og Prædiken — »det formale Princip« —: »Luther har ingen Sinde selv opstillet disse to Principer, og *de vare endnu, da Grundtvig skrev »Kirkens Genmæle« aldeles ukendte for den lærde Verden;* den hele Tale om dem er et forholdsvis nyt Forsøg paa at finde Hovedsynspunkterne for Luthers Gerning. Det er i Aar kun 61 Aar siden, en tysk Theolog for første Gang talte om Reformationens materiale og formale Princip.«

Et Vidnesbyrd om, hvordan Professor Fr. Nielsen giver Oplysning om, hvad der for Tiden er under Forhandling

i den store Verden, er følgende Bemærkninger: »Spörgsmaalet om *Skriftens* Stilling er brændende i alle protestantiske Lande, ikke mindre i England, Skotland, Tyskland og den lutherske Del af Rusland end hos os; man vil anden Steds kunne se Disciple af Luther optræde med lignende Paastande som Pastor Brücker: i ham have vi en hjemlig Repræsentant for en stor Bevægelse indenfor den protestantiske Kristenhed, der er opstaaet uden Forbindelse med Grundtvig. Pastor Brücker har i Virkeligheden rørt ved et stort kristeligt og kirkeligt Problem, der ikke løses uden at »opfattes i dets hele Omfang og Dybde«.« (S. 44 f.)

Ikke mindre end dette Spörgsmaal er det om *Trosbekendelsen* ved at komme langt mere under Forhandling i Udlandet, end Grundtvigs Modstandere i Regelen har Rede paa. »Det begynder at gaa op for den moderne Rationalisme, at Trosbekendelsen ved Daaben er et farligt Vidne mod dens Forsøg paa at komme uden om Frelsens Kendsgerninger, og paa Kirkens Side begynder man at se, at den gamle Kirkes Opfattelse af Daaben som en Forsagelsens og Troens Pagt er et apologetisk Moment af stor Betydning.« (S. 54.)

Skulde nogen af »Danskeren«s Læsere ikke have faaet Fr. Nielsens sidste Bog i Hænde, vil disse Prøver paa dens Indhold maaske vække Lysten hos dem til at lære den at kende.

L. Schrøeer.

Fra Bogmarkedet.

Michael Berg: *Drossel og Orgel.* Schubothe, 1891.

Det er en Samling lyriske Digte, igennem hvilke man lærer Forfatteren at kende som den, der, født i Hem

Præstegaard imellem Mariager og Spentrup, fire Aar gammel mistede sin Fader og vel ikke længe efter sin Moder, den bekendte Skovrider C. V. Oppermanns Datter, men saa fandt en Plejefader i N. C. Aagaard, Ejeren af Aarhus Løveapothek. Under Opvæksten i dette Hus og den latinske Skolegang er den Sans for Naturen, og særligt for Blomster og Fugle bleven vakt, som præger mange af Digtene. Som ungt Menneske levede han i Omgang med Elith Reumert; men naar denne valgte Scenen til sin Virkeplads, saa fik Berg sin Livsgerning som Præst. Han blev ordineret i Ribe Domkirke og prædikede da over Joh. VIII, 12. Først var Lemvig og siden det sydøstlige Fyn hans Virkekreds. Han har digtet Sange til Grundlovsfesten i Lemvig, til Sønderjydernes Besøg i Vestjylland og til Oure Skytteforening. Efter at hans »Aand havde drukken sig en Blomsterrus« paa Fyn, hilste han paa Byen ved Limfjorden med dens Reder, hvori Storkeunger prøver deres »pæne nye sorte Ben«:

De Storke faar mig til at le, —
jeg selv har nylig gjort som de,
da hist i Raadhuset jeg stod,
kort för end jeg Lemvig forlod,
og skulde første Gang den Kunst udøve:
med Fryd min pæne, nye Valgret prøve.
Jeg satte Venstrefoden frem.
Naa ja, der var jo sagtens dem,
som fandt den Position lidt slem.
Dog — ikke sandt? — de Ben, som gaa paa Jorden,
maa skifte, det er i sin Orden;
den Ret fik baade Stork og Hejre, —
hver göre sit, at Sandheds Sag kan sejre!

Til Gang paa Jord maa Foden flyttes
i Vekseltakt, — snart af den ene,
snart af den anden Kroppen støttes —,
derom er alle Tveben paa det rene,
selv gamle Storke kan ej andet mene.

Men skal den tunge Gang blandt Muld og Stene
med kraftig Himmelflugt ombyttes,
maa *begge* Vingers Svingkraft sig forene
og med hinanden *sammen* tjene;
smukt bagud begge Ben da rettes,
og mellem dem, der ikke længer trættes.
Den Sandhed af hver lille Fugl erfares, —
blandt Kristne skal den fuldt ud aabenbares.

Ja, Kristenvenner! vi tilsammen böje
vort Knæ for samme Herre i det höje.
Gaa Skridtene paa Jord end lidt forskelligt, —
én er vor Flugt, den samler Aandens Vinger,
én fælles Tone i vor Lovsang klinger,
ét er vort Maal, og dette Maal er helligt.

Lad jordiske Uenigheder glemmes,
at ikke Vingeslaget hemmes,
kast dem — som Storken sine Ben — tilbage,
hver Gang de stærke Længsler opad drage!

Det være sagt til alle eder,
som gærne søge Aandens Hvilesteder:
den gamle Kirke, — hvor saa tit
paa Taarnets Gavltrin Storke stande frit
(saa faar dog Hanen dér Visit,
den Stakkel sig i gylden Stivhed keder); —
og Kirken paa det grönne Höjdedrag,
hvor Spirets Stjærne spreder sine Straaler,
der sig i Klarhed næsten maaler
med Tonerne af Klokkens Hjærteslag;
og endelig der nede lavt i Dalen
med Korsets hvide Tegn Forsamlingssalen; —
tre Huse, byggede til Herrens Ære,
tre Boliger, hvor der er godt at være
for dem, som glædes ved at høre Talen
om *ham,* der giver til sit Vennelag
en evig Fred i Ly af Faderhusets Tag.

Disse Verselinjer kan give en Forestilling om Forfatterens Tankegang over for Tidens politiske og kirkelige Røre. Kampen mellem Egen og Bøgen i vore Skove giver ham Anledning til følgende Vers:

Løvspringets frejdige Forspring i Vaar —
det er en Kunst, som kun Bøgen forstaar.

Blandt Egeløvet var Bagstræv Teksten,
derfor gik det til Agters med Væksten!

Men det er med Tanken om Fortidens Ødelæggelser af Skovene i Vestjylland og af det danske Hedeselskabs Virksomhed, at han i Digtet om Viborg Domkirke indfletter Verset:

Skoven vil hævnes; der sluttes ej Fred.
Beplantningen planmæssigt Lyngen forstyrrer,
Blindhuller graves i fylket Geled
til Vagtpost for modige Graner og Fyrrer.
Den rislende Vanding
ved Kunst og Natur —
og Mergelens Blanding
staa bi med Bravur.
Med Hakke og Spade udkæmpes en Strid
af Menneskehaand for den kommende Tid.

I Digtet »En Kamp til Søs« dvæles ved Kampen mellem Sejlskibe og Dampskibe; her staar Forfatteren paa hines Side som dem, der bedst afbilder Færden til det evige »Bestemmelsessted«. I Digtet »Saa mange klage sig« dvæles ved Spørgsmaalet om »Tro og Viden«. Som fortællende Digt vil jeg fremhæve: »*En Apostel*«. Som Prøve paa Orgel-Tonerne skal jeg anføre, hvordan Præsten Berg gör Anvendelse af, at Lazarus blev baaren af Engle til Abrahams Skød:

Ja, Englenes Gerning bestaar just i
til svalende Fred *at bære;*
med Samfundets Lykke for Öje vi
skal Englegerningen lære.
Til Kærlighedsvækst her i Livet
er Englekald Mennesker givet.

Den foreliggende Digt-Samling bærer paa mange Maader Vidnesbyrd om, at Forfatteren lever med i sin Tid.

N. Larsen: *Den Struensee'ske Proces.*

»*Marie Stuart*«, skrev Grundtvig for en halvhundrede Aar siden, »har nu en Gang ved Læseverdenens Forkærlighed for Romaner og ömme Deltagelse i store Forbryderes Skæbne faaet en saadan Navnkundighed, at Historien nødes til at vise, den er uforskyldt.« Dersom man her vilde sætte *Caroline Mathildes* Navn i Steden for Marie Stuarts, da beholdt Bemærkningen sin Gyldighed. Den skotske Dronning har vel haft *flere* forelskede Riddere end den danske, baade medens hun levede og efter sin Død. Det hænger sammen med Forholdene i hendes Samtid, og med at det var det mægtige Storbrittanien, der var Vidne til hendes Æventyr, og som fik Konger blandt hendes Ætlinge. I Forhold til Tiden, da Frederik den Sjættes Moder levede, og de Riger, hvis Krone hun bar, blev hendes Elskovs-Æventyr dog broget nok, og *deres* Tal, som efter hendes Død ridderligt traadte i Skranken for hende, stort nok. Overfor Caroline Mathilde og hendes Elsker Struensee har Historien da en Opgave af lignende Art som over for Marie Stuart; men den synes at have lettere ved at løse sin Opgave med Hensyn til den danske end til den skotske Dronning. Det er i hvert Fald et meget heldigt Tilfælde, naar Historien kan tage Retskyndigheden til sin Hjælper, og dette er sket, siden en dygtig Retslærd i den ovennævnte Afhandling paa Grundlag af de i det danske Rigsarkiv bevarede og for Offentligheden tilgængelige Aktstykker, har prøvet Dommen over Struensee og fundet den retfærdig. Dette kan nemlig ikke slaas fast, uden at ogsaa den i den tyske Æventyrer blindt forelskede Dronning kommer til at staa i et bedrøveligt Lys. Imidlertid maa man ikke heraf slutte, at der ikke vil opstaa nye Riddere, som vil bære Caroline Mathildes Farver og søge at vække en Medfølelse med hende, der hellere maatte stedes hos dem, hvis Lidelse er mindre forskyldt, og som hører Samtiden til. *L. Schrøder.*

Nye Skuespil.

Émile Zola: *Thérèse Raquin,* oversat af *P. Nansen.* J. H. Schubothes Forlag.

Gustav Esmann: *I Provinsen.* Samme Forlag.

N. N.: *I Ravnekrogen.* Samme Forlag.

Emma Gad: *Et Sølvbryllup.* Samme Forlag.

Samme Forf.: *En Advarsel.* Samme Forlag.

Naar man sammenligner det förste af de her nævnte Skuespil med de fire sidste, vil man faa et stærkt Indtryk af Forskellen mellem den moderne fremmede Naturalisme i sin voldsomme Uhygge og den danske Stuepoesi i sin smaalige Gemytlighed.

Den berömte franske Romanforfatter har med sit Skuespil, der udkom for flere Aar siden, villet bryde Vej for en hel ny Kunst, der anderledes blev hentet ud fra det virkelige Liv end de gamle Tragedier. Al Bram med store Ord og kostbar Udsmykning er lagt til Side. Handlingen foregaar gennem alle Akter i en tarvelig, mörk Bagstue ovenover en lille Butik, og Personerne er ubetydelige dagligdags Mennesker.

Den gamle *Fru Raquin* har en aands- og legemssvag Sön, *Camille,* som hun har kælet op til en skikkelig, blegfed og egenkærlig Døgenicht og skaffet en ung og kraftig Kone, *Thérèse Raquin,* der bærer sin sörgelige Skæbne med nedtrykt Sløvhed. En fattig ung Mand, *Laurent,* der forsøger sig som Maler, kommer i Huset for at male sin fordums Legekammerat *Camille. Thérèse* og *Laurent* gaar og trykker hinandens Hænder og taler elskovssygt med hinanden, naar de er alene. Saa snart de andre kommer, falder *Thérèse* tilbage i sin ligegyldige Halvsövn. Et Par snurrige gamle Husvenner *Grivet* og *Michaud,* kommer en Gang om Ugen og spiller Domino med *Fru Raquin* og hendes *Camille.*

I disse kedelige smaa Forhold sker der en uhyggelig Rystelse. *Thérèse* og *Laurent* faar paa en Lysttur paa Seinen den stakkels hjælpeløse *Camille* styrtet i Vandet, saa han drukner. Halvt viljeløst drives de til denne Udaad, som bagefter øver et mægtigt Herredömme over deres skyldbevidste Tanker. Et Aar igennem lykkes det dem imidlertid ved løgnagtig Sorg at skjule Misgerningen. Og efter *Fru Raquins* Tilskyndelse ægter de hinanden. Men i Bryllupsnatten overvældes de saaledes af Rædsel ved at se *Laurents* Billede af den druknede *Camille,* der hænger paa Væggen, at de mister Magten over de indre Røster og ufrivillig røber alt for den indtrædende Fru *Raquin*. Af Sindsbevægelse lammes den stakkels Kone paa Krop og Lemmer og mister Mælet. Kun de truende Öjne, hvormed hun stirrer paa Forbryderparret, vidner om Liv og Hævntanker. Et Aar igennem sidder hun saaledes i Stuen som et levende Lig, medens de to brødefulde Ægtefolk i hendes Nærværelse skændes paa det uhyggeligste om den fælles Udaad, der gör dem alt Samliv umuligt.

Omsider kommer der en Dag til deres Forfærdelse atter Liv i den døde Krop. Fru *Raquin* løfter langsomt Haanden og skriver i de gamle Husvenners Nærværelse Begyndelsen af en Sætning, som vil røbe de skyldige. Ved det afgörende Ord standser hun imidlertid og nöjes med at se paa *Laurent* og *Thérèse* med sine hævnfunklende Öjne. Kort Tid efter faar hun ogsaa sit Mæle igen og fortæller de skælvende Forbrydere, at hun *ikke* vil anklage dem for Retten, men nyde en daglig Hævn ved at være Vidne til deres Samvittighedskvaler. Da kan de forpinte Ægtefolk ikke udholde det længer, men drikker Blaasyre og dør. »De døde *meget* hurtig,« siger Fru Raquin, i det Tæppet falder.

Stykkets voldsomme Naturalisme og Handlingens stærke Virkning trods de fattige Omgivelser og den jævne Tale

minder om Tolstoys »*Mørkets Magt*«. Men Zolas Naturkraft og store Kunst synes kun at have det Formaal at yde den forvænte Samtid en rædselsfuld Nydelse, og dette sætter i mine Öjne hans Arbejde langt under den store russiske Digters. Saa stærke Stemninger bør ikke vækkes, naar de ikke samtidig lader sig bruge til Fremskridt for Menneskelivet.

Hvor elendig smaa bliver ikke i Sammenligning med Thérèse Raquin de ovennævnte »originale« danske Skuespil? Og dog har disse et Fortrin. Deres lette Leg volder en harmfri Nydelse. De misbruger ikke Livets dybe Rædsler til at forlyste Folk, men holder sig beskedent til Overfladens smaa Pudserligheder.

Gustav Esmann: *I Provinsen* er et let, ironisk Skuespil om Livet i Købstaden med Kappestriden mellem de militære og civile Myndigheder om Forrangen i Selskabslivet. Stykkets störste Spænding rejser sig over det Spörgsmaal, om Garnisonens øverstbefalende eller Byens Borgermester ved en Folkefest er nærmest til at udbringe Hans Majestæt Kongens Skaal. I et og andet mindes man om *Hostrup*, særlig »*Karens Garde*«, men Spøgen er mere spids og mindre dyb og hjærtelig. I en ledig Time kan »*I Provinsen*« være en særdeles magelig og behagelig Læsning.

»*I Ravnekrogen*« af en unævnt Forfatter er mindre flot skreven, men til Gengæld stikker Tendensen noget dybere. Æmnet er ogsaa her det indsnævrede Provinsliv. En ung københavnsk Dame bliver gift med en Herredsfoged i en lille Købstad og kommer ved sit frie Væsen paa Kant med de lokale Storheder. For at hævde sig slaar hun stort paa, saa Mandens Pengepung bliver tömt, og der indtræder Fare for en rystende Fallit, som dog undgaas ved en ædel Venindes gode Hjælp. I den unge københavnske Dames Kamp er der Tilløb

til et Karakterbillede. — Æmnets Valg og Udførelse kunde tyde paa, at den ukendte Forfatter muligvis selv er en Kvinde.

Fru Emma Gads *Et Sølvbryllup* er ganske morsomt. Den gemytlige Fabrikant Selby og hans Familie plages slemt af en ugift Svigerinde, Frk. Knudsgaard, der er en ivrig og ubarmhjærtig Talsmand for Sædeligheden og Kvindesagen. Med sin Stab af Theologer og Fremskridtskvinder dominerer hun i Fabrikantens Hus, tvinger dets Medlemmer til at høre hendes Foredrag i en Kvindeforening og trænger med sit Sandhedskrav ind imellem Mand og Kone, saa deres glade Sølvbryllup er nær ved at blive en ordentlig Skandale med Bortrejse, Skilsmisse o. s. v. Alting ender dog godt med Nederlag for den tapre Frøken og Fest og Forlovelse efter hendes Bortgang.

En Advarsel af samme Forfatterinde er et pænt lille Konversationsstykke, hvori en yngre Kone lærer sin Mand at passe paa, hvad han har, og holde sig fra letsindigt Sværmeri.

Alle disse Skuespil har været opførte sidste Vinter i København med temmelig godt Bifald. Men intet af dem vil leve længe.

Det er smaat med den danske Digtekunst i disse Aar.

Herman Bang: *Ti Aar*. J. H. Schubothes Forlag.

I en død Overgangstid fordyber man sig gerne i det forbigangne. Selv den 33aarige Herman Bang har fundet det rigtigt at vende tilbage til sit tidligere Livs Erindringer og har i den forliggende Bog paa en ganske elskværdig Maade stillet sig selv og sine smaa Svagheder til Skue for Læseren.

Ved Anmeldelsen af »*Digte*« ytrede jeg den Formodning, at Bang føler sin förste Virksomhedsperiode afsluttet, og »*Ti Aar*« bekræfter dette. Gid det nu maa sandes,

at baade de affekterte Löjer og den livstrætte Haabløshed virkelig er aflagte, saa Manden af den berömte Slægt i sin modnere Alder maa træde frem som en sand Digter med lutret Skæmt og Alvor.

At han har Muligheder derfor, røber ogsaa denne Bog paa mange Maader. Særlig ligger der dybe Strænge under hans Tale om Hjemmet. Trods det frastødende ved Journalisten, Skuespilleren, Badegæsten og Damevennen Herman Bang er der noget hos ham, der stemmer et dansk Sind til Medfølelse — hans vemodige Barndomsminder og hans store Hjemkjærlighed. Naar det kommer til Stykket, er hans overdrevne Beundring for det fremmede Væsen vel i Grunden ogsaa dansk. Men ganske vist er det en Svaghed, som vi derfor ønsker ham Held til nu at aflægge.

Holger Begtrup.

Om Varemarkedet.

Af *Chr. Faber.*

Vare- og Produktmarkedet uden synderlig Forandring i den sidste Måned. — *Kaffe.* Beholdningerne i Evropa svinder mere og mere ind; Udvalget bliver ringere og ringere, Priserne derfor meget fast. Baissisterne på Spillemarkedet maa sikkert — for September Termin — gøre Regning på grundige Prygl. Den kommende Høst ventes — som alt meddelt — at blive meget stor. — *Sukkermarkedet* har holdt sig stramt i den sidste Tid, men som Roeudviklingen iår går for sig over hele Evropa, vil Fastheden næppe holde sig ret længe. De officielle Verdensbeholdninger ere vedblivende meget store.

Frugter. Blommer på Levering meget flove. Pr. straks derimod knap, bedre Kvaliteter er udsolgte, og for almindelige Varer er Priserne meget faste. — *Rosiner* meget flove. — *Korender* **faste.** — *Mandler* rolig.

Kryderier. *Kardemomme* stærkt stigende. — *Kassia lignea* fastere, ligeså *Peber*, derimod er *Nelliker* vedvarende meget flove.

Petroleum noteres i de seneste Dage lavere. Ringen er endnu ej dannet; — men der laves til.

Fedt meget fast. Der ventes højere Priser længere hen i Tiden.

Kornmarkedet vedblivende meget fast, paa Berliner Spille-Børs har Priserne i de senere Dage pr. ultimo Juli været vildt opadgående, de stakkels Baissister får som Løn — for deres seneste Operationer — en banket Trøje.

Rubelkursen stærkt nedadgående — noteres nu omkring ved 222.

Sølv holder sig temmelig fast.

Diskonto lavere.

Foderstof-Markedet er omtrent uforandret, og til Trods for ringe Kjøbelyst og Omsætning, som var et Særkjende for Måneden, holdes Priserne ved svagt Tilbud oppe fra Udlandet. — *Hvedeklid.* De seneste Dage er Tonen lidt mattere, uden at det dog ved fast Bud er muligt at trykke Prisen. — *Rapskager* stille. Andenhaands Ladninger tilbydes til rimelige Priser uden rigtig at finde Kjøbere, og en Reduktion i Prisen er ikke utænkelig. — *Palmekager* fastere og 2 à 3 Mark højere at notere. — *Hørfrøkager* er solgte her hjemme til stigende Priser og har fremdeles fast Tendens. — *Solsikkekager* uforandret. — *Hampefrøkager* tilbydes endnu ikke pr. Efterår. — *Bomuldsfrøkager* tilbydes nu til faste Priser pr. Efterår, der muligvis vil virke paa Brugen heraf.

Æg. Markedet for danske Æg har været jævnt godt i den sidste Måned, som dog ikke er udnyttet her hjemme,

hvor Opkjøbsprisen er altfor høj og ikke står i rimeligt Forhold til Værdien i England. Desværre indtræffer der nu atter hyppige Klager over gamle og raadne Æg, som altså tyder på Hengjemning, og som meget indtrængende frarådes.

Smørmarkedet. Markedet i Juni Måned var efter Stigningen af 3 Kroner den første Uge i Juni særdeles svagt og holdt sig også kun i en Uge, medens Priserne allerede Ugen efter gik ned til 76 eller én Krone højere end samme Uge i Fjor. Dette velmotiverede Prisfald bragte et udmærket Begjær med sig, så at Markedet i sidste Uge af Måneden sluttede særdeles fast. Den første Uge i Juli gik Priserne 3 Kroner op med særdeles livligt Begjær, Ugen efter 4 Kroner og endelig Ugen efter 5 Kroner, altså ialt en Prisstigning af 12 Kroner i 3 Uger, som jo maa regnes for noget ekstraordinært. Følgen af den hurtige Stigning synes imidlertid at være bleven den, at Markedet er blevet mere roligt, og det er ikke umuligt, at vi i en nær Fremtid bliver nødsagede til at gå noget tilbage i Priserne igjen. — At Begjæret i År har været så godt, skyldes for en stor Del en Mindreproduktion af irsk Smør samt betydelig Reduktion i Indførslen af amerikansk.

Sodavand i Kunstgødning. I forrige Måned forekom i en Provinsby her i Landet et ubehageligt Forgiftningstilfælde ved Nydelsen af Sodavand, begrundet paa at den vedkommende Fabrikant havde anvendt *udenlandsk Svovlsyre*, der ofte er stærkt arsenikholdig. — Arsenikholdig Svovlsyre er farlig, hvad enten man anvender den i Sodavand eller Gødningsfabriker, i første Tilfælde kan den virke dræbende for Mennesker, i andet afsvidende og ødelæggende for Planterne paa Marken.

Russiske Forhold. Beretningerne om den russiske Høst lyder meget modsigende. En Dag melder Korrespondenter

om Misvækst og Nød, en anden Dag — og fra selv samme Plads — om gode Udsigter for Hvede — mindre god for Rug; men alle synes at være enige om, at Byghøsten i Rusland bliver meget stor.

Bankanvisninger. For Fremtiden kan man i Nationalbanken i Kjøbenhavn og ved Bankkontoret i Århus få Anvisninger til et begrændset Beløb på Rigsbanken i Malmø, ligesom man også ved dette Bankinstitut kan få Anvisninger på de to nævnte danske Pengeinstituter.

Holland har nylig havt Valg. Sejren tilfaldt Venstre, der nu raader over 55 Stemmer, imod 45 Konservative. I det gamle Kammer havde Højre 55, Venstre derimod kun 45.

Nøden i Rusland. Seneste Beretningen tyder dog på, at Nøden mange Steder i Rusland er stor, og at man i År ej tør vente megen Korntilførsel fra den Kant. »Børsen-Halle« har forskaffet sig Efterretninger fra en Del Gouvernementer. I Kassan er Vintersæden ødelagt, Sommerkornet står dårlig, Høstudsigterne sørgelige, Den private Godgørenhed er trådt til for at afhjælpe Nøden, men det forslaar ikke. Nu påkaldes Statens Hjælp. Gouvernøren vil have Kornspekulanterne lynchede og udviste af Byen.

I Byen Kassan forhandler Borgerskabet om at optage et Lån til Anvendelse af Kornopkøb.

Guvernementet Penza vil låne 2,600,000 Rubler, hvoraf en Del til Indkøb af Såsæd og til Fattighjælp. I Kursk-Lembrisk tvinges man også til mindre eller større Lån. I Moskov sælger Bagerne — uden Fortjeneste — Brød til de fattige.

Ulykken synes at være størst i Smolensk. Her har Bønderne længe hjulpet sig uden Brød. Markerne ligger hen i Brak, man mangler Penge og Sædkorn, ingen synes at kunne hjælpe.

I Tula har $^2/_3$ af Landet ingen Rug. Græsset mislykket, og Kreaturerne dør af Sult. Bønderne forlanger af

Regeringen, at den skal forsørge dem for næste Høst. Siden 1840 har man ej kendt noget lignende, kun synes Stillingen i År at være endnu værre.

Melpriserne er sidste Måned stegne ca. 100 Procent. Imedens jeg nedskriver dette, kommer der Efterretninger om, at Nishnei Nowgorod har forhøjet sin Lånebegæring til Regeringen til 8 Mill. Rubler.

Fra Baissisternes Side meldes det stik modsatte, at det er den russiske Finansminister Wischnegradski, der lader udsprede alle de falske Rygter om Misvækst og Nød i Rusland, dels for at tvinge Kornpriserne i Vejret, dels for at tvinge Rubelkursen ned, alene for at behage de større Godsbesiddere i det store slaviske Rige.

Hvad er nu sandt? Vist — at den kommende Høst i store Strækninger af Rusland bliver elendig.

Kvindens Valgret. Lord Salisbury i England tænker stærkt på at skaffe enligstillede myndige Kvinder Valgret, derimod vil han berøve de Mænd den, som hverken kan læse eller skrive.

Det nye danske Spritaktieselskab Fortuna har senere købt Kapt. Lofts Brænderi i Hobro. En meget betydelig Udvidelse af Brænderidriften i Hobro påtænkes endnu inden Efterårssæsonen. I den Anledning skal der straks påbegyndes Opførelse af store ny Bygninger, ligesom også Inventariet for en Del skal fornyes, for at det fremtidige Fabrikat kan blive så virkelig prima fint som mulig.

Odense, den 23. Juli 1891.

Leo Tolstoy.

Af *Holger Begtrup.*

Grev *Leo Nikolajevitsch Tolstoy* er en af vor Tids mest fremragende Mænd. Han er maaske Verdens störste nulevende Digter, og hans Liv som Menneske har svaret til hans Kunst i Alsidighed og søgende Dybde, saa at han med Rette kan kaldes mere end en stor Digter — en virkelig Stormand. Hans Hjærte, hans Tanker, alle hans Ævner har igennem en rig Udvikling faaet Indvielsen til et Arbejde for hele Menneskeheden, og paa sine gamle Dage staar han nu som en Reformator i sin Tid med store Fremtidstanker.

En stor Kreds af hans Landsmænd ser op til ham som en Profet, af andre regnes han for en sindssyg Særling. Men vil man ærligt dömme efter hans Liv og Skrifter, saa kan det ikke nægtes, at hans Tanker har den storslaaede Enfold og tvingende Vægt, som kun findes hos de udkaarne Verdensgenier. Lad saa være, at man ved Siden af kan finde Særheder, der har afsat sig under hans haarde indre Kampe for at vinde Klarhed over Livet.

Der er næppe nogen Forfatter, hvis Skrifter er mere læste over hele den dannede Verden. Hver ny Bog, han udgiver, bliver straks oversat paa de forskellige Landes Sprog og sætter overalt Tankerne i Bevægelse. — Men en saadan ledende Stilling i Menneskeslægtens Aandsliv vindes först igennem en dyb Udvikling, og for Tolstoys Vedkommende lader denne Udvikling sig lykkeligvis spore igennem hele hans Digtning, hvis Hovedværker var udgivne, inden han begyndte sin reformatoriske Forfattervirksomhed. En Fortælling om Tolstoys Liv falder derfor naturligt i to Hovedafdelinger, hvoraf den förste omfatter hans Digterliv i Ungdoms- og Manddomsaarene, den sidste hans nuværende Virksomhed som folkelig Vækker og

Sandhedsvidne. Imellem disse to Livsafsnit er der sat et Skel ved den afgörende *Omvendelse,* han efter eget Vidnesbyrd som ældre Mand har gennemgaaet. Men for enhver, der vil følge Grundtrækkene i hans tidligere Liv og Digtning, vil det blive klart, at hans nuværende Standpunkt i mange Henseender er forberedt gennem hans Fortid.

Tolstoy har levet under lykkelige ydre Vilkaar. I Barndommen blev han opfødt paa et stort Gods med fri Tumleplads for hans spirende Evner, og i sit senere Liv har han været under saa forskellige Livsforhold, i Hovedstadens fine Adelskredse, i Kosakkerlandets mægtige Naturensomhed, under Krimkrigens voldsomme Spænding og paa lærerige Rejser omkring i Evropas Kulturlande, at hans Sind maatte fyldes med en sjælden Rigdom af Indtryk, der blev modtagne med en enestaaende fin og sanddru Opfattelsesevne. Men samtidig har hans Hjærte efter sin medfødte Natur været anlagt for tungsindig Grublen over Livets dunkle Spörgsmaal, saa han er bleven drevet til igennem alt, hvad han oplevede, at søge Løsning paa Tilværelsens Gaader, indtil denne tunge Sjælebyrde overvældede og formörkede hans Sind i en Krisis, hvorigennem han omsider naaede frem til den dybe og rolige Livsvisdom, der nu raader i hans mildt alvorlige Alderdomstale.

I.

1. Barndom og Ungdom.

Den Tolstoyske Familie skal oprindelig være indvandret fra Tyskland. Under Peter den store fik den sin Greverang. Peter Andrejevitsch Tolstoy gjorde Czaren den Tjeneste at lokke hans ulykkelige Søn Alexei fra Italien. Rygtet tilskrev ham ogsaa Prinsens Drab i Fængslet. Denne Mand var Bedstefader til Leo Tolstoys Oldefader. Digterens Fader hed *Nikolaj Iliitsch Tolstoy.* Han gjorde Felttogene i 1812 og 13 med som Oberstlöjtnant og er

skildret af Sönnen i »Krig og Fred« som Nikolaj Rostov. Han var en smuk og elskværdig Mand, der gjorde megen Lykke hos Damerne. Da han havde spillet hele sin Formue op, bragte han sine Sager paa Fode ved at ægte *Maria Nikolajevna Volkonskaja,* der hørte til en af Ruslands fornemste og rigeste Familier. Hun var grim og ikke mere ung; men de levede godt sammen.[1]) Sin Moder har Digteren givet et forunderlig tiltrækkende Billede af som Maria Bolkonsky i »Krig og Fred«, men det er udført efter andres Fortælling. Tolstoy var kun halvandet Aar gammel, da hun døde. Da han var ni Aar gammel, mistede han ogsaa sin Fader.

Leo Nikolajevitsch kom til Verden i Aaret 1828 paa Familiens Stamgods *Jasnaja Poljana,* som han siden har arvet. Hans Forældre havde i Forvejen flere Börn, og Leos förste Barndom forløb i munter Leg og Skolegang sammen med de ældre Søskende. I sin förste Bog »*Barndom og Drengeaar*« har han givet os et godt Indtryk af, hvor herlig de tumlede i Have og Skov, og hvor hyggeligt der var inden Døre i det store Hus.

Ved Faderens Død blev Börnene overgivne til nogle Tanters Omsorg. Med en af disse fulgte Leo som 11 Aars Dreng til Kasan for at blive Student. Da han havde faaet sin Examen, studerede han 4 Aar ved Universitetet samme Steds. — I en Alder af 15 Aar havde han mistet sin Barnetro, og om sit Ungdomsliv dömmer han siden, at det var yderst letsindigt og fordærvet. Men denne Dom, som han fælder i sine »*Bekendelser*«, maa ikke forlede os til at tro, at der ikke skulde findes meget smukt og godt i hans Liv ogsaa i Ungdommen. Tolstoy har som Augustin og andre dybt grebne religiøse Mennesker Tilbøjelighed til at dömme sin egen Fortid usædvanlig strængt.

---

[1]) Disse Oplysninger er givne af Grev og Grevinde Tolstoy i Samtale med Tyskeren *R. Löwenfeld.* Se dennes Bog: *Hos Leo Tolstoy.*

Et langt mildere og elskværdigere Billede af disse Aar har han givet i sit Ungdomsarbejde »*Barndom og Drengeaar*«, som udkom 1852, og »*Ungdom*«, som fulgte kort der efter.[1])

Det er ejendommeligt for Tolstoy, at han begynder sin Digtervirksomhed med at fortælle sit eget Liv. Han vil kun skildre, hvad han kender af Erfaring, og hans poetiske Arbejde bliver et Udslag af hans Bestræbelser for at forstaa sig selv og sit Livs Mening. Paa en Maade er hele hans følgende Digtning ligeledes en Frugt af disse fortsatte Bestræbelser. I alle hans Bøger finder man ham selv, søgende og selvkritiserende. Bag det kunstneriske Øjemed aner man overalt Undersøgelser og Kampe, som er født af den personlige Trang til at finde Løsning paa Livets Gaader. Herfra er det, at hans glimrende Fremstillinger af Livet i Naturen og den brogede Menneskeverden faar den dybe Grundtone, der ingensinde helt overdøves i det store Orkester, og som tilsidst klinger ene og alvorsfuldt, efterat de lettere Melodier er spillede til Ende.

»*Barndom og Drengeaar*« er et Mesterværk ved sin indre Sandhed og sin glimrende Fremstillingskunst. For en Börneopdrager er der her Hundreder af Smaatræk at lære af, baade hvor Forf. dvæler ved det daglige Hjemlivs smaa Hændelser, og hvor han aabenbarer Barnets indre Tankeliv. Navnene og de rent ydre Forhold er opdigtede, men Iagttagelsernes Natur borger for, at de er hentede fra det selvoplevede. Kun det fine Billede af Moderen er blegt og fortonet, som et kært Minde, der er kommen til ham igennem andres Fortælling. Af Bogens andre Personer faar man — stundom gennem faa Træk — meget livagtige Billeder. Den elskværdig letsindige Fader, den tungsindige, tyske Huslærer, Broderen Volodja,

---

[1]) Begge disse Bøger er oversatte af *Em. Hansen* 1885—86. (Andr. Schous Forlag).

Pigebörnene, den trofaste og fromme gamle Husholderske Nathalia Savischna, det er allesammen levende Mennesker for Læserens Øjne.

Dybest og indholdsrigst er dog naturligvis Billedet af Fortælleren selv. Med Kendskab til Tolstoys Personlighed, som den træder frem i hele Rækken af hans senere Skrifter, føler man denne Selvskildrings mærkelige Sanddruhed og slaaende Lighed. I den kraftigt byggede Yngling med de endnu almindelige, grove Træk og smaa graa Øjne, »det ægte Bondefysiognomi med tilsvarende store Hænder og Fødder,« kender man den senere Tolstoy igen. Og i denne Ungersvends Sjæleliv ligger Spirerne til alle Digterens senere Tanker og Følelser. Først og fremmest glæder man sig ved hans sanddru, ægte menneskelige Natur. Fejlene træder skarpt frem, men skönt Forfatteren langt fra smykker sig med falske Dyder eller netop derfor, kommer man uvilkaarlig til at holde af ham, som han er. Her er intet af det vammelt rosende eller trættende selvkritiske, der ellers let giver Afsmag ved en vidtløftig Selvbiografi. Men at Forfatterens indre Liv saaledes kan sysselsætte ham og Læseren til vedblivende Fornöjelse og Belæring, det er tillige et godt Vidnesbyrd om Emnets, altsaa Mandens Indholdsværdi og om Digterens Evne til et indtrængende Sjælestudium. Næsten enhver Følelse, som kan tænkes hos et Barn eller ungt Menneske, kommer her frem, og Tankens Reflexioner ved enhver Handling og Stemning efterspores i en Dybde, hvorind de fleste kun naar med uklare Anelser. Og dog er der i al denne Selvanalyse intet af den hamletagtige Selvfortæring. Man føler, at der paa Bunden ligger faste og sunde Følelser, som ikke optrævles men kun afdækkes ved den sandfærdige Undersøgelses Kunst.

Efter de lyse Barndomsminder fra Skolen, Middagsbordet, Legen i Haven, Køreturene og Jagterne, følger en gribende Skildring af Sorgen ved Moderens Dødsleje,

vistnok i Virkeligheden hentet fra Faderens Død i de samme Aar. Derefter fortæller Tolstoy om sine Drengeaar i den store By (Scenen er flyttet fra Kasan til Moskva), sin Studenterexamen og de förste Ungdomsaar. Uden stødende Selvfornedrelse, som i Strindbergs Tjensteqvinnans Son, giver han et ydmygt Billede af sit Liv i den farlige, uklare Overgangsalder. De sygelige Drömme og faste, hurtig glemte moralske Forsætter, de halvt mistrøstige, halvt stolte Tanker om egne Evner og Udsigter, det kejtede og skiftende i hans ydre Optræden, hans strænge Krav paa Logik og Smag for Paradoxer, de forgæves Forsøg paa at blive forelsket, trods den stadig brændende Flamme for den eneste, den udvalgte, som han endnu aldrig har set, hans Vigtighed, Forsagthed, Frejdighed og Blufærdighed — hvor er det ikke altsammen træffende Udtryk for en Ungersvends syndsbesmittede og dog saa elskelige Kamp for aandelig Selvstændighed.

»Ungdom« slutter med et Indblik i Tolstoys Studenteraar og det overfladiske og letsindige Liv, som sløvede »den alvorlige Stræben efter det gode« i hans Sjæl.

Hans Studier samlede sig ikke om nogen Examen, men de frie Videnskaber dyrkede han med stor Interesse. Det förste Aar syslede han mest med orientalske Sprog, det næste optoges af Lovhistorie. Han udarbejdede med stor Grundighed en Sammenligning mellem Montesquieus »L'esprit des lois« og Katharinas »Udkast«. Hans Brødre var imidlertid taget bort fra Kasan, og da han følte sig ensom, snörede han en Dag sin Ransel og gik til *Jasnaja Poljana,* som han ved Myndighedsalderen havde overtaget som Ejendom.

I Aaret 1847—48 levede han en behagelig Tid paa sit Gods; men hans Trang til större Viden drog ham til St. Petersborg, hvor han tog to juridiske Forberedelsesexaminer i den Hensigt at uddanne sig til Embedsmand. I Foraaret 1849 opgav han imidlertid igen disse Studier

og rejste tilbage til sit Gods, og her begyndte der saa et lystigt Liv. I Selskab med gode Kammerater musicerede og jagede den unge Godsejer, og om Aftenen holdtes der Fester med Zigeunere og Zigeunerinder.[1]) Om Vinteren var han i Moskva og hengav sig til alle de Nydelser, som den adelige Ungdom der svælgede i, højt Spil, fine Baller, vilde Nattefester og susende Kanefarter med Zigeunerkor o. s. v. Dette Liv satte ham i Gæld til flere Sider, og da han havde haft alvorligt Uheld i Spil, brød han pludselig op og drog langt bort fra Hovedstad og Herregaard til Egnene ved Foden af det vældige Kaukasus.

2. Ophold blandt Kosakkerne.

Da Tolstoy paa en Gang rev sig løs fra det nydelsesrige Liv blandt unge Venner og til deres Forbavselse rejste ned iblandt Kosakkerne ved Terek-Floden, var det vel ikke klart for ham selv, hvad der egentlig drev ham. Men halvt ubevidst har der bag ved de ydre Aarsager ligget den dybe Drift efter et Liv med Mening i, der siden altid fulgte ham. »Jeg havde dog,« siger han i sine »Bekendelser«, »en dunkel Følelse af, at det Liv, som jeg førte, ikke var af den rette Art, og jeg søgte stadig efter noget uden selv at vide det.« Overmættet af udvortes Livsnydelser har han faaet Indtryk af, at denne underholdende Lediggang, som de store Stæder ved tusende Midler indbyder til, i Grunden ikke er menneskeværdig. Maaske vilde det være aller sundest at rejse helt bort fra Kulturens overdaadige Fornøjelser og undersøge Livsvilkaarene blandt de halvvilde Naturfolk, om han ikke der skulde finde en Tilværelse, der svarede til Sjælens Trang.

I 1850 eller 51 kom han til Egnen om Terekfloden og levede en Tid paa Jagt sammen med den gamle Kosak

---

[1]) R. Løwenfeld, S. 91.

Jepiska. Senere melder han sig til Hæren dernede, tager Junkerexamen i Tiflis og faar en Ansættelse ved det lette Artilleri. Sine Oplevelser i disse Aar har han meddelt i sin ypperlige Digtning **Kosakkerne**, *Novelle fra Kaukasus.*

Den unge Olénin, Digterens andet Jeg, forlader sine Selskabsbrødre og Kreditorer i Moskva og rejser til Kaukasus. Paa hans lange Rejse sysler hans Tanker först med det forbigangne. Han regner op, hvor meget han skylder sin Skrædder o. s. v., og faar ud, at han ved nu at spare snart kan dække sin Gæld. Han tænker med Misfornöjelse paa Vennernes Drillerier, fordi han endnu ikke har prøvet, hvad det er at elske. Men han glæder sig ved at føle sin Ungdomskraft. »Han var sig kun altfor vel bevidst, at han ejede denne altformaaende Ungdomskraft, denne Evne til at gaa op i et eneste Ønske, i en eneste Tanke, at han besad den Gave at attraa, at sætte alt ind paa sin Attraa og styrte sig hovedkulds ned i en bundløs Afgrund uden selv at vide hvorfor.« Han havde tænkt og grundet over, hvorledes han skulde anvende hele denne Ungdomskraft, som Mennesket kun ejer én Gang i Livet, om det skulde være i Kunstens, Videnskabens eller Kærlighedens Tjeneste, eller om han skulde göre den frugtbringende i en praktisk Virksomhed. »Nu ved sin Afrejse fra Moska behèrskedes han af den lykkelige Sindsstemning, som griber enhver ung Mand, der, efter at hans tidligere Vildfarelser er gáaede op for ham, med ét siger til sig selv, at hans Liv indtil dette Øjeblik har været betydningløst, bygget paa det tilfældige, at han ikke har levet, som han burde, men at han fra nu af vil begynde et nyt Liv, som hverken vil bringe Vildfarelse eller Anger, men kun idel Lykke.«

Disse Linjer, skrevne faa Aar efter Rejsen, viser nok som, at Tolstoys dybeste Natur har trængt til Luft, og at at den har haft Kræfter til at komme ud over de slette Ungdomsvaner, som saa mange svagere Naturer bliver

hængende i til eget Fordærv. Hvad derimod det nye Livs Fuldkommenhed angaar, saa glipper det søgende Hjærtes Forhaabning, som vi skal se, meget snart.

Som Olénin paa den lange Rejse nærmer sig Grænselandet, vender alle hans Tanker sig imod det, som dér skal møde ham, og han drömmer om alle de Eventyr, der vil komme. Först og fremmest længes han efter at faa det vældige Kaukasus at se. — En sildig Eftermiddag pegede hans tartariske Kusk med sin Pisk hen mod Bjærgene, der begyndte at komme til Syne bag Skyerne. I det taagede Vejr gjorde de skyagtige Masser dog intet videre Indtryk paa Olénin. Men næste Morgen, da han ligegyldig aabner Öjnene og ser sig om, faar han i det straalende klare Frostvejr pludselig Öje paa nogle vældige, skinnende hvide Bjærgmasser med fine Omrids, hvis Tinder tegner sig tydeligt mod den fjærne Himmel som en lunefuld bugtet Linje. Ved dette Syn vaagner der en underlig Glæde i hans Sind. Bjærgenes vældige Masser, som med rosenrøde Tinder straaler i Morgensolen, fylder hans Sjæl og paavirker alle hans Følelser og Tanker. Som Dug for Solen er hans Minder fra Moskva, hans Skam og Anger, alle hans Drömme om Kaukasus forsvundne. »Det var, som om en Stemme höjtidelig og alvorsfuld hviskede ind i Øret paa ham: Nu er det begyndt!« — Ved alt hvad han ser, Himlen, Vejen, Kosakkerne, de smukke unge Kvinder, som ager ud fra Landsbyen paa deres höjhjulede Vogne, kommer han til at tænke paa Bjærgene. I sin Begejstring siger han til sig selv: »De fjendtlige Bjærgboer jager hen over Stepperne for at røve og plyndre. Men jeg drager frem uden at frygte. Jeg har mit Gevær, ejer Ungdom og Kraft. Og foran mig ligger Bjærgene.« — Saaledes holder Olénin-Tolstoy sit Indtog i Kaukasuslandet. Bjærgene aabner deres friske, mægtige Favn for det ungdomskraftige Geni, der er flygtet fra Byens livsfortærende Nydelser.

Olénin kommer til at bo i de *grébniske Kosakkers* Distrikt, et 12 Mile langt, smalt Strøg langs *Terekflodens* nordlige Bred. Terek udspringer paa Kaukasus' Nordside og løber imod Øst ud i det *kaspiske Hav*. Den dannede i hine Tider Grænsen mellem det sikre russiske Land og det syd for boende tartariske Folk i Kaukasus, *Tschetschentzerne,* der halvvejs regnedes for russiske Undersaatter, halvvejs levede paa Krigsfod med den mægtige Nabo. Om Natten satte Bjærgrøverne, *Abrekerne,* tit over Floden og stjal eller plyndrede, hvor de kunde. — Til Vagt mod saadanne Indfald var Kosakkerne sat. De havde en Strimmel frugtbar, skovrig Muldjord af en Mils Bredde langs Floden. Lidt fra Bredden laa deres Stanitzaer eller Landsbyer i en Række med udhuggede Lysninger imellem sig, og lige nede ved Floden var der hist og her bygget Vagttaarne af Træ for de spredte Kosakposter. Nord for Stanitzaerne laa Haverne med Pyramidepopler, Pære- og Blommetræer, Vin, Meloner og Græskar udad mod den uendelige Steppes rygende Sandhobe; men mellem Bostederne og Floden fandtes der et yppigt Vildnis af Træer og Buske, hist og her gennembrudt af en mudret Kanal og en skyggefuld Vej, som førte ned til Vagttaarnene ved Floden. Ældgamle Ege, Elme og Plataner gror der her, omrankede til Toppen af vild Vin, og underneden dækkes Jorden af et uigennemtrængeligt Tjörnekrat og Sivbuske, der fra den mosede Flodbred strækker sig langt ind i Skovens Sænkninger. I denne Urskov lever der en Mængde vilde Dyr. Hjorte springer op fra Lejet og bryder med lette Fodslag gennem Tykningen. Vildsvin lunter i gryntende Flokke ned til Floden for at vælte sig i dens Mudder. Vildkattene hvæser i Træerne. De guldglinsende Fasaner tripper omkring og smutter gennem Krattet eller flyver til Nattehvile i Platanernes Grene. Høgene svæver med Rovfugleskrig höjt oppe over Træernes Toppe, og Uglen svinger sig lydløst langs Flodbredden i

den stille, lumre Nat, sætter sig paa en Gren tæt ind til Stammen, lader sig atter falde ud i den dunkle Luft og flyver videre, lydløst. Uendelige Myggesværme summer og synger, stiger og hvirvler sig rundt over den fugtige Bund og lægger sig i hele Lag paa enhver, som trænger ind gennem Skoven. Floden gaar med jævn, stærk Ström af brunligt, grumset Vand, der om Aftenen kan faa Guldglans af Solen. Paa den anden Bred ligger de lerklinede tartariske Auler med smalle sandede Marker, og kort syd for begynder Bjærgene. Först de lave, skovklædte og beboede, bag ved dem de »sorte Bjærge«, derefter endnu en Række, og allerbagest Tinderne med den evige Sne, skinnende hvide om Dagen og rosenrøde ved Solens Nedgang.

I disse rige Omgivelser lever Kosakkerne deres Naturliv. I Stanitzaerne og Haverne arbejder Kvinderne, hvem hele Byrden af det daglige Stræb paahviler. De er höje og fyldige som de russiske Kvinder, men deres Ansigt har Tscherkesserindernes fine, regelmæssige Træk. Ved Arbejdet er de kun klædte i en lang rød eller blaa Særk, der falder könt om deres kraftige Legemer. Til Stads har de Silketörklæder over Hovedet, Smykker om Halsen, tætsluttende Tröjer og höje Støvler, Spændesko og Strömper. Morgen og Aften driver de med Kvæget til og fra Stepperne. I Sommertiden samler de Druer og Meloner i Haverne, bringer dem hjem i höjhjulede Vogne og laver dem til. Deres Huse, som ligger sammen i Landsbyer med levende Hegn imellem, byggede paa höje Pæle, holder de i god Orden. — Mændene holder Vagt ved Floden, gaar paa Jagt, driver og drikker. Naar de kommer hjem til Stanitzaen, er det gerne for at drikke Vin og holde Kommers med de unge Piger. Kosakkerne nærer Beundring for deres Fjender paa den anden Side Floden og klæder sig paa tartarisk Vis i lange lasede Kapper og höje Skindhuer. At ligne en tschetschentzisk Rytter, en

Dhjigíta, er deres höjeste Ønske. Paa den rigtig ægte Dhjigíta skal alt sidde løst og frit og hænge i Laser, kun Vaabnene, den tscherkessiske Bøsse og Krumsabel, skal være udsøgte og kostbare.

Disse Kosakker hører til den gammel-orthodoxe Sekt. De har intet med Statskirken at göre og foragter de egentlige Russere for deres kætterske Tobaksrygning. Deres Religion er mest Overtro og gamle Skikke, og deres Tanker sysler kun sjældent med aandelige Spörgsmaal. Hele deres Liv er hengivet i Öjeblikket. Selv naar de gaar i Kamp, tænker de bare paa at faa en Abrek paa Kornet, saa trykker de af »i Navnet Faderens, Sönnens og den Helligaands« og ænser ikke Menneskeliv mere end Dyrenes i Skoven. At ligge paa Lur og skyde en Tartar er en Heltebedrift, som fejres med en rigtig god Rus bagefter. Det vigtigste er, om der findes gode Vaaben hos den faldne. Egen Fare og Død tænker Kosakkerne heller ikke paa, de tager Livet, som det falder, og Døden, naar den kommer. Er de ikke paa Menneskejagt, saa skyder de Dyr i Skoven. »Dyrene er af samme Slags som vi andre,« siger en gammel Jæger. »De véd alting bedre end vi. Lad os tage et Exempel. Gaar du i Vildsvinets Spor, mærker du det ikke; støder Vildsvinet derimod paa dit Spor, snøfter det og farer bort i den modsatte Retning. Vildsvinet kan lugte dig, men du kan ikke lugte Vildsvinet, altsaa er Forstanden paa Svinets Side.« Vort hele Liv er for dem som Dyrenes. »Naar man först er død, voxer der Græs paa ens Grav og saa er det hele forbi.«

For Olénin er det efter Udsvævelserne og Samvittighedsnagene en sand Vederkvægelse at komme til at bo blandt saadanne Folk, leve et sundt og anstrængende Jægerliv, smelte sammen med den frodige Natur og glemme de pinlige Minder. Hver Dag er han paa Jagt i Urskovene, alene eller sammen med den gamle Jeroschka. Om Aftenen sidder han hjemme paa den höje Trappe og drikker

med sin Jagtkammerat, mens han lytter til den gamle Jægers uendelige Historier eller stirrer efter den dejlige unge Marjana, Værtens Datter, som i sin rosenrøde Særk kommer drivende hjem med Køerne og binder dem ind. Hendes Skönhed hører for ham med til al Naturens Herlighed, den forfrisker hans Sjæl ligesom Bjærgene.

Efter nogen Tids fuldstændig aandelig Hvile, begynder Olénins indre Liv atter at röre sig, den dybere Natur kræver sin Ret. — Som han en Dag havde lagt sig til Ro i Græsset under en gammel Platan dybt inde i Skoven, hvor en Hjort nylig havde haft sit Leje, overvældedes han paa én Gang af en saadan Følelse af Lykke og Kærlighed til alt, at han uvilkaarlig, følgende en gammel Vane fra Barndommen gjorde Korsets Tegn og opsendte en Tak til — ja, hvem det var, vidste han ikke rigtig selv. Han følte sig som et Væsen af samme Slags som Hjorten, Fasanerne, Myggene og tænkte paa at leve og dø som Dyrene og Fader Jeroschka. »Men« — tænkte han videre — »hvad enten jeg nu er som Dyrene, hvis Tilværelse ender med Døden, eller et Væsen skabt i Guds Billede, gælder det dog om at faa saa meget ud af Livet som muligt. Hvordan skal man egentlig leve for at blive lykkelig, og hvorfor har jeg ikke været det før?« Da slog den Tanke med ét ned i ham: »*Lykken bestaar i, at man lever for andre!*«

Det er højst ejendommeligt at se denne Tanke, som Tolstoy senere sætter Livet ind paa, dukke op i hans Ungdom som et Glimt fra Sjælegrunden. Hans Glæde over det sunde Naturliv er ligeledes beslægtet med hans senere Lovprisning af det legemlige Arbejde.

»Det er sandelig ikke værd at leve som en egenkærlig, der kun tænker paa sit eget Jeg,« sagde han til sig selv. »Man kan jo gaa hen og dø, uden at nogen véd af det, og uden at man har udrettet noget godt.« — I en kort Tid fylder disse opofrende Tanker Olénins Sjæl, men den

vakte Stemning bliver kun et Gennemgangsled. Hans kærlige Længsler efter at göre godt mod alle tætnes til en brændende Elskov til den skönne Marjana. Mens hans indre Liv laa i Dvale, nød han kun hendes Skönhed i stille Glæde, han saa paa hende som en fremmed men ophöjet Skikkelse, der dannede et Led i den ham omgivende Natur. »Nu blev hun med ét legemliggjort — hun blev til et Menneske.« Og nu lærte han af pinlig Erfaring, hvorledes et Menneskehjærte kan göre Oprör mod Naturlivets stille Fred. Hans personlige Livs Krav bryder med Vælde gennem det frodige Sommerlivs Hygge som Lynet gennem den lummervarme Luft. — Han maa tale med Marjana om sin Kærlighed. Hun maa blive hans. — Hans brændende Bön og ærlige Løfte bliver rolig men venlig modtaget af den stolte unge Kosakpige, der netop er bleven misfornöjet med sin Forlovede, den raske unge Lukaschka. Men da denne kort efter bliver dødelig saaret af en Abrek, vender hendes Sind sig helt til ham igen, og hun modtager Olénin med de truende Ord: »Gaa! Jeg hader dig!« Selv føler han ogsaa strax det umulige i et Samliv imellem et virkeligt Naturbarn og et dybt udviklet, dannet Menneske. Derfor bryder han op og skaffer sig Plads ved et Regiment, langt borte fra Stanitzaen ved Terekfloden.

Denne Kærlighedsnovelle gennemaandes overalt af Selvoplevelsens Sandhed. Sikkert har Leo Tolstoy blandt Kosakkerne udstaaet en Prøvelse, der har modnet ham til Digter.[1])

* * *

Fra sit Soldaterliv i Kaukasus har Tolstoy hentet Emner til en Række mindre *Soldaterfortællinger*: »*Da vi ryddede Skoven*«, »*En Razzia*«, »*Et Møde med en*

---

[1]) »*Kosakkerne*« er oversat af W. *Gerstenberg* 1885. (Lehmann & Stages Forlag.)

gammel Bekendt«.[1]) Og desuden har han senere skrevet en Fortælling for Börn »*Fangen i Kaukasus*«[2]), der handler om, hvorledes han en Gang blev fangen af Tartarerne og nær var bleven dræbt. Navnene er forandrede, men Hændelsen er selvoplevet. De to förstnævnte Soldaterhistorier danner ypperlige Forstudier til Tolstoys senere Krigsfortællinger. Under den lille Krig i Kaukasus havde han Lejlighed til at lære de enkelte Soldater grundig at kende, og her var tit hvert Skud en Begivenhed, som kunde studeres i sine forskellige Virkninger. Mesterlig skildrer han Indtrykket af det *förste* Skud, som kommer, medens den unge »Junker«[3]) sidder ved Frokosten hos Kaptejn Bolchov. »Langt borte hævede der sig en hvid Røgsky, der blev större og större og bares frem af Vinden. Og i samme Nu, som det gik op for mig, at denne Røg kom fra en af Fjendens Kanoner, fik alt, hvad jeg saa i dette Öjeblik: Geværpyramiderne, den blaa Luft, de grönne Lavetter og Nikolajevs solbrændte, skæggede Ansigt, en forunderlig höjtidelig Karakter, fremkaldt ved den lynsnare Tanke om, at Kuglen, der allerede tydelig saas i Luften og nu flöj höjt oppe i Rummet, maaske kunde være rettet lige mod mit Bryst. »Hvor har De faaet den Vin fra?« spurgte jeg Bolchov i en let henkastet Tone, men samtidig lød der i mit Indre to helt forskellige Stemmer. »Herre, modtag Du min Sjæl!« sukkede den ene. »Duk dig ikke, men sid strunk og smilende, mens Kuglen farer forbi!« hviskede den anden, og i det samme hørte jeg en uhyggelig Hvislen lige over Hovedet paa os, og et stærkt Klask eller Bump nogle Skridt ud til Siden.« Med samme Nöjagtighed og fine Analyse er hele Rækken af de skiftende

---

[1]) »*Soldaterliv i Kaukasus*«, oversat af *W. Gerstenberg* 1890. (Lehmann & Stages Forlag.)

[2]) Oversat af *Knud Berlin* i »Fortællinger og Skitser« 1889. (Stockholms Forlag.)

[3]) Officersaspirant.

Stemninger fremstillet. Her er et righoldigt Stof til Oplysning om Menneskers Tilstand under Dødsfare, det rolige, jævne Mod og den ynkelige Forsagthed, skjult under en flot Mine eller aabent lagt for Dagen i holdningsløs Forvirring, det underlige Hang til lögnagtige Pralerier bagefter og den forskellige Maade at bære sin Skæbne paa, naar man er ramt af en Kugle. Og disse fine Sjælebilleder, som Forfatteren har grebet og bevaret i sin dybe Trang til at klare Spörgsmaalet om Liv og Død, omkranses yndefuldt af friske og brillante Naturskitser. Udrykningen i den taagede Morgen, Marchen i det storartede Bjærglandskab op ad Dagen, Indtrykket af Slagets Virkning i de skönne Naturomgivelser, Røgen som drager hen over Skovene i det fjærne, de blinkende Vaaben oppe i Bjærgene o. s. v., alt staar malet i de livligste Farver. — *Soldaterfortællingerne* er i sig selv smaa Mesterværker, men de forholder sig til Digterens følgende Arbejder som en Kunstmalers Skitzer til det udførte Maleri. Det ærlige Naturstudium danner hos begge Grundlaget for den ægte store Kunst. I disse Udkast findes der Farver og Figurer, som siden sammensættes med nye Indtryk i det store Slagmaleri fra Sebastopol, og som atter finder Plads i endnu rigere Omgivelser paa det mægtige Lærred, hvorpaa Tolstoy maler sin »Krig og Fred«.

3. I Sebastopol.

Mens Leo Tolstoy tjente ved det lette Artilleri i Kaukasus, udbrød den store Krig mellem Rusland og Vestmagterne, som kaldes Krimkrigen. Kampen kom væsenlig til at dreje sig om Fæstningen Sebastopol paa Sydsiden af Øen Krim. Mod dette vigtige Punkt sendte Frankrig og England deres store Flaader, fulgte af tusende Transportbaade med Soldater og Kanoner; men ad Landevejen kunde

Russerne stadig bringe den haardt trængte Kystby Hjælp, og saaledes samlede begge Parter efterhaanden al deres Magt paa denne lille Plet og slog løs paa Fjenden med en forfærdelig Kraft. Det var som Himlens Lyn og Torden, da de to Tusende svære Kanoner ret tog paa at spy imod hinanden, og i over et halvt Aar varede det rystende Skuespil. Da Bulderet endelig forstummede efter det sidste store Brag af de sprængte Fæstningsværker, var Russernes seje Modstand brudt, og til eget Gavn lærte de efter Krigens Slutning at tage Lære af de frie Vestmagters stolte Handlekraft. Gennem Nederlaget rejser Rusland sig til en frigörende og lykkelig indre Udvikling.

I denne skæbnesvangre og følgerige Kamp blev Leo Tolstoy Deltager. Han meldte sig ved Hæren, og da han var uddannet som Artillerist, fik han en Deling af et Batteri at kommandere i en af Sebastopols Bastioner. Fra Idyllen i de afsides Bjærgegne rykkes han pludselig midt ind i en af det historiske Menneskelivs voldsomste Brydninger og faar samtidig en ny vid Mark for Studium og Digtning. Hans Grublen over Liv og Død stilles her, foran de tusende Ildsvælg, i et frugtbart Forhold til den virkelige Verden og skaber derunder et forunderligt Digterværk: *Fortællinger og Skildringer fra Sebastopol.*[1])

Dette Arbejde er kun lille af Omfang og beskedent i sin Form, men der findes sikkert ikke nogen Krigsskildring i Verden, som kan maale sig med denne i Sandhed og Fylde. Med faa Ord giver han os et Indtryk af Magtens store Poesi og Skuespillets glimrende Virkning paa den vidtstrakte Scene; men derefter fører han Læseren ind i Krigslivets enkelte Optrin, de enkelte Menneskers Lidelser, Forhaabninger og daglige Tanker. Som en stor Læge blotter han de blodige Saar og paapeger med samvittighedsfuld Nöjagtighed, hvor dybt det kolde Jærn er trængt

[1]) Oversat af W. *Gerstenberg* 1884 (Lehmann & Stages Forlag).

ind i det levende Kød. — Og der er Lægedom for mange daarlige Drömmerier i hans ærlige Paavisning. Alle falske Billeder af krigerisk Heltedaad, som Folk kan male, der ikke kender den rædselsfulde Virkelighed, maa med Skam vende sig omkring for dette mægtige Livsbillede. Selv den, der aldrig har oplevet en Krig, føler ved Læsningen, at saaledes maa det gaa til i Virkeligheden, og forstaar, at Krigen er en uhyre Ulykke og Skam for Menneskeheden. »Det er Krigen — ikke saaledes som man tænker sig den, naar de pyntelige Soldater marcherer forbi i snorlige Linjer og Geledder, til Musikkens Klang og Trommernes Lyd, med vajende Faner, Generalerne og de höje Officerer foran, tumlende sig paa deres Heste, men Krigen, som den virkelig er, fuld af blodige Rædsler, Lidelser og Død.«[1])

Til den anden Side beskæmmer dette mageløse Værk dog ogsaa dem, der gör sig en Fornöjelse af at omtale Krigen som bare Dyriskhed og Slagteri. Tolstoy viser, hvorledes der under disse uhørte Rædsler og Farer lever Folk, hvis menneskelige Natur ikke kvæles men udfolder sig forunderlig jævnt under det daglige Pligtarbejde og røber sin Livskraft ved at finde sig tilrette under de fortvivlede Forhold, ja, som ytrer sig i en lystig og barnlig Glæde, saa snart der undes den et lille Pusterum i Trængslerne. Især faar han os til at beundre de menige Soldaters taalmodige og trofaste Pligtopfyldelse og lader os ane, at der dog findes noget, der tör kaldes Fædrelandskærlighed i deres rörende Offervillighed for det fælles Bedste, »for Czaren og det hellige Rusland.«

Vi følger med Forfatteren ind i den store Raadhussal, hvor der ligger en halvhundrede haardtsaarede eller amputerede Soldater. — »Hvor er du saaret?« siger du tøvende og ængstelig til en gammel Matros, der ikke er

---

[1]) »*Fra Sebastopol*«, S. 13.

andet end Skind og Ben. Siddende overende i sin Köje følger han dig med sit troskyldige og godhjærtede Blik, der ligesom vinker dig nærmere. — »I Benet!« svarer Matrosen; men Folderne paa Sengetæppet viser dig i det samme, at det ene Ben er sat af ovenfor Knæet. »Gud ske Lov! nu kan jeg snart blive udskrevet!« tilföjer han. — »Naar blev du saaret?» — »For sex Uger siden, Deres Velbaarenhed!« — »Gör det ondt endnu?« — »Nej, det værker kun noget i Læggen, naar vi har daarligt Vejr.« — »Hvordan gik det egentlig til, at du blev saaret?« — »Jeg var oppe i Bastion 5, Deres Velbaarenhed, da de bombarderede os for förste Gang. Ligesom jeg havde rettet Kanonen og skulde hen til Skydeskaaret ved Siden af, kom der en Kanonkugle, som slog mig paa Benet; jeg fik en Fornemmelse, som om jeg traadte forkert, og væk var Benet.« — »Men gjorde det da ikke forfærdelig ondt?« — »Nej, ikke synderlig. Det var, ligesom om jeg fik et Puf af en gloende Jærnstang.« — »Naa, men bagefter?« — »Bagefter havde jeg ingen Smerter. Det var först, da de strammede Huden sammen om Benstumpen, at jeg mærkede en löjerlig kløende og sviende Fornemmelse. Men man maa bare la' være at *tænke* derpaa, Deres Velbaarenhed. La'r man være at tænke, gör det heller ikke ondt. Naar bare Menneskene vilde la' være at tænke!« — En Kone med graa, stribet Kjole og sort Törklæde om Hovedet kommer nu hen og blander sig i Samtalen. Hun giver sig til at fortælle om Matrosen, om hans Lidelser, om hvordan han i fire Uger svævede mellem Liv og Død, om hvordan han som saaret laa paa Baaren og bad om at blive oppe paa Bastionen for at se paa Skydningen; videre om hvordan Storfyrsterne havde talt med ham og foræret ham 25 Rubler, hvorledes han havde erklæret at ville tilbage til Bastionen for at vejlede og lære det unge Mandskab, da han nu ikke selv kunde tage fat. Konen fortæller alt dette uden at trække Vejret en

eneste Gang; hendes Öjne lyser af Henrykkelse, idet hun skiftevis ser paa dig og Matrosen; denne har nu imidlertid vendt Ryggen til hende og piller i noget Charpi, som ligger paa hans Hovedpude. — »Det er min Kone, Deres Velbaarenhed!« forklarer Matrosen med et Udtryk i sit Ansigt, som om han vilde sige: »Aa, undskyld hende. Gud og hver Mand véd jo, at Fruentimmerne kun kan sige Dumheder.« — Nu begynder du at faa Blik for, hvad der virkelig bor i Sebastopols Forsvarere, føler ret din egen Lidenhed i Sammenligning med dette Menneskes Storhed. Hvor kunde du ikke have Lyst til at tolke ham din Sympathi og Beundring; men hvorledes finde Ord for din Følelse?« Du böjer dig derfor i Tavshed for den gamle, naive Sømands Sjælsstorhed og Sjælsstyrke, for hans Beskedenhed og Finfølelse, der gör ham det pinligt at høre Tale om sine egne Fortjenester, og gaar saa videre uden at kunne faa andet frem over dine Læber end: »Gud give, du snart maa komme dig!«[1])

»*Fra Sebastopol*« bestaar af tre Afsnit, som oprindelig udkom hver for sig efter hinanden, »*Sebastopol i December*« (1854), »*i Maj*« (1855) og »*i August*« (s. A.). Det er tre Besøg i den belejrede Fæstning, der tilsammen giver Indtryk af den voxende Kamp og Nød. I *December* er Stemningen endnu ret munter og forhaabningsfuld, i *Maj* kuer Bombardementets Torden alles Sind, i *August* føler man, at nu er det ikke til at holde ud længere.

Tolstoy fører os paa det förste Besøg til Sebastopol fra Nordsiden af den Bugt, som danner Byens Rhed. Vi sejler i en lille Robaad over til den egentlige By. Rundt om paa Rheden ligger de russiske Skibskolosser, omsværmede af Kanonbaade. Paa den anden Side ser man de smukke hvide Huse i Sebastopol. Ved Udsejlingen til det aabne Hav til Højre viser en hvid Skumstribe i Vandet

---

[1] »*Fra Sebastopol*«, S. 8—11.

det Sted, hvor de sænkede Orlogsskibe spærrer Indløbet. Den heltemodige Admiral *Kornilov* har med Sorg maattet bore sine Skibe i Sænk og ligger nu ovre i Bastionen *Malakhov* med sine Søgutter og store Skibskanoner, der gör udmærket Nytte mod Franskmændene. Længst ude i Synskredsen vugger den fjendtlige Flaade stolt paa Bølgerne.

Saa snart Baaden støder til Land paa Sebastopolsiden, mødes man af en travl Vrimmel af Soldater, Matroser, Sælgekoner og Bønder. Paa Havnepladsen ligger Kanoner, Lavetter og Bjælkestabler, rustne Kugler og Bomber imellem hinanden. — Alle de travle Mennesker passer hver sit som en dagligdags Dont, der er intet ophöjet eller gribende ved deres Færd. Men træder man ind paa Lazarettet, saa faar man Alvoren for Öje. Der er det vi træffer den gamle Matros. I en anden Seng ligger der en Matroskone, som har mistet Benet, da hun vilde ud i Bastionen med Middagsmad til sin Mand. Mest rystende er det dog at overvære Amputationerne, hvor den krumme Kniv skærer i de sunde, hvide Lemmer, og afskaarne Arme og Ben kastes hen i en Krog. — Man trænger til at faa Luft og gaar atter ud paa Byens Gader, hvor det vrimler af flotte Damer og lapsede Officerer med fine hvide Handsker. Rundt om paa Restaurationerne sidder de og kræser i Maden, mens de taler let om Livet ude i Bastionerne og deres faldne Kammerater. Ivrigst fortæller de om deres egne Heltebedrifter, idet de udmaler deres Adfærd saaledes, som de bagefter ønsker, at den havde været. Det er et ofte genkommende Træk hos Tolstoy, at Folk, som har været i Slag, bagefter forføres af deres Indbildningskraft til at lave de mærkeligste Lögne.

Fra dette civiliserede Gadeliv vandrer vi ud til en af Bastionerne, Nr. 4, hvor Tolstoy selv gjorde Tjeneste. Vejen gaar ad en Hovedgade, som er spærret med en Barrikade. Udenfor denne er Husene forladte. De nærmeste

er uden Ruder, med Brædder for Dørene og hist og her med afskudte Hjörner. Længere fremme skraaner Gaden nedad, og her er Husene forvandlede til sammenskudte Grusdynger. Foran os ligger en stejl Höjde, hvis øverste Del er sort, tilsølet og gennemrodet af Løbegrave, det er Bastion 4. Nu møder man ikke længer Kvinder, men kun Soldater, som gaar rask til, og Ambulancer, som bærer de saarede ind i Byen. Kuglerne begynder at pibe og synge omkring en, man faar Lyst til at forlade Vejen og krybe ned i Løbegravens gule Dynd, men da alle, som man møder, gaar sorgfrit og kækt, skyder man Hjærtet op i Livet og gaar paa. Vi føres ind i Redouten Jason og i Bastion 4, hvor de raske Matroser fyrer Kanonerne af. Hvert Öjeblik kommer der Svar fra Fjenden. En Matros saares dødelig og bæres bort med et »Farvel, Brødre«. — »Ja, saadan gaar der hver Dag syv eller otte Mand i Løbet,« siger Søofficeren — og i det samme gaber han og ruller sig en ny Cigaret.

Men de jævne Sømænds Færd her ude i Bastionen lærer os, hvad det er for en mægtig Drivfjeder, der faar disse Folk til at føle sig lige saa sikre og trygge i deres daglige Arbejde som andre Mennesker, skönt de er udsatte hundrede Gange saa meget for Fare og endda maa udholde Slid, Slæb, Nattevaagen og et pinligt Ophold i Snavs og Dynd. »Dens Navn er — Kærlighed til Fædrelandet«. — »Dybe og varige Spor vil Sebastopols Forsvar efterlade over hele Rusland, længe vil det leve i Folkets Bevidsthed som et mægtigt, storslaaet Heltedigt, som et Digt, hvori det russiske Folk er Helten.«[1])

* * *

Anden Gang fører Tolstoy os ind i Sebastopol i *Maj Maaned 1855.* Endnu efter et halvt Aars Forløb staar

---

[1]) *»Fra Sebastopol«,* S. 30.

Franskmændene paa de samme Höjder og stirrer over mod de gule Lerbastioner med deres Skydeskaar og truende Kanonmundinger, mens Russerne ligeledes stadig ser de røde og blaa Franskmænd myldre ved Kysten og i Løbegravene, og i al den Tid er Bomber, Kanon- og Geværkugler uophørlig og i Tusindvis flöjne fra Bastionerne til Løbegravene og fra Løbegravene til Bastionerne. — Inde paa Byens Boulevard spiller Regimentsmusikken, medens en ørkesløs Mængde af Damer og Officerer spaserer op og ned under Træerne. Stabskaptejn Michajlov kommer vandrende i Ewaldske Drömmerier: Major—Oberstlöjtnant —Oberst—General og saa hjem og gifte sig med sin gode Vens yndige Kone, som til den Tid er bleven Enke. Han blander sig imellem Officererne og vover sig i Samtale med nogle af de fornemme, trods det store Skel mellem Adjutanter og Stabsofficerers Aristokrati og de simple tjenstgörende ved Regimenter og Batterier. Elskværdigst er Artilleristerne og Søofficererne, hvis Opførsel bærer Præg af fordringsløs Dannelse og Sagkundskab. — Om Aftenen vandrer Michajlov med allehaande Tanker om Død og Forfremmelse ud i sin Bastion. Vil han komme til at udmærke sig, eller vil han blive ramt i Nat, og bliver det i Arm eller Ben, Bryst eller Mave. Det indgroede Pligtbegreb maa til for at holde ham oppe over saadanne pinlige Anelser.

Atter føres vi paa Besøg i Lazarettet med dets klumre Luft af Saar, Feberaande og Bærernes Uddunstninger. En ældre og en ung barmhjærtig Søster færdes imellem Sengene. Ved et Bord sidder en Læge og noterer de latinske Navne paa Saarene, som hans Fæller raaber op fra hver sit Hjörne af Salen, mens de undersøger de nykomne saarede. — *Fractura femuris complicatà!* (Kompliceret Laarbrud). — *Perforatis capitis!* (Gennemtrængende Saar i Hovedet). — *Perforatio pectoris! — moritur!* (Saar i Brystet — han dør).

Næste Dag gör Russerne et Udfald. Den unge Junker, Baron Pest er med og dræber en Franskmand. Mens han stormer sanseløs afsted som i Drömme, er der et Menneske, som tumler baglæns over paa ham og er lige ved at rive ham omkuld. En Stemme raaber til ham: »Stød ham ned! hvorfor staar du og glor?« Saa er der en, som griber et Gevær og stikker med Bajonetten ind i noget blødt. »Ah Dieu!« lyder i det samme en gennemtrængende, klagende Røst, og først da gaar det op for Pest, at han har gjort det af med en Franskmand. Först smider han af Rædsel sit Gevær, men derefter farer det som et Lyn igennem ham, at han er en Helt. I en Fart samler han atter Geværet op, raaber Hurra som de andre og løber bort fra den dræbte Franskmand. Denne Bedrift praler han siden af til enhver, som gider hørt det.

Efter Kampen er der Vaabenhvile. Franske og russiske Soldater mødes imellem Skanserne og snakker op til hinanden, saa godt de kan, i al Gemytlighed. Officererne giver hinanden Smaaforæringer og roser høfligst hinandens Landsmænd for deres store Tapperhed. — »Paa Bastionerne og i Løbegravene vajer de hvide Flag, men i det friske grönne Græs nede i Dalen ligger der fuldt af blodige Lig. Den skönne Sol sænker sig ned mod det blaa Hav, hvis rolig vuggende Bølger belyses af dens gyldne Straaler. Mennesker strömmer sammen i Tusindvis for nysgerrig at se paa hverandre. Ven og Fjende taler sammen og smiler velvillig til hinanden. Og det er Kristne, alle bekendende sig til det store Bud: »Du skal elske din Næste som dig selv!« der nu staar og tager deres Gerning i Öjesyn uden i samme Nu at falde paa Knæ for den, som, da han skænkede dem Livet, samtidig indpustede i enhver Sjæl ikke alene Frygt for Døden, men ogsaa Kærligheden til det gode og skönne. At tænke sig, at disse Mennesker fører Krig med hverandre, i Steden for lykkelige og glade at falde hverandre om Halsen som Brødre!«

Her ser man og forstaar, hvorfra Alvoren er hentet i den gamle Tolstoys Formaning: »Husk Herrens Bud! Du skal ikke slaa ihjel!«

* * *

I sidste Afsnit »*Sebastopol i August Maaned*«, samler Fortællingen sig om de to Brødre Michail og Vladímir Koselzov. Michail er en ældre Löjtnant, som har været saaret og nu vender tilbage til Tjenesten. Vladímir er en ung Fændrik paa 16 Aar, der lige er kommen fra Kadetskolen i Petersborg, en smuk Yngling med friske Öjne, røde Kinder og krøllet Haar. »Naar man saa ham med sit barnlig glade og uskyldige Ansigt og med opknappet Vaabenfrakke, saa den røde Skjorte kom til Syne, med en Cigaret i Haanden og lænende sig til Trappens Rækværk, var hele hans Skikkelse saa smuk og indtagende, at man ikke kunde se sig mæt paa ham.« — Brødrene mødes paa en Poststation nord for Sebastopol og kører i samme Vogn til Byen. Allerede paa lang Afstand høres Skydningen meget tydelig. Snart ryster Luften i et Skrald saa voldsomt, at man uvilkaarlig farer sammen. Snart høres der som et Række Trommehvirvler, afbrudte en Gang imellem af et øredøvende Drön, og snart smelter alle disse forskellige Lyd sammen til et langt rullende Tordenbrag, lige saa stærkt og mægtigt, som naar Uvejret er over Hovedet paa en. Det hedder sig overalt, at Bombardementet i den sidste Tid er blevet ligefrem forfærdeligt. — Fra Nordsiden af Rheden gaar Brødrene over den ny Pontonbro, som Russerne nu har slaaet over til Sebastopol. Vandet skyller i den mørke Aften over Broens Planker. Saa snart de er komne over, faar de at vide, at Stormen ventes hver Dag. — Hele den stolte By har skiftet Udseende. Nu træffer man ingen Kvinder mere, og alt det selskabelige Liv er fejet bort fra Gaderne. — Brødrene skilles ad. Michail gaar ud i sin Bastion og

bliver hjærtelig modtaget af sit gamle Kompagni. Soldaterne ligger ude i Blenderingen, og en af dem læser höjt i én Andagtsbog. I Kassematten ved Siden af træffer han Officererne, der sidder og spiller Hazard. — Imidlertid maa Vladímir alene i den mørke Nat opsøge den Kaserne i Byen, hvor han skal melde sig, og da den unge Fyr er skilt fra Broderen, overfaldes han i Ensomheden af den voldsomste Angst for den Dødsfare, han selv letsindig har vovet sig ind i. Næste Dag udkommanderes han til Bastionen, og nu har Angsten udraset. Da han er sat til et bestemt Arbejde og ikke længer er alene, føler han sig helt modig. Han hilser med sin ungdommelige Røst Soldaterne: »God Dag, Börn!« og gaar glad i Spidsen for dem ud til den farlige Tjeneste i Malakhov. Vel ryster det ham dybt, da han ser fire Matroser hive det halvnøgne, blodige Lig af en Kammerat ud over Brystværnet; men den raske Skydning opmuntrer ham, saa han tilsidst helt kaad med røde Kinder springer op paa Skansevolden og ser ud efter Fjendernes Løbegrave, og inde i Blenderingen finder han sig saa hyggelig tilmode, som naar han i sin Barndom legede Skjul og gemte sig i et Skab eller under sin Moders Skörter.

Næste Dag stormer Franskmændene Malakhov, og begge Brødrene falder.

Efter Malakhovs Fald turde Russerne ikke blive i Sebastopol. De sprængte alle Bastioner og Oplagshuse og drog i den mörke Nat ud af Byen over Pontonbroen. Alt som den tætpakkede Ström af Soldater, oplyste af de blodrøde Skær fra de sprængte Værker, kom over Vandet, gik der et Befrielsens Stik igennem Rækkerne. Alle blottede Hovedet med en andægtig Følelse og gjorde Korsets Tegn. »Men derefter fulgte en anden endnu stærkere Følelse, en Blanding af Skam, Anger og Harme, der pinte og nagede enhver af dem. Alle som en saa de over mod det forladte Sebastopol, knyttede Hænderne og sukkede dybt og bittert.«

Enhver Dansk, som læser »*Fra Sebastopol*«, kommer uvilkaarlig til at tænke paa Dybbøl. Tolstoys Indtryk er er næsten overalt de samme, som alvorlige danske Soldater i 64 blev fyldte med og bragte hjem. — Ja, der er *Sandhed* i denne Skildring! —

»Hvor er Helten?« spörger Forf. et Sted, »og hvor er Skurken i Fortællingen? Der findes ingen. Alle Personer er Mennesker, grebne ud af Livet med deres gode og slette Sider.« — »Og dog findes der en Helt, som jeg elsker med hele min Sjæls Styrke, og som jeg har forsøgt at fremstille i hele hans Skönhed. Denne Helt, som altid har været, er og vil vedblive at være skön, hedder — Sandheden.«

* * *

Tolstoy havde selv under Kampen gjort Tjeneste i den meget udsatte *4de Bastion.* Den 4de (16de August) var han med ved et mislykket Udfald og digtede bagefter en lystig *Nidvise* om de russiske Generaler. Han laa efter Slaget med en Flok Kammerater omkring Vagtilden, og da fik de den Idé at ville synge en munter Rundsang. Hver af Officererne skulde paa staaende Fod lave et Vers. Men det vilde ikke rigtig gaa. Næste Dag sang Tolstoy sin Vise for Kammeraterne, og det varede ikke længe, för hele Hæren sang den. Denne Vise blev afgörende for Digterens Liv. Han var den Gang ærgerrig og vilde gærne være Flöjadjutant hos Storfyrst Michail Nikolajewitsch. Hidtil havde han været ualmindelig vel anskreven hos sine Foresatte. »*Sebastopol i December*« var nylig udkommet, og Kejser Alexander havde læst den. Han syntes godt om den, og da han vidste, at dens Forfatter laa i fjerde Bastion paa et af de mest udsatte Punkter i Sebastopol, havde han givet Befaling til, at han skulde fjærnes derfra, og derfor var Tolstoy efter Udfaldet blevet sendt som Kurér til St. Petersborg. En Dag kom General Filosofov til ham og gav ham Ordre til at møde hos

Michail Nikolajevitsch. Tolstoy var henrykt, for han troede nu at have naaet det höjeste Maal for sin Ærgerrighed. Da meddelte Storfyrsten ham, at han maatte give Afkald paa den forønskede Stilling, eftersom det var blevet bekendt, at han var Forfatter til Smædevisen om Fyrst Gortschakov og de andre Befalingsmænd. — For nylig har Leo Tolstoy selv fortalt dette Træk[1]) og tilföjet: »Naa, nu beklager jeg det ikke, men dengang var jeg meget ulykkelig.«

Hans Ærgerrighed tog dog snart en anden, mere frugtbar Retning. — Otte og tyve Aar gammel rejste han efter Krigens Ophør til St. Petersborg, hvor han gjorde sin Indtrædelse i den literære Verden.[2])

4. Udenlandsrejse, Giftermaal, literære Hovedværker.

Vi kommer nu til Leo Tolstoys kraftige Manddomsaar, der falder sammen med den lykkelige Reformperiode under Kejser Alexander den anden. — Alle gode Kræfter er efter Krimkrigen optagne af Arbejdet for Landets indre Opkomst, især gennem Bøndernes Frigörelse og Almuens Oplysning. Og Tolstoy, som hidtil kun havde levet for sin personlige Udvikling, kaster sig nu med Iver ind i et mangfoldigt Arbejde for det almene Vel. Paa sine Godser indfører han en Mængde Reformer, og med sine Skrifter tænker han sig ligeledes at ville gavne Menneskeheden.

Sammen med en Flok jævnaldrende Forfattere, hvoriblandt Turgenjev, Grigorovitsch og Gontscharov begynder han i 1856 et Tidsskrift, kaldet »*Samtiden*«. Alle Medarbejdere findes samlede paa et Billede fra Marts 1856, hvor Tolstoy endnu er i Uniform. Georg Brandes giver

---

[1]) *R. Løvenfeld: »Hos Leo Tolstoy«*, S. 51—52.

[2]) *»Livsspörgsmaal«*, S. VIII.

følgende Karakteristik af Tolstoys Udseende.[1]) — »Det er den ikke trediveaarige Officer med det militære Overskæg, det reglementmæssigt klippede, glatte Haar og det allerede sære, studse og dybe Blik, den udtryksfulde Mund, spörgende og usikker, et urovækkende Ansigt, røbende en sky og voldsom Sjæl. Alle de andre er saa tæmmede, saa bløde ved Siden af ham, uberegnelig, som han synes, og naivt trodsende.« — Der var sikkert mere af god Vilje og frugtbar Opfindsomhed end af praktisk Sans og rolig Orden i de mange Foretagender, hvortil Ideerne udsprang i dette mærkelige Hovede. Netop i disse Aar gav han i Fortællingen »*Fyrst Nekliudoff*«[2]) en meget kritisk Fremstilling af sine Livsplaner, da han som 19aarigt Menneske förste Gang tog sine Godser i Besiddelse og vilde göre godt blandt Bønderne. Men sikkert har han ti Aar efter maattet göre lignende bedrøvelige Erfaringer. — Derfor glædede han sig des mere ved den ubetingede Ros, han vandt blandt Hovedstadens Skönaander ved sine poetiske Arbejder.

Han delte paa denne Tid sine literære Kollegers Anskuelse, at Livet frembyder en stadig Udvikling, der væsentlig skyldes Tankens Forkæmpere, hvoriblandt igen Digterne har störst Indflydelse. »Vort Kald bestaar i at belære Menneskene.« — Imidlertid vilde han dog ikke nöjes med at virke til Menneskehedens Belæring som Digter. — Han vedblev samtidig at arbejde paa sine filantropiske Planer hjemme paa Godset, og for at kunne göre dette med bedre Held foretog han i Aaret 1860 en *Studierejse til Vestevropa.* — I Juni opholder han sig i *Berlin,* hvor han bl. a. besøger Haandværkerforeningen, Skolerne og Fængslerne. Derfra gaar Rejsen til *Sachsen,* hvor han slutter Venskab med *Berthold Auerbach,* der

[1]) »*Indtryk fra Rusland*«, S. 475.

[2]) Oversat fra fransk af *Holger Sinding* i »*Bibliothek for de tusen hjem*«.

var kommen ind paa at virke som Folkedigter. Efter en Udflugt til *Wartburg* skriver han i sin Dagbog kun de Ord: »Luther er stor!« I Juli træffer han i *Kissingen* sammen med *Fröbel* og studerer Pædagogikkens Historie. Om Vinteren maa han følge sin syge Broder *Nikolaus* til Middelhavskysten og har den Sorg at miste ham i Hyères ved Nizza. Derefter rejser han til *Italien, Schweitz* og *Frankrig,* lever en Tid i *Paris* sammen med Turgenjew og tager saa over *London* til *Bryssel.* Her lærer han bl. a. den socialistiske Agitator *Proudhon* at kende. Næste Foraar kommer han igen til Tyskland. I *Weimar* kommer han sammen Liszt og bliver indført ved Hoffet. Samtidig studerer han den derværende Börnehave og beslutter sig til at oprette Skoler i samme Stil paa sit Gods. Fra *Jena* fører han den unge Mathematiker Keller med sig hjem til Rusland, for at han skal forestaa Skolevæsenet paa Jasnaja Poljana. — Selvfølgelig har Leo Tolstoy paa sin vidtløftige Rejse ogsaa forstaaet at nyde Kunsten og Naturen i fuldt Maal; men ovenstaaende Notitser, som er hentede fra hans Dagbog[1]), viser tydelig nok, hvor magtpaaliggende det var ham at ruste sig til et praktisk Reformarbejde.

* *
*

Da han kom hjem foretog han sig imidlertid et andet Skridt, der viste sig baade praktisk og lykkeligt, idet han friede til en ung og smuk Pige i Nabolaget. — Den nuværende *Grevinde Tolstoy* er Datter af den tyskfødte Læge Dr. *Andreas Börs* i Moskva og en russisk Adelsdame, hvis Forældre ejede et Gods 8 Mil fra Jasnaja Poljana. Hun er født i Aaret 1845 og har kendt Leo Tolstoy fra sine Barneaar, da han kom meget i hendes Forældres Hus. I Aaret 1862 i August Maaned var hun med sin Moder og sine Søskende i Besøg paa Jasjana

---

[1]) *R. Lövenfeld: Hos Leo Tolstoy,* S. 102 flg.

Poljana paa Rejsen ud til Bedsteforældrene i *Ivizy*. Greven var usædvanlig elskværdig, og et Par Dage efter, at de var rejst, kom han ridende over til Ivizy og friede paa samme mærkelige Maade, som han siden lader Ljevin i »Anna Karenin« fri til Kitty, nemlig ved at skrive Begyndelsesbogstaverne af en Kærlighedserklæring med Kridt foran hende. Hun forstod ham strax og svarede Ja, og da de havde overvundet Faderens Betænkeligheder ved at give sin Datter bort i saa ung en Alder, holdt de deres Bryllup. Siden har de levet særdeles lykkeligt sammen og har nu i alt ni levende Börn, foruden syv, som er døde. Grevinden skal være en saare smuk Dame med blond Haar og store lyseblaa Öjne.

* * *

Omtrent samtidig med sit Giftermaal begyndte Tolstoy at arbejde paa sin store historiske Roman »*Krig og Fred*«.[1]) Ved Krimkrigen, og hvad der fulgte efter, var hans Sans for Fædrelandets Historie bleven vakt, og han syslede med flere Planer til en digterisk Fremstilling af et eller andet af dens mindeværdigste Tidsrum. En Tid lang havde han i Sinde at skrive en Roman fra *Peter den stores* Dage; men hans Virkelighedssans krævede et Emne, som laa vor Tid nærmere, saa at der kunde være en levende Overlevering at grundlægge Skildringen paa. Derefter tænkte han paa at fortælle om »*Dekabristerne*«, som gjorde Oprör i 1825, men herved kom han for nær ind paa Samtiden, idet han ikke kunde undgaa at nævne endnu levende Personer. Han valgte da *Napoleonstiden*, der laa som en afsluttet Hovedepoke, hvorfra han igennem mundtlig Fortælling havde modtaget en Mængde dybe Minder. Baade hans Fader og Bedstefader havde jo levet dengang, og Faderen havde taget Del i Krigen.

---

[1]) Paa Dansk ved *Edvard Brandes* 1885. (*P. G. Philipsens* Forlag.)

»*Krig og Fred*« er en gennemført Fremstilling af en stor Tidsalders historiske Begivenheder og daglige Liv, Rusland i Kamp med Napoleon ved Austerlitz, ved Friedland og under det store Vintertog til Moskva, og Livet hjemme i St. Petersborgs stive Hofkredse, i det mere gemytlige Selskab i Moskva og ude omkring paa Herregaardene. Billedet er saa bredt anlagt, at dets eneste Begrænsning ligger i de historiske og nationale Forudsætninger. Ganske vist er det kun Livet i de adelige Kredse, der skildres, fordi det er dette, Digteren kender af Erfaring og gennem Slægtens Minder; men da Adelen i hine Tider var den eneste Stand, der havde Betingelser for at leve med i de store Begivenheder, bliver dens Historie væsentlig ét med hele Folkets.

Aldrig har en Digter siden Shakespeares Dage formaaet at samle et saa alsidigt og farverigt Livsbillede som dette. Her findes alt. Konversationen i de fine Kredse, Visitter, Middagsselskaber, Baller, Svirelag og voldsomme Væddemaal, höjt Spil og Dueller. Stille dagligt Liv paa Landet, Skoletimer, alvorlige Samtaler, Liv i Lönkammeret, Barnefødsel og Dødskamp, Kærligheden i sine mangfoldige Skikkelser. Og Livet i Felten, Marcher, Mønstringer, Lejrliv og storartede Kampscener, pragtfulde Revuer med Glansen af Majestæternes Nærværelse, diplomatiske Forhandlinger og berömte historiske Optrin. Alle disse Scener omkranses af de skönneste Naturskildringer og gennemglødes af de varmeste Pulsslag fra Menneskehjærtet med sine forunderlige Lidenskaber, Ungdomsjubel, Elskov, stolte Fremtidsdrömme, Fædrelandskærlighed, Grubleri, Livslede, Dødsfrygt, Letsind og religiøst Alvor, mægtig Begejstring for det fælles og dybeste Trang til Ensomhed. Alt, hvad der kan bevæge et Hjærte er taget med for at sætte det store Drama i Gang.

Men trods al denne Fylde er Handlingens Grundlinjer dragne stærkt og klart, og de enkelte Personer tegnede

med slaaende Ejendommelighed. Man ser dem for sig som virkelige, levende Mennesker og følger deres Udvikling igennem Forholdenes mangeartede Sammenspil. Hver Familie fremtræder med et karakteristisk Særpræg, der kommer igen hos dens forskellige Medlemmer. Og hele Slægten staar for os med et tydeligt Fællespræg af sin historiske Tidsalder, rodfæstet i Fortiden og bestemmende for Efterslægten. Man maa beundre den Sikkerhed, hvormed Forfatteren træffer den historisk rigtige Stemning og den Rigdom af oplysende Smaatræk, hvormed Tidens Ejendommelighed overalt er fremhævet. — Den moderne Romans brede Fortælling er her i enhver Henseende bleven ophöjet til virkelig stor Kunst. »Naar man har læst denne Roman« — siger en aandrig fransk Forfatter — »forekommer alt andet i Nutidsliteraturen en *smaat* bagefter.«

»Krig og Fred« er et stort russisk Nationaldigt; men igennem det særlige Folkepræg fornemmes overalt den dybe almenmenneskelige Grundtone, der giver dette Værk en sikker Plads i Verdensliteraturen.

Det vilde blive for vidtløftigt selv i korte Træk at gennemgaa alle de Scener, som rummes paa Bogens 1550 Sider. Vi nöjes derfor med nogle Ord om enkelte Hovedpersoner. — *Peter Besukhov* er en uægte Sön af den gamle, hovedrige Grev Besukhov, en fornem og majestætisk Herre fra den store Katharinas Tid. Fra sit 10de til sit 25de Aar er han bleven opdragen i Udlandet. I Aaret 1805 kommer han hjem til Rusland, fuld af moderne Ideer, og optræder i det fine Selskab i Petersborg, hvor alle er optagne af Bonapartes Uforskammetheder og Udsigterne til en Krig imod ham. Peter er stor, svær og kejtet, med Briller og kortklippet Haar. Han færdes som en ung Björn imellem de fine Herrer og Damer og forfølger troskyldig og ivrig ethvert Samtaleemne, der optager ham, langt ud over den lette Konversations Grænser, forsvarer Napoleon og modsiger kækt enhver dannet Mening. Den

fine Hofdame, Frk. Scherer, i hvis Salon han er sluppen ind, betragter med Skræk den kolossale Fremtoning, fordi hun stadig venter Taktløsheder af ham og i sit Hjærte frygter det gode, ærlige, paa en Gang frygtsomme og opmærksomme Blik, som skiller ham fra hele det øvrige Selskab.

Peter skal vælge sig en Livsbane; men han kan ikke bestemme sig og fordriver derfor Tiden i Lediggang og voldsomme Lystigheder sammen med daarlige Kammerater. — Fadererens Sygdom kalder ham imidlertid til Moskva, og efter den gamles Død arver han med Czarens Tilladelse hans Greverang og store Godser. Men hans grublende og vaklende Natur mangler Energi til at gennemføre de store Opgaver, der saaledes bliver ham forelagt. Usikker og ligegyldig lader han gode Venner ordne hans Forhold, og viljeløst, halvt modstræbende føres han ind i Ægteskab med Hofmanden Fyrst Basilius Kuragins Datter *Helene*. — Hun glimrer i Selskabslivet ved sin skönne nøgne Buste over den pragtfulde hvide Baldragt, sin majestætiske Holdning og et straalende Smil, der ligesom tillader enhver at beundre hendes Dejlighed. Peter blændes og beruses af dette dejlige Legeme i hvide Draperier, men mærker siden, at det pragtfulde Hylster kun indeholder en tom og fordærvet Sjæl. Efter en Duel med hendes Elsker, den lidenskabelige og ondskabsfulde Löjtnant Dologhov, foregaar der en stormende Scene mellem Ægtefolkene, hvorunder den kolde Dejlighed aabent forhaaner sin naive Mand for hans Dorskhed. Peter bliver rasende, bryder med Helene og drager til St. Petersborg alene.

Paa Rejsen pines han af Skrupler over sit hidtilværende Levned og tumler fortvivlet med uløselige Spörgsmaal om Tilværelsens Mening. »Hvad er ondt, og hvad er godt? — Hvorfor skal man egentlig leve? — Hvad er Livet? — Hvad er Døden? — Hvad er det for en ukendt Magt, som styrer alt?« — Mens han venter paa en Station efter

nyt Forspand, kommer han i Samtale med en gammel Frimurer, Basdeiev. »Jeg maa tilstaa Dem,« siger Peter, »at jeg aldeles ikke tror paa Gud.« Men da raaber den gamle lidenskabeligt: »De *kender* ham ikke. Han er *her*, han er i mig — — han er i dig, i selve den gudsbespottelige Fornægtelse, som du nu udtalte. — — Men at fatte ham med Forstanden er umuligt. — — Det er ikke Aanden, som forstaar Gud, det er Livet, som lærer os at forstaa ham.« — Efter denne Samtale bliver Peter Besukhov Frimurer og prøver at leve et nyt Liv i menneskekærlig Virksomhed. Han rejser til sine mange Godser i Sydrusland og tager ivrig fat paa at indføre Forbedringer. Livegenskabet skal ophæves, der skal bygges Skoler for de smaa, og Hospitaler for de gamle. Men den snu Godsforvalter sörger for, at hans unge Herres Planer kun kommer paa Papiret. Alt bliver i Virkeligheden ved det gamle, og Peter selv synker ogsaa umærkelig tilbage i sit gamle, formaalsløse Levneds tungsindige Sløvhed.

Lykkeligst føler han sig, naar han kommer i Huset hos den elskværdige, livsglade Familie *Rostov*. Den gamle Grev Rostov, hvis Billede Digteren har tegnet efter sin Bedstefader, elsker store Selskaber og sætter sin Formne til ved sit ødsle Liv og höje Hazardspil, men han er i Grunden hjærtensgod og vil helst se det gode hos sine Medmennesker. Hans store Hjælpemiddel i ethvert indviklet Spörgsmaal er at finde alting godt. Med sin nervøse, følelsesfulde Kone har han fire vakre Börn. *Nikolaj Rostov* er en frisk, aaben, hidsig og blød Natur, henrykt over sit Hjem og begejstret for sin Kejser, som han kommer til at tjene som Husarofficer i Napoleonskrigene. Ved ham har Tolstoy tænkt paa sin egen Fader. Datteren *Natacha* er et forunderligt lille Pigebarn, en henrivende Skælm med spillende Öjne og brusende Haar, mager og behændig, ypperlig til at danse og synge, udmærket begavet og voldsom i sine Stemninger, i det hele en af de

mest indtagende unge Kvindeskikkelser, Literaturen har frembragt Alle, som ser hende, maa blive forelskede i hende.[1])

I dette Hus, med dets utvungne Livsglæde, Ungdom, Sang og Kommers glemmer Peter Besukhov sine Grublerier og forelsker sig i den fortryllende Natacha, som flere Aar efter, da den skönne Helene er død, bliver hans Kone og bringer Orden og Energi i hans daglige Liv og Studier. Men inden den Tid gennemgaar han endnu mange tunge Timer.

I den Vinter, da Napoleon trænger ind til Moskva og maa trække sig tilbage igen med frygtelige Tab, griber Fædrelandets Fare ogsaa Peter Besukhovs Sind. Han ofrer store Summer paa Landets Forsvar og deltager som Tilskuer i nogle af de hedeste Kampe. Under Franskmændenes Tilbagetog bliver han slæbt med som Fange og er nær ved at blive skudt. Men under disse nedtrykkende Forhold kommer han til at leve sammen med en lille fattig Soldat *Plato Karatajev,* der ogsaa er Fange, og af ham lærer han, at man kan leve lykkeligt under alle Livets Omskiftelser, naar man bærer sine Tilskikkelser med Taalmodighed under Forsynets Vilje. »Lykken er som Vand i en Fiskerruse, lader man den ligge, er den fuld, men naar man tager den op, er den tom.« Saaledes vinder Peter Besukhov omsider den Sjælefred, som han uden Nytte för har søgt i Menneskekærligheden, i Frimureriet, i selskabelige Glæder, i Vinen og i Selvopofrelsen, i det han henflyr til den fattige Menigmands simple og rolige Forsynstro. — Bagefter kommer dog Grublerierne igen. Tolstoy har endnu ikke selv fundet Løsningen paa Livets Gaader, derfor kan han ikke heller finde nogen tryg Udvej for Peter Besukhov; men det er meget ejendommeligt, at

---

[1]) Natacha skal i mange Træk minde om en Søster til Grevinde Tolstoy.

denne for en Tid finder Hvile netop der, hvor Tolstoy siden har fundet den store Løsning — i Bondens jævne Tro og Hengivelse i Guds Haand.

Det er aabenbart, at Tolstoy ved Peter Besukhov har tænkt paa sig selv, og dette forklarer tilfulde hans forkærlige Syslen med Besukhovs Grublerier, der paa sine Steder i sidste Halvdel af »Krig og Fred« sprænger Romanens elegante Form og bryder Fremstillingens Harmoni. Det er den tunge Side i Digterens egen Natur, der under denne Del af hans Arbejde atter har gjort sig uimodstaaelig gældende.

En anden Side hos Digteren selv genfindes i Peter Besuhovs gode Ven og afgjorte Modsætning *Fyrst Andreas Bolkonsky.* Hans Fader er en gammel Overgeneral fra Katharinas og Kejser Povls Tid, der nu lever et indesluttet Liv paa sit Gods *Lissy-Gory* sammen med sin eneste Datter, Maria Bolkonsky. Den gamle Fyrste er en lille mager, livskraftig Mand med buskede Bryn og raske Bevægelser. Han har indrettet sin Dag til regelmæssigt Arbejde. Om Formiddagen staar han et Par Timer ved Drejebænken, derefter skriver han paa sine Erindringer fra det tyrkiske Felttog og sover saa til Middag. Paa Slaget 2 træder han ind i Spisestuen, og i det samme skal Suppen bæres frem. Efter Bordet læser han, spaserer en Tur o. s. fr. Alting i det store Hus er ordnet efter hans Vilje og gaar som et Urværk, og alle ser med Ærefrygt og Ængstelse hen til den strænge gamle Husherre. Datteren Maria er en underlig tung Natur, der har uhyre svært ved at göre sin Fader tilpas, skönt hun ser op til ham med den inderligste Hengivenhed og Ærefrygt. Hun kan ikke lade være at bæve af Angst hver Morgen, naar hun træder ind i hans Stue for at faa en Time i Mathematik, og Undervisningen ender da ogsaa gerne med, at hun faar Bogen i Hovedet, fordi hun i sin Ængstelse og Forvirring ikke kan forstaa et Ord af den gamle Fyrstes

törre Forklaring. Hun er grim og uheldig i sin Optræden, men hendes sörgmodige Öjne har en forunderlig Glans, der giver det uskönne Ansigt et tiltalende aandeligt Udtryk. I Modsætning til sin Fader, der regner al Religion for dum Overtro, er hun inderlig gudfrygtig og from. Det er det eneste Forhold, hvori hun bestemt og bevidst gaar sin Fader imod. Trods hans Spot og Drillerier tager hun med aabne Arme imod alle »de Hellige«, som kommer til Egnen, og beder tit i sit Lönkammer for sin gamle Fader, at han dog i dette Stykke maa faa et andet Sind. I sin dybe Religiøsitet tager hun alt, hvad der for Resten bliver hende tilskikket, med from Hengivenhed. Hun bliver siden gift med Nikolaj Rostov. — Hvis det Billede, Tolstoy her har givet af sin egen Moder, er paalideligt, saa forstaar vi let, at det er fra hende, han har arvet det dybe religiøse Grundtræk i sin Natur, at det er hendes fromme Tanker, som ikke har kunnet udryddes i Sönnens Sjæl, men maatte føre ham til det alvorlige Livssyn, han nu hylder.

Fyrst Andreas slægter mere end Søsteren sin Fader paa. Han er en lille kraftig Mand med et afmaalt imponerende Væsen, der forstaar at göre sig gældende. I Modsætning til Peter Besukhov er han fuld af Energi og Ærgerrighed. Paa sin Faders Anbefaling er han bleven Adjutant hos den russiske Overgeneral *Michail Kutúzov* og higer brændende efter at göre sig berömt i det forestaaende Felttog. Hans Evner spaar ham en stor Fremtid. Allerede som ganske ung interesserer han sig for de store Forhold i Livet og søger at tilegne sig en Hærførers Overblik. Napoleon er hans Forbillede, og halvt ubevidst gaar han og venter paa den Dag, da han skal finde sit Toulon. Han har ægtet den smukke lille Fyrstinde Lise, hvis kvidrende Tunge henrykker alle St. Petersborgs unge Kavallerer. Men Fyrst Andreas føler sig snart ulykkelig ved at være knyttet til dette snakkesalige Væsen, der opløser Livet

omkring ham i bare Smaaligheder. Han behandler hende derfor med Foragt, og först efter hendes Død føler han med bitter Anger, at han har gjort hende Uret.

Med Fyrst Andreas føres vi til *Felttoget i Østrig* i Aaret 1805 og faar en mageløs Beskrivelse af Russernes Tilbagetog langs Donau og Fyrst *Bagrations* glimrende Kamp ved *Schöngraben,* som hindrede Napoleon i at omgaa Kutúzov. Derefter er vi Vidner til det store Trekejserslag ved *Austerlitz.* Imod den erfarne Kutúzovs Raad lader den unge Kejser Alexander sine Tropper rykke frem under almindelig Jubel. Men Napoleon kaster sig over de russiske Regimenter med overvældende Masser og jager dem foran sig. I vild Flugt løber Russerne forbi det samme Sted, hvor de fem Minutter för defilerede stolt forbi Kejseren. Da springer Fyrst Andreas af sin Hest, griber en Fane og løber frem. »Börn, fremad!« skriger han med gennemtrængende Røst og føler med det samme, at nu er »det store Öjeblik« kommet for ham. I Spidsen for en Bataillon stormer han op imod et russisk Batteri, som Franskmændene er ved at tage. »Han saa Artilleristerne foran sig. Nogle sloges, andre forlod Kanonerne og løb imod ham, han saa de franske Fortropper bemægtige sig vore Heste og vende vore Kanoner. Han var tyve Skridt fra dem, Kuglerne regnede ned om ham og mejede Folk ned for Fode; men hans Öjne var fæstede paa Batteriet og vendte sig ikke derfra. Der sloges en rødhaaret Artillerist med knust Chakot med en Franskmand om en Ladestok; det vilde, hadefulde Udtryk i deres Ansigter saa han tydeligt; man saa, de vidste ikke, hvad de gjorde. — — Nu kom en anden Fraskmand hen til de to kæmpende, og den rødhaarede Artillerists Skæbne skulde just afgöres. — Men Fyrst Andreas saa ikke Enden paa det. Han fik et saa voldsomt Slag i Hovedet, at han troede, det var fra en af hans Sidemænd. Smerten var ikke saa meget stærk som ubehagelig, den spredte

hans Tanker. — »Hvad er det dog, som er hændt mig? Jeg kan jo ikke staa mere? mine Ben svigter mig — — og han faldt om paa Ryggen. Han aabnede Öjnene for at se, hvad Enden blev med de to Franskmænd og Artilleristen, og om Kanonerne var frelste og kørte bort. Men han saa kun höjt over sig en umaadelig vid Himmel, mörkeblaa med smaa graaagtige lette Skyer. »Hvilken Fred og Ro!« sagde han til sig selv, »det er ikke, som da jeg løb, da de forskrækkede Ansigter stredes om Ladestokken; saadan drev ikke för Skyerne i denne uendelige Himmel! Hvor underligt, at jeg ikke har set det för, denne uendelige Dybde? Hvor jeg er lykkelig over endelig at have faaet Öjnene op for den. — — — Ja, alt er tomt, alt er Skuffelse undtagen det! Gud være lovet og takket for denne Hvile, for denne Ro! — — —«.«

Da Napoleon efter Slaget red over Valpladsen, talte han nogle opmuntrende Ord til den saarede Andreas, som endnu laa med en Stump af Fanestangen i sin Haand. Men i den saaredes Sind var der foregaaet en dyb Forandring. Den för saa beundrede Napoleon var nu bleven saa lille, saa ubetydelig i Sammenligning med det, som foregik imellem hans Sjæl og den uendelige Himmel. — Efter lang Tids Livsfare kommer Andreas Bolkonsky atter til Kræfter og rejser hjem. Hans Ærgerrighed er udslukket, han vil ikke mere i Krig.

Efter den lille Fyrstindes Lises Død, der beskrives paa en forunderlig gribende Maade, lever Andreas i flere Aar tilbagetrukkent med sine egne Tanker. Hans Sjæl har aabnet sig for Dødens store Spörgsmaal, men han kan ikke finde Hvile i den barnlige Tro. »Hvilken Lykke det dog vilde være,« tænkte han, »hvis alt var lige saa simpelt og ligefrem, som Marie synes at tro. Hvor det vilde være godt at vide, hvor man skulde bede om Hjælp og Bistand i dette Liv, og hvad der ventede os hinsides.« — Disse Tanker tærer paa hans Livskraft. Han

føler sig som viet til Døden og kan ikke mere faa Liv i sine stolte Drömme om Ære. Tilsidst falder han under Kampen i 1812.

I Fyrst Andreas har Tolstoy nedlagt sine egne udadstræbende Tanker og sin bitre Stemning over den naturlige Ungdomskrafts Tilbagegang og Død.

I det hele hviler der en mörk Stemning over sidste Del af »Krig og Fred«. I stort og smaat er Menneskene en Bold i Skæbnens Haand. Napoleon mener, at han som en klog Spiller kan føre det store Skakspil til Ende, men han er selv kun en ussel Brik i en höjeres Haand. »Omstændighederne« er de egentlige Sejrherrer i ethvert Slag. Derfor er Kutúzov den store Hærfører, fordi han taalmodig og passivt venter, til Lykken föjer sig. Napoleons Tog ind i Rusland, Moskvas Brand og den store Armés Undergang er alt et Værk af den dunkle Skæbne, som Mennesket ikke kan udgrunde men kun se og böje sig for.

Tolstoy har endnu ikke fundet Livsgaadens Løsning.

* * *

»*Krig og Fred*« udkom i Aarene 1865—68. Omtrent fra samme Tid stammer Novellen »*Huslig Lykke*«,[1]) hvor Tolstoy paa en udmærket fin Maade fortæller om Kærlighedens Opkomst og langsomme Hendøen imellem en midaldrende Mand og hans unge Kone. Bagved ligger der en bitter Stemning over Menneskets Afmagt. Tolstoy begyndte at nærme sig sit Livs mörkeste Aar. Det ivrige filantropiske Arbejde, som han stadig drev paa, gav intet tilfredstillende Udbytte, og i hans Indre blev Uklarheden bestandig mere pinlig for ham.

Endnu lykkedes det ham dog at skrive en ny glimrende Roman, hvori han under haarde indre Kampe tvang sig til at give et livligt Maleri af den store Verdens brogede Mangfoldighed.

---

[1]) Overs. fra Tysk af *Holger Sinding* i »Bibliothek for de tusen hjem«.

Anna Karénin[1]) foregaar i vor Tid. Den indeholder ligesom »Krig og Fred« en Række Scener fra det höjere Samfundsliv, men Fortællingen samler sig dog væsentlig om den Kvinde, som har givet Romanen Navn. — *Anna Karénin,* født *Oblonsky,* er i en ganske ung Alder og uden Kærlighed bleven gift med en fornem og klog Embedsmand i St. Peterborg. I en halv Snes Aar har hun levet som hans Hustru og født ham en Sön, uden at hendes dybere Følelsesliv endnu er bleven vakt. Hendes Mand viser hende ved enhver Lejlighed venlig Hensynsfuldhed, og hun respekterer til Gengæld ham som sin Forsörger og deres Barns Fader. Men hendes Natur er anlagt for en anderledes hensynsløs og fuldkommen Hengivelse. — Hun er henved 30 Aar, fyldig, kraftig bygget og smuk. Hendes mörke, straalende Öjne overskygges af tætte Öjenhaar, og den lille Haand giver et kraftigt og varmt Tryk.

Da træffer hun paa et Besøg i Moskva hos sin Broder *Stepan Oblonsky* den smukke Gardeofficer *Grev Wronsky.* Hans Udtryk er behageligt, roligt og bestemt, og hans Optræden distingveret og elegant. Han er ugift og har levet et let Liv i mange Kvinders Arme. Saasnart de kommer sammen, gribes baade han og hun af en uimodstaaelig Lidenskab for hinanden. Anna Karénin bliver fuldstændig betagen, og hendes Elskov spotter Verdens Dom. Hun forlader sin Mand og rejser med Wronsky til Italien. — Kærligheden til hendes Sön kalder dem imidlertid tilbage til Rusland, og hendes Hjærte sønderslides af Fortvivlelse over, at hun ikke mere kan være hos dette Barn. Hendes Lidenskab for Wronsky vedbliver paa samme Tid at være lige mægtig, men den behersker deres Forhold saa stærkt, at han efterhaanden trættes deraf. Dette

---

[1]) *Anna Karénin* udkom 1878. Den er oversat af *W. Gerstenberg* 1886. 2den Udg. 1890. (Lehmann & Stages Forlag.)

vækker atter hos hende den hæftigste Skinsyge, som volder dem begge stadige Kvaler. Fortællingen virker paa dette Punkt trættende, men svarer netop derved livagtig til de daglige Sceners ensformige Oprivninger. — Tilsidst kaster den ulykkelige Anna Karénin sig under et frembrusende Jærnbanetog, medens Wronsky rejser til Serbien for at søge Døden i Tyrkerkrigen.

Nogle vil maaske i denne Slutning læse Forfatterens Dom over Anna Karénins Ægteskabsbrud; men for Tolstoy laa det dengang ikke endnu at opstille nogen Rettesnor for den rigtige Livsvandel. Hans Tendens er ikke at lovprise Engifte, endnu mindre dog at forsvare Ægteskabsbrud. Han vil simpelthen vise os, hvorledes det gaar i Verden, hvor afmægtigt og viljeløst et Hjærte maa böje sig under Lidenskabernes vældige Herredömme. Hvor meget man saa end fordömmer Anna Karénins Handling, saa vinder hun dog vore Hjærters dybe Medfølelse, fordi hun er et Menneske, der kæmper den haabløse Kamp for sin Frihed imod Naturens vældige Love.

Alvorligere og mere bittert end nogensinde lyder Digterens Klage bag Fremstillingens kunstfulde Form: Vi flyder med vor Baad ned ad en mægtig Ström. Ingen kan standse Baadens Fart, og ingen véd, hvor det bærer hen. Hvad er Menneskelivet? Hvorfor skal et Hjærte lide alt dette og saa dø? —

Ludvig Valentin Lorenz.

Af *Jakob Appel.*

Der har næppe nogensinde været et Tidsrum, hvori naturvidenskabelig Oplysning har haft en saa umaadelig

Betydning for Samfundet i sin Helhed som i det nuværende, og det er jo en Kjendsgjerning, at Trangen til en saadan Oplysning voxer med stor Styrke Aar for Aar. Man er forlængst kommen ud over, at »Naturens Hemmeligheder« kun er for de højlærde, det erkjendes i stedse videre og videre Kredse, at en af Betingelserne for, at det menneskelige Samfund kan voxe sig friere og lykkeligere, er, at saa vidt muligt hver enkelt af dets Medlemmer sættes i Stand til at anvende de Evner og Kræfter, han eller hun er udstyret med, paa den frugtbareste Maade, noget, som kun kan ske, naar hver enkelt bliver delagtig i Menneskeslægtens samlede Erfaringer, altsaa ogsaa i dem, der er indvundne paa Naturgranskningens Omraade.

Men Historien fører os gjennem Aarhundreder, inden vi mærker synderligt til Naturvidenskabens Betydning for Samfundet; Naturgranskningen maatte blive *virkelig* og *ædruelig,* før dens Resultater kunde faa den gjennemgribende og bestemmende Indflydelse, de har haft og stadig har paa Samfundets Fysiognomi og Udvikling.

Det tog lang Tid, inden det for Alvor blev klart, at vil vi Mennesker ret lære Naturen at kjende, saa maa vi gaa til den selv, iagttage den, forelægge den vore Spørgsmaal, gjøre Forsøg som det kaldes, og ikke sætte os hen for kunstig at udspekulere, hvordan den muligen kunde være indrettet.

Egentlig er den berømte Italiener *Galilei* (født 1564, død 1642) Fader til den frugtbringende og betydningsfulde Naturvidenskab. Han fjernede Trolderiet, hvormed Naturgranskningen saa at sige var omspændt og næsten forstenet i, lige fra *Aristoteles* Tider (Aristoteles f. 384, død 322 f. Kr.) og viste, at Filosofien kun i anden Række har med Naturgranskningen at gjøre, denne kan ingenlunde bygges paa hin; nej, det er *Iagttagelsen,* der skal bære Granskningen, om den kan faa virkelig Betydning og Værd.

Hermed blev i Grunden Naturvidenskaben Samfundets

Ejendom og ikke som tidligere enkelte spidsfindige Filosofers, thi Resultaterne af Granskningen blev nu saadanne, der tjente til at vise Sammenhængen mellem Virkning og Aarsag i de daglige Naturforeteelser, som de frembyder sig for alles Øjne. Og fra den Tid bliver Naturvidenskaben som Samfundets Ejendom en meget væsentlig Drivfjeder til dettes Udvikling.

Siden *Galileis* Dage er der jo, takket være ihærdige Arbejder i Forening med lykkelige geniale Tanker, indhøstet et rigt Fond af Erfaringer fra Naturen, og Udbytningen af disse Erfaringer har, som man kunde vente, givet Udviklingen en næsten æventyrlig Fart fremad, og det baade paa det aandelige og det materielle Livs Omraader.

Overtroen, der har sin Rod i mangelfuld Kjendskab til Naturen, det Uhyre, der knuger og hindrer i Stedet for at frigjøre og fremhjælpe, er godt paa Vej til helt at forsvinde. — Naturkræfterne arbejder i stadig større Maal i Menneskets Tjeneste og letter det legemlige Slid, saa der levnes baade Tid og Kræfter til Udviklingen af det aandelige Liv, som Samfundet, hvis det skal blive lykkeligt og frit, ikke kan undvære. Menneskeaanden og Menneskehaanden arbejder anderledes virkningsfuldt og frit, efterat Elektriciteten fører Ordets Bud Verden rundt med Lynets Fart, og Dampen bringer Haandens Værk til de fjerneste Egne i kort Tid.

Det er ikke til at undre sig over, at Naturvidenskaben er bleven en saare stor Magt, som alle søger at komme i Forhold til og drage Nytte af. Og jeg tror ikke, det er for meget at sige, at for de flestes Vedkommende er det en Livstrang at faa Rede paa de vigtigste Resultater, Naturgranskningen er naaet til, ligesom Naturerkjendelsen i vor Tid har en overordenlig stor Indflydelse paa det enkelte Menneskes Livsbetragtning.

Derfor kan man ikke ofte nok gjøre opmærksom paa

den store Betydning, det har, at Naturgranskningen drives *ædrueligt*, at dens Resultaler virkelig bliver Udtryk for de Svar, Naturen giver paa de stillede Spørgsmaal. En overfladisk Granskning kan let føre dygtige og dyrebare Kræfter ad gale Veje, saa de spildes paa endogsaa skadeligt Arbejde, idet de bygger paa en falsk Grund, der ikke skylder et Naturens Svar men kun menneskeligt Hjærnespind sin Oprindelse.

Aristoteles er et godt Bevis for, hvor stor Skade, der kan afstedkommes i saa Henseende. Hans Overfladiskhed paa Naturiagttagelsens Omraade svinebandt Videnskaben og red Samfundet som en Mare, til *Galilei* kom frem, og det vil vel være de fleste af dette Tidsskrifts Læsere bekjendt, at *Galilei* først blev dreven fra sin Stilling som Professor i *Pisa* og dernæst pint til at afsværge sit rette Syn paa Naturforeteelserne og hylde de aristoteliske Vranglærdomme, som Kirken havde kanoniseret, og som det derfor var Kjætteri at forkaste. I vor Tid kan der selvfølgelig ikke tænkes en Kanonisering af en moderne *Aristoteles*, saa man skulde *tvinges* til at anerkjende hans Anskuelser, men der er alligevel ikke faa, hvis Naturerkjendelse og dermed deres Livsbetragtning i det hele støtter sig paa Theorier, der ligner Aristoteles' deri, at Naturen selv vedkjender sig dem ikke.

Slige Theoriers Fremkomst skyldes Mangel paa Ædruelighed i Forskningen.

Lige saa sikkert som det er, at Naturgranskeren med Iagttagelsens Arbejde maa forene et aandeligt og et Fantasiens Arbejde, lige saa sikkert er det, Iagttagelsen og Erkjendelsen maa være de ledende. Gaar Fantasien forud uden at blive støttet af Iagttagelsen, kommer man ind paa rent personlige Omraader, der ikke hører med til Naturgranskningen i strængeste Forstand, og Resultaterne maa tages med stor Forsigtighed. Man staar sig bedst

ved at holde sig til *Chevreuls* Ord: »Jeg vil se, før jeg tror«[1]).

Det er i høj Grad værdifuldt at lægge Mærke til, hvordan Naturlærens mægtigste Geni *Isaac Newton* (f. 1642, d. 1727) er klar over, at Naturgranskningen helt og fuldt skal være ædruelig ɔ: kun fremsætte Resultater, der svarer til Erfaringen. Som bekjendt gik han i hele 17 Aar med sin storslaaede Opdagelse af den almindelige Tiltrækningslov, hvorefter Solsystemets Kloder bevæger sig i deres Baner. Han kom ikke frem med den, fordi den da kjendte Længde af Jorddiameteren bevirkede, at hans Beregning af Maanens Faldhastighed mod Jorden ikke gav den rette Værdi. Han tilbageholdt altsaa Fantasiens, det aandelige Arbejdes i dette Tilfælde fuldlødige Produkt, fordi det stred imod Erfaringen. Først da den franske Geodæt[2]) *Picard* kom med sin ny Bestemmelse af Jorddiametren, der viste, at den ældre var fejlagtig, først da kom Newton med Tiltrækningsloven.

Dette Træk af *Newton* er ikke enestaaende, man vil hos mange andre af Naturvidenskabens Koryfæer kunne paavise lignende.

I de allersidste Dage har vi været Vidner til, hvordan Fremdragelsen af Resultaterne af et ikke fuldført Arbejde, som den dygtige tyske Professor *Robert Koch* (f. 1843) var i Færd med, bragte hele den civiliserede Verden til at gjenlyde af Fryderaab over, at det var lykkedes Videnskaben at finde et Middel mod den Farsot, der for Tiden truer hele Samfundet, nemlig Tuberkulosen. Men det var kun en stakket Glæde. Snart viste det sig, at Lymfen svarede ikke til Forventningerne, Og man kan forstaa, at det har været et grusomt Bagslag baade for *Koch* og de mange lidende, der havde sat et nu skæmmet Haab

---

[1]) Se »Danskeren.«

[2]) Geodæt kaldes den, der beskjæftiger sig med videnskabelig Jordmaaling.

til den ny Opdagelse, ligesom det har oprørt Lægfolk, at de skulde føres bag Lyset i en slig Sag. Det skal siges til *Kochs* Ære, at han gjorde forgjæves Forsøg paa at hindre Offenliggjørelsen af de umodne Resultater, ligesom han afslog en stor national Belønning; han er imidlertid ikke helt undskyldelig, han burde, trods de sagtens vægtige Paaskyndelser, ikke være fremkommen med de umodne Frugter af hans sikkert geniale Undersøgelser. Vi kan blot ønske, han maa fortsætte dem, der er ingen Fare for, han anden Gang skal lade sig føre paa Glatis.

Men Grunden til denne Kochske Tragedie er den herskende Mangel paa Anerkjendelse af den første og vigtigste Fordring, der stilles til Naturgranskningeu: at den skal være fuldtud *ædruelig*. En umaadelig Hjælp til Fremskridt i den Retning vilde *historiske* Oplysninger paa det naturvidenskabelige Omraade sikkert være. Naar man kom ind paa *altid* sammen med Oplysningen om Resultaterne af Naturgranskningen, altsaa sammen med den rent faglige Undervisning, at faa klaret de Forhold, hvorunder Erfaringerne eller Opdagelserne er fremstaaede, fik baade Forskernes og deres Arbejders Historie, saa skulde nok den nævnte Hovedregel for Naturgranskningen trænge sig frem til Efterfølgelse overalt.

Og det er slet ikke noget ugjørligt. Som bekjendt har *Poul la Cour* her i Askov gjennemført den Methode ved sin Undervisning, og hvem der har haft Lejlighed til at modtage hans Undervisning, vil vist med mig indrømme dens store pædagogiske Fortrin for den almindelige. Mon man ikke ogsaa frit tør sige, det er den eneste forsvarlige Undervisningsmaade, naar Talen er om at bibringe andre en Naturerkjendelse. Thi den fører én paa en anderledes inderlig og personlig Maade i Forhold til Naturgranskningens Resultater, og den viser tillige klart og tydelig, hvor naturlig de er fremkomne, saa det mystisk imponerende forsvinder.

Efter denne Indledning, der maaske kan synes vel lang, vil jeg fortælle lidt om den Mand, hvis Navn staar til Overskrift. Jeg har troet, det var rigtigst at fremsætte nogle Forbemærkninger, da sagtens de fleste mener, at en saa rent faglig, videnskabelig Naturgransker, som *Ludvig Valentin Lorenz* ikke frembyder særlig Interesse for et Tidsskrift som »Danskeren.« Hans Arbejder er heller ikke af den Art, jeg vil anbefale Folk i Almindelighed at gjøre sig bekjendt med, de er udelukkende bestemt for Fagfolk. Men for disse vil *Lorenz* ogsaa være en sand Guldgrube, og for Samfundet i det hele faar *Lorenz* sin store Betydning dervéd, at hans Arbejder ved Siden af at bære Vidnesbyrd om en sjælden høj Begavelse og Oprindelighed er gjennemsyret af en Ædruelighed, der for hans Lærlinger vil staa som en kraftig Paamindelse om, at det betydningsfulde og det store naaes kun ved paalideligt og samvittighedsfuldt Arbejde. Den, der grundig har sat sig ind i *Lorenz'* Arbejder, vil gaa videre med en solid Ballast, der gjør det lettere at holde det rette Maal i Sigte, og man vil ved *Lorenz* i flere Retninger naa ud til Fysikens nuværende Grændse, at sige da, saalangt der er fast Bund.

Lorenz blev født den 19. Januar 1829 i Helsingør. Faderen var af tysk, Moderen af fransk Herkomst. Hans Barndomsaar faldt imidlertid i Maribo, hvor hans Fader bosatte sig som Kjøbmand. Allerede i de tidligste Barneaar viste L. store Anlæg for Mathematik, hvori Faderen gav ham den første Undervisning. Senere kom han paa Latinskolen i Nykjøbing, men han slog sig ikke til Ro med, hvad der dér blev budt af naturvidenskabelig Undervisning, han læste paa egen Haand Bøger af fysisk og mathematisk Indhold. Dog vogtede han sig vel for at faa en altfor ensidig Udvikling.

I sine første Studenteraar var han stærkt optaget af baade æstetiske og filosofisk-religiøse Studier, ligesom han

fra Hjemmet særlig gjennem sin Morfader tidlig var paavirket i disse Retninger.

1846 blev han Student og gik ind paa den polytekniske Læreanstalt for at høre de mathematiske og fysiske Forelæsninger. Men han var ingen stadig Tilhører, selv ikke til de mathematiske Forelæsninger. Han har aabenbart ikke fundet sig tiltalt af de tørre formelle Foredrag; han brugte derimod sin Tid til egne mathematisk-fysiske Undersøgelser. Til Examen fik han kun 2. Karakter, et Vidnesbyrd om, at dens Udfald laa ham mindre paa Sinde end hans egne Arbejder.

I de første Kandidataar var Lorenz Huslærer paa Bregentved, men rejste saa 1858—1859 til Paris, hvor han studerede under de berømte Fysikere *Regnault* og og *Lamé* o. f. a. Naar man mindes, at Lorenz var af fransk-tysk Herkomst, er det let forstaaligt, at han følte sig ulige mere tiltalt af de parisiske Professorer end af de danske.

Her i Paris lagde han den sikre Grund, hvorpaa hele hans senere Arbejde er bygget. Her kom han i inderligt Forhold baade til den mathematiske og til den experimentale Fysik, og han blev en værdig Discipel af de store Mestre.

I de første Aar efter sin Hjemkomst arbejdede han som Timelærer under yderst trykkede Kaar. Grunden hertil var, at han ikke stod paa nogen venskabelig Fod med den daværende Professor i Fysik; men alligevel maa man have Lov at undre sig over, at en Mand som Lorenz kunde blive tilbagetrængt saa fuldstændig. Uheldig for ham har det været at han ikke havde særlig let ved at holde Foredrag, det var, som om hans fremmede Herkomst her gjorde sig gjældende. Jeg ved gjennem Elever fra Blaagaards Seminarium, hvor L. i sin Tid var Lærer, at han var vanskelig at følge, men de havde altid Indtryk af, at han som faa var fortrolig med og Herre over sit Emne.

Paa en anden Maade var Lorenz godt Herre over det danske Sprog: Han formaaede at sige meget med faa Ord. Hans fortrinlige »Lærebog for Officersskolens ældste Klasse« er noget aldeles enestaaende paa dansk. Den adskiller sig først og fremmest fra de fleste Lærebøger ved, at den ikke paa noget Punkt er en Omskrivning af tidligere danske eller fremmede Lærebøger, overalt giver L. en selvstændig Betragtning af Tingene. Og dernæst er Sproget overalt behersket, usædvanlig klart og kortfattet.

Allerede 1861 kom Lorenz med en større Afhandling om Lyslæren. Han viser deri, at det er muligt at finde Sammenhængen mellem de Love, hvorefter Lyset bevæger sig i Legemerne, uden at antage mere eller mindre usandsynlige Hypotheser.

1867 viste han, at Lysets Natur kan forklares ved at antage, at der gaar en elektrisk Strøm i Lysstraalens Retning. Eller med andre Ord: han viste, at Lys og Elektricitet er det samme, har man den rigtige Forklaring af den ene Naturkraft, er den anden ogsaa klaret. *Lorenz* siger i Slutningen af denne verdensberømte Afhandling, »at det er højst sandsynlig, at Fremtiden vil bringe os til at se paa Elektriciteten med andre Øjne, end vi nu gjør, men Resultatet af nærværende Undersøgelse, som er, at *Lysets Svingninger ere elektriske Strømme*, hviler ikke paa og er derfor heller ikke afhængig af nogen som helst fysisk Hypothese«. Og hans Ord skal nok slaa til. — Omtrent samtidig med *Lorenz'* fremkom en engelsk Professor *Clark Maxwell* med en lignende Erkjendelse af Sammenhængen mellem Lys og Elektricitet. Dette forringer ingenlunde Lorenz store Fortjeneste af Videnskaben. Overhovedet er det ikke enestaaende, at en stor Opdagelse gjøres saa godt som samtidig flere Steder, det ligesom ligger i Luften, naar den skal frem. *Newton* og *Leibnitz* opfandt som bekjendt til samme Tid Differential- og Integralregningen, hvorpaa hele den theoretiske Ligevægts- og Be-

vægelseslære hviler. Kikkerten blev ligeledes opfunden to forskjellige Steder o. s. v.

Lorenz' mathematisk-fysiske Afhandlinger er ledsaget af en Række Forsøgsarbejder, der er udførte for at vise, at hans Theorier stemmer med Erfaringen. — Ligesom hans theoretiske Undersøgelser vidner om en sjælden lødig og oprindelig Begavelse, saaledes bærer ogsaa hans Forsøgsarbejder Vidnesbyrd om, at han hører med til vore allerførste Mestre paa Naturgranskningens Omraade. Han har en Ævne til at spørge Naturen, som kun faa, og han evner at tyde Svarene. — Jeg er sikker paa, at unge Mennesker, der selv skal til at gjøre Forsøg, vil faa ikke blot en faglig men ogsaa en moralsk Hjælp i Lorenz' Arbejder, hvorigjennem Fordringen om Ædruelighed taler fra hver eneste Side. — Ved sine Forsøgsarbejder om Lysbrydningen har han udvidet vort Kjendskab til Legemernes Bygning til de mindste Smaadele, de saakaldte Molekyler, hvoraf Legemerne bestaar.

Disse hans Arbejder ere blevet Udgangspunktet for mange andre Fysikeres Bestræbelser.

Lorenz var 1866 bleven Lærer paa den militære Højskole, hvorfra han over gik over til Officerskolen, og virkede der til 1887. Her var han langt bedre stillet med sine videnskabelige Arbejder, end da han udelukkende var Timelærer, idet de militære Autoriteter beredvillig tillod ham at indrette et tidssvarende fysisk Laboratorium, hvorfra han har udsendt glimrende Arbejder. Af disse kan foruden de nævnte mindes hans Paavisning af, at Metallernes Ledningsevne for Varme staar i et bestemt Forhold til Ledningsevnen for Elektricitet; fremdeles hans Arbejder som Medlem af den internationale Kommission (1882), der fastsatte de elektriske Enheder. I denne Kommission sad Verdens dygtigste Fysikere, saa det var en stor Ære for vort lille Land, at det blev *Lorenz*, der der fandt den simpleste og derfor den bedste Maade at bestemme de omtalte Enheder paa.

Lorenz arbejdede usædvanlig selvstændigt; naar han begyndte paa et Arbejde, satte han sig ikke først hen for at undersøge, hvad andre før ham muligvis kunde være naaet til. Nej han gik lige paa, og hans Genialitet sammen med en utrættelig Arbejdsiver bragte ham i Reglen til Maalet. — Men ikke sjælden kom han til at gjøre større Arbejder, der var udførte før ham. Sligt kunde hænde ham lige til det sidste Aar, og det kunde nok ærgre ham, at han ikke havde rodet Bøgerne igjennem, inden han tog fat paa sit Arbejde.

For os andre er det derimod af stor Betydning, at han stadig arbejdede efter egne Impulser. Hans Værker bliver derved Mønstre paa Førstehaands-Arbejder, og denne ubeskrivelige Duft, der er over ægte Arbejder af den Art, vil altid virke befrugtende paa hans Lærlinger.

Paa Officersskolen har *Lorenz* til Medlærere i Tidens Løb haft mange af vore dygtigste og mest bekjendte Mænd paa det mathematisk-naturvidenskabelige Omraade. Jeg vil blot nævne Mathematikeren *Julius Petersen,* hvis Skolebøger er oversat paa de fleste evropæiske Sprog, den ansete Tekniker, Oberstløjtnant *Fr. Wagner*, Kemikeren *Haldor Topsøe* o. fl. a. — Det kan derfor ikke undre os, at den danske Officerstand har gjort og stadig gjør sig stærkt gjældende som Indehavere af en grundig mathematisk-naturvidenskabelig Uddannelse. — Artilleri- og Ingeniør-Officerer har jo et stort Fortrin for de Studerende ved Universitetet derved, at Theori og Praxis maa følges ad baade i Artilleri-Kunsten og i Ingenieur-Videnskaben.

Lorenz har ogsaa enkelte Gange været i Lag med mere praktiske Opgaver. — Han har saaledes sammen med Prof. *Jürgensen* konstrueret en Dynamomaskine til Brug ved Fremstillingen af det elektriske Lys. — Denne Maskine var en Forbedring af en kjendt fransk, men den vandt ikke nogen større Udbredelse, da den snart blev overfløjet af langt bedre Konstruktioner. — Hvis For-

holdene havde ført *Lorenz* stærkere ind paa praktiske Anvendelser af Videnskaben, er der for mig ingen Tvivl om, at hans store Ævne til at anstille et videnskabeligt Forsøg ogsaa vilde have sat ham i Stand til at lede de kjendte Kræfter til Samarbejde paa den nyttigste Maade.

1887 tilbød Karlsberg-Fondet *Lorenz* en aarlig Understøttelse, for at han kunde bruge hele sin Tid til egne videnskabelige Arbejder. — Han opgav da sin Stilling som Lærer ved Officersskolen. Men hans Fritid blev derfor ikke større, han arbejdede nu med en Ihærdighed, der i Sandhed gjorde ham fortjent til den sjældne Ære her til Lands at blive udpeget som den, der skal stilles frit som Arbejder ikke til den enkeltes men til det hele Samfunds Gavn.

Et af de betydeligste Arbejder af *Lorenz* i Tiden fra 1887 er hans Behandling af Lysbrydningen i en Kugle, eller hvad der er det samme: Regnbuefænomenet. Det er en Opgave, der er arbejdet paa i Aarhundreder, men først *Lorenz* klarede Sagen fuldtud.

Af Æresbevisninger nød han ikke faa. Allerede fra 1860 var han Medlem af Videnskabernes Selskab, noget, der ikke bliver ret mange til Del, uden de staar i nær Forbindelse med Universitetet. — 1877 blev han Æresdoktor i Upsala, 1869 R. af D. og 1883 Dannebrogsmand, og endelig blev han 1887 udnævnt til Etatsraad.

Lorenz var rolig og behersket i sine Bevægelser, men der var altid noget energisk og virksomt over hans Person.

Jeg har saa godt som ikke kjendt ham personlig. Kun en eneste Gang har jeg været i et Ærinde hos ham. Han var da overmaade venlig og havde Tid til at spørge mig om, hvordan det gik mig ved Studierne o. s. v., det var tydelig, det laa ham paa Sinde, at Ungdommen med Alvor kunde tage fat paa samme Omraade som han selv. — Efter Prof. Holtens Død vilde *Lorenz* have været selvskreven som hans Eftermand ved Universitetet. Men han

overlod Pladsen til en yngre Mand, der som en ypperlig Docent kunde gjøre anderledes Fyldest paa det Sted end *Lorenz*, der som nævnt ikke havde sin stærke Side i det mundtlige Foredrag.

Lorenz døde pludselig af et Hjærteonde Natten mellem den 8. og 9. Juni d. A.

Fra Bogmarkedet.

Under Straatag. Smaa Landsbyhistorier af *Bertel Elmgaard*. Kjøbenhavn 1891. Karl Schønberg. Pris 2 Kr. 50 Øre.

Der hviler over disse Fortællinger et eget vemodigt Skjær, en Stemning, der vistnok rækker videre end til denne Bogs Indhold: den synes i dybeste Forstand at være Forfatterens egen.

Bertel Elmgaard holder af de fordringsløse Titler, af det Jævne og Stilfærdige. Dette bør strax siges til hans Ros, og det bør tillige i samme Aandedræt anføres, at han ikke skriver med Maskine; han hylder tydelig nok den gamle og forhaabentlig altid gyldne Regel: ikke mange Bøger, men gode Bøger! Jeg tror, at denne Bog — saa smaa dens enkelte Stykker end ere — er den bedste af Bertel Elmgaards. Forfatteren præsenterer sig selv gjennem Bogens første halve Snes Linier. Hvem der kjender hans Stil, vil finde hans Ejendommelighed i denne Indledning; den er saa troværdig som noget Portræt:

»Det gryede ad Dag. Hanen galede, Kvæget begyndte at vaagne henne i Stalden, Hestene slog i Spiltovet og skronnede efter et Morgenfoder. Dørklinken blev løftet, og en Mand dukkede ud fra den lave Husdør. Han skut-

tede sig i Nattekulden. Den hvinende Frostvind, der strøg ind fra snegraa Marker, isnede ham til Marv og Ben. Saa viklede han det strikkede Uldklæde tættere om Halsen, knappede Vadmelstrøjen og keg imens med et stivt, ængsteligt Blik op mod Himlen, hvis kolde, matte Stjærneskjær spaaede en lang og haard Vinter.«

I det Hele er det næppe nogen Tilfældighed, at »Aftægtsmandens Død« indleder Bogen. Denne Fortælling er Samlingens bedste og den, som ligner Forfatteren mest; dens Komposition er ganske udmærket. Søren Aftægtsmand, mod hvem Familiefaderen viser den Raahed — for at spare en Kjøbstadrejse — at anmelde hans Død, medens han endnu lever, ser man lyslevende for sig; men ogsaa Bipersonerne er godt tegnede. Kun forstaar jeg ikke, hvorfor Sproget er blandet med Jydsk; jeg synes ikke, at der vindes mere Kolorit derved.

Mere tilfældigt er det vist, at »Paaskesolen« slutter Samlingen. Skjøndt denne Skizze er den mindst Elmgaardske i Bogen, er den vemodige Stemning dog her mere intensiv end noget andet Steds. Nogle Smaabørn har af »Graa-Thilde« hørt, at Solen danser ved sin Opgang Paaskemorgen. Denne Dans kan ses paa Vinding Banker. De Smaa staar ogsaa op i rette Tid og giver sig paa Vej, men undervejs leger de Tiden bort — og da de endelig naar Bankerne, er Solen højt paa Himlen. »Ad Aare maa I afsted igjen, og saa maa I ikke spilde Tiden med Leg,« sagde Thilde. Forfatteren slutter denne Fortælling med en Symbolik, der maa vække Læserens Eftertanke.

Den samme vemodige Stemning findes i »Hjærtesorg« og i »Skjødet«, en ypperlig lille Historie om en Fæstebonde, der som hemmelig Gave faar sit Skjøde udleveret af sin Herre; men som imidlertid gaar til Gilde, taber Brevet, og slider og slæber i tredive Aar, inden Gaaden løses.

Indledningen til »Stærke Folk« forekommer mig noget for bred — og Fortællingen har ikke paa mig gjort det

Indtryk af Virkelighedspræg, som er de andre Fortællinger egne.

»Møllegaarden« er den største og tillige den mest kvikke af Landsbyhistorierne; den er fortalt med et Lune, der er i Familie med Schandorphs, og over det Hele er en Søndagsstemning, som virker velgjørende og sætter Læseren i godt Humør. Den forelskede Møllerkone synger et Brudstykke af en Vise; denne er saa naturtro, at man ønsker sig Noderne dertil for ogsaa at høre Melodien!

»*Under Straatag*« bør læses af Højskolernes Ungdom og kjøbes af Sognebibliothekerne. Der er saa mange Bøger, som anbefales til dette Brug, men der er faa, som fortjener Anbefalingen saa fuldtud. Den er skrevet med aaben Sands for vort Sprogs Krav og med aabent Øje for den Virkelighed, der er Livets — og ikke blot et literært Systems. *Andr. Dolleris.*

Oscar Madsen: *Den vilde Vin.* J. H. Schubothes Forlag.

Denne unge Forfatter hører til Bladet »*København*«s Stab. Men skal der blive mere end en flot Journalist ud af ham, saa maa han vistnok bort fra dette Selskab. Den vilde Vin, han nu for Tiden dyrker, giver ingen Druer, og dens Ranker slingrer sörgelig for Vinden. Glimtvis røber Oscar Madsen en sund og dygtig Natur. Hans Ævner har Skudkraft men trænger til Podning. Foreløbig er han bedst som smidig, bevidst og ubevidst, Efterligner af *Henrik Ibsen*, *J. P. Jacobsen* og *Holger Drachmann*. Om den sidste minder ogsaa de raske, snart opgivne Greb i Dagens Politik.

S. Schandorph: *Paa Rejse.* C. A. Reitzels Forlag.

Nu burde Dr. Schandorph vist snart vende hjem til Danmark. Hans Fortællinger fra Seinen og Tyrol viser

dog kun, at han er og bliver den samme, hvor han saa færdes, med Öje for det saftige, det grinagtige, det elskværdige og det uanstændige i Livets Kroge. Han burde males i et Hjörne mellem Skræpper, Nælder og Bengelurt med en Lugegreb i Haanden og et beundrende Smil paa Læberne, saa Tilskuerne kunde tænke sig, at Doktoren havde fundet en Ukrudtsplante, der var altfor saftig og smuk til at rives op. Schandorph har nemlig et Hang til at svigte sit Kald som Urtegaardsmand af Beundring for den udyrkede Natur. Men denne Tilböjelighed faar let for megen Næring, naar han lever i fremmede Lande, hvis glimrende Ukrudt han tilmed slet ingen Pligt har til at komme til Livs. Vi maa altsaa ønske, at han snart kommer hjem og luger op i de hjemlige Kroge.

En enkelt dansk Misvækst danner Æmnet for en af Fortællingerne fra Parises Omegn. Det er *cand. phil. Georg Jörgensen,* den gamle Student uden Midtpunkt sat ind i nye Omgivelser. — »*Marguerite*« giver et könt Billede af en lille fransk Pige, der voxer op under uheldige Forhold — til Afvexling en forvildet Rose mellem Nælder. — »*Ottavia Bonicelli*« handler om en frisindet, italiensk Lærerinde, der bliver stenet ud af Landsbyen paa Grund af sine oplyste Meninger.

Amalie Skram: *Kærlighed i Syd og Nord.* J. H. Schubothes Forlag.

Af disse Noveller er den sidste mærkeligst. Den foregaar i Konstantinopels skönne Omegn og i det mest brogede Selskab af Grækere, Tyrker, Spaniere og Italienere, Englændere og Svenskere. Fruen har sat flotte Farver paa sit Lærred. Men i Hovedfiguren, *Fru Inés,* en Spanierinde, som er gift med en gammel, grundfordærvet svensk Generalkonsul, er det farverige Spil kun Overfladen over et tomt og fortvivlet Indre, hvis halvkvalte Liv tilsidst bryder ud i Blod og lægger Dødens Rædsel over det brogede Billede.

Fru Skrams Begavelse gör sig gældende ogsaa her. Dog virker hendes norske Fortællinger med mere Kraft. De synes at have megen Indflydelse paa hendes begavede Landsmænd; i det mindste forekommer det mig, at dette kan spores i Kiellands sidste Bog, *Jacob.* Men naturligvis er denne mere elegant og mindre frastødende end Fru Skrams Romaner.

Kristian Glöersen: *Strömskavl I—II.* C. A. Reitzels Forlag 1889—91.

Mindre betydelig end Fru Skram men langt elskværdigere er Forfatteren Kristian Glöersen, som nu er en ældre Mand, og af hvis tidligere Fortællinger i det mindste én, nemlig »*Laura*«, fortjente at blive mere læst, end Tilfældet er. — Hans sidste Bog er udkommen i to Afdelinger med to Aars Mellemrum paa Grund af Forfatterens Sygdom. Derved er der maaske kommet noget uensartet over Fremstillingen. Hvert Kapitel staar for sig uden Sammenknytning med sine Naboer, som om Forfatteren imellem hvert har maattet lægge Pennen til Hvile en Stund for at samle Kræfter til det næste. Men for Resten tror jeg ikke, Bogen har lidt ved den Sygdom, som dens Forfatter har maattet gennemgaa. For mig er anden Del fuldkommen saa god som förste.

Handlingen foregaar i en norsk Vestfjordsby, og der er i den spredte Skildring adskillige kvikke Smaatræk og nydelige Smaabilleder, især fra den vinterlige Natur ved Fjorden og i Fjældskoven.

Bogens unge Helt, Skolebestyrer *Henrik Bakke,* fører den nu saa tit fremstillede Kamp med Smaabyens forstokkede kompakte Masse. Han er en ædel Skikkelse med en tidssvarende frisindet-religiøs Livsanskuelse, men der er kun lidet nyt i hans Person og Forhold.

Derimod er det lykkedes Forfatteren at give en virkelig værdifuld Karaktertegning af den gamle *Provst Lemke.*

Denne fint tænkende, fromme og velgörende Mand af den gamle Skole lider den dybe Sorg at blive aandelig forladt af sine Börn. Den ældste Sön, en letsindig og ødsel Grosserer, tager tilsidst Livet af sig. Men næsten ligesaa smerteligt er det for den gamle Provst og hans stilfærdige Kone, at deres Yndlingssön, den lovende unge Theolog, bliver Fritænker. Datteren Sigyn bliver forlovet med Henrik Bakke og kommer saaledes ogsaa paa sin Maade bort fra Forældrene.

I Skildringen af den ædle Oldings Sorg og Kamp for at bære Modgangen aander der en dyb Sympathi. Det er, som om Forfatterens egen alvorlige Sygdom har givet dette Billedes mörke vemodige Træk en særegen Dybde.

Forøvrigt fremstiller Glöersen upartisk de forskellige Aandsretninger i deres Brydninger. Som Bogens Titel antyder, har det været hans Formaal at skildre de Strömgange, som de store Verdensbölger volder i de snævre, afsides Fjorde, saa at nyt og gammelt brydes ogsaa i de smaa Samfund og faar de kærlige Baand mellem Forældre og Börn til at briste. Efter mit Skön vilde Fremstillingen imidlertid have vundet, hvis Fortællingen havde samlet sig mere om Provst Lemkes Person. Det er denne Skikkelse, som giver Bogen sit Værd. Den fortjener at kendes.

Holger Begtrup.

Om Varemarkedet.

Af *Chr. Faber.*

Varemarkedet har — som næsten altid ved denne Årstid — i den forløbne Maaned været roligt og uden synder-

lig Omsætning, derimod har der for Korn og Foderstoffers Vedkommende hersket en temmelig vild Hausse. — *Kaffe.* På Kaffe-Spillemarkedet har den væsentligste Interesse drejet sig om September Termin og for denne Måneds Vedkommende kæmpes af Haussen og Baissen med en voldsom Kraft. Foreløbig synes Haussen at have haft Overtaget, og denne har endogså stærkt haft i Sinde at at danne en Corner (en Ring, der opkøber de forhånden værende Varer) for fuldstændig at knuse Baissen; men endnu har man dog ej haft Mod eller Kraft til at gennemføre dette Eksperiment, og hvad der har afskrækket, er vel de enorme daglige Tilførsler til Rio og Santos. Noget længere hen i Tiden synes lavere Priser på Kaffe uundgåelige. — *Sukker* rolig, Roerne staar noget tilbage imod forrige År; men med tørt Vejr og Varme, vil de snart kunne indhente det forsømte. Høsten i Vestindien har været stor i År, og de officielle Verdenssukkerbeholdninger er nu over 400 Millioner Pund større end forrige År.

Frugter flov. — *Amerikanske Æbler* lader til at blive billige i År. — Nye *Valencia Rosiner* vil næppe komme så lave i Pris, som forventet. Smyrna- og Sultanarosinhøsten er væsentlig større i År end forrige År. — *Svedsker* på Levering noget fastere. — *Mandler* flov og nedadgående. — Høsten af *spanske Nødder* mener man i År bliver meget mindre end i Fjor. — *Nye Korender* på Levering faste, begrundet på de kommende Toldforandringer i Frankrig.

Kryderier. *Kardemomme* atter højere. — *Kassia lignea* fastere, ligeså *Peber.* — *Nelliker* derimod bliver ved at flove af.

Petroleum uforandret.

Svinefedt uforandret fast og opadgaaende.

Kornmarkedet. Vedvarende Regn over Continentet, og endelig det russiske Udførselsforbud (fra den 27. Aug.)

af Rug og Klid har bragt Kornmarkedet i vild Hausse; men det er højst sandsynligt, at der snart maa komme en væsentlig Reaktion i Priserne; thi Amerika har en overordentlig rig Høst i Aar baade af Hvede og Majs, og Rusland forcerer i denne Tid ganske enormt Udførslen såvel af Rug og Klid, de russiske Avtoriteter begunstiger Eksporten til alle Lande, kun ikke til Tyskland; over for dette Land synes man at lægge alle mulige Hindringer i Vejen.

Rubelkursen vedvarende flov og nedadgående, og noteres i Dag 204.

Sølv uforandret.

Diskonto ligeså.

Brændevin 3 Øre højere. — *Sprit* 15 Kroner højere pr. 240 Potter.

Foderstof-Markedet har som Følge af det russiske Udførselsforbud været stærkt bevæget, hvilket navnlig gælder for *Klid,* idet denne Artikel, som også nægtes udført, i væsentlig Grad har været tilført fra Rusland, og betydelige Omsætninger er skete til en Forhøjelse af ca. 50 Øre pr. 100 Pd. — *Rapskager* har ikke været saa stærkt påvirkede af Forbudet, og franske Kager tilbydes endnu ret rigelig til en højere Pris af ca. 3 pCt. — *Palmekager* udsolgte, såvel af Første- som Andenhånd. — *Solsikkekager* 5 à 6 Rmk. højere at notere, men selv hertil er ingen Tilbud, og Noteringen er nominel. — *Hampefrøkager* uden Notering. — *Hørfrøkager* fastere og sælges rask væk til 50 Øre højere Pris.

Æg begærte til stigende Priser.

Smørmarkedet sluttede forrige Måned roligt med vigende Priser, idet Noteringen den 30. Juli gik ned til Kr. 84, altsaa 4 Kr. lavere. Den første Uge i August viste imidlertid en Bedring, og Ugen efter var Begjæret igjen saa godt, at Noteringen kunde forøges med 3 Kroner, Ugen efter igen med 3 Kroner til 90, hvori den nu staar.

Det er rimeligt, at vi får endnu højere Priser inden Månedens Udgang.

England tænker paa at sætte en Stopper for den overhåndtagende Indvandring af Fremmede.

Havneanlæget, som Hamborger Købmænd lader udføre ved Kuxhaven går kun langsom fremad, da den oprindelige Plan maa omforandres, af Hensyn til den tyske Marine, der her ønsker at have et Samlingsted for den forenede Nordsø- og Østersø-Flaade.

Det store Handelshus Marspurgo & Parenti i Triest har standset sine Betalinger. Forcerede Spekulationer skal være Skyld i Katastrofen. Rotschild der har 1¼ Millioner Gylden tilgode, søger at forhindre en Fallit.

Den franske Admiral Gervais gik fra sit Besøg i Kronstadt lige til England, Serberkongen derimod fra Petersborg til Wien; men ingen tillægger Besøgene i England eller Wien nogen anden Betydning end »Høflighedsvisitter«. —

Det amerikanske Blad »Danevirke« fortæller, at en af Philadelphias Tandlæger påstår, at 8000 Pund Guld bæres i Munden af en Del af Philadelphias Befolkning.

Russiske Jøder, der forleden Dag ankom til New York blev holdte tilbage, da de måtte indrømme, at de var *hjulpne* til Amerika. Hvor nødig enkelte vilde gøre Rejsen tilbage, skønner man af, hvad en af dem fortalte. Han stilledes under Politiets Opsyn som mistænkelig Person, og hans Landsmænd hjalp ham til at flygte fra Riga til Hamborg. Her blev han af Jøder hjulpen til at komme til Amerika. Skal han tilbage til Rusland er han ikke sikker på, at han slipper for at blive dømt til Døden. De jødiske Hjælpeforeninger i New York, der er villige til at hjælpe ham, får måske udvirket, at han får Lov til at blive der i Landet. —

Kraftoverførelse. 25. August har man i Frankfurt ladet Vandfaldet Laufen belyse Frankfurts elektriske Udstilling med Glødelamper.

Klokken otte i Går Morges sendtes den første Strøm af Sted fra den elektricitetproducerende Maskine, som Vandfaldets Kraft driver, og Klokken 12 Middag naaede Strømmen Frankfurt og tændte Lamperne. Børstidenden skriver: »Man kan altså nu anvende den store mekaniske Kraft, som Vandfaldene repræsenterer, og gennem Ledninger sende den til alle Verdens Hjørner som Elektricitet. Inden mange Årtier vil man da se denne gratis Kraft afløse den ved Forbrænding af Kul producerede Dampkraft. Hvor mange Maskiner vil f. Ex. ikke Niagara, eller, for at tage et nærmere Exempel, Trollhättan kunne holde i Gang?

Odense, p. t. Kjøbenhavn, den 26. August 1891.

Rettelser:

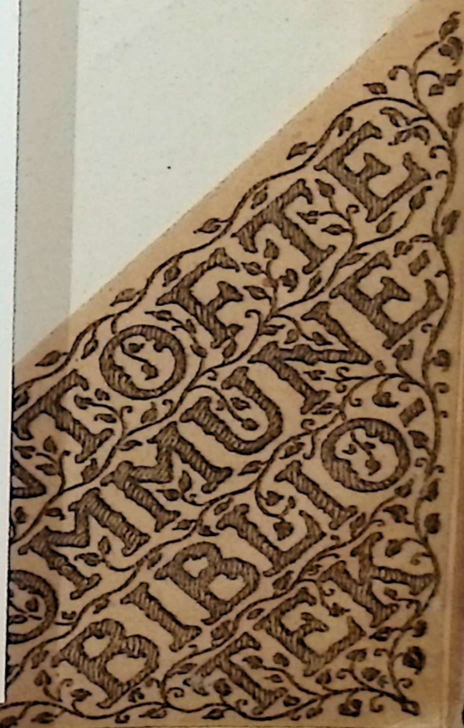
I Stykket „Tobiasbogen" i sidste Hefte af „Danskeren" findes følgende Trykfejl:

S. 257, L. 11 fra oven: Søndag, læs: Lørdag.

S. 260, L. 5 fra neden: Tiendedelen, læs: Tienden.

S. 263, L. 10 fra neden: Kjælighedsgjerninger, læs: Kjærlighedsgjerninger.

S. 269, L. 14 fra oven: om, læs: som.

X